

KITTENBERGER KÁLMÁN

KELET-AFRIKA VADONJAIBAN

MÓRA KÖNYVKIADÓ

KITTEMBERGER KÁLMÁN

KELET-AFRIKA VADONJAIBAN

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

PFANNL EGON RAJZAIVAL

HATODIK KIADÁS

KÖNYVEMET
A TERMÉSZETVÉDŐ IFJÚSÁGNAK
AJÁNLOM

BEVEZETŐ

Ki a szabadba! – Érdeklődésem tárgyai – Testvérbátyáim hatása

Első olvasmányaim – Az első hermelin

A mézkalauzmadár – Budapesten a múzeumban – Tatrangban

Sürgöny hív Afrikába

Vidéki kisvárosban nőttem fel. A vidéki városok kisdiákjainak – legalábbis legtöbbszörnek – más volt a szórakozása, más volt érdeklődésének köre, mint a fővárosi fiúknak. Az én időmben még nem volt futball, hanem még a longaméta járta. Az is csak kora tavasszal. Viszont a nagyvárosi kisdiák szórakozásai helyett kárpótolt minket az, hogy szabad óráinkat kint a szabadban töltöttük. Figyeltük a rovarvilágot, a madarakat, a madárvonulást, tudomásunk volt minden madárfészekről, ismertük az érdekesebb (szerintünk legértékesebb) bogarak és lepkék lelőhelyeit, a legbiztosabb horgászóhelyeket stb. Az útleírások, a természetrajzi ismertetések, vadásztörténetek voltak legkedvesebb olvasmányaim. Legnagyobb bánatomra csak nagy ritkán juthattam hozzájuk.

Az akkori gyermeklapok, a Kis Lap, az Én Újságom sokszor hoztak ilyen kíváncsi olvasnivalókat, de hát nekem nem járt egyik sem. Nekünk nem tellett rá. Hogy ezeknek az annyira kedvelt és értékelt lapoknak bekötött példányaihoz hozzájuthassak, bizony gyakran nagy „áldozatokat” kellett hoznom. Összeböngészett dióimat, gombostűből hajlított horgaimat adtam oda egy-két napi kölcsönzésért. (Abban az időben ilyen horgokkal horgásztunk, és ezek hajlításában mester voltam.)

Az a körülmény is nagyon fokozta a természetrajz iránti érdeklődésemet, hogy bátyáim – tehetősebb osztálytársaik jóvoltából – vadászgattak. Kivált boldogult Sándor bátyám volt nagy hatással rám, aki nemcsak szenvedélyes vadász, hanem nagy természetbarát is volt, kedvence a lévai gimnázium derék természetrajztanárának, aki megtanította őt a madarak tömésére is. Ő tömte azután az egész vidék kitömésre szánt madarait. Ezek bizony nem voltak valami preparátori remekművek, de hát az akkori időben kisebbek voltak az igények.

Családunkban én voltam a legfiatalabb. Egyik bátyám már az egyetemre járt, Sándor bátyám meg nyolcadik gimnazista volt, mikor én még iskolaköteles sem voltam. Természetesen Sándor bátyámat mindenben csodáltam. Oda-odasettenkedtem kis munkaasztalához, s boldog voltam, ha a titkok titkába, asztalának fiókjába betekinthessem. Üveg madárszemek, szerszámok, kilőtt töltények, sörét és mindenféle más titokzatos limlom között turkálni – bár tilos volt! – számomra a legnagyobb gyönyörűséget jelentette.

Természetrajztanárának jóvoltából néha a tanári könyvtárból is kölcsönözhettem egy-egy könyvet, rendesen akkor, mikor egy ritkább madarat kapott kitömésre. Emlékszem, hogy egyszer a német Brehm egyik kötetét is elhozta. Milyen áhítatos érdeklődéssel szemléltem azt a képet, amely lótetemen lakmározó keselyűhadat ábrázolt!

Sándor bátyám mindig tartott egy-két szelíd madarat, kuvikot, mátyást és szarkát. Az utóbbi volt a kedvence, azt rendesen Katának nevezte. Osztálytársai meg őt

becézték ezen a néven. Gyakran hallhattam akkor, hogy egyik gimnazista így korholta a másikat: „Tömesd ki magad a Katával!”

Édesapámnak a Vasárnapi Újság két melléklapja járt, a Világ-Krónika és a Képes Néplap. Ezek leginkább az előbb említett lap régebbi cikkeit hozták. Apám ezeket mindig gondosan bekötötte. Sokszor találtam bennük – már iskoláskoromban – afrikai utazókról, azok kalandjairól, afrikai néptörzsekről szóló leírást. Még most is élénken emlékszem ezeknek a közleményeknek illusztrációira, mint pl. „Stanley¹ találkozása dr. Livingstone-nal”² „Stanley, amint egy varacskos disznóra lő” stb. Mily veszélyes vadnak gondoltam akkor ezt az ártatlan áldozatot! Onnan ismertem meg Tippu-Tipet, a hírhedt rabszolga-kereskedőt, Stanley segítőjét és a magyar Teleki Sámuel grófot, a Rudolf- és Stefánia tavak felfedezőjét, valamint Sir Samuel Baker³ magyar feleségét, az unyorók „Hajnalcsillagát”, Sass Flórát, a zulu és mádi harcok egyes jeleneteit stb. stb. Ezek és a természetrajzi, vadászati leírások olthatatlan vágyat keltettek bennem, hogy bár én is ismeretlen vidékek vándora lehetnék.

Köszalásaim közben is mindig az egzotikus vidékek leírásain ábrándoztam. Határunkban volt egy kis mocsaras tó, az Ákossy-tó, a Garam régi medrének maradványa. Hányszor nőtt képzeletemben Tanganyikává vagy más – éppen akkor olvasott – nagy, még át nem kutatott mocsárvilággá! De azért ilyenkor is éles szemmel figyeltem a környezetemet és abban minden állati élet megnyilvánulását. Mindig én voltam, aki tavasszal az első fecskét, az első gólyát, valamint a határunkba elvetődött, kevésbé ismert madarakat meglátta.

Egy kis epizódra még most is élénken emlékszem. Kis gimnazista voltam. Havas telünk volt. Természetesen buzgón tapostam a havat, jártam a határt egyedül. Egy mocsaras ér mellett ballagtam. Nem messze az értől szalmakazlak álltak. Ezek voltak a legjobb csúzlis vadászterületeim. Menyétet is lőttem ott. Emlékszem, hogy akkor az nagyobb élmény volt, mint később egy fekete sörényes oroszlán elejtése.

Amint az ér nádasa mellett ballagok, látom, hogy nagy ugrásokkal egy nagyon karcsú, hófehér, fekete farokvégű állat fut a kazlak felé. Ez volt az első hermelin, melyet életemben láttam. Haj, mit nem adtam volna akkor, ha csúzlím puskává változott volna!

Mikor osztálytársaimnak elmeséltem, hogy hermelint láttam, senki sem akarta elhinni, mondván, hogy az csak az északi vidékek lakója. Parázs verekedés lett a beszélgetés vége, mert az egyik fiú azt merte mondani, hogy hazugság az egész.

Nagyobb baj volt az, hogy a civódás zajára tanárunk benyitott, és – én húztam a rövidebbet... Talán tanárunk is úgy tudta – nem volt természetrajzszakos – hogy a hermelin csak északon él.

Kisdiák koromban a nyári szünidő egyik délutánján nagyon érdekes olvasmányra bukkantam. A mézkalauzmadár leírása volt. Akkor olvastam először erről az érdekes madárról. Az olvasottak nagyon felcsigázták fantáziámat. Vajon igaz-e a leírás? Mert nagyon különösnek, szinte hihetetlennek tartottam, hogy egy vad madár a maga jóvoltából és senkitől sem tanítva, az ember szolgálatára legyen.

A régi olvasókönyv mézkalauzmadár-leírását már el is felejtettem, és csak egy Afrikába tartó hajó fedélzetén – tizenkét év múlva – jutott újra eszembe. No, gondoltam, nemsokára személyesen is megismerem ezt a csodálatos madarat, az indicatort – akkor már tudományos néven szólítottam –, és a róla írtakat személyesen

ellenőrizhetem.

A Kilimandzsárónál, Afrika legmagasabb hegységénél kezdtem meg tulajdonképpeni gyűjtői működésemet. Mindjárt az első napokban egy sűrű lombú fáról igénytelen, szürke kis madarat lőttem le. Kézbe véve, azonnal feltűnt, hogy vetélőlába⁴ van, mint a kakukknak.

Maszudi nevű legényem nagy igyekezettel magyarázta (kellett a nagy igyekezet, mert akkor bizony még hiányos volt a nyelvismeretem), hogy a lelőtt madár a „méhek madara”. A mézkalauzmadár egyik kicsi fajtája került a gyűjteményembe...

Múltak az évek. A kisdíákból nagydiák lett. A szegény emberek iskoláját jártam, a lévai tanítóképző növendéke lettem. Természetrajztanárom lett a legkitűnőbb tanítómesterem. Ő volt, aki nemcsak madártömésre oktatott engem, hanem megtanított mindennemű természetrajzi dolog gyűjtésére és konzerválására is.

Mindig mély hálával gondolok öreg tanáromra, Kriek Jenőre.

Az 1901. évi nyári vakáció már Budapesten talált. A tanítói oklevelet megszereztem, és a polgári iskolai tanárképző mennyiségtani és természetrajzi szakára iratkoztam be. A vakáció alatt meg a Magyar Nemzeti Múzeum laboratóriumában mint kisegítő preparátor működtem Bárányos József mellett, aki akkor a Múzeum főpreparátora volt.

Múzeumi alkalmaztatásomat elsősorban természetrajztanárom lelkes ajánlásának, másodsorban dr. Madarász Gyulának, a híres ornitológusnak köszönhettem, aki akkor a Múzeum igazgató-őre volt. Ő volt azután, aki az afrikai gyűjtőútra engem ajánlott, mikor alkalom nyílt rá.

Az 1902. évi vakációmát megint a Múzeum laboratóriumában töltöttem. Múzeumi alkalmaztatásom jó iskola volt az egzotikus madárfajták bizonyos fokú megismeréséhez.

Ekkor jött haza kitűnő gyűjtőutazónk, későbbi atyai jó barátom, Bíró Lajos, hétévi távollét után Új-Guineából. Én is jelen lehettem az érkezésénél, és mondhatom, a lelkes fogadtatás nagyon megnövelte bennem a vágyat, hogy én is gyűjtőutazó legyek, de lehetőleg olyan vidékeken, ahol alkalmam nyílik vadászszenvédélyemet kielégíteni és az igazán „nagy és veszélyes” vadfajtákkal találkozni.

1902 őszén részben anyagi okok miatt, de leginkább azért, hogy a Délkeleti-Kárpátokban vadászhasak, félbeszakítottam főiskolai tanulmányaimat, és a hétfalusi csángó községek egyikében, Tatrangban állami tanító lettem.

Ennek előzménye az, hogy múzeumi barátaim azt ajánlották, ha már nem elégíti ki vágyaimat a főiskolai tanulás, pályázzam valamely délkelet-erdélyi állásra, pl. Tatrangra, mert ott van farkas, sőt medve is. Pályáztam, és ki is neveztek oda.

Szabad időmben jártam az erdőt, a havasi réteket, legelőket, figyelve az ottani állatélet minden megnyilvánulását. Egy december eleji havas napon, mikor eredménytelenül jártam egy birkarabló farkas nyomában, otthon levél várt rám. Az öreg Bárányos József írt Budapestről. Levelében azt kérdezte, hogy volna-e kedvem Közép-Kelet-Afrikába menni. Sürgöny választ kért. Az írta, hogy igenlő esetben ne legyek meglepve, ha az indulásra vonatkozó sürgönyt megkapom.

Feledve az eredménytelen farkascsapázást, ment a boldog sürgöny, hogy örömmel vállalkozom a nagy útra.

1902 karácsonyán már útban voltam Kelet-Afrika felé, amelynek – rövid

megszakításokkal – egészen az első világháborúig vándora lettem.

KÖZÉP-KELET-AFRIKA, FÖLDÜNK LEGDÚSABB ÉS LEGVÁLTOZATOSABB VADÁSZTERÜLETE

*Közép-Kelet-Afrika táji változatossága – Galériaerdők
Dél-Afrika régebbi vadbőssége – Etiópia – Rezervátumok*

Kelet-Afrikán azt az óriási területet értjük, amely a Szomáliföldtől a Zambézi folyóig terjed, nyugaton meg, hozzávetőleg, a Nagy Tavak határolják. Ezen az óriási területen minden elképzelhető táji változatosságot fellelhetünk. Vannak ott igazi, élettelen sivatagok, izzó nátronsztyepek, ahol napközben a fata morgana, a délibáb játssza állandóan varázslatos játékait, óriási kiterjedésű füves, vadtömegektől nyüzsgő lapályok, ernyőakáciás szavannák, áttörhetetlen túskebozóterdők, ahol a vadász teste és ruhája csakhamar megérzi, hogy a dél-afrikai búrok miért nevezték el „várj egy kicsit” tuskének bizonyos fajta bokor tuskéit.

Az egyhangú, szürke túskebozóterdők körül hatalmas hegyláncok emelkednek. Egy-két hegyóriás fejét, mint a közvetlenül az Egyenlítőn fekvő Kilimandzsáró 6010 méter magas Kibó csúcsát, örökös hősüveg borítja. Azonkívül tengernyi nagy tavak, vég nélküli papiruszmocsarak, ingoványok teszik még változatosabbá Kelet-Afrika térképét.

A szomjas síkságon kanyargó folyók útját nagyon nagy távolságból fel lehet ismerni. Elárulja a partot szegélyező galériaerdők üde zöldje is. A folyók nagy részének medre az év több hónapjában teljesen száraz, s az embereknek, állatoknak ásniauk kell a folyó homokos medrében a cseppenként szivárgó víz után. Ámbár lehet, hogy néhány nap múlva, mikor a hegyekben megindul az esőzés, ezekben az egy-két hét előtt még teljesen száraz folyómedrekben rohanó vízár hömpölyög, melynek mindent elsodró ereje fatörzseket, állathullákat sodor magával.

Ez az óriási, változatos terület, nevezetesen a Közép-Kelet-Afrika, minden időben földünk legfajdúsabb és legjobb vadászterülete volt, és egyelőre az is marad.

Régebbi időben – mondjuk, egy évszázad előtt – Dél-Afrika felvehetette a versenyt mind változatosság, mind vadbősség tekintetében Közép-Kelet-Afrikával, de a rohamléptekkel előnyomuló civilizáció és nem utolsósorban az emberi kapzsiság ezt a paradicsomi állapotot majdnem teljesen megszüntette. Csak a későbbi évek intézkedéseinek köszönhető, hogy a régi vadbősségnek kevés számú egyedei háborítatlanul élhetik életüket a szigorúan őrzött vadvédelmi területeken.

Így pl. földünknek az afrikai és az indiai elefánt után legnagyobb szárazföldi emlőse, a széles szájú orrszarvú, vagy ahogyan még inkább ismerik, a fehér rinocérosz (*Ceratotherium simum* Burchell) – mely sok-sok ezer példányban járta a dél-afrikai „veld”-et – már csak egy-két nagyon védett példányban él az északkeleti Mashuna-földön és a Fekete- és Fehér-Umvolosi folyók összefolyásánál levő rezervátumokban.⁵ A többivel végzett az emberi kapzsiság.

De nemcsak a fehér orrszarvú jutott a kiveszésre ítélt dél-afrikai állatok sorsára, hanem sok más is. Így pl. a dél-afrikai elefánt, amelynek védett példányai a Knysna és Zitzikama, valamint Addo áttörhetetlen bozóterdeiben létesült vadvédelmi területen találtak menedéket. A groteszk formájú gnúk legjellegzetesebb fajtája, a dél-afrikai fehérfarkú gnú (*Connochaetes gnou* Zimmermann) is a kipusztulás küszöbén volt, éppúgy, mint a fokföldi vörös tehéantilop (*Alcelaphus caama caama* G. Cuvier), a bontebok (*Damalisca pygargus*), hogy csak a fontosabbakat említsem. Legutolsó egyedeiket egy-két állatbarát bölcs intézkedése mentette meg a biztos és végleges pusztulástól. Ezek az állatbarátok menedéket biztosítottak a halálra ítélt fajoknak. Most legtöbbjüket a nagy rezervátumok, nemzeti parkok védik a teljes kipusztulástól. A quaggát (*Equus quagga*) azonban sajnos már nem sikerült

megmenteni, teljesen kipusztult. Dél-Afrika változatos vadbőségéhez hasonló volt Etiópia (Abessínia) állatvilága is, de ez is nagyon megtizedelődött az okos vadvédelmi intézkedések hiánya és nem utolsósorban az ott uralkodó szabadosság miatt.

Közép-Kelet-Afrikában, nevezetesen Kenyában, Tanganyikában és Ugandában már több mint fél százada nagyon szigorú vadvédelmi intézkedések léptek életbe. De nemcsak ezek az intézkedések biztosították az eredeti állatélet fennmaradását, hanem az is, hogy óriási terjedelmű, többé-kevésbé lakatlan területeket jelöltek ki vadvédelmi területeknek, ahol nem hangozhatik el puska lövés, és minden őseredeti mivoltában marad.

A vad hamar felismeri és nagyon jól tudja, hogy hol van teljes biztonságban. A rezervátumokat látogató turisták tapasztalhatják az ott élő vadállatok bizalmasságát. Az autók zaja cseppet sem riasztja meg őket, békésen legelnek az autó útvonala mellett, az utazók nagy öröme, akik sietnek ezt a paradicsomi képet mozgó vagy álló fényképen megörökíteni. A nagy ragadozó – nevezetesen az oroszlán – sem fél legnagyobb ellenségétől, az embertől. A rezervátumok oroszlanos helyeit látogatók gyakran lőnek a rezervátumokon kívül egy-egy zebrát vagy tehénantilopot, s azt azután hosszabb vontatókötéllel vontatják az oroszlanok kedvenc helyére. Ott megállítják az autót, megszólal a duda, és az oroszlanok megjelennek, hogy az olcsó zsákmányon lakmározhassanak. Mert hát idővel az oroszlanok is megtanulták becsülni az ilyen olcsó zsákmányt.

A vontatott zebrakadáver nagyon jó befektetés, mert a zebradögön lakmározó oroszlan vagy oroszlan család nem mindennapi látvány, azonkívül kitűnő fényképfelvételekre nyújt alkalmat. Természetesen nagyon jó idegek kellene az ilyen kiránduláshoz. Idegeskedni nem szabad, annál kevésbé, mert ott – mint írtam – minden körülmények között hallgatniuk kell a fegyvereknek.

Remélni lehet, hogy Kelet-Afrika vadonjai még hosszú évekig igazi vadeldorádók lesznek, a természetbarátok és a vérbeli vadászok legnagyobb öröme.

KELET-AFRIKA NAGY ÉS VESZÉLYES VADJAI

*Sokszor felvetett kérdés – Az öt veszélyes vad
A veszélyes vadat is védi a vadásztörvény*

Kelet-Afrika a korlátlan vadászati lehetőségek és a kiszámíthatatlan vadászesélyek hazája volt, és némileg még most is az. A más világrész, a teljesen szokatlan környezet, az ismeretlen vadfajták, a teljesen újszerű vadászmodszerek, a majdnem ősállapotban élő néptörzsek mind-mind hatalmas csábítóerők, de az afrikai vadászatnak legnagyobb vonzóerejét – mondhatni: varázsát – mégis a nagy és veszélyes vad vadászata adja meg.

A kelet-afrikai veszélyes vadra való vadászat még ma is – a nagy átütőerejű, hajszálpontossággal hordó fegyverek korában is – veszedelemmel jár, és éppen ez a körülmény emeli minden más vadászat fölé.

Afrikát öt olyan vad lakja, melynek vadászata még mindig komoly veszélyt jelent a vadászra, s így méltán megilleti őket a „veszélyes vad” elnevezés. Ez az öt afrikai vad: az oroszlán, az elefánt, a kafferbivaly különböző fajtái, a leopárd (más néven párduc), és az orrszarvú.

Igaz ugyan, hogy más vad vadászatánál is veszélybe kerülhet a vadász, pl. ha a kenuját felborítja egy-egy megdühösített vagy előbb megsebzett víziló. De hát ez kivételes eset, és azért nem is sorozzák a veszélyes vadak sorába az afrikai nagy vadászok a vízilókat.

A régi leírások nyomán terjesztett hiedelmek pl. a legnagyobb emberszabású majmot, a gorillát is a legveszélyesebb vadak közé sorolták, de az újabb kutatások és hiteles leírások erősen megcáfolták ezt az állítást.

Bebizonyult, hogy ez a roppant erejű, magányt kedvelő óriás békés állat. Csak akkor veszélyes, ha megsebzik, és a sebzettet követik. De hát olyankor veszélyessé válhatik más állat is. A nagy és veszélyes vad is akkor válik igazán veszélyessé, ha megsebzik, kivéve természetesen azokat a ritka eseteket, amikor egy-egy oroszlán vagy leopárd emberevővé válik, amikor szinte hivatásszerűen űzi az embervadászatot. Ezek a hírhedt „man-eater”-ek⁶, amelyekről egy külön fejezetben lesz szó.

Nem szabad azonban azt gondolni, hogy a veszélyes vadakat nem védi a vadásztörvény, mert pl. a legtöbb vidéken évenként csak bizonyos számú oroszlánt ejthet el a vadász. Az emberevővé lett oroszlánt mindenki és minden eszközzel pusztíthatja. A hírhedtté lett „man-eater”-ek elejtésére rendszerint magas pénzjutalmat tűznek ki.

Éppen így szabaddá teszik egy-egy embergyilkossá vált elefánt, kafferbivaly vagy orrszarvú lelövését is. Ámbár a három utóbbiból ritkán lesz embergyilkos.

Az ötödik veszélyes vadat, a leopárdot nem védi a vadásztörvény, de azért őt sem kell féltetni, mert nagyon tud vigyázni szép, pettyes bundájára.

AZ OROSZLÁN

„Elterjedési köre – Sörényképződés – Nem a sivatagban él

Áldozatai – Oroszláncsapatok – Emberevők

Megjelenésük hatása – Az oroszlánkoncert

Ordításának oka és célja

Az oroszlán is a küzdőtéren maradhat

A legismertebb és a kezdő afrikai vadászok előtt legkívánatosabb veszélyes vad az oroszlán (*Leo leo*). Nem csoda tehát, hogy ha valaki először megy Kelet-Afrikába vadászni, annak legforróbb vágya, hogy a szabad vadonban oroszlánt lásson, és legalább egyet le is terítsen. Ez a kívánság nagyon természetes. Hiszen az oroszlánvadászatnak még a gondolata is annyira régi, talán már elfelejtett gyermekkori emléket zsongat meg lelkében. Hogyne! Az oroszlán „az állatok királya”! Később ez a vágy ugyan nagyon mérséklődik, de az első oroszlán megpillantása és elejtése minden kezdő afrikai vadásznak örökös kívánsága marad.

Minden vadállat, amely valamiképpen ellensége az emberi kultúrának, egyre kisebb elterjedési körre szorul, és előbb-utóbb teljes kipusztulásra volna ítélve, ha védelmi intézkedések nem óvnák meg a kiveszéstől. Az oroszlán előfordulásának határai még Afrikában is nagyon megszűkültek, nem beszélve arról, hogy Európában úgyszólván a történelmi idők kezdetén veszett ki, és ázsiai biztos előfordulása a kelet-indiai kathiaivari Gir erdőségre szorítkozik. Perzsiából, Mezopotámiából valószínűleg már véglegesen kiveszett, noha még egy-két évtized előtt Mezopotámiában, a Zangros-hegység nyugati lejtőjén és Perzsiában, Shiraztól délre még előfordult.

Kelet-Afrika vaddús sztyeppjein, szavannáin még mindig gyakori az oroszlán. Az sem ritka eset, hogy a kikötővárosok közelében ejtenek el belőle. Kelet-Afrikában tehát még nem kell félteni az oroszlánt a kipusztulástól. Legtöbb helyen még korlátlan mennyiségben lőhető.

A délkelet-afrikai oroszlán alakra, termetre más típust mutat. Az északi részek oroszlánja, mint pl. a szomáli, apróbb termetű mint a déli részeké. Az egyenlítői tengerpartok mentén élő oroszlánok nagy termetű hímjei úgyszólván semmi sörényképződést sem mutatnak.

Az oroszlán az egyedüli macskafaj, amelynek hímjét sörény díszíti, és azért az oroszlánsörény az oroszlánvadász szemében az, mint a szarvasvadásznak a szarvasagancs. Minél dúsabb a sörény, annál nagyobb az elejtő öröme. A fekete sörényű oroszlán bőre mindenesetre a legkívánatosabb vadászzsákmány. Megjegyzendő, hogy a vadonban élő oroszlán sohasem mutat oly dús sörényképződést, mint a fogságban élő.

A sörényképződést illetően sokféle feltevés járja. Sokan pl. azt tartják, hogy a nagyon bozótos helyek oroszlánjai mind gyenge sörényűek, mert a sok tüske megtépi, míg a teljesen nyílt sztyeppék oroszlánjainak sörénye hosszú és dús, s ez még fokozódik is, ha az oroszlán a hideg fennsíkok lakója.

Ez a feltevés nagyon ésszerűnek látszik, de nem helytálló, mert lőttem már nagyon

sűrű bozótban is dús sörényű oroszlánt, viszont teljesen nyílt sztyeppen is zsákmányoltam majdnem sörénytelen hímet. Azt azonban tapasztaltam, hogy az alacsonyabb, zömök, nehéz testű állatok mindig nagyobb sörényt hordanak, mint a magasak és nyúlánkok. Egy azonban föltétlenül bizonyos: a nagy sörénnyel ékes példányok mind idős állatok.

A legszebb fekete sörényű oroszlánokat a Viktória-Nyanzától keletre, a Ruvána-folyó menti sztyeppeken láttam. Ez a vidék volt talán a volt Német Kelet-Afrika (most Tanganyika) legjobb oroszlános területe.

Valamikor nagyon régen, gyermekkoromban, az oroszlánt nem is tudtam volna máshol elképzelni, mint sivatagokon. A nagyon régi képek úgy mutatták be – háttérben az elmaradhatatlan piramisokkal –, és az aláírás is legtöbbször az volt: „A sivatag királya”. A sivatagon azonban természetesen hiába keresnénk oroszlánt, mert az igazi sivatagnak nagyon szegény állatvilága nem tudná eltartani. A nagy kiterjedésű, sötét őserdőket is kerüli, mert a nagy őserdőkben aránylag kevés a számára zsákmányolható vad. Az igazi oroszlános helyek a vadcsapatoktól hemzsegő sztyeppek és a ritka, bozótos szavannák. Ha egészen nyílt sztyeppen itt-ott nagyobb kiterjedésű nádas terül el, az egészen biztosan oroszlán tanyázóhelye, és ilyen helyeken juthat legkönnyebben lövéshez a vadász.

Az általam bejárt területek közül a legjobb oroszlános helyek a Viktória-Nyanzától a kelet-afrikai Nagy-Szakadékgig terjedő, úgyszólván lakatlan területek voltak, melyek közül a már említett Ruvána-sztyeppen láttam a legnagyobb csapat oroszlánt: huszonhat darabot számoltam meg akkor. Megjegyzem, hogy előzőleg már egy kisebb, öt-hat darabból álló csapatot is láttam. A nagy csapatban természetesen sok volt a félig fejlett állat, melyek alig voltak nagyobbak egy-egy jókora komondornál. Még azt is érdemesnek tartom megemlíteni, hogy egyet sem sikerült elejtenem a szokatlanul nagy csapat oroszlánból. Mindkét csapat hamar észrevett, és azonnal tovaloholt. Teljes erővel futottam utánuk, és a nagy csapat hatalmas, fekete sörényű hímjére nagyon nagy távolságról többször rálöttem, abban a reményben, hogy ezzel megállásra vagy támadásra késztetem, de ez sem sikerült, mert oroszlánom – amely időközben kissé hátramaradt – egy ugrással eltűnt a bozótban. Mindez alkonyatkor történt, és így nem követhettem őket. Nagyon lehangolt az eset, mert ezek voltak harmadik afrikai gyűjtőutam első oroszlánjai.

Ehhez hasonló oroszláncsoportosulást tapasztal az ember a száraz időszakban a vízben szegény sztyeppek gyér számú vizesgödreinél, ahová szükségszerűen a messze környék minden vadja inni jár. Ilyen nagyszámú oroszlán természetesen csak olyan vidéken élhet, hol az antilopok, zebrák ezreit találjuk.

Az oroszlán (kivéve a fejlett elefántot, orrszarvút és talán a vízilovat) a kelet-afrikai vadon minden vadját megtámadja. Még a magát ugyancsak védeni tudó vén kafferbikát is. De az óriási zsiráfika is áldozatául esik, noha annak egy lábütése elég volna, hogy támadóját összetörje. E két állatot azonban többedmagukkal szokták megtámadni az oroszlánok. Sajnos nekem sohasem kedvezett a szerencse, hogy ilyen élethalálharcnak szemtanúja legyek, ámbár jó egynéhányszor akadtam oroszlánok által megölt bivaly maradványaira. Azt azonban bizonyosra veszem, hogy az oroszlánok csak akkor támadnak meg bivalyt vagy zsiráfot, ha más, könnyebb zsákmányhoz nem juthatnak.

A magasban keringő, majd csukott szárnnal lezuhanó keselyűk nagyon gyakran vezettek az oroszlánok zsákmányának maradványaihoz, és ezekből megállapíthattam, hogy a legtöbb vidéken a zebra a leggyakoribb áldozat, kivált a nagy esőzések után, mikor a felázott talajon besüppedő patájuk miatt nem bírták a menekülés iramát.

A régi természetrajzi könyvek azt állították az oroszlánról, hogy az csak az általa megölt zsákmány húsát eszi, dögre nem megy soha. Ez mese; az oroszlán éppúgy, mint minden ragadozó, szívesen eljár a dögre, kivált az ínséges időkben. Hogy azután a kivénhedt, fogatörött állatok még inkább rászorulnak az ingyen lakomára, az természetes.

A sűrű lakosságú, vadszegény vidékeken a vén vagy valami sérülés folytán megnyomorodott állatokból lesznek az emberevő, a „man-eater” oroszlánok. Főként a tengerpartok mentén. Észak-Rhodesiában és Ugandában gyakran tartja rettegésben a lakosságot egy-egy emberevő; néha falvaik elhagyására is kényszeríti az agyonrémült bennszülötteket.

Kelet-Afrika történetében a leghírhedtebbé lett emberevő oroszlánok az ugandai vasút építésénél tűntek fel, és oly alaposan beletanultak az embervadászatba, hogy már csaknem megakadályozták a vasútépítési munkálatokat.

Szinte hihetetlen ezeknek az emberre vadászó oroszlánoknak kiszámíthatatlan ravaszsága és rablásuk tervszerűsége. Nem is csoda, hogy a bennszülöttek és még inkább a vasútépítéshez szerződtetett babonás kelet-indiai munkások földöntúli tulajdonságokat tételeztek fel róluk, és azt hitték, hogy azok bizonyosan oroszlánbőrbe bújt sátánok. Elejtőjüket, Patterson őrnagyot, valóságos hősként ünnepelték akkor mindenütt, kivált a vasútépítő munkások.

Ennél az esetnél meg kell még jegyezni, hogy ezek a hírhedt, csávói „man-eater”-ek fiatal, erejük teljében levő állatok voltak. Hogy a vasútépítésnél annyira elszaporodtak, annak valószínűleg az volt az oka, hogy az ott alkalmazott nagy embertömeg a környék minden vadját elzavarta, s így az ott élő oroszlánok embervadászatra fanyalodtak. Különben is bő alkalmuk volt hozzászokni az emberhúshoz, mert abban az időben a járványok nagyon megtizedelték a bennszülötteket, akik halottaikat legtöbbször temetetlenül hagyták a bozótban.

Még most is élénken emlékszem, hogy mennyire hatott rám – az alig pár napos „afrikander”⁷-re – Voiban, 1903 januárjában, az ottani temetőben eltemetett O'Hara mérnök sírja. Ezt a szerencsétlen embert sátrából cipelte ki az oroszlán. Az aszkárik (bennszülött katonák) lövöldözésére ugyan elejtette zsákmányát, de a szerencsétlen mérnök akkor már halott volt.

Akkoriban nagyon különös oroszláneset történt, melyet, ha nem végződött volna olyan tragikusan, nagyon komikus vadászhistóriának lehetne mondani. Hárman – egy angol, egy német és egy olasz – kitolattak egy vasúti kocsit az egyik mellékvágánynak arra a pontjára, ahol egy hírhedt emberevő oroszlán szokott elhaladni, hogy majd kényelmes leshelyükről végeznek vele. Felváltva lesték, de hogy, hogy nem, a soros vadász elaludt. A hőség miatt a vasúti kocsi ajtaját nyitva hagyták. Az egyik részvevő azután később elbeszélte nekem, hogy neki többször úgy rémlett, a bozótban két foszforeszkáló pontot lát. Az emberevő oroszlán szeme volt, mely már régóta figyelte a vadászokat.

Amikor a soros vadász is elaludt, szerepcsere történt: a lesett vad lett a vadász. A

nyitott ajtón beugrott, és az egyik embert – az angolt – megragadta, és mivel az ajtó a beugrásnál becsapódott, az ablakon át kihurcolta. Ennek a szerencsétlen oroszánvadászatnak a két megmenekült részvevőjét személyesen is jól ismertem.

Nekem sohasem volt – legalábbis tudomásom szerint – emberevő oroszánnal dolgom, és sohasem hallottam ilyenek garázdálkodásáról azon a vidéken, ahol én jártam. Ez azonban könnyen érthető, mert legtöbbször majdnem lakatlan, és így vadban dús vadonokban ütöttem fel gyűjtőtanyámat, és ilyen helyen az oroszán csak a legkivételesebb esetben válik emberevővé. De vaddús helyeken is gyakran betörnek az ott élő nomád pásztornépek túskekarámjaiba, és néha bizony érzékeny károkat okoznak a szarvasmarha-állományban. Igaz, hogy az ilyen marharablóknak hamarosan üt a végórájuk, mert a legtöbb kelet-afrikai pásztornép egy szál lándzsával felfegyverezve is bátran szembeszáll az oroszánnal, legfőképpen kincse, a nyája érdekében.

Egy kiváló nagyvad vadász, C. H. Stigand kapitány könyve szerint a szomáliak azt tartják, hogy az oroszántól háromszor ijed meg az ember. Először, mikor váratlan ordítását hallja, akár nappal, akár éjszaka; de leginkább a vaksötétben fogja el a rettegés. Másodszor, amikor a nyomát meglátja. Lehet, hogy éppen azt kereste, mégis egy kis ijedelemmel jár, mikor ráakad. A harmadik és utolsó eset, mikor először megpillantja. Még a nagyon bátor embert is megrémíti az oroszán, de azután – mint a szomáliak mondják –, mikor az első, látás okozta pillanatnyi félelmen túlesett, akkor már nem fél többé.

Nem mondhatom, hogy a szomáliak fenti megállapítása rám is illik. A leírt háromszori megrémülést nem éreztem, ámbár igazán nem tartozom azok közé a boldog halandók közé, akik a „félelmet nem ismerik”.

A szabadban látott első oroszánomat sikerült elejtenem – ennek a történetét majd külön fejezetben mondom el –, de ez sem hatott rám annyira, mint később a közvetlen közelből hallott éjjeli oroszánkoncert.

Sokszor, sok százszor hallottam esténként, éjjelenként az oroszánok ordítását, és mégis minden esetben szinte megbűvölten – vagy talán helyesebben szólva: áhítattal – hallgattam a hatalmas hanghullámokat, az afrikai pusztaságok legfenségesebb muzsikáját.

Ez a muzsika hátborzongatóan rémületes, ha alig pár lépésnyi távolságról reszketteti meg az álmából felriasztott utazó sátrát. Érdekesen megváltozik ilyenkor a nyugovóra tért „szafari” (teherhordó karaván) képe, és komikus jelenetekben sincs hiány. Csodálatos gyorsasággal magas lánggal lobognak fel a már-már elhamvadó tábortüzek, míg a felhőszakadásos, szuroksötét éjszakában vak iramodással rohan az egész szafari a fegyveres fehér ember sátrához.

Nagyon emlékezetes az a jelenet, melyet a Mara-folyó papiruszmocsarain éltem át. Elefántvadászaton voltam ott, és sátram jó távol állt a bennszülöttek bómáitól. Csodálatosan szép oroszánkoncert dörgött bele az éjszakába, amely még fokozódott is, amikor is a bennszülöttek – hogy a kellemetlen éjszakai vendégeket távol tartsák – tamtamjaikkal és antilopszarvból készült kürtjeikkel pokoli lármát csaptak. Ez azonban egyáltalában nem tette meg a kívánt hatást, mert – mint hajnalban értesültem – az oroszánok mégis leütöttek egy tehenet.

Az oroszán éjjel különben is nagyon vakmerő. A teljes hangú ordítást sohasem

találtam olyan félelmetesnek, mint azt a mély, hörgő morgást, melyet a megriasztott vagy a támadó oroszlán dühében hallat.

Sok száz könyvben felvetik a kérdést, hogy miért hallatja az oroszlán hatalmas hangját. Sok feltevés van erre vonatkozólag, de – szerintem – azok járnak legközelebb a kérdés megfejtéséhez, akik azt állítják, hogy ez az ordítás nemcsak jeladás az oroszláncsapat többi tagjának, hanem egyik fontos segítőeszköze éjjeli vadászatuknak. Az oroszlán legtöbbször többedmagával vadászik, és míg a csapat egyik része kórusban vagy egymásnak feelve bömböl, addig a többi az ordítás felé figyelő vadat „belopja”, és zsákmányul ejti. Az is feltehető, hogy az ordítással a lesben álló társaik felé hajtják a vadat.

Színes leírásokat olvastam nagyon régi könyvekben vagy azok nyomán írt leírásokban az oroszlánordítás hatásáról, hogy a háziállatok félelmükben mint reszketnek, és miként adnak hangot. A vadállatok nemkülönben! Én ilyen jeleneteket nem tapasztaltam, és amit láttam, az elegendő volt arra, hogy ezeket a régi hiedelmeket a fantázia színes termékeinek tartsam.

A kora hajnali vagy késő délutáni időben gyakran tapasztaltam, hogy a legelésző vad fel sem üti fejét a nem nagy távolban „mennydörgő” oroszlánokra. Meglehet azonban az is, hogy a vad tudja jól, mikor félelmes az oroszlán hangja, és mikor nem. Mert pl. a leütött zsákmány fölött kórusban bömbölök bizonyára nem veszedelmesek.

Tovább megyek: a sztyeppek vadjára magának az oroszlánnak a megpillantása sem tesz különösebb hatást, ezt több ízben volt alkalmam megfigyelni. Egyszer pl. egy előző este lőtt és az oroszlánoknak kint hagyott zebrát vonszolt egy hatalmas sörényes nagyobb tisztáson át a közeli bozótos felé. A zebrát vonszoló oroszlánt folyton követve, prüszkölve alig harminc lépésről öt lantszarvú tehénilop (Damaliscus korrigum jimela). Vagy hetven lépésre tőlük meg egy kisebb zebracsapat legelészett, de csak a vezérmén fordította fejét az ellenség felé.

(Kissé elkésve mentem a kitett zebrához, úgyhogy már nem tudtam észrevétlenül a kiszemelt takaráshoz jutni, és így kb. 350 lépésről néztem ezt az érdekes jelenetet, mely annyira megkapott, hogy lövésre nem is gondoltam.)

Annak sajnos, sohasem voltam szemtanúja, hogy miként öli meg az oroszlán zsákmányát. Számtalan esetben találtam oroszlán által leütött állatok maradványaira, és több ízben a rajta lakmározók közül el is ejtettem egyet-egyet. Még egészen friss zsákmánymaradványokból is nehéz felidézni az elejtés mozzanatait. Legtöbbször a nyaki részen láttam a hatalmas szemfogak ütötte sebeket. Egyszer egy zebrán kifordított nyakcsigolyát is találtam.

A társas támadásoknál rendszerint a nöstény a kezdeményező. Ezt igazolják C. G. Schillings professzor éjjeli felvételei.

A megtámadott bivaly vagy zsiráf gyakran végzetes lehet az oroszlánra, és már gyakran akadtak ilyen élethalálharcban elpusztult oroszlán maradványaira. Gyakran úgy is, hogy mind a két ellenfélnek hiénák, sakálok és keselyűk által lerágott és széthurcolt csontjai heverték egymás mellett. Néha azonban az előbb említetteknél sokkal kisebb ellenfél is győzelmesen kerül ki az életért folytatott viaskodásból. Nevezetesen az oryxantilopról mondják, hogy támadóját sokszor felnyársalja félelmetes, hegyes szarvával. Ha fiatalabb oroszlánt lőttem, amelynek már egyik-másik tépőfoga törött volt, akkor embereim mindig nevetve állapították meg, hogy

azt a zebra rúgta ki.

Azt minden esetben észleltem, hogy az oroszlán először kizsigereli a zsákmányt, és miután a belső részekből evett, azok maradványait bekaparja. Azután a hátsó combból vagy a nyaki részből eszik, és a megmaradt részt behúzza valami sűrűbe, hogy a keselyűk elől elrejtse. Miután a szomját eloltotta, legtöbbször visszatér zsákmánya mellé, s ott leheveredik.

Egyszer nyomozóm hírt hozott, hogy egy szanszeveriás bozót mellett két oroszlán hever. Odaérve, a hírhozó otthagytott társa megjelölte a bozótot, melyben az oroszlánok fekszenek, és amely körül egy csomó keselyű álldogált. Mikor egyik-másik nekibátorodott, és esetlen ugrásokkal a bozót felé közeledett, akkor morogva kiugrott egy oroszlán, és szárnyra rebbentette a szemtelenkedőt.

Két nőstény oroszlán volt az általuk frissen megölt zebra mellett. Örültem, hogy alkalmam lesz végre kézi fényképezőgéppel oroszlánfelvételt készíteni, de a belopás nem sikerült. A szemes keselyűhad észrevett, és szárnyra kapott, ez mindjárt felriasztotta az oroszlánokat, és azok tovaloholtak. Nem lőttem rájuk, mert akkor már csak a legritkább esetben bántottam nőstény oroszlánt.

A nőstény oroszlán kettő-négy kölyket vet. Érdekes, hogy a kölykök és sokszor a félig kinőtt állatok bundája is foltos. Ezek a foltok később teljesen eltűnnek, de néha halványan a fejlett állatoknál is visszamaradnak. Kivált a nőstények között találunk ilyen foltos példányokat.

ELSŐ GYŰJTŐTANYÁMON

*Változatos vadállomány – A víziantilop-bika
Első oroszlánom – Csak koponyája maradt meg – Feketevízláz
A ruvánai első – Három oroszlán egy perc alatt
Oroszlánok harca a nőstény körül – Az „őrült” gazella*

1903 végén a Letema-hegyek lábánál (a Kilimandzsárótól keletre), a Daryama folyó partján ütöttem fel gyűjtőtanyámat. Ez volt Afrikában az én első gyűjtőtanyám; magam építettem. Bizony szegényes kis viskó volt ez a száraz banánlevelekből összetákolt alkotmány, de teljesen megfelelt céljának.

Környékével igen elégedett voltam. Még eddig nem tanyáztam egy helyen sem, ahol olyan változatos lett volna a vadállomány, mint ott. Ott láttam először a Kilimandzsáró környékének egyik legérdekesebb antilopját, a törpezsiráfnak tetsző zsiráfgazellát és a pompás kiskudut. Ott lőttem első leopárdomat és első oroszlánomat is; történetét alább fogom elmondani.

Még dúsabb és változatosabb volt táborom környéke a gyűjtőre nézve. A terület madárvilága szinte hihetetlenül változatos volt. Az a körülmény is igen szép eredményekkel biztatott, hogy azt a vidéket még nem kutatták át zoológiai gyűjtők, de akkor nagyon gyakran kerekedett felül bennem a gyűjtő rovására a vadász.

1903. december 24-én, estefelé elindultam egy-két emberem kíséretében a közeli hegyoldalra, hogy konyhám számára „húst” lőjek. A hegyoldalt ernyőakáciás, túskebozótos erdő borította, a zsiráfgazella és a kiskudu tartózkodási helye. Ez utóbbit néhány nappal azelőtt láttam először ezeken a helyeken, amint egy bozótból kiugorva tovaszánguldott. Nem lőhettem rá, mert egy ritka madár után lopakodva, csak a sörétes puska volt nálam, s míg integetésemre a Mauseremet vivő emberem előkerült, addig ez a pompás antilop el is tűnt szemem elől. Mentünk ugyan a nyoma után – a gyűjtésből aznap keveset hoztam haza –, de hiába.

Most is abban a reményben kerestem fel a hegyoldali erdőt, hátha puskám végére kapom az annyira óhajtott vadat. Jártuk a hegyoldalt, de egy tovarohanó zsiráfgazella-sután kívül nem láttunk semmit. Kezdtém megbánni, hogy a bozótost kóboroltam be, mert nagyon kellett a hús embereimnek, és nyílt helyen könnyűszerrel le tudtam volna lőni egyet a Grant-gazellák, impalák vagy más állatok közül. Mikor a nap lemenőben volt, a Daryama folyón lefelé siettünk, hogy legalább a folyót szegélyező galériaerdőkből legelőre kiváltó víziantilopokból lőhessek egy bikát.

Hamarosan kijutottunk egy ösvényre, melyet a nomád vandorobók tapostak ki, s ezen haladtunk nagy sietve a folyó felé. Mielőtt a laposra értünk volna, két tapírantilop ugrott meg előttünk, és közülük az egyik, a bak, egy pillanatra megállt az ösvényen. A hirtelen odadobott lövés, ámbár kissé hátul találta, ott marasztotta. A velem volt mohamedánus manyéma törzsbeli teherhordozóm csakhamar mellette termett, és elmetszette a vergődő állat torkát, mert máskülönben a Korán⁸ nem engedné meg, hogy egyik belőle. Aztán hátára vetette a kis antilopot, és folytattuk utunkat.

Éppen lebukni készült a nap, mikor a Daryamához értünk. Ott egy nagyobb

tisztáson öt víziantilop-bika legelészett. A terep és a szél iránya kedvező volt, s így vagy hatvan lépésnyire loptam be a csapatot. A legnagyobb állatot célba véve, váll-lapon lőttem. A bika egy darabig állva maradt, majd tántorgó léptekkel futásnak indult. Vagy ötven lépésnyire összerogyott. A négy fiatalabb bika egészen megzavarodva bámult összeesett társára, és egy darabig szinte észre sem vette közeledésünket: csak akkor vágtatott el, mikor kísézőim már majdnem a lelőtt állathoz értek.

A lelőtt bikát kénytelenek voltunk ott hagyni, mert a hirtelen beálló sötétség miatt már nem volt időnk, hogy lenyúzzuk, feldaraboljuk, és tövisbómával zárjuk körül a hiénák ellen. Az Egyenlítő alatt ugyanis alkonyodás nélkül, hirtelen áll be az éjszaka.

Másnap, a hajnali pirkadás előtt elindult táborom népe, hogy az antilopbikát hazaszállítsák. Napkelte előtt akartak odaérni, hogy a bikát – ha ugyan éjjel a hiénák fel nem falták – ki ne kezdjék a keselyűk.

Éppen reggeli után voltam, s mivel eszembe jutott, hogy aznap karácsony ünnepe van, elhatároztam, hogy otthon maradok, nem megyek gyűjteni, amikor lelkendezve jött hozzám az egyik teherhordozó, és jelentette, hogy a bika nincs a helyén, elcipelte egy hatalmas hím oroszlán. Eközben hozzám szállingóztak a többiek is; alaposan kikérdeztem őket az eset felől.

Egybehangzólag állították, hogy az oroszlán a mi nyomunkat követve ért a víziantilophoz – talán a tapírantilop csöpögő vérét érezte amelyet aztán tuskén-bokron át behúzott egy nagy sűrűbe. Embereim követték a vonszolást, azt gondolván, hogy az éjjeli rabló már nem lesz ott. De csalódtak, mert nagy rémületükre az oroszlán rájuk mordult a sűrűből. „Olyan nagy, mint egy ökör, és nagyon gonosz” – ezzel fejezték be beszámolójukat. Nosza, nekem sem kell több, vettem hét milliméteres Mauseremet, és siettem vissza embereimmel az oroszlános helyhez.

A bika összeesésénél megkerestük az oroszlán nyomát, és óvatosan, lövésre kész fegyverrel követtem azt. Itt volt először alkalmam megcsodálni az afrikai vadon királyi ragadozójának hihetetlen erejét. A bika körülbelül 250 kilogrammot nyomhatott, de az oroszlán ezt a nem kis terhet oly sűrűségeken húzta keresztül – jóllehet a hatalmas antilopszarvak bokrokban, liánokban akadozva, nagyon megnehezítették a munkáját –, hogy ott az embernek is nehéz dolga lett volna keresztültörnie magát.

Elértük a helyet, ahol embereim megzavarták az oroszlánt. A bika már nem volt ott. Csak a zsigerek egy részét találtuk meg, felületesen bekaparva, azonkívül csontdarabokat, alvadt vércsomókat. Az új vonszolást könnyű volt követni, ámbár érthető óvatossággal mentem előre. Csakhamar megtaláltuk a víziantilop maradványait. A bika egész szabályszerűen ki volt zsigerelve; a hátsó combjából és a nyakából is hiányzott egy-egy hatalmas darab.

Akkor még semmi oroszlános tapasztalatom nem volt, de azt tudtam, hogy a jóllakott állat nem megy messzire zsákmányától, tehát követtem a nyomát, melyet azonban csakhamar elvesztettem. Több óra hosszat kerestük, nagy köröket írva a bika kadávere körül, de hiába, ámbár biztos tudtam, hogy közben egynéhányszor már elhaladtunk az oroszlán rejtekhelye mellett.

Látva, hogy így nem boldogulok, elhatároztam, hogy lesbe állok. Embereimet hazaküldtem. Azok látható örömmel hagyták el a veszélyes helyet, és hangos

beszélgetéssel indultak tanyám felé. Egy mászai fiúval és egy teherhordozóval visszamentem a bika teteméhez, hogy segítségükkel ott valami alkalmas leshelyet csináljak magamnak. A dőghöz érve halk, fenyegető morgás figyelmeztetett, hogy zsákmányához, helyesebben zsákmányomhoz visszatért a keresett rabló. Egy pillanatra megállított a morgás, és szorongó érzés vett rajtam erőt; ez azonban azonnal megszűnt, midőn megpillantottam az oroszlán vastag fejét. Nagyon gyors célzás után megérintettem a gyorsított ravaszt, s lövésemre első oroszlánom összeroskadt.

A kivont kardjával hátam mögött álló mászai fiú lövésem után azonnal az oroszlánhoz szaladt – anélkül, hogy ebben megakadályozhattam volna –, s onnan kiáltotta felém, hogy „egészen vége van”.

Hozzá érve, mintha újra elfogott volna a vadászláz, és leírhatatlan érzések tömege váltott át rajtam. De hamar kijózanított a mászai fiú kijelentése: „Könnyű puskával

végezni az oroszlánál, de az ám az igazi férfi, aki lándzsájával öli meg az oroszánt, mint a mi elmoránjaink.”⁹

Eközben hozzánk jött az előbb „visszavonult” teherhordozó is: azonnal a táborba indult társai után küldtem. Csakhamar utolérte őket, mert lövésem hangjára különben is megálltak.

Újra meg újra átéltem a rövid percek alatt történeteket, míg első oroszlánomat tüzetesen megvizsgáltam. A nagyon hirtelen – és hogy az igazat megvalljam –, könnyelmű lövésem golyója a bal szem alatt hatolt be a fejbe, és bár az agyvelőt nem érte, a nyakcsigolyát zúzta szét, s így azonnal halált okozott.

Azt hiszem, hogy kezdő afrikai vadász számára nem lehetett szebb karácsonyi ajándék, amely oly örömet váltott volna ki, mint első oroszlánjának elejtése.

De a legtöbb örömből örömet vegyül! Így voltam én is az első oroszlánommal. Mikor embereim hozzám érkeztek, kiadtam a rendeletet, hogy az oroszánt hevenyében összetákolt hordágyon szállítsák tanyámhoz. Én meg előresiettem, hogy megtegyem a lenyúzáshoz és bőr kipreparálásához szükséges előkészületeket (akkor még nem volt gyakorlatom ezekben a dolgokban), és – ezt semmi esetre sem akartam elengedni – hogy első oroszlánomat a táborban hagyott gépemmel lefényképezzem.

Múltak az órák, de az emberek nem jöttek. Végre, estefelé előkerült egyikük, hogy nem bírják az oroszánt, hát letették, és kérnek éjszakára ennivalót. Persze nem a legjobb kívánságokkal fűszereztem az elküldött élelmiszert.

Kora hajnalban ismét útban voltam a lelőtt oroszlánhoz. Most már nálam volt a fényképezőgépem is. Odaérve siralmas látvány tárult elém: a pompás fekete sörényes oroszlán formátlan tömeggé puffadt; jobban hasonlított vízilóhoz, mint oroszlánhoz. De csak akkor ért igazi csalódás, mikor a bőrét nyúztuk. Pamacsokban hullott ki a sörénye, a hasa alatt is nagy darabban hámlott a szőr. De azért lefejtettük, és hogy a további kipállást megakadályozzuk, a timsóval és sóval bedörzsölt bőrt kifeszítettük, és kitettük a napra. Ez aztán végképp betetőzte tapasztalatlanságomból eredő ügyetlenségemet. A bőr teljesen elpusztult: megette a zsírsav.

De minden rossznak megvan a jó oldala. Ha a bőr kipreparálása sikerül, hamarosan el kellett volna adnom, mert a karavánózással járó kiadásaim nagy részét az eladott trófeák árából tudtam csak fedezni, hiszen a magyar tudományos intézetek szegények voltak, s így nagyon szegény legény volt a kiküldöttjük is. Az első oroszlánom bőre tehát nem kerülhetett eladásra, s így legalább koponyája megmaradt nekem.

Alighogy hét évvel később, 1910 júniusában, a Ruvána-sztyeppen a Tirina nevű időszakos patak mellett felépítettük állandó tanyánkat, máris végigcsiklandozta tagjaimat a malária, melyből másnapra a vén afrikanderek rémes betegsége, a feketevízláz nőtte ki magát. Bizony borzongás futott végig rajtam, amikor a félelmetes betegség megjelenését először észleltem magamon, de a baj erősödésével bizonyos egykedvű megnyugvás szállt meg, hisz úgymint mindegy már – gondoltam. Kínlódva vívtam egy-két napig keserves tusámat a kórral s a mögötte álló halállal, míg lassanként erőre kapott szervezetem. Újra feléledt bennem az élnivágyás, terveket kovácsolt az agyam. Csak a testem volt még nagyon gyenge, fáradt. Tettem-vettem ugyan egyet-mást a tábor környékén, de egy rövidebb gyűjtőkirándulásra sem volt elegendő erőm. Végre – július 4-e volt – elég erősnek tartottam magamat arra, hogy félnapos gyűjtőkirándulást tegyek. Ennek célja tulajdonképpen fő- és

legkedvesebb foglalkozásom: a madárgyűjtés volt.

Kora hajnalban indultunk el, a nap még nem emelkedett ki az ikomi hegyek mögül, mikor tanyámat elhagytuk. Az utolsó esőzések zöldre festették a sztyeppet, és zölddel vonták be a fakó sztyeppi erdő koronáit is. A mimózák apró fehér virágokkal telehintett lombjairól mézédés illatot hajtott felénk a hajnali szellő. Mily édes boldogság volt élvezni az életet a halálos betegség leküzdése után!

Lassan, a lábadozók lépteivel ballagva embereim élén, egy nagy csapat sivatagtyúkra lettem figyelmes; a madarak halkan „diskurálgattak”, s a felkelő nap sugaraitól megvilágítva tollászkodtak. Amint előszedtem fényképezőgépet, hogy a sivatagtyúk-kolóniát megörökítsem, fegyverhordozóm megérintett, és ezt a delejes áramként ható szót súgta: „Szimba.”

Már egy hónapja voltam lakója a Ruvána-sztyeppnek, de még eddig nem találkoztam oroszlánnal. Ámbár előzőleg – két ízben jártam ott – mindig láttam oroszlánokat, de részint szerencsétlen körülmények, és még inkább saját ügyetlenségem miatt, egyet sem tudtam leteríteni.

Így érthető izgalommal hatott rám e szó, bár – az igazat megvallva – éppen azt óhajtottam magamban, hogy e napon ne essék se rinocérosszal, se oroszlánnal találkozásom, mert még nyavalyásnak éreztem magamat ahhoz, hogy e goromba néppel megverekedjem.

A megpillantott oroszlán tőlünk körülbelül négyszázötven lépésnyire baktatott a kardszerű szanszeveriáktól át- meg átszőtt bokrok között, intésemre embereim azonnal lelapultak, magam meg fegyverhordozómmal, minden fedezetet kihasználva, futva igyekeztem elválni a Tirina dzsungelje felé haladó oroszlán útját. A guggoló futással megtett kétszáz méternyi távolság teljesen ki-fullasztott, és sajnálattal kellett észrevennem, hogy a betegség milyen hitvány emberré tett. Minden tagom reszketett, és a szívem oly örülten zakatolt, mintha ki akart volna ugrani. Vagy két percig pihentem egy talajemelkedés mögött, s ez idő alatt kezemre rá tudtam parancsolni, hogy ne remegjen, de szívem még mindig úgy nyugtalankodott, hogy biztos célzásról szó sem lehetett.

Nem akartam embereim előtt gyávának látszani, s így előbukkantam fedezetem mögül.

Az oroszlánom – egy szép sörényes hím egész oldalát mutatva, vagy száznyolcvan lépésnyire állott tőlem. Rendes körülmények között semmiség lett volna e távolságról a nyugodtan álló oroszlánt egy lövéssel felfordítani, de most úgy táncolt a kezemben a puska, hogy nem bírtam a hegyével az oroszlán váll-lapját megcélozni. Addig-addig célozgattam – a betegség miatti dühömben szinte őrjöngve –, míg oroszlánom észrevett, s morogva tovaloholt. Most már úgyis mindegy – gondoltam s két golyót küldtem utána, persze hiába.

Rég elmúlt már az az idő, mikor kíváncsún tartottam, hogy veszedelmes vad támadjon meg, mert a tapasztalás megtanított arra, hogy a legbiztosabb kezű vadász esélyei is nagyon rosszra válnak, ha egy veszélyes vad komolyan megtámadja.

Most azonban egy pillanatig szinte kívántam, hogy oroszlánom a lövésre visszaforduljon és rám rontson. Ügyefogyottságom szülte határtalan düh kívántatta velem ezt a balga óhajtást, azt gondolván, hogy a veszély egy pillanatra majd visszaadja régi erőmet. Pedig dehogy! Ha támad, bizonyosan rosszul járok.

Oroszlánom közben „beváltott” a dzsungelbe, ahová követni természetesen hiábavaló lett volna. Nem is követtük, hanem megjegyeztem a helyet, ahol eltűnt, s aztán továbbmentem az utamon, madarászni. Madarászgatás közben a gyűjtő ornitológus mindinkább győzött a vadászon, s így lassan-lassan elmúlt a hajnali vadászkudarccal okozta lehangoltság.

Dél felé fáradtan indultam hazafelé. Bizony nehezemre esett a járás, s így holtfáradtan kerültem vissza oda, hol az oroszlánom a dzsungelbe beváltott. Egy mimóza gyér árnyékában telepedtem le. Ha már itt kell vesztegelnem – gondoltam –, tanyámra küldök emberekért, s meghajtatom a dzsungelt. Másod munyamparám (munyampara: a karaván főembere), a gyors lábú Pandasáró (akit néhány hónap múlva egy kafferbivalybika letiport, és jobb combját összezúzta) hamarosan hazavágtatott, és előhívta az embereket rézüstökkel, antilopszarvakkal és másféle, zajcsinálásra alkalmas eszközökkel felfegyverezve.

Érkezésükig jót aludtam és teljesen kipihenve fogtam a hajnali kudarc helyrehozásához. Az embereknek megmagyaráztam, hogyan álljanak fel, és merrefelé hajtsanak, magam meg a beváltás helyén egy apró szanszeveriás bokor mellett guggoltam le.

Alighogy elfoglaltam állásomat, máris egy furcsa morgó, majd sípolva hörgő hangot hallottam.

Eszembe jutott egy öreg afrikander elbeszélése – aki híres oroszlánvadász és híres nagyotmondó volt –, hogy ő a forró délutáni órákban gyakran hallotta az alvó oroszlánok morgó hortyogását. Úgy látszik, az öreg ez egyszer csakugyan igazat mondott, a hangot én is alvó oroszlánnak tulajdonítottam.

Jó ideig vártam, míg a hajtók – akik nagy kört írtak le – beálltak a helyükre, és a hajtás megkezdődött. Az ilyen hajtásokban akkor még gyakorlatlan embereim rémes lármát csaptak: kongtak a rézüstök, mint egy tűzbe borult falu harangjai.

Lomhán dobta ki magát a sűrű fák közül egy-egy nehézkes röptű sarkantyús kakukk (*Centropus*) – a legbecsületesebb kakukk, mert maga építi a fészket, és maga költi ki tojását –, aztán egy sárga színű állat, egy vén „reedbuck” rohant el mellettem özszerű szökéssel.

Majd újra semmi mozgás a hajtók előtt. Mind erősebben szóltak a rézüstök, sívítottak a szarvkürtök, közben-közben egy-egy erős szitok is hallatszott.

Egy erős csörtetésre vállamhoz szorítottam a fegyvert, de mindjárt le is engedtem. Víziantilop-tehén (*Kobus ellipsiprymnus* – a mi gímszarvasunkhoz alakra, tartásra feltűnően hasonló állat) rohant felém, majd utána vagy húsz tehén és borjú, és végül lassan, figyelve, egy délceg tartású, remek bika.

Már-már azt hittem, hogy az oroszlán megszökött; embereimet is mind láttam közeledni, s alig volt köztem és köztük 40-50 lépés távolság, úgyhogy már le is akartam fújni a hajtást.

De abban a pillanatban mérges morgás ütötte meg a fületem, mire embereim szörnyű ordításban törtek ki. Újból archoz szorult a puskám, és lélegzetfojtva vártam a királyi vad előbukkanását. A másik pillanatban már szét is hajlott a sás, és hatalmas morgással, dübörögve rontott felém egy pompás nőstény oroszlán. Támadni akart vagy nem, azt nem tudnám megmondani.

A hirtelen odagyújtott lövésem – a távolság úgy 8-9 lépés lehetett – rézsút

nyakszirten találta, mire bukfencet vetve, azonnal kimúlt.

A hím bent maradt, de a hajtást – tekintettel embereimre és gyengeségemre – nem ismételtettem meg.

Leírhatatlan örömet okozott a ruvánai „első”, amit fokozott az is, hogy felgyógyulásom után az első kirándulásnál ejtettem el.

Embereim hamarosan hordágyat tákoltak össze, és azon szállították folytonos ujjongás közt zsákmányunkat a táborba, ott még az este átnyújtotta jó öreg munyamparám, Najsebva a két „*lucky bones*”-t¹⁰ (szerencsecsontok, az oroszán elkorcsosult kulcsontjai).

Ilyen szerencsecsontokból aztán gyors egymásutánban jó zsebrevalónyi gyűlt össze, de a szerencse mind ez ideig még nem mosolygott felém, bizonyára, mert: „*Sauri ja mungu*” – „Allah másképp rendelte!”

Az alább elmondandó oroszánvadászatom is a Ruvána-sztyeppen, az előbb említett gyűjtőtanyám mellett történt, ahol abban az időben annyi volt az oroszán, mint kevés helyen az akkori Német Kelet-Afrikában. Az oroszánbögésnek megfelelően természetesen a vadállomány is oly nagy volt, mint sehol az általam beutazott területeken.

Hiába is kísérelném meg, hogy leírásommal a Ruvána-sztyepp ősi vadbőségét, a különböző antilopok, gnúk, tehénantilopok, impalák, gazellák, zebrák, struccok stb. ezreket kitevő csapatait az olvasó elé varázsoljam. Azt csak az értené és hinné el, aki hosszú vadászutakat tett meg Kelet-Afrika járatlanabb területein.

Az óriási vadtömegek persze nagyszámú ragadozót is vonzottak oda, és így az afrikai pusztaságok királyi vadja, az oroszán is oly nagy számban fordult ott elő, mint kevés más helyen Afrika egész területén.

1910 június havának vége felé éjjelenként a szokottnál is gyakrabban kaptam egy-egy borzalmasan szép oroszánszerenádot. Néha öt-hat, sőt több oroszán is bömbölt közvetlenül, alig néhány lépésnyire kunyhóim mellett, úgyhogy szinte megremegett szúrágta gerendázatú fűpalotám. Kivált nagy záporok után, zivataros, sötét éjjeleken voltak szokatlanul mozgékonyak és hangosak a sztyeppek urai; ilyenkor formális hajtóvadászaton tartottak, mert a patások vékony lába térdig belesüllyedt a felázott talajba; hamar kifulladtak, s a nagy macskák zsákmányaivá lettek. Leggyakrabban zebra esett áldozatul e pompás ragadozók karmainak. Úgy látszik, az oroszánok éppúgy, mint karavánjaink emberei, nagyon szeretik a gyönyörű „tigrisló” édeskés, kövér húsát.

Ilyen éjjeleken időről időre fölhangzott a vezérmének ugató nyerítése, s nyomban rá dübörögve vágtattak, néha tanyám területén át – mivel az egy kis magaslaton terült el – a megriasztott és üldözött zebrák százai...

Július 19-én egy ilyen zivataros éjszaka után pompás hajnalra ébredtünk. Még mielőtt rendes napi munkánkhoz fogtunk volna, két legjobb nyomozómat abba az irányba küldtem, ahol utoljára szóltak az oroszánok. Csupán egy lándzsával és egy késsel felfegyverkezve, örömmel és félelem nélkül vállalkoztak a feladatra. Mert ha úgy vesszük, ez nem is olyan túlságosan veszélyes vállalkozás, mint amilyennek látszik. A nyomozók a sztyeppet és vadjának szokásait jól ismerték, sólyomszemű és acélizmú emberek voltak. Ha oroszánnyomra akadtak, azt óvatosan addig követték,

míg a vadra rá nem bukkantak; ilyenkor az egyik gyorsan értem szaladt, a másik meg zajtalanul fölkapaszkodott egy fára, és onnan – nagyobb távolságból – kémlelte a fejedelmi ragadozó minden mozdulatát mindaddig, míg meg nem érkeztem. A nyomok leggyakrabban valamelyik sással benőtt sűrűbe vezettek, ahová persze nem lehetett volna követni, ilyenkor hajtással, esetleg – ha a sásos száraz volt – az ilyen sűrűség felgyújtásával próbáltuk a benne rejtőzőket puska elé terelni. Ha egy-egy ilyen hajtás jól sikerült, egy-két fazék „pompé”-t (a bennszülöttek söre) kapott a karaván áldomásul, a nyomozók pedig bő baksist, és – amire sokáig büszkék voltak – az egész karaván előtt kijelentettem ilyenkor, hogy „*Veve mana-mume kabisa*” (egész férfi vagy).

Miután nyomozóim a kellő utasítással ellátva nekiindultak a kitűzött iránynak, én embereimhez siettem, akik az egy-két nap előtt elejtett hatalmas jávorantilop-bika bőrét faragták vékonyra. A laikus¹¹ nem is tudja felfogni, hogy milyen óriási munka a vadonság belsejében egy ilyen 900 kg-os óriás bőrének kidolgozása, hogy az majd egy múzeumi gyűjteménytárban, egy ügyes preparátor művészi keze által életre kelhessen. Ez időben embereimet már jól begyakoroltattam az ilyen munkákba, s így nem sokáig időztem náluk, hanem kiadtam a szükségesnek vélt utasításokkal a bőr konzerválásához szükséges timsó- és sókeveréket, arzénoldatot, és az egész munkát karavánvezetőm – aki főpreparátorom is volt –, valamint az egyik fegyverhordozóm felügyeletével, embereimre bíztam. Magam pedig a másik fegyverhordozóm és egy értelmes teherhordó kíséretében nyomozóimmal ellentétes irányban próbáltam szerencsét.

Mikor elindultunk, már kibukkant a nap, elhallatszott az utolsó oroszlánordítás is, és az éjjeli vad legnagyobb része már fölkereste rejtekhelyét. Csak itt-ott látszott egy-egy telezabált, oldalgó sakálpár a gazellacsapatok között. A csinos állatok ügyet sem vetettek rájuk, jól tudták, hogy ilyen éhenkórász nép nem sok kárt tehet bennük. A néhány nap előtt felégetett sztyepp az utóbbi esőzések következtében gyönyörű zöld színt öltött, s az alig kisarjadzott fűvön óriási vadtömegeket lehetett látni mindenfelé.

Míg mi nyomokra, keselyűk kóválygására figyelve baktattunk, az előttem lépdegelő fegyverhordozót mérges morgás torpantotta meg egy pillanatra. A másik pillanatban már bukfencet vetve elterült. Ijedelmének oka: egy cibethiéna, amely a lába előtti odúból ugrott ki. Ez a ritka állat különben teljesen ártalmatlan teremtes, fogazata elkorcsosult, s így leginkább csak rovarokkal táplálkozik. Kár, hogy a golyóm teljesen szétroncsolta koponyáját. Míg így sajnálkoztam e ritka példány tönkretetésén, a másik odúból kipattant a párja. Most már pontosan célozgattam, nehogy ennek a fejét is elvigye a golyó, amit el is értem, mert az utána küldött két golyóm – csak a Ruvána-sztyeppen ütött lyukat. A lelőtt cibethiénát embereimmel visszaküldtem a táborba, hogy ha lehet, mentsék meg a gyűjteményem számára. Most tehát csak egyedül ballagtam egy időszakos folyócska parti dzsungelje mellett, abban a reményben, hátha egy borjas rinocéroszmama nyomára akadok. Arra ugyan nem akadtam, de újabb és újabb megfigyelések egyre távolabb csaltak el táboromtól, úgyhogy csak délfelé jutott eszembe: haza kell térnem, hogy a preparálási munkát befejezhessem. Gyors léptekkel igyekeztem – most már toronyiránt – tanyám felé. Időközben valami furcsa hang ütötte meg a fületem! Mintha valami ragadozó fojtogatna egy állatot. A hang irányába fordítottam látcsövemet, és hosszabb keresés

után egyik fegyverhordozómat pillantottam meg. Most már tudtam, mi volt az a furcsa hang. Előző napon ugyanis fegyverhordozóm lóantilop szarvából készített magának jelzőtrombitát (előzőleg lantszarvú antilop szarvából készültet használtak), és ennek a hangját ismertem ennyire félre. Gyorsan emberemhez futottam, mert utasításom szerint csak akkor volt szabad engem kürtszóval a táborba hívni, ha oroszlánról vagy valami nagyobb újságról volt szó. Emberem tehát oroszlánra akadt! Úgy is volt. A kiküldött két nyomozó követte az oroszlánok nyomát, de azok beváltak egy magas fűvel borított helyre, ahonnét aztán nem kerültek elő.

Gyorsan tanyánkra siettem, ahol megebédeltem, miközben nyomozómat újra kihallgattam útjának eredménye felől. Mivel otthon minden emberre szükség volt, csak két nyomozómmal indulhattam az oroszlánok felkeresésére. Az egyik most – szokásom ellenére – fickóval¹² töltött sörétes puskámat vitte utánam. Magas fűben a támadó oroszlánal szemben nagyon hasznos. De eddig még nem került rá sor.

Követtük a nyomot, s hamarosan odaértünk, ahová a vadak beváltak. Itt még magas fücsomók állottak, mert a mocsaras talajon nem terjedt a sztyepptűz. Valószínűleg a legmagasabb fücsomóban rejtőznek az oroszlánok, mert nincsenek kivezető nyomok. Hogyan zavarjuk ki őket? A váltójukkal ellentétes oldalon kiszáradt mimóza állott. Sindánó, az én ügyes nyomozóm erre kapaszkodott fel, én meg egy nagy kört írva elálltam a váltójukat. Hátam mögött Pandasáró, a második karavánvezető állott a sörétes puskával.

Intettem Sindánónak, mire ő kövekkel kezdte bombázni a sásos közepét, közben nem éppen hízogó, hangos szavakkal hívta kifelé az ott lapuló oroszlánokat. Az egyik kődobást megsokallta egy oroszlánhölgy, mert hangos morgással kiugrott. Utána küldött első golyóm valahogy célt tévesztett, erre új töltényt ismételttem az M. Schönauer csövébe, de ugyanakkor jobbról is, balról is egy-egy hím oroszlán feje bukkant ki a magas fűből; bambán néztek rám. Mivel a nőstény oroszlán nagyon veszélyes ellenfél, tehát neki szólt a második lövésem, mely végzett is vele. Azonnal a nagyobbik hím fejét vettem célba, de ez lövésemre nem esett össze, hanem rémes morgással, fülét hátrahajtva, vadul felém rontott. Második golyóm megállította a rohanását, a harmadik – már szinte kegyelemlövés – végleg elintézte.

A harmadik, egy nagyon gyér sörényű hím, az előbbire tett fővésem után kis távolságra elloholt, de most érthetetlen módon nekünk fordult. „*Piga, bana, pigci!*” (Lőj, uram, lőj!) rebegi emberem a hátam mögött, de már szól is a puskám, erre az oroszlán megtorpan, de megint csak felém rohan. A második lövés nyakszirten kapja, mire elterül. Ekkor már alig volt tőlem hat lépésnyire.

Hátranézek – még hörög mind a három oroszlánom –, Pandasáró fakó arccal, remegve bámul rám. A félelem borzalmas kifejezése ül az arcán. De csakhamar magához tér, és nevetve nyújtja felém a kezét.

Míg Pandasáró a táborba szaladt, Sindánó is leereszkedett a fáról, amelyről jól láthatta az egész dolog lefolyását. Otthon elő is adta nagy élénkséggel, kíváncsira újra meg újra. Kevés embernek lehetett része ilyen látványban.

Nagy ujjongással megjöttek az emberek. Gyorsan egymás mellé húzták a három oroszlánt, és nekem mellettük a fotografáló masina elé kellett állnom, amitől nem is nagyon húzódoztam, mert hiába, három oroszlánt egy perc alatt nemigen lőtt még vadászember.

Másnap a bőrök preparálásán dolgoztunk, csak késő délután mehettem a három kadáverhez. A messzebb álló fákon bután gubbasztottak a telezabált keselyűk és marabuk száza. A kadáverek helyét egy szérűnyi területen szinte fölszántotta a viaskodó keselyűhad, és a tetemekből nem maradt egy cafatnyi hús sem, csak a szerteráncigált nagyobb csontok...

Vadásznaplómban lapozgatva, az 1910. augusztus 10-én történeteket olvasom át. Érdeemes lesz talán ezt is elmondani.

...Alig vártam a hajnal ébredését, hogy táborom legújabb és legérdekesebb lakójának állapotáról érdeklődjem. Két nappal ezelőtt ugyanis a Tyamrihó-hegy lába alatti dzsungelben – ahol legutóbb két „misszió-boyt”, akik ott épületfát kerestek az adventista misszió részére, felökleltek a rinocéroszok – sikerült egy rinocéroszpárt elejtenem. Először a bika esett el. A nőtény apró bébit vezetgetett maga mellett, így az anyát is le kellett lőnöm, hogy a kicsit megszerezhessem.

A kis óriás másnapra már egészen beletörődött sorsába, kiskutya módjára követett mindenfelé, s ha megéhezett halk sírással kíváncozott a whiskyspalackból rögtönzött szoptatósüveg után. Most is, hogy ápolója után fölemelt farkincával bebarangolta campem¹³ területét, mohón cuclizott ki négy üveg tejet, majd ápolójától kísérve, egy árnyas bokor alján készített nappali vackához vonult.

Megindult a rendes napi munka. A rinóbika bőrét faragták az emberek; egy ilyen óriás bőrének kipreparálása legalább egyheti dolgot ad.

Távollétemben a termiták nagyon megrongálták fűpalotámat, azért délelőtt nagytakarításra került sor. Ilyen radikális rendcsinálás Afrikában sem kellemes dolog, azért vállamra dobva fegyveremet elindultam kicsit kószálni.

A Tirina dzsungeljének azt a részét akartam elérni, ahol a folyó medre kis tóvá szélesedik, és ahol egész éven át van víz. Itt szerettem tanyázni, itt tudtam leginkább élvezni nomád életem gyönyörűségeit, ha néha-néha a szerencse is ellátogatott hozzám.

Olyan jó volt itt látni, hallgatni a dzsungel és a kis mocsaras tó lakóinak tevése-vevését. El-elnéztem a lótuzeveleken sürgő-forgó vízicsibenépet, hallgattam halk beszélgetésüket, elnéztem az ivóra járó pompás koronásdarvak délceg násztáncát. Ha megszólalt a fákon tanyázó majmok serege, beszédjükből, szitkozódásukból megértettem, hogy a kíváncsiság szól-e belőlük vagy egy felbukkanó gyáva krokodilust szidnak, vagy pedig örök ellenségük, a leopárd megpillantása miatt riadoznak. Azután sok más dolgot is meghallottam, megláttam, megértettem, amit csak azok tudnak, akik az erdő, mező, mocsár és hegy hűséges imádói...

Egy nagy csapat lantszarvú antilop sütkérezett a Tirina-dzsungel melletti szikes kopárságon, mellettük nagy páviánbanda kaparászott. Persze egyik csapat sem feledkezett meg arról, hogy egy-két előretolt őrszemmel biztosítsa magát. A páviánok előőrsei a legmagasabb fákon posztoltak, az antilopok öre meg egy termita-domb tetejéről kémlelte a határt. No – gondoltam –, innen ugyancsak messze eltávozhattak az éjjel itt ordító oroszlánok, ha ez a szemes nép oly nyugodtan mer itt tartózkodni. Különben ezen a napon nem is bántam.

Békés gondolataimat azonban hirtelen megzavarta a hátam mögötti sásos sűrűben támadt rettenetes morgás, hörgés, bömbölés, ordítózás. Villámgyorsan öt golyó az M. Schönerbe – mert az előbbi idilli hangulatban nem töltöttem meg a puskámat és

messzelátón kémleltem a hátborzongató hangzavar okát.

Ámbár a lármás hely elég messze volt tőlem, láttam, hogy a sás erősen hullámszik, mozog ide-oda, s aztán kiront egy csodaszép, hatalmas, fekete sörényes „úr”, olyan, amilyent sem azelőtt, sem azután nem láttam. Nyomban utána az elsőt űzve egy másik. Ez nem volt olyan szép sörényű, testre sem oly nagy, de az elsőnél jóval magasabbnak és izmosabbnak látszott. Aztán újra megvillant egy oroszlán hajlékony teste, egy szép nőtény csúszott be újra a sásos sűrűbe. No lám, tehát a nőtény birtokáért folyt a harc, s azért szóltak még ekkor is a sztyepp urai, pedig már délelőtt kilenc óra volt.

A fekete sörényes egyenesen tanyám felé futott, a másik a nőtényt követte, csakhamar eltűnt a sásban. Félttem, hogy a kivert „úr” valami bajt csinál, igazat megvallva, a kis rinóbébit féltettem legjobban, de meg a fekete sörényes is izgatott, hát teljes erővel utánarohantam. Alig rohantam ötven lépést, a még mindig igen hangos sásból két hím oroszlán tartott felém. Gyorsan letérdeltem, de célt tévesztett lövésem – a futástól zihált a mellem – visszazavarta őket a sűrűbe. Gyorsan pótoltam a kilőtt töltényt, és aztán teljes erővel, semmi mással nem törődve, indultam a fekete sörényes után. De alig futottam még néhány métert, a sásos sűrűből újra kiváltott a magas hím. Most engem is észrevett, egy pillanatra megtorpant, rám meredt, és aztán érthetetlen módon – mert hiszen volt vagy 150-160 lépésnyi távolság közöttünk –, füleit hátrahúzva, dübörgő irammal felém rohant.

Az asztalsímaságú sztyeppen semmi fedezet, és a legnagyobb baj, hogy a futás annyira kifulladásztott, hogy nem bírtam a puskámat nyugodtan tartani. Mikor az első lövésemnél megérintettem a ravaszt, már tudtam, hogy golyóm nem fog találni, de megnyomtam, abban a reményben, hogy a lövés visszariasztja támadómat. Ez azonban ügyet sem vetve a lövésre, csak rohant felém rendületlenül. Közben a sásból még négy hím kullogott ki, de ezek a célt tévesztett lövésre visszasompolyogtak.

Már azt hittem, baj lesz. Térdre ereszkedtem, hogy nyugodtabban célozhassak. Ez sikerült is, és második lövésemre ellenfelem megtorpant. Furcsán hangzott a golyó beütése. A nyitott szájjal felém rohanónak a tépőfogát zúzta szét. A gyors harmadik lövés a vállán hatolt be, és föltétlenül halálos sebet ütött rajta. Támadóm ekkor lassan megfordult, mintha tudta volna, hogy nem képes távolról ártó ellenfelét legyőzni, és egy szanszeveriás bozót felé tartott.

Gyors egymásutánban még három golyót küldtem a körülbelül 100-200 lépés távolságra levő oroszlánra, melyeket ő egy-egy farkfelütéssel nyugtázott, és azután lassan, nyugodt méltósággal lépdelt a szanszeveriás felé, ahol lefeküdt, és fel sem kelt többé.

Oroszlánom kimúlását, amit itt oly gyarló módon írtam le, oly fönségesnek találtam, hogy igazat adtam a régieknek, akik az oroszánt az állatok királyának mondták.

A fekete sörényes közben vagy 50 lépésnyire közelítette meg tanyámat, de a lövésekre hirtelen elfordult, és csakhamar eltűnt szemünk elől.

Persze mindenki a tanyámat szegélyező fákra gallyazott fel, mint egy megriadt páviáncsorda. Legmagasabban ült a karaván asszonynepe...

Két munyamparám, az öreg Najsebva és Pandasáró igazán szép jelét adták bátorságuknak és ragaszkodásuknak. Utolsó lövésem után a tanyám felé fordulva,

megláttam a két embert, amint egyik sörétes puskával, a másik meg lándzsával felém rohantak...

Hazaérve ujjongva fogadott az egész karaván, és én kötelességemnek tartottam, hogy a két embert az egész társaság előtt megdicsérjem.

Nemsokára visszamentünk a lelőtt bajnokhoz. Kis idill tárult elénk. Egy törpegazella-suta (*Gazella thomsoni*) közeledett nagy kíváncsian a lelőtt oroszlánhoz. Vagy húsz lépésre megállt tőle, aztán nézte-nézte, a kíváncsiságtól hol egyik, hol másik lábát emelte fel, majd fejét fordította egészen oldalra a nagy csodálkozástól.

Sokáig néztük a bájos képet. A tábortüzeknél még hosszú ideig tárgyalták a „szvala nazimu” (örült gazella) esetét.

OROSZLÁNVADÁSZAT

*Hangra menés – A nagy puskával lőtt első
A verekedő legény – A keselyűk sokat elárulnak
Az elrejtőzés mesterei – Kárba veszett felvétel
Vadászati módok*

Ha valaki több hetet tölthet vadászva Kelet-Afrika kimondottan oroszlános területein – és ha nem sajnálja a fáradságot majdnem biztos, hogy lesz alkalma oroszlánt löni. Természetes, hogy mint minden vadászatnál, úgy ennél is nagy szerepe lehet – és van is – a véletlennek.

Az oroszlános helyeken, kivált akkor, ha éjjel és hajnal felé erősen bömbölnek az oroszlánok, a vadásznak nagyon korán kell felkelnie. Ilyen helyeken én már vagy két órával napkelte előtt, tehát hajnali négy órakor – az Egyenlítő körül ugyanis mindig napéjegyenlőség van – teljesen útra készen vártam sátram előtt a pirkadást. Állandó kísérőim a tűz körül gubbasztva várakoztak.

Mikor a keleti égbolt kissé szürkülni kezdett – holdvilágos hajnalokon előbb is –, elindultunk az utolsó hang pontos irányában. Sokszor már jó ideje meneteltünk, de még mindig oroszlánordítás volt a biztos vezetőnk.

Olyan helyeken, ahol az oroszlánok kevesebb vagy egyáltalában semmi háborgatásnak nincsenek kitéve, néha a reggeli órákban is lehet őket hallani, és akkor, ha közelből hangzik az ordítás, biztosra vehető, hogy rájuk akadunk. Általában azt tapasztaltam, hogy esős időben többet és tovább ordítanak, mint szép, száraz időben.

Ha a hajnali ordítás elmaradt, akkor abban az irányban indultunk el, amelyből éjjel az utolsó hangokat hallottuk. Ilyenkor a tábori őrseget tartó emberek a hang irányában lefektetett hosszú pálcikákkal jelölték meg pontosan az ordítás helyeit, megjegyezve még azt is, hogy melyik vessző jelzi az utolsó „oroszlánmennydörgést”.

Ez a hangra menés nagyon sokszor járt eredménnyel. Számomra mindig emlékeztetések lesznek a Ngurumini-hegyek lejtőjénél tett kirándulásaim. (Ezek a hegyek a Viktória-Nyanzától keletre és a Ngare-Dovash folyótól délre terülnek el.) Itt két ízben, két különböző kirándulás alkalmával indultam így hang után, és mind a két esetben egy-egy pompás sörényű hím oroszlán elejtése jutalmazta a korai kelést és a jéghideg harmatgyöngyöktől roskadozó magas fűben való járás kellemetlenségeit.

Az első esetben, ámbár éjjel is, hajnalban is hatalmas volt az oroszlánkoncert, orrszarvúnyomokat akartam követni, mert akkor már állatfogással is foglalkoztam, és a bennszülöttek egy kis, tehát megfogható bébit vezető orrszarvúmamáról beszéltek; állítólag egy távolabbi sűrűségben látták.

Már jó ideje útban voltunk a rinocéroszt rejtő sűrűség felé, és a nap is fent volt már, mikor egy oroszlán – nem is messze tőlünk – elordította magát. Ez a hang természetesen eltérített a fias rinocérosz nagyon bizonytalan nyomozásától. A biztosabb felé indultam. A hang irányát követve, rövid félóra múlva egyik hátul kullogó emberem egy hatalmas hím oroszlánra figyelmeztetett. Az oroszlán felénk fordulva, a magas fűből figyelte közeledésünket. Rézsút kapta váll-lapjába az első lövést, mire hatalmas szökéssel megugrott, de rövid, dübörgő iramát csakhamar

szabályos bukfencsel fejezte be. A bal csőből hirtelen odavetett lövésem nyakszirten érte. Különben sem vitte volna messzire, mert már az első lövésem is halálos volt. Ez volt az első eset, hogy nehéz, 470/500 kaliberű „Cordite-expressz”-emet oroszlánra használtam, és bizony némileg úgy éreztem magam – és ez egy kissé mérsékelte is örömetem hogy talán nem is fair¹⁴ dolog ily ágyúval oroszlánra lőni.

A magas fűben rejtőző többi oroszlán – vagy tizenöt – lövéseimre megugrott. Ezekből egyet sem láttam, csak a fű hullámozásából sejtettem menekülésük irányát, noha magas termetű embereim izgatottan mutogattak és kiabáltak, hogy erre vagy amarra lőjek. Persze ebben az oroszláncsapatban is legtöbb volt a fiatal, félig fejlett állat.

A harmatos fűben nem lett volna nehéz követni őket, de mivel éppen akkor nem volt elég bőrpreparálásban jártas emberem, felhagytam a további üldözésükkel. Másnap ellátogattam a rinós bozóthoz is, és meggyőződhettem, hogy jó volt a tegnapi oroszlanos esélyt kihasználni, mert lappangott ugyan ott a bozótban egy nőstény orrszarvú, de a vele levő és őt kísérgető állat már három-negyednyire fejlett, és így megfogásra alkalmatlan volt. Természetesen nem is bántottuk őket.

Majdnem két és fél hónappal később – 1911. július 19-én – ugyanazon helyen ütöttem fel sátram, és ugyanonnan indultam a hajnali ordítás felé, mint a fentebb leírt sörényes elejtésénél.

Már rég kibújt a nap a Ngurumini-hegyek orma mögül, mikor közvetlen közélről még egy utolsót ordított a követett oroszlán. Éppen jókor, mert már erős nézeteltéréseink voltak, hogy melyik irány felé vegyük utunkat, és két ügyes emberemet ellenkező irányba küldtem nyomkeresni. Az elküldöttek jól megválasztották az irányt, mert közvetlen előttük szólalt meg a keresett; sasi vadászbarátom és legjobb nyomkeresőm, Kikombe megbízottja, csakhamar felénk rohanva intett, hogy siessünk, mert Kikombe már szemmel tartja az oroszlánt.

Odaérve, eleinte nem láttam a magas fűben rejtőzőt, tehát felálltam egy villám sújtotta fának körülbelül egy méter magas, elszenesedett tönkjére. Először csak az oroszlán fülét pillantottam meg. Az oroszlán felült, és ő is meglátott engem a fatönkön. Nem tetszhetett neki hirtelen feltünésem, mert sörényét csuklyaszerűen előreborzolta, és farkával idegesen korbácsolta oldalát. De már akkor célba is vettem a fejét – a távolság körülbelül nyolcvan lépés volt köztünk –, de aztán „biztos, ami biztos” – a szügyébe eresztettem a golyót.

Lövésemre dühös fájdalomordítással magasra szökött, aztán gyorsan eltűnt a fűben. Eleinte semmi vérnyomot sem találtunk a könnyen követhető csapáson. Majd lassan megindult a gyenge vérzés. Nagyon óvatosan követtük, s a lövéstől mintegy kétszázötven lépésnyire, egy kis cserjés mellett már kimúlva találtuk. Hatalmas, vén hím volt. Verekedő legény lehetett, mert tele volt marással, harapással. Az alsó ajka is félig le volt tépve. Sörénye igen jó volt, ámbár mégsem olyan, mint az első oroszlánomé.

Más esetekben is eredménnyel követtük az utolsó ordítás irányát, mert vagy megpillantottuk az állatot (vagy állatokat), vagy pedig megtaláltuk a friss nyomaikat, s azokat követve, megállapítottuk azt a helyet, ahová beváltak. Onnan aztán hajtás segítségével néha sikerült egyikei-másikat lövésre kapni.

Magától értetődő, hogy a meglátott vadat nem mindig sikerült terítékre hozni,

résztint valami gátló körülmény miatt, résztint – talán a legtöbbször – magam ügyetlenkedtem el a dolgot. Sokszor meg azért hallgatott a puskám, mert az áruló utolsó ordítás nőstény oroszlánhoz vezetett, és ezeket a harmadik afrikai utam utolsó idejében már nemigen bántottam. Nem is a vadkímélés miatt, de főleg azért, mert a lenyúzás és bőrkezelés annyi időt vett volna el a rendes munkánktól, amennyit egy nőstény oroszlán bőre nem ér meg.

A vad természetének ismerete a legfontosabb tényezője az eredményes vadászatnak. Az oroszlán vadászatánál is ez az ismeret pótolja a szerencsés véletlent, kivált, ha a vadász ismerete kiterjed a *porinak*, a kelet-afrikai pusztaságnak minden jelére, minden hangjára, ami valamelyes vonatkozásban van a pusztaságok királyi ragadozójával, az oroszlánval. Így például figyelni kell az ottani állatvilág minden megnyilvánulását, amiből az oroszlán jelenlétére következtetni lehet.

Ezeket megismerni és megtanulni annak, aki látó szemmel járja a vadont, sokkal könnyebb, mint azok leírását még csak meg is kísérelni. Mert ezek a jelek annyira változnak, oly mértékben alakulnak a körülmények szerint, hogy csak nagy vonásokkal lehet ecsetelni azokat, és így elmaradnak a finom árnyalatok, melyek az ilyen megfigyeléseket tökéletessé teszik. Ha például a vadcsapat már észrevett minket, de velünk nem törődve, kitartóan egy másik irányba figyel, és ezek tekintetét követve a távolabbi vadcsoporthoz is a figyelt pontra mereszti tekintetüket, biztosra vehetjük, hogy oroszlánt vagy más ragadozót fedeztek fel.

A vadonság állatlakói „kötelességszerűen” figyelmeztetik egymást minden veszélyre, minden gyanúsra, még akkor is, ha teljesen más csoporthoz tartoznak. Ezt különben otthoni tapasztalataiból is tudja minden vadász, hiszen a szajkó, a rigó kinek nem rontotta volna el a cserkészését, a mókusz meg az erdei bagoly a lesét?

Általánosan ismert dolog, hogy ahol sok az oroszlán, ott sok a keselyű is, mert ezek a szárnyas sírások az ember nem járta pusztaságokban leginkább az oroszlánok zsákmányának maradványaiból élnek. A reggeli órákban mi mindig figyelemmel követtük a keselyűk keringését. Ez az „auguri”¹⁵ szemlélődésünk aztán megmondta, hogy történt-e az éjjel valami dráma a környéken. A keselyűk lecsapását felkeresve megtudtuk, hogy mi volt az áldozat, és ha siettünk, hogy addig érjünk oda, míg a koncon verekedő keselyűhad el nem törli a nyomokat, akkor a gyilkos nemét és fajtát is megállapíthattuk.

A keselyűk viselkedése sokat elárul. Ha például gyors egymásutánban, összehúzott szárnyal zuhannak le egyugyanazon helyre, akkor tudhatjuk, hogy a dögnél nincs rájuk nézve komolyabb ellenfél. Az esetleg ott settenkedő sakálók nem számítanak. Azok örülnek, ha egy-egy ellopott húscsacattal vagy csontdarabbal csőrvágás vagy szárnyütés nélkül odébbállhatnak. Más a viselkedésük, ha oroszlán vagy más nagyobb ragadozó lakmározik a prédán. Akkor a magasban köröző keselyűk és marabuk kis körzetben szállnak le, vagy a közeli fákra gallyaznak fel. Az emberek jelenléte már nagyobb távolság betartására készíti őket, s így nagyobb körben állják vagy gallyazzák körül a dögöt. A leszállott keselyűk hirtelen felrebbenése azt jelzi, hogy valami nagy ragadozó vagy emberek közeledését vették észre, és az készítette őket a lakmározás megszakítására. Az előbbi esetben rövid felrebbenés után, alig néhány lépésnyi távolságra újra leszállnak, míg az emberek közeledtére a magasba felemelkedve írják hatalmas köreiket, vagy a nagyobb távolságra levő fákra

telepednek le.

Mindezt már messziről meg lehet látni a keselyűk viselkedéséből, mintha csak egy nyitott könyvből olvasná az ember.

De nemcsak ezek árulkodnak, hanem sokszor másféle madarak is. A kelet-afrikai sztyeppen cserkésző vadász rémei: a minden vadat elkiabáló koronásbíbicek jajongásaikkal két ízben figyelmeztettek egy sűrűség felé vonuló oroszlánra. Egy esetben meg, mikor egy sebzett hím oroszlánt követtem a Tirina nevű időszakos folyómeder magas fűvel, sással és tüskés bozóttal borított sűrűségében, egy sáscsomó felett izgatottan csettegő poszátapár árulta el nekem az ott rejtőzködő sebesültet. Éppen jókor! Máskülönben, noha nagyon lassan és óvatosan lopakodtunk előre, egyikünk vagy másikunk az oroszlán karmai közé kerülhetett volna.

A macskafélék mind nagy mesterei a cserkészésnek, és így a legkisebb fedezéket, a legcsekélyebb takarást is bámulatosan ki tudják használni. Szinte csodálatos, hogy egy kb. 200 kg súlyú állat olyan szűkös búvóhelyen is jól el tud rejtőzni, melyben egy róka is nehezen találna takarást. Nem csoda, hogy a vén afrikanderek a nairobi mulatókban ilyen példával illusztrálják az oroszlán elrejtőzködési tudományát: „Tégy a biliárdasztalra egy gyufaskatulyát, és az már elegendő, hogy ott egy oroszlán elbújhasson.”

Ezzel kapcsolatban elmondok egy esetet, ami velem a Ngare-Dovash folyónál történt. Bivaly és fias orrszarvú nyomait kerestük, mikor messze tőlünk három állat körvonalai tűntek föl. Hamarosan felismertem őket: oroszlánok! Nyomban utánuk eredtem. Előttünk egy gránittömbökből álló domb emelkedett, balra tőlünk, a dombtól alig 100-150 méternyire a Ngare-Dovash galériaerdeje húzódott. A fűvet a nemrégiben átvonult sztyepptüz simára égette, és csak a domb körül maradt meg egy vékony, körülbelül térdmagasságú, száraz fűszegély, melyet a vadcsapatok sok helyen nagy foltokban lehevertek. Az oroszlánok megálltak a fűszegélynél, és mikor egy pillanatra levettem róluk a tekintetemet, hirtelen eltűntek. Én természetesen azt hittem, hogy a tüztől meghagyott fűszegélyt kihasználva, a domb túlsó oldalára menekültek, és így teljes erővel a domb tetejére igyekeztem felkapaszkodni, hogy a túloldalon már magukat biztonságban érző oroszlánokat lövésre kapjam. Mikor zihálva a tetőre értem, rövid „fújtatás” után messzelátóval átkutattam az asztalsimára leégett szavannát, de mintha a föld nyelte volna el őket, az oroszlánoknak se híre, se hamva! Az embereim is nézelődtek jobbra-balra, de bizony ők sem tudták felfedezni a csodálatos módon eltűnteket. Jó hosszú ideig kémlelődtünk a dombtetőn, mert lehetetlennek tartottuk, hogy az oroszlánok észrevétlenül valahová is beválthattak volna a leégett, fedezet nélküli pusztaságon át.

Aztán egy időben pillantottunk hátra fegyverhordozómmal, és egy időben hangzott el a csodálkozásunkat kifejező, elfojtott „Allah!” felkiáltás. A három oroszlán – egy ereje teljében levő, de gyenge sörényű hím és két fejlett nőstény éppen akkor bukkantak fel arról a helyről, ahol utoljára láttuk őket. Ez idáig ott lapultak, és még akkor sem mozdultak, amikor mi – pedig heten voltunk – alig pár lépésnyire haladtunk el mellettük. Végezetül elmondom – bár ez nem fontos az estnél, hogy aznap reggel nem húztam ki a Mannlicher-Schönauereni csövéből az olajat. Ez eszembe is jutott, mikor a hímét megcéloztam, és ennek megfelelően egy gondolatnyival alábbra fogtam a rendesnél, mégis elhibáztam a mozdulatlanul álló

oroszlánt. Egy hajszálnyira föléje lőttem. Erre aztán megugrottak. A teljes futtában levő hímet a második lövésemmel felfordítottam, mikor már nem messzire volt a fedezetet adó erdőtől.

A két nőstény azonnal megállott hörgő, vonagló ura mellen, és fenyegetően fordult felém. Magas sziklaváramban, lövésre kész fegyverrel vártam a biztosra vett támadást., ami azonban – nem kis öröömre – elmaradt. Még jó darabig morogva álldogáltak a lelőtt mellett, s csak azután vonultak be a galériaerdőbe.

Az oroszlán nagyon jól hajtható vad, kivált oly helyeken, ahol a hajtást ritkán alkalmazzák. Ha egy sűrű bozotosban vagy nádasban az oroszlán jelenlétét akár körülcsapázással (pl. felázott talajon), akár a hajnali beváltás megfigyelésével megállapítottuk, akkor számba véve mindig a szél irányát, lehetőleg a beváltás helyét foglaljuk el. Mind a vadász, mind a hajtók felállása lehetőleg csendben történjék. A hajtás megkezdése előtt a hajtók rövid ideig hangosan beszéljenek, mert meglehet, hogy ez a hangos „sauri”-zás (tanácskozás, terefere) búvóhelye csendes elhagyására bírja a hajtásban levő oroszlánt. Valószínű azonban – kivált a déli órákban –, hogy az oroszlán vagy oroszlánok a beszédre nem váltanak ki, és kezdetét veheti a hajtás.

Persze csendes hajtásról szó sem lehet, pedig valószínű, hogy az eredményesebb lenne, mint a zajos. Nem is próbáltam a csendes hajtást, mert nem lett volna szívem megtiltani a szegény bennszülötteknek, hogy izgalmuk és félelmük levezető csatornáját, a pokoli üvöltést megszüntessék.

Úgy találtam, hogy a nőstény oroszlán sokkal könnyebben hajtható, mint a hím. Az utóbbiak szeretnek meglapulni, és mikor a hajtósereg elhalad mellettük, akkor lassan, észrevétlenül kitörnek a hajtásból. Ezt alkalmas talajon gyakran megállapítottuk a nyomokból. Ha több oroszlán van a hajtásban, akkor biztosan a nőstény jön legelőször a puska elé, és legtöbbször mérges morgással ugrik meg a hajtó előtt. A hím óvatosan, hang nélkül és minden fedezetet felhasználva igyekszik elhagyni a hajtott területet.

Ha a vadász történetesen megsebzett egy oroszlánt, és a sebzett visszaugrott a hajtásba, azonnal adja meg a megbeszélt jelet, hogy a hajtók – ha a szükség úgy

kívánná – idejekorán fákra vagy fák mögé meneküljenek. Természetesen a hajtást azonnal le kell fűjni és a hajtókat nagy ívben a puskához rendelni.

Elmondok egy hajtási élményt, melyre most is bosszankodva gondolok vissza. Egy pompás hím oroszlánt láttunk beváltani, az előző napon csaléteknek kitett zebraödögtől a Tirina egy jól ismert és már többször eredményesen meghajtott sűrűjében. Ismertünk ott – mint mondani szokás – minden fűszálat, és úgy tudtam, hogy az oroszlán a legnagyobb valószínűség szerint egy kis földhajlatnál fog kiváltani. Ez előtt alig tíz-tizenkét lépésnyire egy magányos, sűrű bokor állt, és eszményi fedezetül szolgált. Egy darabig figyeltem a sűrűséget, hogy az oroszlán nem vált-e ki, aztán a távoli fákra három embert megfigyelőknek kijelölve, a táborba mentem, hogy a déli órákban megtartandó hajtást megszervezzem.

A biztosra vett hajtás merész elhatározást keltett bennem: a hajtásból kitörő oroszlánt nem puskával, hanem fényképezőgéppemmel fogom várni, és ha a felvétel megtörtént – mily hálátlan az ember! akkor esetleg puskámmal is biztosítom a zsákmányt. Az embereim abban az időben már gyakorlott hajtók voltak, lelkes jókedvvel indultak a hajtásnak, ami még inkább felszította bennem az amúgy is lángoló reménység tüzeit.

Mikor felálltam a helyemen, a puskámat úgy támasztottam a bokorhoz, hogy szükség esetén egy pillanat alatt használni tudjam, és aztán fényképezőgéppemet állítottam be arra a távolságra, hol az oroszlán előbukkanását vártam.

A hajtás megindult, és az oroszlán programszerűen éppen ott jelent meg, ahová vártam, méghozzá oly lassan, kullogva, hogy mikor a géppemet rája csettintettem, biztosra vettem, hogy az alig tíz lépésről felvett kép a maga nemében páratlan lesz, mert a fényviszonyok is a lehető legjobbak voltak.

Az oroszlánom a csattanásra megállt, és a hajtás zajára figyelt. Ez volt a vesztem! Még egy felvételt akartam róla csinálni, azért óvatosan felhúztam a géppemet, de a dupla lemeztartó kazetta váltásánál elfelejtettem – a nagy igyekezetben és izgalomban – a bevilágított lemezt a lemezfedővel elzárni, s így afrikai utaim legjobb felvétele tönkrement.

Mikor láttam, hogy már-már valóra vált fényképészreményeim megsemmisültek, legalább puskával akartam némileg helyrehozni a hibát. De sajnos, már akkor a teljes futtában levő oroszlán majdnem elérte a hajtáson kívül eső sűrűséget, és utánavetett lövésem teljesen elhibázta.

Hazamenet mindennek elmondtam magamat, de ez már nem használt.

Nagyon bevált és gyakran alkalmazott módja az oroszlánvadászatnak, hogy oroszlános vidéken egy-két darab lőtt vadat éjjelre kint hagyunk, és kora hajnalban óvatosan becserkésszük a kitett csalétket, abban a reményben, hogy ott lelünk egy-két lakmározó oroszlánt. Ha az oroszlánok esetleg már ott hagyták a csalétket vagy elhurcolták, akkor a harmatos fűvön nyomaikat követve kíséreljük meg lövésre kapni őket. Ha a nyomok nádasba vagy egyéb sűrűbe vezettek be, akkor megint hajtáshoz kell folyamodnunk.

A csaléteknek szükséges vad lelövése nem nagy probléma, mert például Kenyában a zebraölés egyáltalán nincs korlátozva, a kongoniból húsz darab lőhető stb. Arra azonban nagyon kell ügyelni, hogy a lelőtt vadnál naplementéig mindig hagyjunk legalább egy, de inkább két emberből álló őrséget, hogy a vadra lecsapó keselyűket

távol tartsák. Ha ezt elmulasztanók, akkor például egy zebrából rövid fél óra múlva már nem sok maradna. A kóválygó keselyűk keringése messze vidék ragadozó vadjának a figyelmét felhívja a kitett dögre, és megesik, hogy távozásunk után nemsokára megjelenik az oroszlán.

Ha a vadász történetesen oroszlanos vidéken lőtt orrszarvút, annak teteme a legkitűnőbb oroszlan csalétek. De ezt is őriztetni kell nappalanként a keselyűktől, mert pár óra alatt még az ilyen óriási hústömeggel is végeznének, ha az nyúzott állapotban és nyíltabb helyen fekszik. Az ilyen nagy állattetemnek, mint például elefánt, zsiráf, orrszarvú, az is az előnye, hogy több napig tart, mert az nem baj – már tudniillik az oroszlan szempontjából –, ha a dög túlságosan „illatos”.

A keselyűk reklámja nagyon hasznos az oroszlan vagy leopárd odacsalásához, de legtöbbször odavezeti a nemkívánatos elemet, a hiénákat is. A csalétek csak ott eredményes, ahol ezt az eljárást nem túl sokszor alkalmazzák, mert talán egy ragadozó sincs, amely oly hamar beleélné magát a megváltozott viszonyokba, mint az oroszlan.

Az oroszlanvadászatnak legkényelmesebb és leginkább eredményre vezető módja az éjjeli les. Nagyon sok oroszlant lőttek és lönek így, de ez a vadászati mód a kelet-afrikai vadászoknál nem nagyon népszerű, és sokan határozottan lenézik. Az bizonyos, hogy sportértéke kevés, de azért a kezdő nagyon jól teszi, ha egy-két éjjelt magaslesen vagy csalétek mellett megépített túskekarámban, úgynevezett bómában tölt. Az ilyen éjjeli lesek, kivált az ivóhelyeknél, a legkitűnőbb alkalmak a vadon állatételének tanulmányozására, és ugyancsak a legjobb alkalom az afrikai pusztaságok éjjeli hangjainak megfigyelésére. Az éjjeli lest különben én sem vettem sokszor igénybe, és csak egyetlen oroszlant lőttem így.

Éjjeli lesnek a magasles sokkal ajánlatosabb, mint a túskebóma. Azért, ha a körülmények megengedik, feltétlenül magaslest építtetnék bóma helyett, már csak azért is, mert a több méter magas leshelyen nem kell attól tartani, hogy az oroszlan „szelet kap”.

Sokszor azonban vagy egyáltalán nincs magaslesnek alkalmas fa a környéken, vagy ha van is, azon a hangyák miatt vagy más okból nem lehet a lest összetákolni, és így bómát kell építeni. A bóma nagyon erős alkotmány legyen, ellenkező esetben a vadász kellemetlen helyzetbe kerülhet. Éjjel a vad a hihetlenségig vakmerő, kivált oly vidéken, ahol az oroszlanok különben is veszélyesek, mint például a partvidéken. Mellesleg megemlítem, hogy a partvidéki ültetvényesek igen rossz néven veszik, ha valaki ültetvényeik közelében oroszlant lő, mert az oroszlan az ültetvényekben igen nagy károkat okozó bozóti disznókból él. Persze megváltozik a helyzet, ha az oroszlan az ültetvény munkásaira is rákap, és emberevő lesz, ami a partvidéki kókuszültetvények körül gyakori eset.

Az oroszlanvadászatnak azt a módját, melynek legnagyobb a sportértéke, a lóhátról való vadászatot – sajnos – nem gyakorolhattam, mert legtöbbször cecelegyek által fertőzött helyeken tartózkodtam, ahol lehetetlen volt lovat tartani. A volt Német Kelet-Afrikában az oroszlanvadászatnak ez a módja majdnem ismeretlen volt, legalábbis az én időmben. Bár igaz, hogy akkor a német kolóniában jóformán csak a Kilimandzsáró vidékén tartottak lovat. Kenyában, nevezetesen annak magas fennsíkjain, ahol mindenütt lehet lovat tartani, az oroszlan legaloppozását nagyban

űzik, és joggal azt tartják, hogy ez a legizgatóbb sport a világon.

Ez a legalopposzás azon alapszik, hogy a lóháton űzött oroszlán nem bírja sokáig az iramot, és 2-3 km után szembefordul üldözőivel. Ekkor a vadász leugrik lováról – ritkán lóhátról is lő –, és az oroszlánt leteríti. Természetesen a megállásra kényszerített oroszlán mindig támadásra kész, és azért a leugrásnál be kell tartani a kellő távolságot.

Afrikai utaim alatt ugyancsak a cecelegyek miatt kutyákat sem tarthattam, és így kutyákkal sem vadászhattam oroszlánra. Az oroszlánra való kopózást P. Rainey¹⁶, egy amerikai sportember rendszeresítette Kenyában, ki Amerikából a pumavadászatoknál használt falkáját hozta magával. A kutyákkal űzött oroszlánvadászatnál a veszély majdnem semmi, mert az „állóra csaholt” oroszlán minden figyelmét leköti az őt körülvevő csaholó falka, úgyhogy lelövése gyerekjáték. Kenyában a kutyákkal való oroszlánvadászatot be is tiltották.

A legutolsó afrikai kirándulásom alatt egy sportemberről hallottam, aki nyíllal vadászik oroszlánra. Nairobiban láttam is a fényképét egy lenyilazott, hatalmas hím oroszlán mellett. Bizonyára ennek a sportnak is lesznek követői. Ezekről azonban nem kell az oroszlánt féltetni. Nagyon félő azonban, hogy az autózás afrikai elterjedésével az oroszlánok száma megcsappan, mert az éjjel száguldó autók igen gyakran megleptek egy-egy oroszlánt, mely a reflektor sugárkévéjétől megzavarodva az autó előtt szalad, s így bárkinek könnyű zsákmánya lehet. Máris sok az ilyen autós oroszlánvadászok száma, kik máskülönben álmukban sem merték volna remélni, hogy valaha is oroszlánt ejtenek el.

Annyi bizonyos, hogy sportszerűség szempontjából a mi oroszlánvadászataink nagyon eltörpülnek a löfegyvert nem ismerő bennszülött néptörzsek vadászataihoz képest. De itt is különbséget kell tenni azok között, akik mérgezett nyíllal ejtik el a szavannák leghatalmasabb ragadozóját, vagy akik állóra hajszoják, és akkor a feldühödött állatot egy szál lándzsával és pajzzsal kezükben támadják meg, s így szinte kézitusában végeznek hatalmas ellenfelükkel. Sajnos, nekem ilyen gladiátori küzdelmet nem volt alkalmam végignézni, pedig az én Ruvána-sztyeppemet gyakran felkeresték e célból a Viktória-Nyanza Majita nevű félszigetének fiatal harcosai. Követeim útján gyakran tárgyaltam velük, hogy jelenlétemben csináljanak végig egy ilyen küzdelmet, meg is ígértem nekik, hogy fegyveremet semmi körülmények között nem használom, és csak távoli szemlélője leszek vadászatuknak. Eleinte tudni sem akartak a dologról, de később megígérték, hogy alkalomadtán értesítenek, és így némi reményem volt, hogy mégis tanúja lehetek ennek az ősi „ember a ragadozó vad ellene-küzdelemnek. A meghívás azonban mindig elmaradt, és mindig csak később értesültem róla, hogy a majiták már megint oroszlánhajást végeztek.

Csak azután tudtam meg, hogy a fényképezőgépem volt bizalmatlanságuk okozója.

Az ilyen oroszlánhajásznak mindig van egy-két súlyosabb vagy könnyebb sebesültje, és igen gyakran halottja is, de hát ez „a férfiak dolga” – amint ők nekem lakonikus rövidséggel megjegyezték.

A majitákkal sokszor beszélgettem oroszlánvadászataikról, és amint ezekből a beszélgetésekből kivehettem, halálessettel végződő balesetek csak akkor történnek, ha az oroszlánt körülfogó embergyűrű egyik-másik tagjának meginog a bátorsága, és meghátrál, vagy – ami még rosszabb – elfutni próbál a felbőszült oroszlán elől.

Ellenkező esetben a támadás erejét egy pillanatig pajzsával feltarthatja, ami elég idő arra, hogy a bajtársak lándzsái a támadót át- meg átjárják. A lándzsák puha vasból készült szerszámok, melyek az oroszán fogai között karikává görbülnek.

Az eredményes oroszánvadászatról hazatérő harcosokat azután a „szultáni” (főnök) udvarában óriási ünnepléssel fogadják, és így nem csoda, hogy még a súlyosan sebesült is részt kíván venni az ünneplésben.

A majiták oroszánvadászataival kapcsolatban eszembe jut, hogy az 1911-ben Majita-félszigeten megtelepedett adventista misszionáriusok kérvénnyel fordultak a hatósághoz, hogy tiltsa meg a harcosok oroszánvadászatait, mert azok szombaton (ez az adventisták vasárnapja) nem a templomba, hanem oroszánüzni járnak. Persze a misszió kérelmét nem teljesítették.

A pásztornépek, nevezetesen a mászaiak, ha marhaállományukat veszélyben tudják, minden meggondolás nélkül, egyes-egyedül is szembeszállnak az oroszánnal.

Volt egy időben egy hosszúra nyúlt mászai „laiun” (gyerek) a szolgálatomban mint vezető. Még nem esett át a harcossá – elmoránná – avató fájdalmas műtéten, hiszen alig volt 16 éves, de már két oroszánt ölt meg egyes-egyedül, mikor azok megtámadták a nyáját. A többi mászai nem is tartotta ezt valami rendkívüli hőstettnek, mert szerintük természetes, hogy minden mászai, még ha csak laiun is, el fog bánni az oroszánnal, ha az megtámadja a nyáját.

A nyilazó népek oroszánvadászataihoz már sokkal kevesebb személyes bátorság kell, mint a lándzsás hajszákhöz. Különböző is a bennszülött vadászok leginkább lesből lövik mérgezett nyilaikat az oroszánra. A meglőtt állat után való nyomozás már veszélyesebb, és ott gyakran történik szerencsétlenség, mert a bennszülött vadászt is elkapja a vadászizgalom, és idő előtt keresi fel a sebzettet. Mielőtt a növényi nyílméreg megtehetné volna gyilkos hatását. Állítólag az oroszánnal elég hamar végez a friss nyílméreg. A zebra szokta legtovább elvinni.

TÁMADÓ OROSZLÁNOK

*Az oroszlán komoly ellenfél
Egy „csütörtök” gyászos következményei
Najsebva balesete*

Kenyában nagyon ismert személyiségnek számított A. Bleyney Percival, a kolónia vadászati felügyelője, aki hivatásánál fogva is a legalaposabb ismerője volt a kelet-afrikai vadnak és vadászatának. Feljegyzéseiben olvastam az alábbi nagyon helytálló megjegyzést, amelyet minden kezdő Afrikajáró vadásznak ajánlatos figyelembe vennie. Percival ugyanis azt mondja, hogy könnyen végzetes lehet, ha a kezdőt sok szerencse kíséri első oroszlánvadászatánál, mert az rendesen az ellenfél lekicsinylésére vezet, ez pedig előbb-utóbb biztosan bajt okoz. Legújabbban úgyis divattá lett a veszélyes vadnak, nevezetesen az oroszlánnak vadászatát teljesen ártalmatlan, veszélytelen szórakozásnak minősíteni. És leginkább azok tesznek ilyeszerű nyilatkozatokat, akik vajmi kevészer álltak szemtől szemben veszélyes vaddal. Még jó, ha kijelentésüket azzal enyhítik – talán az volna a helyes kifejezés: fűszerezik –, hogy az általuk lőtt oroszlán stb. ugyan a leghatározottabban támadott, de a többi – tudniillik a mások által lőtt vagy lövendő – teljesen veszélytelen állat.

Ezzel szemben a régebbi vadászati írók erősen túlozzák a veszélyt. Természetes, hogy a tökéletlenebb lőfegyverek korában ez a veszély valóban nagyobb volt.

Th. Roosevelt¹⁷ könyvében nagyon jól mondja, hogy azok, akik tucatot vagy húsz darabot ejtettek el az öt veszélyes afrikai vad közül, azok nagyon óvatosak legyenek a veszélyesség megítélésében. Valóban, még az elismert szaktekintélyek sincsenek egy véleményen a vadászatok veszélyességének megállapításában, akik százakat ejtettek el az öt veszélyesnek ismert vadból, és különben is mint kitűnő és abszolút szavahihető megfigyelők tették ismertté nevüket. Egyik az egyiket, másik a másikat tartja az öt közül veszélyesebbnek. Ez nagyon is érthető, mert mindegyikük más vidéken és más körülmények között vadászott.

Az egy vidéken élő egyedek sem mind egyformák, vannak közöttük határozottan rosszindulatnak, támadó kedvűek, míg van ugyanott olyan is elég, amely megsebesítve nem támad. A csapatban élő állatok, például az elefántok között vannak hírhedtté vált csordák, ami leginkább a gyakori nyugtalanítás következménye. Az oroszlánoknál is így van; például a partvidéki oroszlán veszélyesebb a vadászra nézve, mint a más vidéken élő.

Azt azonban szabálynak lehet tekinteni, hogy vadban dús vidéken, ahol talán ritkábban is vadásszák, az oroszlán provokálás nélkül nem támad, és az is valószínű, hogy megsebesítve sem fordul azonnal a vadász ellen.

A megsebzett oroszlán követése mindig veszélyes mulatság, és a sásos sűrűségben vagy a magas fűben halálos párbajjá lehet, mert ott az oroszlán esélyei sokkal jobbak, mint a vadászéi.

Az is lehet – velem is sokszor megtörtént –, hogy az ily sűrűbe behúzódott oroszlán a követők neszére morogva menekül, és nem is gondol támadásra. Sokszor meg az történik, hogy az állat végre is megunja a zaklatást, és egy nem várt

pillanatban támad. A sebzett oroszlán követése tehát mindig a legnagyobb óvatosságot igényli.

Sokan azt tartják, hogy a sebzett oroszlánt legjobb zárt tömegben követni, mert állítólag sok ember láttára ritkábban szánja el magát a támadásra. Lehet, hogy ebben van valami igazság, de mégsem egészen helytálló, mert a bennszülöttek vadászatainál a zaklatott oroszlán bizony nekimegy az őt körülfogó embertömegnek.

Szabály, hogy az első lövés nagyon meggondolt, pontosan célzott legyen, és lehetőleg olyan, hogy az csontokat törve, az oroszlánt azonnal harcképtelenné tegye.

Az oroszlán gyalog és kutyák nélkül vadászva még most is komoly ellenfél, aminek beszédes bizonyítéka a nairobi temető jó egynéhány sírfelirata.

Ha a fülét hátrahúzó oroszlán – a hím csuklyaszerűen felborzolja sörényét is – farkával merőlegesen párszor felvág, akkor már támadás következik. Kis távolságról hihetetlen gyorsasággal tör ellenfelére, míg nagyobb távolságról erősen ellenfelére meresztett tekintettel, gyors tempóban közeledik, és csak az utolsó 80-100 lépésnél kezd dübörgő, gyors galoppjába. Szép, félelmetesen szép, de mélyen az idegekre ható és az emlékezetbe vésődő látvány...

Az oroszlán nem nagyon szívós vad. A nagyobb fajta antilopok életszívóssága sokkal erősebb. De azért a támadó oroszlánt lelőni a legnehezebb lövések egyike, akármennyire jók az idegek, s ha mégoly biztosan szorul is az ember vállához a puska. A lovas vadászatnál igen nagy előny, hogy nem kell bevárni a támadást, hanem nyeregbe, és hajrá! Gyalogos vadászatnál csak egyben bízhatik az ember: a puskájában. A legrosszabb, amit tehet, ha futásban keres menedéket. A fára mászás biztos menedék ugyan, ha... ha van a közelben gyorsan megmászható fa, és ha a kísérő bennszülöttek már nem gallyaztak fel az elérhető ágakra, ami rendszerint megtörténik, mielőtt a szorongatott vadász is famászásra gondolt volna.

Sokszor hallottam és még többször olvastam, hogy a támadó oroszlánt éppen ugrás közben – a híres „oroszlánugrás” közben – érte a bátor vadász halálos lövése. Gyermekkoromban áhítattal olvastam ezeket a hőstetteket, de később még hallani sem szerettem az ilyeneket. A támadó oroszlán nem ugrik az emberre, ezt sok szavahihető helyről hallottam, és ez az én tapasztalatom is, pedig elég gyakran volt részem oroszlántámadásban, és kétszer láttam, hogy embert is leütött. Egyszer az én jó öreg munyamparám, Najsebva volt az áldozat. Jóval azelőtt pedig – első afrikai utam kezdetén – én szenvedtem többé-kevésbé súlyos sebeket egy oroszlántól.

1904. június 11-én történt velem ez a kalamitás,¹⁸ melyet vigyázatlanságomon kívül egy csütörtököt mondott történet okozott. Éjjel a táborom közelében kitett dögnél oroszlán járt. A harmatos fűvön könnyű volt követni, és csakhamar meg is pillantottam. Csak a fejét és a nyakát láttam jól, mert a fű magas volt. A távolság alig volt negyven lépés, és így könnyű lett volna fejbe lőnöm, de mivel nem akartam a koponyáját tönkrezúzni, nyakon lőttem a majdnem sörénytelen hím oroszlánt, mire hörögve felfordult. Egy mocsága törzsbeli fiú volt velem, aki a sörétes puskámat hozta, és egy pálmárostból készült kosarat, mert akkor madárgyűjtésre indultam. Mikor oroszlánom összeesett, odaszóltam az erősen visszahúzódott emberemnek, hogy szaladjon, és hívja az otthon maradt három embert (ennyiből állott akkor az egész szafárim, azok közül is egyik gyerek volt), és hozza el a fényképezőgépet is. Emberem azonnal elsietett, én meg, hogy jobban lássam a lelőtt oroszlánt, néhány

lépést tettem feléje; a fű teljesen eltakarta.

A sebzett állat helyéről hangzó mérges, fenyegető morgás azonnal álljt parancsolt: lövésre kész fegyverrel vártam a támadó előbukkanását. Nem kellett soká várnom. Mikor a felém törő oroszlánt megláttam, fejét véve célba, rögtön lenyomtam a ravaszt, de csak egy hitvány csattanás hangzott.

Puskám csütörtököt mondott.

A következő pillanatban az oroszlán már mellettem termett, és mancsával combomra vágott – éppúgy, ahogy a macska szokta a hozzákapó kutyákkal –, ami azonnal földre döntött. Fektemben puskámat két kézre fogva, keresztben az oroszlán szájába szorítottam, és úgy próbáltam távol tartani magamtól. Ezekre a válságos pillanatokra később sem tudtam pontosan visszaemlékezni, csak azt tudom, hogy közben az állat erős, érdes nyelve a jobb kezem ügyébe került. Nagyot rántottam rajta, hiszen az életemről volt szó. Erre a váratlan inzultusra az erősen sebzett állat egy pillanatra visszahőkölt, a fegyver a jobb kezemben maradt. Ekkor hirtelen beleismételtem egy másik történyt, és az oroszlán felé sötöttem, persze nem archoz emelve és célozva, de oly szerencsével, hogy a lövedék az állat szemén hatolt be, és a koponyát összezúzva, azonnali halálát okozta. A rövid küzdelem közben mindvégig hátamon hevertem. Mikor feltápáskodtam, bizony szomorú alak lehettem: ruhám mind letépve, és mindenem merő vér. Eleinte sokkal súlyosabbnak gondoltam sebeimet a ruhacafatokat borító vastag vérréteg miatt, mint amilyenek a valóságban voltak, de aztán láttam, hogy rongyaim inkább ellenfelem véréből pirosak.

Nagy nehezen feltápáskodtam. A jobb kezem csuklója fölötti sebek egyikéből szökellve ömlött a vér. Ezt a sebet az ingem zsebében maradt zsebkendőmmel kötöttem el, aztán puskámra támaszkodva, a tábor felé indultam. Segítségért nem kiáltottam, mert jól tudtam, hogy embereim ebben az esetben sem jönnek felém, mert azt hitték volna, hogy az oroszlán még él.

Széles, jól követhető vérnyomot hagytam magam után; pár pillanatra sötétség borult szememre, és leülésre kényszerített. Mikor felkecmeregtem – a mozgás már nagyon nehezemre esett –, egy bozót mögül kifordultak embereim; amikor rongyosan, véresen előbotorkálni láttak, nagy hajlandóságot mutattak az elszaladásra. Csak miután megfenyegettem őket, jöttek hozzám, és vittek haza.

Egy-két nap múlva végleg el akartam hagyni tanyámat, és ezért kevés gyógy- és kötszeremet a bennszülötteknek adtam élelmiszerért és néprajzi tárgyakért cserébe. Most tehát kötszerem sem volt. Embereimmel a cseretárgynak használt olcsó pamutvászonból kötésre való darabokat tépettem. Csak meleg vízzel moshattam ki jól-rosszul sebeimet, miután jobb kezem középső ujjának lecsüngő ujjpercét levágtam.

Dr. Livingstone-nak nagyon igazat kell adnom abban, hogy az oroszlán harapása és karmai által ütött sebek eleinte semmi fájdalommal sem járnak, de később annál fájdalmasabbak.

Arusha-Chini szultánja adott másnapra nagy nehezen embereket, azok hevenyészett hordágyon Moshiba, a Kilimandzsáró lábához vittek. Öt napig tartott az út. Nagyon siralmas út volt ez! Sebeim fájtak, sebláz és az újra kitörő malária gyötört.

Az elindulás volt a legnehezebb. A megáradt Daryama folyón egy kidöntött faóriás alkotta hídon vitt át két hatalmas fickó, igazi kötél táncosai munka volt. Egy kis

megbillenés és az ott leselkedő krokodilusok nagyon könnyű zsákmányhoz jutottak volna.

Utolsó éjjel vizet sem kaptam, mert a Rau-folyóhoz vízért menő embereimet megriasztotta egy elefántcsorda. Ekkor tudtam meg, hogy milyen kicsire tudnak összezsugorodni az ember vágyai. Emlékszem jól, hogy egy pohár vízen kívül azt óhajtottam leginkább, hogy műtőasztalon feküdjem, és egy ügyes orvos kezelje sebeimet.

A baj sohasem jár egyedül. Moshiba érve, sajnálattal kellett hallanom, hogy az ott állomásozó törzsorvost aznap szállították a tengerpart felé, hogy májfekélyét megoperálják, így csak a bennszülött ápoló részesített az elkésett elsősegélyben. Másnap este megérkezett a mambai protestáns misszió gyorsfutár által értesített orvosa, a jó öreg dr. Plötze, aki bizony elkomorodott a nagyon elhanyagolt sebek láttán. A gondos ápolás három hónap múlva mégis megint munkaképessé tett, noha időközben erősen megviselt a malária. Szerencsém volt, mert az oroszlán ütötte sebek legtöbbször vérmérgezést okoznak, és végzetessé válnak.

Munyamparám megsebesítésénél az oroszlán másképp döntötte földre áldozatát, és ennél az esetnél a támadó állat nem is kapott sebet. Ez az eset ruvánai táborom mellett történt – hét évvel később – 1911. február 5-én.

A Makóri nevű sorozatos vízmedencék környéke volt a legjobb oroszlános rész a Ruvána-sztyeppi tanyám körül. Ezért a vizesgödröket szegélyező, magas fűvel borított sűrűt sohasem gyújtottuk fel, és nagyon vigyáztunk arra, is hogy a sztyepptüzek ne pörzsölgék fel a kitűnő oroszlánbúvóhelyet.

A mondott nap előtti este egy nagyobb tisztáson két zebrát lőttem csaléteknek. Kora hajnalban becserkésztem az elsőt, és láttam, hogy egy hím oroszlán evett belőle, és aztán becipelte a közeli sűrűbe. A nyomot nehéz lett volna követni, s ezért délutáni lesre szántam el magam. A másik zebradögénél, amely magas fűben feküdt, egy csomó állat mozgott. Távcsővem segítségével megállapítottam, hogy oroszlánok, köztük egy igen nagy sörényű hím, aztán egy gyengébb sörényes és kilenc vagy tíz darab nőstény. Kellő fedezet hiányában a szemes állatok hamar észrevehettek, és már négyszáz lépésről kerekelt oldott – sokszor vissza-visszafordulva – az egész társaság. (Közbevetőleg megjegyzem, hogy az oroszlán látása kitűnő, de úgy tapasztaltam, hogy szaglása nem valami jó.) Persze nyomban utánuk. Rendes fegyverhordozóim nem voltak jelen, mert aznap sok dolguk miatt otthon maradtak, s így egy teherhordó vitte utánam dupla Cordite-puskámat. Nálam a 8 mm-es M. Schönauer volt. A zebra dögéhez, illetve annak maradványaihoz közeledve, a teherhordó hirtelen megkapta vállamat, és előremutatott. Egy vén nőstény oroszlán nem akarta elhagyni a társai által ott hagyott maradványokat, és mérges morgással kísérte közeledésünket. Majd felvágta izgatottan csapkodó farkát, tehát lőnöm kellett, hogy megakadályozzam a támadást. Csak a fejét láttam tisztán, s így azt vettem célba. Kb. hetven lépésről lőttem rá, és lövésemre hangtalanul összerogyott. Nem is törődtünk vele többet, hanem futólépésben siettem a Makóri sűrűje felé tartó oroszláncsapat után. Később láttuk, hogy lövésem homlokra talált, és a koponyáját összetörve, azonnal megölte a nőstény oroszlánt. Fogatörött vén példány volt, mely fiatalabb társai mellett bizonyára nem csillapíthatta éhségét, s ez készítette a vakmerőségre.

A fekete sörényű megállt a sűrű előtt, és egész oldalát felém fordítva nézte

közeledésünket. Ha továbbmegyek feléje, egy ugrással biztosan bent terem a sűrűben, tehát miután egy kissé kifújtam magam, letérdelve rálöttem a négyszáz lépés távolra levő oroszlánra.

Erős golyóbevagás után láttam, hogy az állat összerogyott, de közeledésünkre, hátulját nehezen húzva eltűnt a sűrűben anélkül, hogy még egy lövést tehettem volna rá.

A rálövés helyére érve, a Makóri túloldalán újra megpillantottam egy nőtényt. Gyorsan odagyújtott lövésemre ez is összeesett. Vergődve próbált felállni, de második lövésem megszabadította kínjaitól. Aztán tovább vizsgáltam a sörényes rálövési helyét, de egy halk morgás az újonnan lelőtt nőtény helyére irányította tekintetemet. Egy nőtény oroszlán állott ott, ahol a második összeesett. Ez is kapott egy lövést, rézsút, váll-lapon, mire felhemperedett, de azután újra nekiiramodott. Hirtelen utána vetett lövésem egyik első lábát zúzta szét. Erre leült, most meg szügyébe kapta a lövést. Támadni próbált, de kalimpáló törött lába miatt csak pár lépésnyire bírt felém közeledni, aztán jobbnak látta elhúzódni. Egy magas fűvel borított hajlatnál eltűnt. Jó, hogy így történt, mert az ismétlésnél a töltény beszorult, és így teljesen ki lettem volna szolgáltatva a támadónak.

A másik oldalra átmenve, a másodikat ott találtuk, ahol összeesett. Az is vén nőtény volt. A harmadik rálövési helyen sok vért találtunk, és a könnyen követhető vérnyomon már messziről észrevettük azokat a helyeket, ahol a szegény sebzett kihányta már meglehetősen illatos reggelijét. Alig száz lépésre az első lövés helyétől egy fa alatt meghúzódva találtuk, és már csak mérges morgással tiltakozott a zavarás ellen. Itt kapta a kegyelemlövést.

Időközben megérkeztek tanyámról az értesített emberek, akiket a sok lövöldözés hallatára különben is nehéz lett volna visszatartani. Elöl bőrökkel, tollakkal felcicomázva a szerencsétlen Najsebva, aki az oroszlanos eseteknél mindig ilyen maga alkotta fantasztikus pompában szokott megjelenni, lévén ő a főszemély az oroszlanvadászat után; ő vágta fel a vadat, s az ő felügyelete alatt történt a nyúzás és a bőr kikészítése.

Embereim unszolására elhatároztam, hogy azt a helyet, ahol a sebzett beváltott, kődobásokkal meghajtatom, mielőtt még a három lelőtt állat lenyúzásához kezdenénk. Én aztán egy kerülővel újra átmentem a túlsó oldalra, és elálltam a beváltás helyét. Nemsokára megindult a sűrű bombázása, amit egy pillanatra megakasztott a sűrűből hangzó fenyegető morgás. Azonnal szóltam az embereknek, hogy hagyják abba a kődobálást, és vonuljanak a fák felé. De ők a sikeren felbuzdulva, egy Magambo nevű fegyverhordozó vezetésével helytállottak, és tovább folytatták a dobálást, biztosan abban a hiedelemben, hogy a súlyosan sebesült oroszlán úgyis az én oldalamra fog kitörni. A másik pillanatban már ki is rohant, de nem a sebzett sörényes, hanem egy nőtény. Embereim szerteszét rebbentek, úgyhogy az összevissza szaladó emberek nagyon akadályoztak a lövésben, s így nem csoda, hogy a hirtelen odadobott lövésem – amelyről különben is éreztem, hogy nagyon hátracsúszott – célt tévesztett, vagy rosszul talált. A lövés után látnom kellett, hogy a nőtény utoléri Najsebvát, hátsó lábaira ágaskodik, és első mancsát emberem fejére és vállába vágja és lerántja. Persze lövésről szó sem lehetett, ámbár alig voltam huszonöt lépésnyire, mert ha lövök, valószínűleg Najsebvát is keresztülüti a lövedék.

Csak az egész közlelől – csővéglől – adott lövés lett volna helyénvaló, de elválasztott minket a Makóri egy vízmedencéje. Gondolkodás nélkül belevetettem magamat a nyakig érő vizesgödörbe, noha egy-két nap előtt egy hatalmas krokodilust láttam benne.

Mikor nagy csobogással a sásos bozóttal benőtt túlsó partra kapaszkodtam – a gödör alig volt hét méter széles akkor láttam, hogy hatalmas termetű fegyverhordozóm, Magambo vadul felordítva, öreg feljebbvalója segítségére siet. Az oroszlánom erre és az én vízbe ugrásom zajára otthagya áldozatát, és egy szökkenéssel újra a sűrűben termett.

Szegény Najsebva bizony szomorú látvány volt, mikor véresen, tántorogva felállt. A diadalmenet gyászmenetté változott, és szegény öreg hívemet egy rögtönzött hordágyon hazaszállítva, azonnal kezelésbe vettem. Három afrikai expedíciót megjáró szerszámomat, a nagy és eredetileg spirituszba tett kígyók kifecskendezésére használt fecskendőmet gyorsan kifőztem és aztán a sebeket szublimátoldattal erősen kifecskendeztem. Szegény Najsebva hősiesen tűrte a kínos sebkezelést, de még ő biztatott, hogy gondosan tisztítsam ki a sebeket, nehogy oroszlánbőr maradjon bennük, mert az szerintük – biztos halál. Igazán nem tudom, hogy mi csillapította jobban a fájdalmait, a maximális adag morfium-e, vagy az a borjas tehén, melyet fájdalomdíjúl adtam neki, és amelyet azonnal eléje veztettem.

Najsebvat aztán a több napi távolságra fekvő Utegiba küldtem. Ott az álomkóros telep vezetőjének, dr. Breuer törzsorvosnak gondos kezelése meg is mentette. Két hónap múlva gyógyultan hagyta el az álomkóros telepet.

Érdekes, hogy amikor az eset után pár héttel dr. Breuer törzsorvossal találkoztam, Najsebva felől érdeklődtem, és megkérdeztem, hogy milyen állapotban vannak fejsebei, melyek közül a göndör négerhaját zsiltemmel csak nehezen bírtam leborotválni, kérdésemre egy kérdő tekintet, majd az a kérdés volt a felelet, hogy voltak-e a fején is sebek. Najsebva fejsebei ugyanis a hat napig tartó út alatt annyira behegedtek, hogy a sebesült nem is tartotta érdemesnek azokat a „ngana kubá”-nak (nagy orvos) megmutatni. Leghosszabb ideig félig leszakított lábikrája gyógyult, amelyet az oroszlán hátsó lábának egy hátraugrásszerű mozdulatával összeroncsolt.

Megemlítem még, hogy a sebzett sörényest aznap a sebkezelés miatt nem követhettem, és csak másnap délután mehettünk a helyére, hol a hiénáktól félig felfalva találtuk. A három nőstény bőrét embereim – minden felügyelet nélkül – elég jól lenyúzták és konzerválták.

Bár az oroszlántámadást többnyire csak a halálos lövés tudja megakasztani, mégis volt esetem, amikor a támadó csak ijeszteni akart: „blöffölt”. Ez alig két hónappal Najsebva megsebesülése után történt, egy gyűjtőkiruccanás alkalmával. Nem messze a tanyámtól, furcsa sárgás foltot pillantottam meg ott, ahol nemrégiben egy koronásdaru fészke akadtunk. Azt gondoltam, hogy a koronásdaru fiókái sétálnak ott, és – mivel messzelátóm teljesen tönkrement, amikor a Makóriiba ugrottam – odasiettem, hogy az eltűnő sárga foltot felismerjem. Amikor a helyszínre értem, alig húsz-harminc lépésről váratlanul, dühös morgás közepette nekem rontott egy nőstény oroszlán. Hirtelen odagyűjtött lövésemre azonnal megállt, a másik pillanatban megfordult, és eltűnt a magas fűben. A rálövés helyét gondosan megvizsgálva, sem vért, sem szőrt nem találtunk, tehát valószínűleg teljesen elhibáztam a célt. Azt

hiszem, ez a nőstény oroszlán már előbb elvonuló kölykei fedezésére rendezte ezt az áltámadást.

Tapasztalt oroszlánvadászok – írásban és szóban – azt tanácsolják, hogy mindig a nőstényre kell lőni, ha két-három oroszlánra bukkan a vadász, mert máskülönben a nőstény valószínűleg támad. Ez a tanítás feltétlenül jó, de nagyon nehéz megfogadni, ha a hím erős, fekete sörényű. Legalábbis én ilyen esetben a hímet vettem célba.

Azt már említettem, hogy az oroszlán életszívóssága nem nagy, s így a legtöbb modern, nagy átütőerejű fegyver alkalmas oroszlánvadászatra. Percival a nagy kalibereket ajánlotta a gyalog-, és a kis kalibereket a lovas vadászathoz. Magam a kis kalibereknek voltam a híve, már csak azért is, mert ezeket kis súlyuk miatt mindig magánál hordhatja az ember. Ez nagyon üdvös elv, ámbár nagyon kevesen alkalmazzák a gyakorlatban. Sok jó alkalmat szalasztottam el magam is azzal, hogy ezt az elvet nem követtem. A fegyverhordozó rendszeren nincs jelen az ilyen eseteknél, és mire előkerül, addig a meglátott oroszlán vagy leopárd rég kereket oldott. Szóval a puskát mindig hordja magával a vadász, ha ez a tikasztó melegben, a fáradtságtól és esetleg szomjúságtól elcsigázva, nehezebbre esik.

MAGASLESEN

*Hús kell – Magányos zsiráf bika – Az áruló sörény szál
„Bvana Mzé” – A sárga sörényes – Szól a Mauser
Sakálok – Újra a sárga sörényes – Emlékképek*

Ma nincs gyűjtés, se állatfogás, ennél fogva a puska is szegre van akasztva. Régen esedékes kellemetlen tartozást kell lerónom: az érkezett levelekre válaszolni, a sürgetőkre is felelni, ebben telik el egész napom. Olvastam ugyan valahol, hogy egy vidám filozófus azt tanácsolja: hagyni kell a leveleket, majd elintéződnek maguktól. Nagyon bölcs tanács, de én mégsem merem követni az életművész tanítását. Még egy-két óra, és alkonyodás nélkül beáll a sötétség.

Munyamparám állít be hozzám, miután felállította a csapdákat, és jelenti, hogy egy magányos, vén zsiráf bika vonul át a nyílt sztyeppen az ernyőakáciás felé. „Különben ott megy ni” – mondja, és egyben hozzáteszi, hogy jó volna egy kis hús az embereknek, mert már kifogytak az ennivalóból, és kellene a konyhára.

– No – nevetek magamban a zsiráf bika éppen nem „kis hús” –, de hát nem bánom, nézzünk utána. (Jó ürügy volt az írás abbahagyására.)

A zsiráfot, ezt a groteszk mozgású „állattornyot” csakhamar én is megláttam, de már az ernyőakáciához érve eltűnt szemünk elől. Különben nem volt ritkaság, hogy olykor egy-egy zsiráfcsapat – lehetett harminc-negyven darab – sétálgatott a táborom látóhatárán belül. Elég gyakran rinocéroszokat, oroszlánokat is láthattunk innen, sőt több ízben – fényes nappal – hiénafarkasok tartottak erre hajtóvadászatot. A zsiráf vadászat engem kevésbé izgatott, és csak szükségből, sajnálkozva emeltem fegyvert erre a remek és teljesen ártalmatlan őszállatra, mely Afrika nagy részéből már teljesen kipusztult. Így például Dél-Afrika egész területéről kiirtotta az emberi kapzsiság, leginkább azért, mert a búrok a zsiráf bőréből készült ostorokat tartották ökrös fogataik hajtásánál a legjobbnak. Az ilyen ostornak való bőrszelet néhány schillinget ér csupán, de ezért feláldozzák ezt a szép, hatalmas állatot. Megjegyzendő, hogy a zsiráf az ültetvényekben sem okoz semmi kárt, mert csak a fák koronájáról csipegeti le a fiatal hajtásokat.

Ez időben múzeumi célra kellett nekem egy zsiráf bika koponyája, ezért elhatároztam, hogy ha lehet, becserkészem és elejtem az észrevett állatot. A tudományos célon kívül mentségem még, hogy ilyen magányos, vén bika már teljesen remeteéletet él, nem keresi fel a zsiráfcsapat teheneit, és így elejtése nem nagy kár.

Hamar elértük azt a helyet, ahol zsiráfunk a sztyeppi erdőbe beváltott. Óvatosan, minden fedezetet felhasználva mentünk előre a nyomán, tudván azt, hogy nem messze valamelyik mimóza vagy ernyőakácia koronáját csipkedheti.

A zsiráf szaglása nem a legjobb, de annál élesebb a szeme, amely a keselyűk szemével vetekszik, s így a hat méter magas állatóriás hamar észreveszi a feléje lopakodó embert, akinek száz méterekről halált hozó puskája éppoly veszélyes, akár a bennszülöttek nesztelenül surranó, mérgezett nyilai. Azonkívül – bármily hihetetlennek lássék is ez – az ilyen mimózaerdőben mozdulatlanul álló zsiráfot

nagyon nehéz észrevenni, mert szinte teljesen egybeolvad a környezettel.

Most is ő vett előbb észre bennünket, de amint különös, nehézkes galoppjával egy tőlem kb. 120 méterre levő tisztáson átszáguлдott, megszólalt az M. Schönaueer ostopattanásszerű, éles hangja, és tisztán hallottam a golyó tompa beütését, amit különben a vén bika hirtelen irányváltoztatása és farkcsavarása is jelzett. Még egyszer rálőhettem, mielőtt az erdőben eltűnt. Ennél a lövésnél is jól hallottam a golyó bevágását, s így már bizonyos voltam benne, hogy nem viheti messzire. Olykor még megpillantottam, amint az erdő ritkásain támolygó futással áthaladt, de egyre lassabban ment, és a belső vérzéstől elgyengülve csakhamar megállt. Mikor hozzáértem, már nem is próbált menekülni.

Támolyogva, roskadozó térdekkel igyekezett lábon maradni, de a közeledő halál csakhamar leverte lábáról, és óriási robajjal zuhant a földre. Most harmadszor is megszólalt a puskám, s ez a lövés, a megváltó lövés lezárta szemeit, azokat a nagy, mélabús tekintetű, csodaszép szemeket, melyeket az arab költők dalaiban, mondáikban oly sokszor megénekeltek.

A nap már lebukni készült, és azért sietve hozzáláttunk, hogy a hatalmas állat tetemét annak rendje és módja szerint feldolgozzuk. A bőr lefejtésénél néhány sebforradás elárulta, hogy valamikor oroszán is megtámadhatta, de akkor valahogy sikerült elmenekülnie. Miután dolgunkat elvégeztük, és embereim felmálházták magukat válogatott húsdarabokkal, a félhold gyenge világítása mellett elindultunk tanyánk felé. Az óriási tetem pedig kint maradt a ragadozó vadak zsákmányául.

Hazaérvén, szokásom szerint körüljártam tanyámat, hogy ellenőrizsem embereim napi munkáját, meglátogattam kis állatseregletemet mert akkor állatfogással is foglalkoztam meghallgattam az ápolók jelentéseit, aztán karavánvezetőmmel kiadtam az emberek napi „posó”-ját (élelmiszer), és ezzel befejeztem volna munkámat, ha – befejeztem volna a megírandó leveleket.

De azért már kora hajnalban útban voltunk a zsiráf teteméhez, remélve, hogy egy-két oroszánt vagy leopárdot találunk ott. Éppen világosodni kezdett, mikor egy tisztáson, melyen – amint a nyomok elárulták – fél órával előbb egy nagy csapat jávorantilop vonult át, egy, a csapattól elmaradt jávorantilop-borjút pillantottunk meg. Csak inteni kellett, és embereim már tudták, mi a teendő. Azonnal lerakták a fölösleges holmit, és aztán minden fedezetet felhasználva igyekeztek az eltévedt fiatal állatot bekeríteni. De a szemes állat csakhamar észrevett bennünket, és elvágtatott. Gyors lábú embereim utána szaladtak, de hiábavaló volt minden erőlködésük. Kár volt az elvesztegetett időért. Mert most már tudtam, hogy a zsiráfdoğnál nem találunk nagyobb ragadozót. Ezt már elárulták a magasból összehúzott szárnyakkal, előredobott lábakkal, csavarmenetekben leereszkedő marabuk százai. Ha ugyanis ott még oroszán vagy leopárd lakmározik, ezek a sztyeppi sírásók a közeli fákról lesték volna a fedelmi vendégek eltávozását.

Amikor a döghöz értünk, nagy zajjal, nehézkesen kaptak szárnyra a keselyűk és marabuk, néhány nyerges sakál is eloldalgott közeledtűnkre.

Mohón rohantunk a döghöz, hogy a nyomokból kiolvassuk az ott járt éjjeli vendégek nemét és számát, idejekorán érkeztűnk, különben a dögtépő szárnyasok minden nyomot eltöröltek volna.

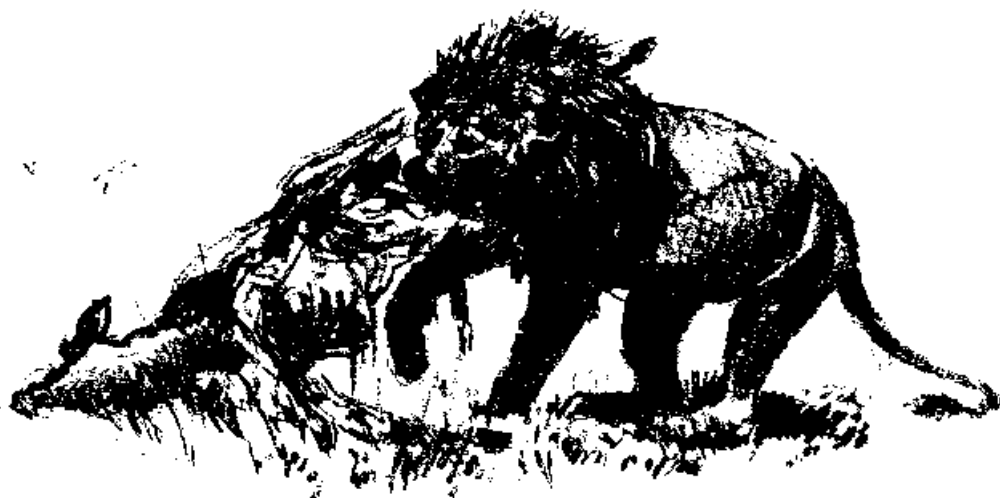
A hátsó comb húsból és a zsigerekből sok hiányzott, és egy nagy hím oroszán

nyoma hamarosan elárulta, hogy a pusztaságok állatura lakmározott a könnyen szerzett zsákmányon. Egyik fegyverhordozóm egy bokor tüskéi közül hosszú, szurokfekete sörény-szálat nyújtott át nekem, és súgta: „*Bvana Mzé*”, az „Öreg Úr”.

Ezt a hatalmas sörényű, vén oroszlánt már régebben ismertük. Embereim már többször látták egész közelről is, magam is megpillantottam egy-kétszer nagy távolságból, ahogy eltűnt egy-egy sűrűben, de lövésre mind ez ideig nem került.

Hát itt járt a legendás „Öreg Úr”? Remélem, lesz még hozzá szerencsém!

Két embert azonnal a tanyára ugrasztottam, hogy hívják Najsebvát, ügyes karavánvezetőmet és még egy-két embert fejszéssel, bushkésekkel felfegyverkezve. Addig, míg én az „Öreg Úr” után kutatok, azok az éjjeli leshely elkészítéséhez szükséges anyagot hordhatják össze.

Egy embert a dögnél hagytam, hogy a levegőben kóválygó és a távolabbi fákon gubbasztó keselyűket tartsa távol, én meg fegyverhordozómmal óvatosan elindultam az oroszlán nyomán.

Tudtam, hogy az ilyen telezabált oroszlán végtelenül lusta, és nem távozik messze onnan, ahol lakmározott, hanem elfekszik valamelyik sűrűben. A nyomozás nagyon nehéz volt a száraz, köves talajon. Hamarosan el is vesztettük a nyomot, és csak úgy vaktában jártuk a területet, ahol az oroszlán elfekhetett. Így hát – bár valószínűleg elhaladtunk a búvóhelye mellett – eredménytelenül tértünk vissza a döghöz. Ott embereim már vártak rám, hogy a leshelyet kijelöljem.

Kelet-Afrikában, ahol lovat és kutyát nem lehet tartani, az oroszlánvadászat leginkább a szerencsés véletlentől függ. Ezért sok olyan vén afrikánus vadász akad, aki sohasem lőtt oroszlánt.

Aránylag még a les a legcélravezetőbb. Így lövik a legtöbb oroszlánt. Elöttem ez a vadászati mód – ámbár ilyenkor nyílik alkalom a legértékesebb megfigyelésekre – sohasem volt rokonszenves, mert többé-kevésbé biztos magaslesből vagy töviskarámból lőni az egy-két lépésnyire gyanútlanul lakmározó állatot, nem sportszerű dolog.

Most is csak azért határoztam el magamat a lesre, mert ezt a ravasz „Öreg Úr”-at

mindenáron terítékre akartam hozni, és még inkább azért, hogy búcsúzásul egy éjjeli lessel is élvezzem még gyönyörű vadonomat. Pár nap múlva ugyanis néhány hétre el kellett hagynom, hogy állatseregletem legféltettebb kincsét – egy kis rinocéroszt – elszállítsam új tulajdonosának.

A magasles megválasztása nem éppen könnyű dolog. A zsiráf bika a szavannaerdő egy kis tisztásán esett össze, de a tisztást övező ernyőakáciák alkalmatlanok voltak a les felépítésére. Mindegyik fának törzsén élénk sürgés-forgással hemzsegett az apró, vörös potrohú hangyák serege. Jaj lenne annak, aki ilyen hangyalepte fán próbálná az éjjelt eltölteni. Más híjában egy, a mi galagonyánkra emlékeztető hatalmas bokorra esett választásom.

Erre a bokorra dorongokból, liánokból, fűvel, sással kipárnázott nagy fészket építettünk. Magaslesünk bizony nem volt elég magas. Szűk is, kényelmetlen is volt benne nekem és fegyverhordozómnak a hely, de mit nem áll ki egy oroszán vadász egy szép, fekete sörényű oroszán elejtéséért?

Mikor ezzel elkészültünk, nagyon gondosan eltakarítottuk a les felépítésénél használt anyag maradványait, azután a dögnél egy embert hagyva, visszatértünk táborunkba. Délután öt órakor fegyverhordozómmal, Sindánóval újból útnak indultunk a zsiráf dögéhez. Már csak arasznyira látszott a lenyugvó nap, mikor a keselyűk távol tartására a dögnél hagyott emberemmel találkoztunk, aki a legkisebb felindulás nélkül jelentette, hogy e percben egy nőstény oroszánt látott elugrani. Majd csendesen jobb felé mutatott. Én is megláttam a körülbelül kétszázötven lépésről elrohanó oroszán hölgyet.

Már sötétedni kezdett, amikor leshelyünket elfoglaltuk. Fészkünket a magunkkal hozott takarókkal tettük úgy-ahogy kényelmessé.

Sajnos borús, esős időnk volt. A hold világát – csak félholdunk volt – felhők borították. Csak ahol a nap lenyugodott, ott szivárgott még át egy kis világosság.

Csend volt. Már elhangzott az éjjeli szállásukra felgallyazott gyöngytyúk rikácsolása, de az éjjeli vad még nem kezdte meg az éjszakai beszélgetést.

Lassan, észrevétlenül sötét tömeggé olvadtak össze a fák koronái. A bokrokat, cserjéket fantasztikus alakzatokká varázsolta át az est sötétje. Néha-néha, mikor egy kósza szellő megborzosolta őket, mozgást véltem látni, és csak nagy erejű messzelátóm segítségével voltam képes a csalóka képeket eloszlatni.

A talajt világító fehérségű kvarctörmelék borította, belőle sötéten domborodott ki a zsiráf óriási hullája, amelyből időnként nagy zsongással döngött ki egy sereg nagy, vörös fejű, kék döglégy; ezerszámra lepték el az enyészésnek indult tetemet. A dög fölött denevérek és lappantyúk serege keringett. Egy lappantyú¹⁹ a mellettem kinyúló száraz ágra telepedve dúdolta el halk, szomorkás dalát.

De rám találtak már a trópusi éjszakák legkellemetlenebb muzsikusi is, a moszkító. Még csak egy-kettő dünnyögte utálatos nótáját, és éppen bizonyos kéjes kárörvendéssel vártam azt a pillanatot, mikor a legelső vérszívót borostás arcomon széjjeltörölhetem, mikor Sindánó, ki tőlem balra ült, gyengén oldalba bökött.

Nesztelenül, mint egy kísértet, furcsa valami közeledett a döghöz. Mi az? Talán gyermekkorom meséinek kedves alakja, egy nagy szakállú, karikalábú törpe ballag leshelyem felé? Egy másodperc múlva, mikor a jelenség közelebb jutott hozzánk, eloszlott a homály okozta csalfa kép, és az időközben óvatosan szememhez emelt

látcsövemen keresztül tisztán bontakozott ki az „Öreg Úr” hatalmas alakja. Hosszú, fekete sörénye élesen elütött a kvarctörmelékes fehér talajtól. Ezért volt kitűnően látható, pedig feltűnően világos teste a talaj színébe teljesen beolvadva, szabad szemmel általában alig észrevehető. Emiatt nem ismertem fel az első pillanatban.

El is felejtettem, hogy fegyver hever a térdemen, és tovább figyeltem látcsövemen át az „Öreg Úr” minden mozdulatát. Lassan körüljárta a dögöt, vagy kétszer hozzánk is felpillantott, de fedve voltunk, s ezért nem gyanakodott. Halk morgással fogott hozzá a lakmározáshoz, de először egy hatalmas rántással maga felé húzta az óriási dögöt, mire hangos zúgással rebbent fel az ezernyi döglég.

Néha alig láthattam belőle valamit, úgy eltűnt az óriási hulla mögött. Időről időre erős csontropogás volt hallható: a bordák végeit harapdálta.

A moszkitók szorgalmasan kihasználták tehetetlenségünket, ugyancsak megvették rajtunk a vérvámot. Persze gondolni sem lehetett arra, hogy védekezzünk a dünnögő vérszopók hada ellen. Csupán egy mellettünk keringő denevér ritkította számukat. Néha egyik-másik ilyen szárnyas barátunk szárnya – lágyan, mint egy bársonyos kis kéz hizelgő cirógatása – szinte arcunkat érintve suhant el mellettünk.

A hold világa átderengett egy vékonyabb felhőrongy mögül. Lassan, óvatosan leemeltem szememről a látcsövet, és puskámat vettem kézbe.

Ebben a pillanatban újra érzem Sindánó érintését. Abból az irányból, ahonnan az „Öreg Úr” jött, egy másik oroszlán közeledik a döghöz, éppen olyan nesztelenül, mint az első. Hatalmas hím ez is. Testre, sörényre van olyan, mint az első, de sörénye nem fekete, hanem világos. A dög előtt – teljes oldalát fordítva felém – megáll. A holdfény áttör egy felhőfoszlány mögül, tehát könnyen és biztosan lelőhetném a jövevényt. De a vadászon erőt vesz a megfigyelő, és különben is az első golyót a fekete sörényesnek szántam, tehát nem lövök.

A sárga sörényes egy darabig ott állt a dög mellett, aztán hol ránc, hol a halkán morgó „Öreg Úr”-ra tekintve, éppoly nesztelenül és lassan, mint ahogy jött, elvonult.

Félt az „Öreg Úr”-tól, vagy pedig észrevett bennünket? Ki tudná megmondani?

Visszafojtott lélegzettel vártam jó ideig, hogy visszatér-e a sárga sörényű, meg hogy nem vett-e észre valamit vadászvágyaimnak tárgya, a gyönyörű fekete sörényes. Nem. Újra levágta fejét, és erős csontropogás jelezte, hogy hatalmas étvágyát még nem elégítette ki.

Már rászántam volna magam, hogy az öregot célba véve elnyomjam puskám ravaszát, de egy felhődarab ismét úgy elburkolta a holdat, hogy célzásról szó sem lehetett. Szemben velem, nyugatra, valahol a Viktória-Nyanza fölött, minden fél percben egy-két villám villanása cikázott át. Megpróbáltam – a pillanatnyi villámfényt felhasználva – a célzást, de sikertelenül. Kockázatos lövést pedig a világért sem tettem volna.

Feszült várakozással telnek a percek. Félek, hogy oroszlánom jóllakik, és aztán eltűnik. De íme, újra szivárogni kezd egy kis holdfény, s a hold félig ki is suhan a felhők mögül.

Hirtelen elhatározással megérintem ujjammal a gyorsított ravaszt. Tűzsugár villan ki a puskámból, és a dörrenés után rövid, morgó felhördülés jelzi, hogy jól találtam. Még egy golyót menesztek abba az irányba, de erre már nincs is szükség. Mint hajnalban kitűnt, golyóm az állat nyakszirtjét törte át.

Hosszan gyönyörködöm messzelátómon keresztül remek zsákmányomban. Leírhatatlan az örömöm, hogy a híres „Öreg Úr” végre megkerült. De örömömből hiányzik az a különös, le nem írható érzés, mellyel a vadász szíve-lelke csak akkor telik el, ha az állatkirályt szemtől szembe ejtette el.

Hangos szárnycsapásokkal szállnak ide-oda a puska dörrenésétől felriasztott keselyűk, melyek a közeli fák ágain telepedtek le éjjeli szállásra. Majd lassan elhallgatnak, s nehéz szárnycsapásokkal, halk vijjongással küzdenek régi helyükért a felijedt dögevők, miközben még egy-egy letört száraz ág recsegő törése és zuhanása zavarja az éjjel csendjét.

Újra csend. Csak valami folytonos, lágy, álomba ringató hang – mintha ezernyi parányi üvegcsengő szólna mélyen a föld alól – tölti be az álmodozó vadont. Ez a különös, a mi fülünknek teljesen idegen hang a közeli sásos apró békanépének éjjeli koncertje, amelybe beleolvad az ott lakó tücskök kedves muzsikája is.

Most két nesztelen árny surran a döghez. Idegesen szaladgálnak fel-alá, aztán leírhatatlan mohósággal esnek a dögnek: két sakál.

De mi ez? Egyszerre abbahagyják a zabálást, bal felé fordulva lassan, kelletlenül, vissza-visszatekingetve eloldalognak. Arcomhoz szorul a puska, tudom, hogy ismét valami „előkelőbb” vendég közeledik.

Jön is, lassú, nesztelen lépésekkel – a sárga sörényes. Mielőtt a döghez érne, egy pillanatra megáll.

Ekkor dördült el a fegyverem, mire oroszlánom mérges ordítással felbukott. Egy-két pillanatig még vergődött, aztán villámgyors szökéssel eltűnt a sűrűben. Gyors lövést küldtem utána, de az célt tévesztett.

Elhamarkodva lőttem, és mindjárt tudtam, hogy ezt az oroszánt nem sikerült elejtenem. A gerincoszlop tövisnyúlványát érhettem a golyóm, ilyenkor rogy így össze a vad, és aztán örökre eltűnik a vadász szeme elől.

Ez a dolog levert egy kissé. De hamar megvigasztalódtam, amikor látcsövemen át a lelőtt vad csodaszép fekete sörényében gyönyörködtem.

Újra borulni kezd, egy-egy hiéna is hallatja utálatos ordítását, de nem mutatkozik. Úgy látszik, megérezte az oroszán szagát.

Emberem már elszundikált. Magam is küzdök az álomosság ellen.

A hosszú, feszült figyelés kimerített. Úgy, félig nyitott szemmel álmodom. Kaleidoszkópszerűen²⁰ jelennek meg képzeletemben csavargó életem emlékei, lelki, testi kínokkal teljes órák és kedves percek...

Hideg fuvallat száll az éjjeli vadonon át. Megborzongok tőle, és lelkemre is ránehezedik valami különös érzés, amely arra késztet, hogy arrafelé nézzek, amerre a Göncölszekér csillagainak kellene ragyogniuk. És száll a képzelet messze-messze, tengereken túlra, hazafelé...

Végre! Megszólalt hát mégis az afrikai pusztaságok éjjeleinek legfenségebb koncertje, az oroszánordítás! Messziről, a Ruvána mellől hozza a szellő ezeket a hatalmas hangokat. Csak a hosszúra nyújtott, mennydörgő előrészét hallom tisztán, a lassan elhaló, halk, végső akkordokat már csak képzeletben.

Mintha magyar beszédet hallanék, úgy hat rám egy lángbagoly rikoltása. A fantázia szívesen csalja elő azt, amit óhajtunk.

Időközben teljesen beborul, lassan csepegtetve megered az eső. Behúzódom

esőgalléromba – a moszkítókat is elverte az eső –, és én is lassan elbóbiskolok.

Egy közelünkbe tévedt törpemaki jajongó kiáltásaira ébredek. Tisztul az ég. Lassan-lassan eltűnik a csillagok serege.

Újra két sakál próbál szerencsét a dögnél. Óvatosan magamhoz emelem a kis Winchestert: ennek pattanása kis zajt okoz. Lövésemre az egyik sakál elterül, a másik villámgyors szökéssel menti az irháját.

Egyre ritkul a csillagtábor, olykor már dalba is kap egy-egy álmodó madár. A fák koronái kezdenek elkülönülni, s már nem szorulok többé látcsövemre, hogy a közeli dolgokat felismerjem.

Dereng a hajnal. Gyorsan leszállunk leshelyünkről, kinyújtóztatjuk meggémberedett tagjainkat, és zsákmányomhoz sietünk.

Ilyen zsákmányért érdemes volt az éjszakai nyugodalmat feláldozni és a moszkítókat etetni. Nem tudok eléggé betelni főékességével, a hatalmas sörénnyel, amely elől a fejnél olyan, mint az olvasztott arany, hátul, mint a tusba mártott nyersselyem.

Míg így szemlélgetem pompás zsákmányomat, nevető arccal üdvözlől Najsebva, a karavánvezetőm, aki embereimmel együtt előjött a táborból.

Gyorsan elhúztuk a hatalmas állatot a zsiráf dögétől, melyen már milliószámra nyüzsgött a légy. Hamar hozzáfogtunk a bőr lefejtéséhez. Rövid, borotvaéles vadászkésem – mely már annyi oroszlán és leopárd bőrén szántott át – nyílegyenesen futott végig az „Öreg Úr” testén.

AZ AFRIKAI ELEFÁNT

Elterjedési köre rohamosan szűkül – Védőintézkedések

Miben különbözik az indiaitól? – Elefántcsapatok

226 fontos agyar – Kártevésai

Az elefántcsapat „csendes” órái

Az ormány csodálatos szerszám – Szelet kaptak

A csodaelefánt meséje – A lába – Milyen a húsa?

A zsírja kitűnő

Az afrikai elefánt (*Loxodonta africana*) földünk legnagyobb és egyszersmind legérdekesebb szárazföldi állata. Vadászata is annyira más, mint egyéb vadé, annyi változatosságot, annyi elgondolhatatlan meglepetést nyújt, hogy nem csoda, ha az a vadász, aki gyakran járta ennek az őállatnak nyomában az afrikai vadont, az más vadra úgyszólván rá sem hederít.

Magam is az elefántot tartom az afrikai vadon „állaturának”, és nem az oroszlánt, vadászatát is a legizgalmasabb, legférfiasabb sportnak.

Sajnos, ennek az állatóriásnak elterjedési köre rohamosan szűkül. Oka elsősorban abban keresendő, hogy nagy értéket képviselő agyari miatt már ősrégi idők óta szorgalmasan vadásszák, és a lőfegyver tökéletesedése folytán már nagy területeken ki is irtotta az emberi kapzsiság. Pedig hogy mily nagy tömegekben éltek Dél-Afrikában az elefántok, azt a régi vadászok írásaiból tudjuk.

A fokföldi elefántok megmaradt példányait az ottani kormány már 1830 óta védelme alá vette, és Knysna- és Zitzikama-erdőségekben, valamint Addo bozóterdejében háborítatlanul élhetik világukat.

Annyi bizonyos, hogy nincs még egy állat, amelyik annyi kárt tenne az ültetvényekben, és ezáltal annyira összeférhetetlen volna az emberi kultúrával, mint az elefánt. És ez másodsorban az oka a pusztulásának, illetőleg háborítatlan vidékre húzódásának.

Híres elefántos terület volt a Rudolf- és a Stefánia-tavak vidéke, hol e tavak felfedezője, Teleki Sámuel napról napra százait látta az elefántoknak. Most már azonban hiába járja a kietlen, víztelen vadonokat az elefántvadász, ott már csak az elefántok málladozó lábszárcsontjai és koponyái mutatják az egykori bőséget. Még nagyobb pusztítás folyt a Rudolf-tótól nyugatra eső Karamodzso tartományban, amely törvény és rend nélküli „senkiföldje” volt. Egy szemléltető adat az ott lelőtt elefántmennyiségről: W. M. Bell második karamodzsói kirándulásából 14 000 font²¹ súlyú elsőrendű elefántcsonttal tért vissza.

Természetesen ezek az idők elmúltak, és velük eltűntek Afrika térképéről azok a foltok – vagy legalábbis nagyon ritkák lettek melyek senkiföldjének nevezhetők. A törvények már mindenütt szigorúan őrködnek, hogy ennek az őállatnak fennmaradását biztosítsák, és azért a meglehetősen drága vadászjegy évenként csak két elefánt elejtésére jogosítja fel a vadászt. Azonkívül a lelőtt elefánt agyarának súlya nem lehet kisebb, mint 30 angol font. A kisebb súlyú agyarakat a kormányzóság elkobozza. Sőt az is lehet, hogy büntetést szab ki, ámbár az agyarak elkobzása már

magában is elég büntetés.

Az óriási vadvédelmi területek (Game Reserve)²² és a lelövés korlátozása folytán egyes helyeken számbelileg határozottan szaporodtak az elefántok, bár a nagyagyardarabok száma mindenütt erősen fogy.

Az afrikai elefántnak is több helyi fajtája ismeretes. A legfeltűnőbb ezek között a kongói törpeelefánt, amelynek vállmagassága nem éri el a két métert, míg a nagy kelet-afrikai elefánt öreg bikáinak magassága a három és fél métert is meghaladja. A legnagyobb testű elefántok Abesszínia és Szudán között voltak találhatóak.

Az afrikai elefánt tehát sokkal nagyobb, mint az állatkertből jól ismert indiai rokona, amelynek vállmagassága ritkán éri el a három métert. A legkönnyebben felismerhető különbség e két faj között az indiainak aránylag kis füle, és hogy az ormány vége csak elől nyúlik meg ujjszerűleg, míg az afrikainál az ormány végén – elől és hátul – két ilyen ujjszerű nyúlvány van. Azonkívül az indiai elefánt ormánya gumicsőszerű, míg az afrikaié olyan, mintha teleszkópszerűen összeálló csődarabokból állna. Természetesen súlyra is nagy a különbség a két fajta között. Az öreg afrikai elefántbika súlyát kb. hat-hétezer kilogrammra teszik, míg az indiait négy-, négy és fél ezer kilogrammra becsülik. Ezek azonban – legalábbis az afrikai elefántot illetően – csak hozzávetőleges számok, mert a lelőtt afrikai elefántot bajos dolog volna a lelövés helyén pontosan lemázsálni. A vállmagasság mérése is elég nagy munkát ad.

Az indiai elefánt agyara is jóval kisebb, mint az afrikaié, és nagyon gyakori az agyartalan hím is. Az indiai nőstény elefántnak alig van agyara, míg az afrikai elefánttehén agyara is elég tekintélyes nagyságot mutat. Az 1920-as években Ugandában az ottani vadászati felügyelő olyan elefánttehenet lőtt, melynek agyara 56-56 fontot nyomott. A legnehezebb elefántagyar 226 és fél font súlyú, és a British Museum tulajdona. Ezt az állatot 1898 körül egy bennszülött elefántvadász lőtte rossz elöltöltőjével a Kilimandzsáró mellett.

Első kirándulásom kezdetén – 1903 elején – a Kilimandzsárónál még elég sok volt az elefánt, mert akkor még a lelövés nem volt számhoz kötve, és a minimális agyarsúly 3 kg-ban volt megállapítva, amit jóval később 5 kg-ra emeltek fel. Elejtője minden egyes elefánt után 100 rúpiát fizetett, vagy pedig az egyik agyart adta le. Így nekem is csakhamar alkalmam nyílt ezzel az érdekes állatóriással és annak vadászatával megismerkednem.

Az elefántcsapat megfigyelése az afrikai állatélet egyik legvonzóbb tanulmánya. Nagyon sok időt töltöttem el azzal – gyakran múzeumi munkám, a gyűjtés rovására –, hogy egy hegytetőről, sziklacsúcsról vagy faágról figyeljem messzelátómon át a távolban – gyakran közelben is – legelésző vagy pihenő elefántcsapat tevényt-vevényt, és mondhatom, ezek voltak afrikai tartózkodásomnak talán legvonzóbb, legszebb órái.

Az afrikai elefánt életmódja vidékenként nagyon változó. Kelet-Afrikában, nevezetesen a Kilimandzsáró vidékén sohasem láttam tizenöt-húsz elefántnál többet egy csapatban, míg Ugandában és Unyoróban több száz darabból álló csapat sem ritkaság. A legnépesebb elefántcsapatot, amely becslésem szerint legalább hatszáz darabból állott, 1914. január 1-én láttam a Lugogo papirusz-mocsarai mellett,

Ugandában.

Az elefánt időszakonként mérföldeket kóborol be. Azt hiszem, erre a vándorlásra leginkább a táplálkozási viszonyok kényszerítik. Az elefánt különben is nagy ínyenc, és az idénycsemegéket óriási távolságról is mindig idejében felkeresi.

A Kilimandzsáró vidékén az esős időszak kezdetén kezdték elhagyni a *szubogót*, az őserdőt, és bevonultak az egyébként száraz szavannákra, ahol az esős időszak alatt bőségesen találtak vizet.

A Mutyek hegység szubogóinál vadászva, a Nagy Szakadék meredek fala mellett, vezetőnk, egy minden hájjal megkent „fundi” (bennszülött elefántvadász) azt mondta, hogy az esős időszaki elefántvándorlás oka a „sziafu” (vándorhangya), amely be-bemászik az elefánt ormányába, és nagy fájdalmat okoz még ezeknek az állatóriásoknak is.

A nagy esőzések után a sivatagszerű, szomjas pusztaságon hosszú évekig megmaradnak az elefántnyomok, és így az ember gyakran ott is talál elefántnyomot, ahol már többé nem fog elefánt átváltani. A Nagy Nátron-tó melletti szikes sztyeppen, 1910-ben egy igen nagy elefántbika nyomát láttam. Ezt a nyomot egy régi ismerősem már 1903 óta ismerte, de már akkor is öreg nyom volt. Ez a nyom valószínűleg túlélte magát az állatot, amely bizonyosan, mint majdnem minden elefánt, amely arra a vidékre tévedt, a vandorobó vadászok mérgezett nyilainak esett áldozatul.

A rendszeres elefántvonulás vidékein évtizedes elefántutakat találtam, amelyek néhol a sziklatalajon is fél méter mélyre voltak kitaposva. Az őserdőkben, a „kibirák”-ban az elefánt az egyedüli útcsináló.

Az elefántos helyen a földművelő bennszülöttek nagyon sokat szenvednek az állatok kártevéseitől, és egész éjjeleken át kénytelenek tűzzel, dobolással (az utóbbi egymagában nem sokat ér) távol tartani őket ültetvényeiktől. Ha egyszer elmulasztják, akkor majdnem biztos, hogy egész termésük elpusztul.

De sehol sem láttam olyan nagy pusztítást, mint Kampalától északra, ahol majdnem száz hold területen egy egész mimózaerdő le volt tarolva, a hatalmas mimózatörzsek kidöntve, vagy derékba törve. Olyan volt az elpusztított erdő, mintha tájfun dühöngött volna ott.

Azon a vidéken lakott egy kis „márni” (a földbirtokosokat nevezik így, a jobbágyokat pedig „kopi”-knak), ki, mivel kopija nem volt, magában élt birtokán, és noha évről évre meglátogatták földjét az elefántok, ragaszkodott földjéhez, mondván, hogy ezt a „kabaka”, Uganda királya adta neki, és azt el nem hagyja. Mikor ott jártam, végtelenül siralmas képet mutatott a földjéhez annyira ragaszkodó kis mámi sambája (ültetvénye). A banántörzsek letörve, összetiporva, az édeskrumpli-földek teljesen feltúrva, és termésüktől megfosztva, mindenütt a legteljesebb pusztulás. Még a magtárkunyhókat is pozdorjává zúzták az éjjeli látogatók. Ez a pusztítás azon az éjjelen történt, amikor a férfit főnöke magához rendelte, és a kunyhóban csak jární nem tudó, nyomorék felesége maradt.

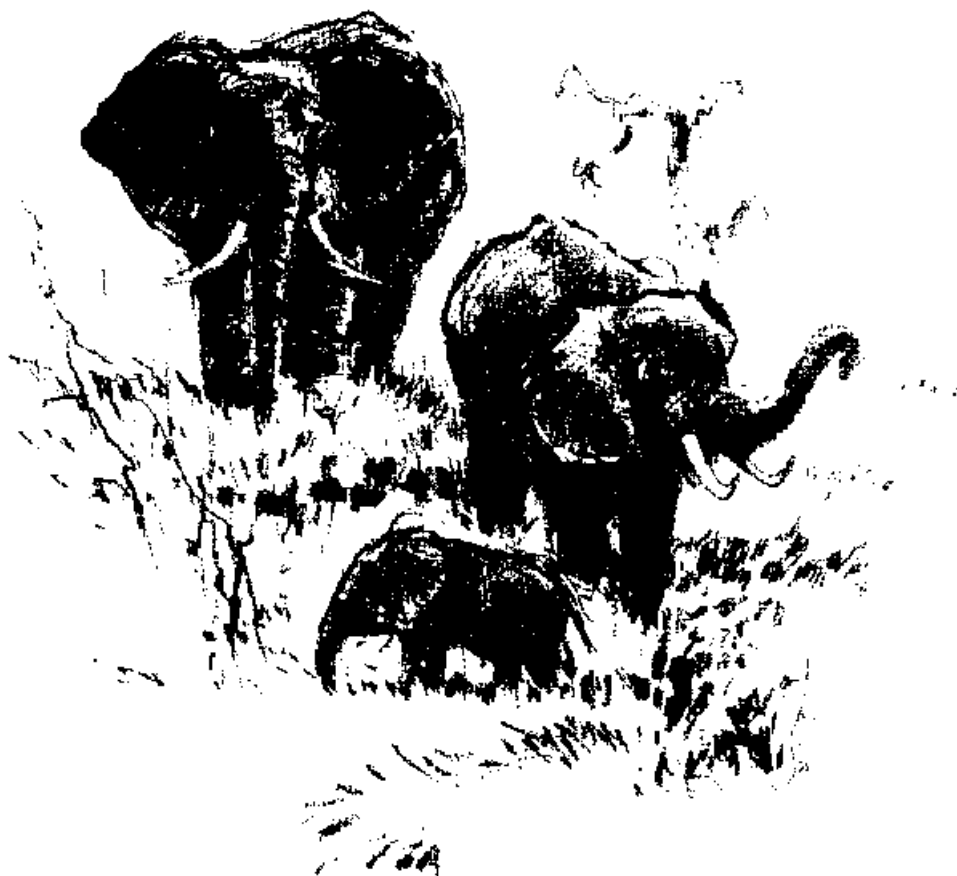
Ez a vidék különben is emlékezetemben maradt, mert pár nappal az elefántpusztítás után, elefántfényképezés közben kénytelen voltam egy nekem támadó, harminc fonton aluli agyarú elefántbikát lelőni. Különben ez az elefántcsapat már akkoriban is hírhedt volt támadókedvéről. Szóval „jó helyen” kísérleteztem a fényképezéssel.

Az elefántok nyomát követve mindig csodálkoztam a kidöntött vagy derékba tört hatalmas fatörzseken. A nagy törzsek kidöntésén néha egyesült erővel ketten-hárman is dolgoznak, olykor órákig, míg a faóriás gyökereit annyira meglazítják, eltépik, hogy a fát meg bírják ingatni. Aztán körülállják a kidöntött fát, és lelegelik a lombozatát, gyenge gallyait, gyümölcsét, esetleg a kérgét is lehántják. Majd újabb fát döntenek ki.

Néha nagyon nagy magasságban láttam a fákon az elefántok által letört ágak törésnyomait. Eleinte nem tudtam megérteni, hogyan érték el ormányukkal, és azt gondoltam, hogy talán valami kivételes nagyságú óriási elefánt munkája volt a megcsodált ágtörés. Egyszer aztán – és még sokszor – egy hegytetőről végignéztem a túlsó hegyoldalban lelegésző elefántok ilyeszerű munkáját, és ez mindent megmagyarázott. Az elefánt, mikor a kiszemelt ágot feldobott ormányával el akarja kapni, két hátsó lábára ágaskodik, és az elkapott ágot egy rántással – melynek hatezer kilogrammnyi testsúlyának visszaesése is megadja a kellő nyomatékot – leszakítja.

A lelegészve elvonuló elefántcsapat, néha a megriasztott is, a letört ágakat messzire magával cipeli. Teljesen fa nélküli pusztaságon az elvonuló csapat után gyakran találtam elejtett faágakat. Az ilyen ág vagy összerágott és kiköpött gallycsomó, szanszeveriarost, néha jó szolgálatot tett a nyomkövetésnél, ha a sziklás talajon az elefántok nyomát elveszítettük.

Ugandában gyakran volt alkalmam gyanútlanul lelegésző vagy pihenő elefántcsapatot megfigyelni, és sohasem tudtam betelni szemlélésükkel. Ilyenkor lehet csak látni, hogy mily csodálatos szerv az elefántormány! A letört leveles ágot a szájához viszi, hogy lelegelje, de a másik pillanatban már a lombos ággal hátracsapdos, hogy a kínzó légy rajt elzavarja magától. Néha meg a hátára dobott porcsomóval röppenti el magáról a légytömeget. Az ilyen fel-felszálló portömeg gyakran árulója a pihenő elefántnak.

A fiatalabb állatokból és tehenekből álló elefántcsapat nagyon lármás, de az öreg bikák annál csendesebbek. Talán nincs még oly sokhangú állatcsapat, mint egy magát biztonságban érző elefántcsorda. Csodálatos hangzavar! Az elefánt jellemző trombitálása morgásba, bőgésbe, hörgésbe, visongásba vegyül, és a zaj még fokozódik, ha egy munkába vett fa recsegve-ropogva kidől. Ha nem vagyunk nagyon távol, akkor az elefántgyomor „gargarizáló” hangját és a legyezgető hatalmas fülek csapkodását is hallhatjuk.

Szerettem látni, ha két legelésző elefánt találkozott. Felvágódott, azután meghajlással leereszkedett a két ormány, miközben az elefántok első lábukat felemelték. Sokszor láttam ezt a jelenetet, és mindig az volt az érzésem, hogy az elefántok így köszöntik egymást.

De csakhamar megváltozik ez a békés kép, amint a szellő fordul, és hátul a nyakunkat éri. Szimatot kapnak: felvágódik egy ormány, erre az előbb még lármás csapat elnémul, és mintegy vezényszóra, magasan kígyóznak az ormányok – még a kis borjak is követik a nagyok példáját –, és azután az ormány végét hátratarva, megindul a „tervszerű visszavonulás”. Eleinte hangtalanul sietnek, de amikor már elhagyták a veszedelmes közelséget, recsegő trombitálással adnak nemtetszésüknek kifejezést, és elvonulnak nyugalmasabb tájak felé.

Az ormánnyal – mint az állatkertben is láthatjuk – kis pénzdarabot tud felvenni, és egy fát is képes derékba törni. De az ormány egyúttal a legcsodálatosabb szaglószer is. Némelykor oly hihetetlen távolságról kapták meg szelünket, hogy nem hiszem, hogy akármely más állatfaj képes lett volna oly nagy távolságról bennünket

megszimatolni.

A táplálékszerzés munkájában hathatós szerszám az elefánt két agyara is. Ezek különben sohasem egyenlők. Az egyik mindig erősebben kopott, tompább, mint a másik. A bennszülöttek, az agyarkopás szerint, jobb- vagy balkezesnek mondják az elejtett elefántot. Azt hiszem, hogy ez helyes megfigyelés, mert az elefánt rendszeren csak egyik agyarát használja a gumók, gyökerek kiásásánál, kéreghántásnál stb.

Az afrikai elefántnál nagyon ritka eset a teljesen agyartalan „mukna”-elefánt (amint Indiában nevezik), de elég gyakori az egyagyarú bika. Az agyartalan elefántokat általában rosszindulatú állatoknak tartják; ezek provokálás nélkül is megtámadják az embert. A vadász érthető okból kerüli az agyartalan bikával való találkozást.

Az embereim tábortüzek melletti beszélgetését mindig szívesen hallgattam, de annak örültem leginkább, ha az elefántvadászok alkalmával a vezetők és a fegyverhordozók mondták el élményeiket. A nyomozóvezetők jó néhány valóságos tudós volt az elefánt életmódjának ismeretében. Ezek minden vidéken tudtak egy-egy rejtélyes elefántról, amely mellett eltörpül a rendes nagyságú elefánt, és agyara oly nagy, hogy legtöbbször fejét is alig tudja miatta felemelni. Egy ilyen óriási elefántról beszélt az én legjobb vezetőm, Ali Dazma is a Lugogo-mocsarak mellett. Ezt az elefántot „Kafumbe”-nek nevezték, mert állítólag nagyon rossz szagú volt. Lábnymában három és félszer fért el egy ember lábnyoma, és egy-egy agyara talán háromszáz fontot is nyomott. Azt is mondta Ali Dazma, hogy ha valamikor Kafumbe után vetném magam – akkor már nem tehettem, mert mind a két engedélyezett elefántomat lelöttem –, nagyon vigyázzak, és ne mondjam a csodaelefánt nevét, mert különben vagy nem találom meg, vagy valami baj ér.

Utolsó utamon – 1928-ban – ugandai fegyverhordozóm nagyon csodálkozott, amikor Kafumbe felől érdeklődtem; nem értette, miképpen szereztem tudomást erről az elefántóriásról. Kafumbe, mint a további kérdezősködésemmre megtudtam, véglegesen eltűnt. Nem lőtték meg, de egypár éve nyoma veszett, és azóta senki sem látta.

Nagyon komolyan beszéltek erről a csodaelefántról, és igazán nem rajtuk múlt, hogy mégsem hittem Kafumbe létezésében.

Elefántok után járni a papiruszmocsarat, a legfárasztóbb feladatok közé tartozik. A gyermekkád nagyságú mély gödrökben bukácsolni a legbiztosabb fogyasztókúra. Az elefántláb nagyon alkalmas a mocsárgázolásra, mert a lábfej a lelépéskor szétnyomódik, és a lesüllyedést erősen gátolja, viszont a kihúzásnál újra a normális nagyságúra zsugorodik össze, és így nem szivattyúz, mint pl. a mi lábunk, ha a mocsár ragadós sarát gyúrjuk.

Az elefántláb bizonyos tekintetben olyan, mint a legtökéletesebb laticelpárna. A lábujjcsontok közti meglehetősen nagy üreget zsírszerű, szívós és nagyon rugalmas anyag párnázza ki; ez az anyag a láb felemelésekor átdomborodik a talpon. Ezáltal válik lehetővé, hogy ez az állatóriás a száraz időszakok erdő zörgő avarán is majdnem nesztelenül tud járni. Kivált a nagyon tapasztalt vén bikák vonulnak el zajtalanul, szinte szellemszerűen, ha valami gyanúsát észleltek.

Az elefántlábát kipárnázó ruganyos anyagból a bennszülött elefántvadászok karkötőket vágnak ki; ezek, ha megkeményednek, borostyánkőhöz hasonlítanak. Egy

őreg „makua” (elefántvadász) karján vagy egy tucat ilyen karkötőt láttam. Büszkén mondta nekem, hogy mindegyik karkötője egy-egy saját lövésű elefántról tanúskodik.

Az elefánt húsát sok kelet-afrikai törzs nem eszi. A mohamedánok azért nem, mert az elefántnál nem lehet a rituális nyakelváágást elvégezni. Egy-két törzs meg azzal a furcsa indokolással magyarázta nekem az elefánthústól való tartózkodást, hogy az elefántnak keze van – az ormánya –, tehát az embernek rokona, és így az elefánthúsevés majdnem emberevés.

Nyugat felé már nagyobb becsben tartják a bennszülöttek az elefánthúst, és a Kongó őserdővidékén vagy az Alsó-Nílus mocsárvidékein egy-egy elefánt elejtése nagy ünnepi esemény a hústra éhes bennszülötteknek.

Magam is gyakran ettem elefánthúst, de azt hiszem, hogy szívesebben választanám a legkeményebb marhahúst is, mint az elefántormány-szeleteket. Régi vadászok, pl. Fr. Selous, írásaikban az elefántszívet ízletes falatnak mondják, ha tehát valaki elefántot lő, kóstolja meg... Ennek azután meglesz az a haszna is, hogy pontosan megjegyezheti magának a szív fekvését, és megismerheti a szív nagyságát is, márpedig ezt nagyon üdvös tudnia az elefántvadásznak.

Az elefánt zsírja igen jó. Ezt mindenki igazolja, aki – ámbár a szükségétől hajtva – főzésre használta.

A MARAI ELEFÁNTOK

*Különös halászat – Fákon legelő „madarak”
Denevérek vonulása – Elefántlövés önvédelemből
A sebzettet nem hagyja el az elefántcsapat
A marai elefántok törzsjele – Makuák
Dava – Hogyan vadásznak a bennszülöttek?*

Az 1911. évi száraz időszak nagyon kiaszalta a Mara-folyó hatalmas papiruszmocsarait. Ezt az alkalmat ki akartam használni, hogy a máskülönben elérhetetlen mocsarakban tartózkodó elefántcsapatból egy lehetőleg erős bikát lőjek ki, és esetleg egy elefántborjút is elfogjak.

Mikor a mocsárbirodalom széléhez értünk – mely már előzőleg le volt égetve –, feltűnt nekem, hogy az ottani bennszülöttek kettes-hármas csoportokba verődve szorgalmasan ásnak, kapálnak a feketére égett mocsártalajon. Azt hittem, hogy cukornád alá készítik elő a talajt, de kiderült, hogy – halásznak. „Hogyhogy halásznak?” – kérdeztem meglepetve. „Igen, halásznak, mambákat fognak.” Akkor már tudtam, hogy miről van szó. Mambának nevezik az ottani bennszülöttek a tüdősharcsát (*Protopterus annectens* Owen). Ezek a kétlégzésű halak, mikor a trópusi nap a száraz időszakban elszívja róluk a vizet, beássák magukat az agyagos mocsártalajba, ott ideiglenes koporsójuk falát nyálkájukkal mintegy kicementezik, aztán alva várják, amikor az első eső újra vízzel tölti meg a mocsarakat és az időszakos folyó medrét. A bennszülötteknek nagy gyakorlatuk van a *Protopterus* felkeresésében, melynek koporsóját a szellőzőlyuk árulja el nekik.

A Danakil-földön ilyen meglepetés ért:

A tengődő ernyőakáciák tetején, jó messziről nagy, fehér-fekete, tarka madarakat láttam mozogni, amelyekről nem tudtam, hová helyezzem el ornitológiai ismereteimben. Megkérdeztem tehát a fegyverhordozómtól, miféle madarak azok. Nevetve felelte, hogy azok a „madarak” – kecskék. A tokjából kiszedett távcsővem aztán igazolta, hogy a szomáli fegyverhordozó nem tréfált. A danakil beduinok asszonynepe ugyanis más legelő híján az ernyőakáciák tetejére viszi fel legelni a fiatal kecskéket.

A hatalmas gránittömbhalmazok közé épített, Iregi nevű faluban ütöttem fel sátramat, ahonnan napközben egy kiugró sziklatetőről figyeltem távcsővem segítségével a több száz méterrel alattunk elterülő óriási papiruszmocsarakat. A fel-felrebbenő hófehér tehéngémek (*Bubulcus ibis*) pontosan jelezték az elefántok tartózkodási helyét, majd később a távcsöves szem a mozgó foltokban az elefántokat is felfedezte.

Az iregi főnök (szultáni) kedélyes öreg bácsi, aki úgyszólván mindig italos volt, s aki, ha nem csípett be teljesen, szívesen informált mindenről. Elbeszélte, hogy pár év előtt tömérdek elefánt volt a birodalmában, de azután jöttek Szundi²³ makuái, és reggeltől estig szolt a puska a papiruszmocsarakat környező ritka akáciaerdőben. Persze, amikor én jártam ott, az elefántok csak éjjel hagyták el a mocsarakat, és még sötétben vissza is tértek oda.

Egyik este, mikor milliónyi denevér vonulását figyeltem (hatalmas rajokban húztak a papiruszmocsár felé), az öreg Malióba – ez volt a szultáni neve – érdekes dolgot mondott el nekem a marai elefántokról. A marai elefántok bal fülének csücskén kis kerek lyuk van, mondta, és ez „hó, ohó” (ezt az indulatszót használta minduntalan) „nazimu jao” (ez a totemjük vagy családi jelük).

A tömeges denevérvonulás nagyon érdekes látvány volt. Mindennap percnyi pontossággal és ugyanazon a légi úton játszódtott le a hihetetlen mennyiségű szárnyasegér vonulása, és ugyanakkor elég nagy számban jelentkeztek a vonulókra vadászó héjaszerű ragadozó madarak is. A denevérek általában a vidéket jellemző gránittömbhalmazok hasadékaiban tanyáznak, s csak a száraz időszakban kelnek útra, amikor a ntamaföldeket (kölesfajta) letarolták, a sztyepp le van égetve, és így a rovarélet is nagyon szegény.

Malióba elefántfülmeséjének másnapján, kora hajnalban végre a mocsár elefántfüves szélén értem az elefántokat. Oda még elég könnyen be lehetett jutni. Hatalmas termetű és erejű fegyverhordozóm vállára kapaszkodva sikerült a csapat bikáját – elég gyenge bika volt – két váll-laplövessel elejtenem. Ezt azonban nagyon rossz néven vette a bikájától megfosztott elefántcsapat, és ellenünk fordult. Persze hamarosan leugrottam fegyverhordozóm válláról, és rohantunk a leégett rész felé. Az összevissza kuszált, félig leégett elefántfüvesben nem bírtam sokáig az iramot, s ezért a vezető tehenet, melynek egyik agyara különben is kivételes nagyságú volt, a Cordite-expressz két gyors fejlövésével feldöntöttem. A többi azonnal az elesetthez sietett, próbálták felemelni, míg többen fölemelt ormánnyal keresték az ellenséget. Mi időközben elértük a mocsárvidéket szegélyező mimózaerdőt. Ott egy szikla tetejéről figyeltem az elefántcsapatot, mely körülvette az elesettet, és még mindig azon fáradozott, hogy elesett vezetőjét talpra állítsa. Gyenge agyarú állat volt valamennyi. Volt ugyan a csapatban egy-kettő, mely megütötte volna az akkori törvényes súlyt – az idő tájt 5 kg-ban szabták meg a németek, de ilyenek elejtése természetesen nem izgatott. Igen könnyen lehetett volna még egy-kettőt vagy akár az egész tizenkét elefántból álló csapatot lelővöldözni, mert a többszöri riasztólövések sem zavarták el az elefántokat elesett társuktól. Csak azt értük el, hogy egy-két állat a hang irányába rohant, de mivel szelet nem kapott, megint visszatért a kimúlt vezértehen mellett álló társaihoz. Így vártam egy órát, majd kettőt, de az elefántok a megismételt riasztólövésekre sem vonultak el, s nem engedték, hogy megnézhessem zsákmányomat.

A két elefántot reggel fél hét órakor lőttem, de amikor délután négy órakor visszahagyott emberemhez értem, az elefántok még mindig az elesett körül álldogáltak, és csak három állt kissé távolabb. Embereim állítása szerint egy-kétszer dühösen feltrombitáltak, és még mindig az ellenséget keresve nagy körökben körüljárták a vén tehenet, majd újból meg újból körültagogatták ormányukkal. Csak estefelé szállingóztak el a lelőtt állatok közeléből, és amikor a vén tehenet fényképeztem, még mindig attól kellett tartanom, hogy megzavarnak, mert az elefántok akkor is alig százötven lépésre voltak tőlem.

A fent leírt eset előtt, és később is gyakran láttam, hogy a csapat tagjai támogatják a megsebesült elefántot, de hogy az elefántcsapat hosszú órákig az elesett mellett maradt, azt csak ekkor tapasztaltam.

Másnap az agyarakat kivágó emberek és a kísérőik elhozták az elefántfüleket, és nagy volt megint pityókos Malióba öröme – „hó, ohó” –, hogy mindkét elefánt bal fülének csücskén egy körülbelül 20 filléres nagyságú, szabályos kerek lyukat talált. További kérdezősködések azonban hiábavaló volt. „*Nazimu jao*”, ezt hajtogatta újra meg újra, és többet nem bírtam kicsikarni az öregből.

Hogy a többi marai elefántnak is megvan-e ez a törzsjele, azt nem tudom, mert több elefántot nem lőttem Mara mocsaraiban.

A vén tehén agyara aránylag igen nagy volt: 28 fontot nyomott az egyik, a másiknak csak 18 font volt a súlya, egy régebbi törés következtében.

Mikor először jártam Kelet-Afrikában, de még a harmadik utam alatt is, az akkori német vadásztörvények az angolokéhoz képest igen gyarlók voltak. Így pl. megengedték, hogy egy-egy vállalkozó – akár fehér, akár valamelyik bennszülött előkelőség – fundikat (elefántvadászokat) alkalmazzon, ezek aztán rettenetes pusztítást okoztak az elefánt- és rinocéroszállományban.

Ezek a hivatásos bennszülött vadászok makuáknak nevezték magukat, mert a legjobb elefántvadászok a Portugál Kelet-Afrika északi részén élő makua törzsből származtak, és így más törzshöz tartozó fundik is felvették a makua nevet.

Érdekes társaság volt ez a szedett-vedett népség, a hosszú, sima furatú elöltöltőkkel, a löportülőkkel és a gyutacsokat meg vasgolyókat tartalmazó kis bőrtasakkal, amelyben vékony, cserzett vadbőrben gondosan összehajtogatva rejtegették a esetit, a vadászjegyet. Az elhagyottabb vidékek fundijainak vadászjegye bizony már régen lejárt, sőt esetleg csak egy darab teleírt papirost őriztek eseti helyett. Azt hiszem, sok makua a vadászjegyet bizonyos tekintetben „davá”-nak – varázsszernek is tartotta.

A dava minden bennszülött életében nagy szerepet játszik, de egyiknél sem annyira, mint a fundiknál. A makuákon egész davagyűjteményt láthatott az ember, ezeket nyakláncon, vállszíjon vagy zsinóron hordták. Mindegyik davának megvolt a maga varázslatos tulajdonsága. Egyik pl. távol tartotta éjjel az emberevő oroszlánokat, másik a mérges kígyók ellen adott „biztos” védelmet és így tovább, minden veszélyes vadra megvolt a csalhatatlan dava.

Ha a makua már nagyobb számú elefántot ejtett el, és jól megszedte magát az agyarak árából, már nemigen űzte ezt a veszedelmes foglalkozást, tudván, hogy előbb-utóbb ő is otthagyná a fogát, inkább a jól jövedelmező, veszélytelen davakészítésre nyergelt át, s az elefántok után inkább a tanoncait küldte.

Ezek a makuák nagyon jól ismerték az elefánt és a rinocérosz életszokásait, s ez tutte lehetővé, hogy kezdetleges lőfegyverükkel a leghatalmasabb szárazföldi állatot, az elefántot is el tudják ejteni.

Igaz, hogy nagyon sok elefántot megnyomorítottak, vagy dőgre lőttek. A Kilimandzsáró környékén akkoriban nem lőhetett az ember olyan öreg elefántbikát, amelyben már ne lett volna egy-két vas makuagolyó.

A nyilazó vadásznépek, pl. a nomád vandorobók mérgezett nyilakkal, ritkábban mérgezett hajítódárdákkal is vadászták az elefántot, természetesen minden válogatás nélkül.

A leghíresebb nyilazó elefántvadászok a Kenya-hegység körül lakó vakambák voltak, akik az esős időszakban egészen a Kilimandzsáróig lementek az elefántok

után. Ezek oly hatalmas íjakat használtak, hogy nemigen akad fehér ember, aki hosszas gyakorlat nélkül boldogulna velük. Állítólag a vakambák készítették a leghatékonyabb nyílmérget.

A bennszülöttek azonban a legtöbb elefántot vermekben és különféle furfangos csapdákbán fogták, melyek közül az a legveszedelmesebb, amelyet az elefántváltón helyeztek el. Ez a váltónál keresztbe húzott lián elrántásával oldódik fel, és a magasan elhelyezett, több métermázsa súlyú és hatalmas lándzsaheggyel ellátott fatönköt az elefánt hátára ejti.

Kelet-Kongó és Unyoro elefántfüves helyein a bennszülöttek nagyon kegyetlen módját gyakorolták – és Kongó vidékén most is gyakorolják – az elefántvadászatnak. Az elefántok kedvelt tartózkodási helyén éveken át meghagyják és nem égetik le a hüvelykujjnyi vastag, 4-5 méternyire is megnövő elefántfüvet. Ez az összevissza kuszált avartömeg évről évre nagyobb lesz, és kedves pihenőtanyájává válik az elefántoknak. Egy szép napon azután – a száraz időszakban –, midőn az elefántcsapat a fűvadonság közepében pihen, körös-körül meggyújtják a fürengeteget. A sztyepptűz ehhez képest gyerekjáték. Azt fel sem veszi a vad, hanem nyugodtan addig legelészik, amíg a lángok majdhogy hozzá nem érnek, és aztán baj nélkül átugorja a keskeny lángszegélyt. A sztyepptűznek csak holmi csúszómászó és rovar esik áldozatul. De egészen más az elefántfüű égése! Mintha száz meg száz gépfegyver kattogna, és ezer meg ezer rakéta pattogna, terjed az óriási tűz, nincs előle menekvés. Ha egy-két elefánt nagy égési sebekkel, félig vagy egészen megvakulva át is töri magát a tűzön, a bennszülöttek agyonlándzsázzák. Ez a vadászati mód természetesen most már tiltva van, de hát van még Afrikában egynéhány folt, ahová a hatóság keze nem ér el.

UGANDAI ELEFÁNTVADÁSZATAIMBÓL

Ismét önvédelemből – A legnagyobb elefántcsapat

A nagy bika – Támadás – A „szasza”

Utolsó ugandai elefántom – Hadifogságban

Az 1913/14. évi vadászigény balul kezdődött, és nagyon rosszul végződött. 1913 október havában elefántokról akartam felvételeket csinálni. Egy termitadombra felkapaszkodva két, felém tartó elefántbikát vettem célba tükörreflexes teleszkóp-fényképezőgéppemmel. A felvétel okozta zaj annyira felbőszítette az ideges állatokat (azon a vidéken a gyakori üldözés következtében nagyon támadókedvűek voltak), hogy a két bika ordítva megtámadott. Végzettségben az egyiket ormánya tövén lőttem, mire azonnal összeesett, a másik eloldalgott.

Nagy baj volt ez, mert azonnal láttam, hogy az agyarsúly aligha üti meg a 30 fontot. (Angol területen ez volt a megengedett minimális agyarsúly.)

Aggódtam, hogyan fogja értelmezni az angol hatóság a támadó elefántbika lelövését. Megbüntetnek-e, vagy csak az agyart kobozzák el tőlem? Mert hiszen azt mondhatják, hogy én voltam az oka az elefántok támadásának! Miért háborgattam őket a fényképezéssel? A hatóság azonban méltányosan járt el. Elfogadták az önvédelmi okot, és az elefántot nem számították vadászjegyem terhére. Persze, ők kitűnő kémszervezetük által már teljesen informálva voltak a dologról. Az agyarakat azonban, amelyek 28 és 29 fontot nyomtak, be kellett szolgáltatnom.

Nagyon örültem, hogy ilyen olcsószerrel szabadultam ebből az elefánt afférból²⁴, mert az évenként engedélyezett két elefánt agyaráinak ára hozzájárult kiadásaim fedezéséhez.

1913 decemberében a Lugogo mocsarainál ismét elefántok után jártam.

A hajnali hidegtől hajtva gyorsan haladtunk a kőkeményre tiport elefántváltókon. Hamarosán friss nyomon voltunk, és a következő félórán el is értük a lassan tovavonuló elefántcsapatot.

Akkora elefántcsapatot, amilyen ez volt, még sohasem láttam. Számukat hozzávetőleg hatszázra becsültem.

Az elefántok közelébe érve, a fölösleges embereket hátrahagytam. Én a vezetőkkel és gyáva ugandai fegyverhordozómmal az elefántok után siettem. Azok ordítva – a fiatalabb állatok és a borjak irtózatosskandalumot²⁵ csaptak –, fákat tördelve legelésztek és vonultak el. Itt is nagyon nehéz dolgunk volt, mert a folytonos üldözés következtében az erős bikák már nem jártak egyedül vagy kisebb csoportokban, mint azelőtt, hanem elvegyültek a tömegben, ahol a fiatalabb bikák és tehenek fedik őket. Igen, nagyon nehéz dolog volt ebből a csordából egy erős bikát kinézni.

Óvatosan haladtunk feléjük, folyton figyelve a szél irányát, mert a leggyengébb szellő is elárult volna bennünket. Szerencsére a szelünk jó volt, és nem változó, s így egyre közelebb lopakodtam a csapathoz, nagy rémületére félénk fegyverhordozómnak. A vezetők azonban nagyon szemes és bátor legények voltak, buzgón mutattak egy-egy nagyobb agyaráú bikát. Persze becsukott ököllel, mert ujjal

mutogatni – a bennszülöttek hite szerint – szerencsétlenséget okoz.

Tapasztalataim után nem bíztam agyarbecslési tudásukban, hanem minden kijelölt agyarást végigtávcsőveztem. Ki is akartam használni a jó alkalmat, és elhatároztam, hogy csak „kapitális” agyarú bikára lövök. A vezetők által mutatott egyedeket nem találtam igazán jóknak.

A ritkás sztyeppi erdő aljnövényzetét röviddel azelőtt lepörkölte a tűz, s így könnyű dolog volt válogatni az elefántok közül.

Végre megláttam egy hatalmas agyarú bikát. Agyarát darabonként legalábbis száz fontra becsültem. Ez lesz az igazi – gondoltam –, de akkor már el is tűnt a tehenek és fiatalok között. Bízattam magamat, hogy majd újra előkerül, és akkor egész közelről...

Hirtelen hátra kellett néznem. A visszahagyott emberek rohantak felém. Hátizsákhordozóm, egy jóképű és szolgálatkész fiatal legényke, előre mutat, és mondja, hogy a papiruszmocsárból egy elmaradt elefántbika került a hátam mögé, és lassan felénk tart. Már láttam én is a nesztelenül közeledő óriást. Nagyságával messze kimagaslott a többiek közül. Sajnos, az agyarak nem voltak arányban a testtel, és becslésem szerint alig nyomott egy-egy 35-40 fontnál többet. Ezt ugyancsak kevésnek tartottam, annál is inkább, mert az agyarakért járó összegnek már „sok helye volt”.

Szépen el akartam vonulni az útjából, de az állat már régen észrevett bennünket, mert a szél hozzávitte szagunkat. Lassan, nesztelenül lopakodva közeledett felénk. Már tudtam, hogy rosszban töri a fejét. Embereim szerteszét szaladtak, legelsőnek fegyverhordozóm, kire az M. Schönauer-puskát bíztam. El akartam futni, de nehéz szöges cipőm és történyekkel telt zsebem elég nagy zajt csapott. A bika taktikát változtatott. Már nem lopakodott felém lassan, hanem vérfagyasztó trombitálással

egyszerre nekem rohant.

Borzalmasan gyönyörű látvány volt!

Egyik elszaladó emberem – ez volt köztük a legöregebb – megbotlott egy gyökerben, és elvágódott. A szerencsétlen azt hitte, hogy az elefánt kapta el, és jajongva ordított: „*Mama veé!*”(Anyám, jaj!)

Az elefánt lepedőnyi füleit előrecsapva, egyenesre nyújtott ormánnyal jött nekem. Az ormány vége tölcseírszerűen kitágult, és olyannak láttam abban a pillanatban, mint egy markolásra kinyújtott óriási kart. (Az elefánt rendesen felcsavart ormánnyal támad. Most a közelségre való tekintettel nyújtotta ki, hogy „gyengéden” nyakon csípijen.)

Utolsó pillanatig vártam, hátha mégis elfordul tőlem. De nem! Megszólaltattam az elefántpuskát, és a támadót ormánya tövén lőttem. Mintha mennykőcsapás érte volna, úgy torpant meg, és alig hat-hét lépésnyire tőlem, eldőlt egy bozótban.

Bizony nagy szerencsétlenség volt, hogy ilyen gyenge agyarú elefántot kellett lelőnöm, de ezen már nem lehetett segíteni, és így az elvonulók után vettem magam, izgalmas jelenetekben most sem volt hiány, de az előbbi nagy agyarú bikát sehogy sem tudtam lövésre kapni.

Másnap hajnalban óriási bömbölés és trombitálás vert ki sátramból. Az elefántok tértek vissza, és sátram környékén zajongtak. Még egészen sötét volt, márpedig éjjel még a meg nem háborgatott elefántcsapat is ideges, és könnyen lerombol mindent, ami útjába akad. Tehát készen tartott fegyverrel vártam a hajnal felvirradását. Az elefántagarakért nem küldtem ki embereket, hanem, hogy az agyarkivágás nehéz munkáját megtakarítsam, a bekövetkező bomlásra bíztam azt. A lőtt elefántot nem kellett féltennem, mert azon a vidéken a bennszülöttek nem eszik az elefánthúst. A felső agyart már a harmadik napon annyira meglazítja a rothadás, hogy minden különösebb erőlködés nélkül ki lehet húzni.

Az alsó, a földön fekvő agyar meglazulása egy-két nappal tovább tart.

Negyednapra az embereim hazahozták az agyarakat. Bizony csak 40 és 39 fontot nyomtak, az én nagy bánatomra. Hogy ezeket értékesítsem, el kellett mennem a legközelebbi forgalmi helyre, Masindibe.

Ismét visszatérve, újra a Lugogo mocsarait kerestem fel, hogy vadászjegyem második elefántját kilőhessem. Azt reméltem, hogy ott elcsíphetek egy olyan bikát, amilyent újév napján a támadó elefánt miatt elszalasztottam.

Bumóni nevű faluban, az ottani „gomborola mámi” (szolgabíró-féle) adott információt az elefántok hollétéről. Ott találtuk a hivatalos körútját járó, Andrea Kimbugve nevű bennszülött hatalmasságot; az ugandai király egyik minisztere, illetőleg egy tartomány kormányzója volt, tehát nagy úr. Kisebb hatalmasságok, kik a népnek ugyancsak nagy zsarnokai voltak, szinte hason csúsztak előtte.

Felütöttem sátramat, és vártam a nagy úr tisztelegését, de csak nem jelentkezett. Végre jött egy küldönc, hogy a „szasza” azonnal jön, eddig azért késett, mert a „cipőboy”-a, akinek a cipőfelhúzás a kötelessége, nem volt kéznél. Hát ilyen nagy úr volt! Teával és kávéval kínálgattam, de ő inkább whiskyt óhajtott. (Bennszülötteknek szigorúan tilos szeszes italt adni.) Whiskyzés közben megígérte, hogy kíséretével egy mámit ad hozzám vezetőül, aki különben az ő elefántvadásza is.

Ugandában és Unyoróban csak a királynak és a szaszáknak volt joguk arra, hogy

modern lőfegyvereket tarthassanak, és csak ezeknek volt joguk arra is, hogy vadászjegyet váltsanak. Persze a szasza nemigen megy maga elefántra vadászni, hanem kiküldi vadászait, akik aztán rendesen két igen jó agyarpárt szolgáltatnak be. Hogy hány elefántot lőttek meg, míg azokat megszerezték, arról hallgat a krónika.

A szasza azt is megígérte, hogy a környékbeli mámikat utasítani fogja, hogy legyenek mindenben segítségemre, mert ezek előbbi utam alkalmával nemigen mutatkoztak készségeseknek. Végül elkérte az asztalomon levő fél üveg whiskyt.

Hajnalban sátrat bontottunk. Akkorra már ott állt a szasza által beígért vezető: Ali Dazma, akinek egész megjelenése, szerény öntudatossága kitűnő katonát és jó elefántvadászt árult el.

Lugogo mocsaraihoz érve, csak harmadnap akadtunk elefántokra; ezek a túlsó oldalról látogattak el hozzánk. Az elefántok a mi partunkon három csoportra oszoltak. Először olyan csapat közé jutottunk, amely tehenekből, borjakból állott, tehát gyorsan elpárologtunk onnan, nehogy valamiképpen felfedezzék ottlétünket. Én – az igazat megvallva – már nagyon féltem az elefánttámadástól. Nem is a bőrömet féltettem elsősorban, hanem attól tartottam, hogy újra egy fiatal bikát vagy tehenet kell szükségből lelőnöm, és akkor aztán valószínűleg kellemetlenségem lesz a hatóságnál. És ami fő, nagyon kellettek volna már a jó agyarért járó rúpiák.

Az új vezető igen ügyes ember volt, ezt napról napra inkább láthattam. Most is mesteri módon vezetett be a másik elefántcsapatba, melyben több erős bika volt. Egy bozót mögé húzódva szemlélgettük a lassan tovamozgó elefántokat, illetőleg agyaraikat. Olykor már vállamhoz szorult a puská, de nem lőttem, mert még nagyobbra számítottam. Eközben vezetőm, aki időközben még közelebb csúszott az elefántokhoz, integetett, hogy jöjjenek, és ökölbe szorított kezével erősen mutogatott egy elefánt felé. Hozzácsúszva szemügyre vettem az elefántot, de nem láthattam az agyarait, tehát nem lőttem, pedig közel is volt, jól is állt, úgyhogy egyetlen fejlődéssel ledönthettem volna. Én azonban Ali Dazma becslésében sem bíztam. Bár kivételt tettem volna vele. A bika egy pillanatra megfordult, és eltűnt a többiek között. Ekkor láttam meg agyarait. Micsoda óriási agyarak voltak azok! De már későn volt! Az elefántok is nyugtalankodni kezdtek, és megkezdték az elvonulást. Mi a szél irányára ügyelve, mindenütt a nyomukban.

Egyszer már azt gondoltam, hogy sikerül az öreg agyarast lövésre kapnom, de ekkor egy bolond eset alaposan elrontotta a dolgunkat. Egy termitadomb mellé akartunk húzódni, hogy majd onnan lövök. Mikor vezetőm a domb közelébe ért, onnan nagy zajjal három varacskos disznó ugrott ki, és egyenesen az elefántok felé futott. Ez megzavarta az elefántcsapatot. Egy nyavalyás fiatal bika, agyarait magasra emelve, dühösen a termitadomb felé rohant. Már-már löni akartam, de látva vezetőm nyugalmit, még vártam. Jól is tettem. A fiatal bika a dombtól alig egy-két lépésnyire megfordult, és talán a disznók szimatját megkapva, azok üldözésére sietett. Ali Dazmát végtelenül tiszteltem nyugodtsága miatt. Alig egy-két lépésnyire egy megbőszült elefántbikától, teljes nyugalommal lapulni a termitadomb mellett, ahhoz – azt hiszem – nemcsak jó idegek, hanem jó adag fatalizmus is kell! Ali Dazma mosolyogva intett, és mi újra az elefántok után loholtunk. De hiába volt minden! Noha többször láttuk a kiválasztott állatot, sohasem kaptam lövésre. Végre egy áruló szellőfuvallat le is leplezett minket. Az óriási elefántcsorda bőgve, ágakat törve,

eliramodott.

Másnap megint ennek az elefántcsordának jártunk a nyomában. De megint semmi eredmény! E napon sok bajt okoztak a nőstények. Üldözésük közben egy-egy elefántmama a csemetéjével, amely nem bírta a veszélyt sejtő csorda iramát, elmaradt, ezeket hosszadalmas kitérővel kellett megkerülnünk. Megint késő este értünk sátramhoz, anélkül hogy egyszer is lőhettem volna.

A kétnapi zavarást nagyon rossz néven vették az elefántok: teljesen elköltöztek sátram környékéről.

Több napig nem is láttunk friss elefántnyomot, de időközben szitutungát (mocsári antilop, *Limnotragus spekei*) fedeztünk fel a papiruszmocsarakban, és erre a ritka antilopra vadásztam, mégpedig teljes sikerrel. Egy-két nap alatt kilőttem a vadászjegyen engedélyezett négy darabot, melyek közül egyik rekordpéldány volt.

Végre január 31-én lövésre kaptam egy elefántbikát. Akkor persze nem sejtettem, hogy ez lesz a negyedik expedícióm utolsó elefántja.

A jelzett napon szakácsom kora hajnalban a sátramhoz jött azzal a jelentéssel, hogy éjjel, messze tőlünk, elefántordítást hallott. Jött a mámi is, és ő is jelentette, hogy emberei „elefántszót” hallottak. Fegyverhordozómat, akit gyávasága miatt úgysem használhattam, sátramnál hagytam, hogy a lőtt szitutungák bőrének preparálását fejezze be. Helyette szakácsomat tettem meg fegyverhordozónak, aki nem nagyon örült ennek a kitüntetésnek.

Gyors tempóban igyekeztünk az elefántordítás irányában. Alig tettünk meg másfél kilométernyi utat, máris találkoztunk két bennszülöttel, akik vágatva igyekeztek hozzánk, hogy a földjeiken garázdálkodott elefántcsordáról hírt adjanak. Egy szomszédos mámi küldte őket, akinek birtokán nagy tábla édesburgonyaföldet tettek tönkre az elefántok. Az egyik bennszülött bele is vágta az egyik tolvajba a lándzsáját, úgyhogy az meg is rogyott, amit nyomaiból lehetett kiolvasni. A lándzsát a sebesülés helyétől kb. 20 lépésre találták meg, persze teljesen elgörbítve.

„Tiszta munkát” végzett az elefántcsapat, pedig alig voltak huszonöten. Az egész burgonyaföld mintha csak föl lett volna szántva, sehol egy szem burgonya.

Gyerünk tovább a megriasztott csorda nyomába! Hihetetlen „speed”-et²⁶ diktáltak vezetőim. Jó, hogy borús, esős idő volt, s így bírtuk a tempót. Igen nagy utat tettünk meg, mert kezdetben nem kellett a nyomon mennünk, hanem egyenesen oda, ahol az elefántoknak át kellett vonulniuk.

Már azt hittem, hogy utol sem érjük őket, mert esős időben az elefántok igen nagy utat tesznek meg, s különben is a csapatot nagyon megriasztotta az éjjeli lándzsahajítás.

Végre délután egy órakor egy termitadombra felkapaszkodva, egy ritkás mimózaerdőben megpillantottuk őket. A 20-25 főnyi csapat bikákból állott: sok volt a fiatal közöttük.

Ali Dazmával – szakács-fegyverhordozóm az elefántok láttára „rosszul érezte magát”, és elvonult – egész közelre loptuk be az elefántokat, ami ez esetben könnyen ment, mert szelünk jó volt, és a leégetett, fölázott talajon teljesen nesz nélkül juthattunk közelükbe.

Megint válogattam az agyarasok között. Olyan hatalmas agyarú, mint amilyet múltkor elszalasztottunk, egy sem volt a csapatban. Már ott akartam hagyni őket, de

akkor kiváltott a tömegből egy bika, melynek agyarait kb. 70 fontosoknak becsültem. Nem akartam már több időt fecsérelni az elefántokra, elhatároztam hát, hogy lelövöm. Már célba is vettem, de Ali Dazma visszatartott, és egy másik bikára mutatott, melynek vastag agyarai 75-80 fontot értek.

Szépen is állt. A fejét egész szabadon láthattam, és a szem- és füllyuk közt célba véve, elhúztam a ravaszt. Tűzben esett össze a nagy bika. A csorda tagjai egy percig ormányaikat nyújtogatva kémlelték ellenségüket, s aztán pánikszerű rohanással, törve-zúzva eliramodtak, s csak mikor tőlünk vagy két km távolra voltak, akkor kezdték meg trombitáló bőgésüket.

A lelőtt bika kapálódzott, de talpra állni már nem tudott. Hogy kínjainak véget vessek, még egy golyót küldtem a koponyájába. A lövés zajára a már messze járók újra vad trombitálásba kezdtek, mintha lelőtt társuktól vettek volna örök búcsút...

Végre odamehettünk a régóta áhított elefánthoz. Elsősorban az agyarakat néztük meg – mint minden tapasztalt elefántvadász –, nincs-e rajtuk mácsó (szem). Ez igen gonosz hiba, mely az agyar értékét a felére süllyeszti le. A mácsó az agyaron végighúzódnó vékony csatorna végződése, és rendesen kerek kis lyuk alakjában jelentkezik az agyar végén. Szerencsére azonban ilyen hibája nem volt az agyarnak.

Embereket hagyunk ott az elefántnál, hogy az agyarakat kivágják, mi meg az elefánt farkát magunkhoz véve, sátramhoz siettünk.

Júliusban lejárt a vadászjegyem, és újat válthattam. Mindjárt ki is vettem mind a két elefántjegyet, mivel igen jó elefántos helyen ütöttem fel új tanyámat, és reméltem, hogy egy csapásra mind a kettővel végezhetek. Már jó ideje voltam a Bugoma-őserdőben, mikor két igen nagy bikát jelentettek. Kiküldött nyomozóim megerősítették az első jelentést, és a lábnyomokról fölvetett mérték is rendkívüli nagyságról számolt be. Karavánomat már elküldöttem arra a helyre, ahol a két óriás a banánültetvényekben garázdálkodott, és magam is már indulóban voltam karavánom után, mikor sürgősen Holmába hívtak. Csak ott tudtam meg, hogy miért! Kitört a világháború, és én hadifogoly lettem. Gyűjteményeim, most már teljesen kiegészített felszerelésem, kitűnő vadászfegyvereim: mind-mind odaveszett!

Rossz hónapok, gonosz évek következtek, és négy év múlva Indiában nagyon boldog voltam, mikor sok utánjárás után gumiparittyát (csúzlit) szerezhettem, és azzal lődözhettem a gyűjtésre szánt madarakat.

Mannlicher, Schönauer és Magnum-expressz után gumiparittyá... *Sic transit gloria mundi!*²⁷

ISMÉT AFRIKÁBAN

*Jó elefánthírek – Nyomok mindenfelé – Cecelegyek
Maszuramke télikabátban – Négy csapat elefánt
A nagy bika – A húsrá „húzó” mádiak
A hússzerzés bajjal jár*

Az 1926. év ismét Afrikában talált. Hogyne! Tizenkét évig epekedtem utána, s ennek a vágyakozásnak „Afrika-kórságnak” is nevezhetném – nem lehet ellenállni.

Február 13-án, hajnali négy órakor szálltam ki Relliben, West-Nile tartományban a „Samuel Baker” nevű folyami gőzösből – a kapitány jóvoltából, mert ez nem volt rendes kiszállóhely. A hajó kürtjelzéseire a partra sereglett bennszülöttekkel a kb. másfél km-re fekvő pihenőtáborba vittem poggyásomat. Alig kelt fel a nap, máris a táborütéshez fogtam. A pihenőtábor jól megépített, tiszta hely. A sátor számára két, oldalukon nyitott fészker is van, ezeket lefoglalom. Itt fogom preparálni és szárítani az elejtett vadak bőrét.

A táborütés után két hosszú lábú legényt – busás baksist ígérve nekik – a kb. 8 mérföld távolságra levő szomszéd községbe küldtem, hogy onnan előhívják a nekem ajánlott nyomozót. Aztán megkezdtem kikérdezésüket. Elefánt sok van – mondták –, és olyan agyarméreteket mutattak botjaikkal, lándzsáikkal, hogy félolyannal is megelégedtem volna. Persze az ilyen kijelentéseket mindig cum grano salis²⁸ kell csak elfogadni.

Február 15-én hajnalban még sötét volt, mikor az új kirongózi, az öles termetű Maszuramke jelentkezett, még nála is hosszabb öccsével, Abiaszival és több kísérővel. Nem a mocsarakat, de a messze szürkellő hegyeket jelezték az elefántok helyének.

Kíséretem csakhamar összeállt. Maszuramkéra bízam a Cordite hordozását, öccsére, Abiaszira az M. Schönauert. Egy fiatal legényke vitte a vizestömlőt és a hátizsákot. Egy másik a fényképezőgépet.

Indulás előtt még egyszer megkérdeztem Maszuramkét, hogy látunk-e még aznap elefántokat. Ő is, de még inkább az öccse, erősen biztatott, hogy igen, látni fogunk, ha nagyon sietünk, és ennek a kijelentésnek megfelelően úgy kiléptek, mintha gyaloglóversenyt akartak volna nyerni.

Rettenetes hőség volt! Nekem – mint eseményteljes napokon rendszeren – kininnapom volt (minden hétfőn és kedden egy-egy gramm kinint kellett bevennem), és erősen éreztem már a reszketéssel, fülzúgással kapcsolatos kininmámort. Jó, hogy embereim kitűnő hangulata ellensúlyozta ennek kellemetlen hatását.

Végre kiértünk a Dufilé felé vezető bara-barára és jó darabig azon haladtunk tovább. Majd letértünk az útról, és megindultunk – nyugatra – a hegyek felé.

A táj jellege teljesen megváltozott. A kopár, leégett hegyoldalakat nagyobbára csenevész növéssű lombjavesztett mimózaerdő borította. A vidék egyhangú szürkességét csak itt-ott enyhítette egy-egy borasszuszpálma, az időszakos folyók menti hatalmas vadgyümölcsfák sötétzöld csoportja. A borasszuszpalmák emberfej nagyságú gyümölcsére járnak a száraz időszakban az elefántok. Nemcsak az

elefántok eszik ennek a szép pálmának kellemes illatú, de különben fanyar, szálkás gyümölcsét, hanem erre fanyalodnak a szükség napjaiban a mádi bennszülöttek is, mert termésüket gyakran tönkreteszi az aszály, nem is szólva az elefántok, vízilovak stb. kártevéseiről.

Lépten-nyomon öregebb bivaly- és fehérorr-szarvúnyomok. De még több a frissebb-régibb elefántcsapás. Hellyel-közzel a hegyoldalakon jó egyméternyi vagy még mélyebb ösvényt tapostak a sziklás talajba. Ezek már talán évszázados elefántutak! A kidöntött fehér mimózák, a száz holdra terjedő letaposott szérűk mutatják, hogy itt évről évre még most is nagy az elefántvándorlás.

Más vadat is szép számmal láttunk. Itt láttam újra a kopár, vízben szegény szavannák törpeantilopját, a dik-diket (Madoqua), amint gumilabdaként szökdelve, rövid pillanat alatt eltűnt szemeink elől.

Élénk fájdalommal járó légyszúrások figyelmeztettek, hogy cecelégy fertőzte vidéken járunk. Egyre több és több cecelégy lepett el bennünket, és egyre nehezebbé lett ellenük a védekezés, ámbár mindegyikünk egy-egy leveles gallyal csapkodva próbálta magától távol tartani ezt a veszedelmes vérszopó hadat. Arra nem is gondoltam, vajon kínozzák a „nemes” Glossina-család (cecelégy) melyik fajtájához tartoznak. Jobb volt azt hinni, hogy az emberre nézve ártalmatlannak ismert „Glossina morsitans” vagy „Glossina pallidipes” szúrt meg, s nem az álomkórt beoltó „Glossina palpalis”. Annyi bizonyos, hogy akit a cecelégy szúrása és az ezzel kapcsolatos álomkór-veszedelem idegessé tesz, az ne menjen West-Nile-ba vadászni.

Minél közelebb jutottunk a hegyekhez, annál több lett a légy. Kivált a kiszáradt folyómedrek meg a nagy árnyas fák ontották a cecelégy rajokat. Szúrásuk könnyen áthatolt vászonruhámon. De még többet szenvedtek bennszülött kísérőim, kik – Maszuramke kivételével – úgyszólván meztelenek voltak. Pl. Langa-Langa – akinél a fényképezőgép volt – öltözete egy bőrszíjon lógó késből és egy vadonatúj vörös fezből állott. Maszuramke valamelyik elefántvadásztól egy hosszú télikabátot és egy parafa sisakot kapott, és ebben a nem éppen westnile-i klímához szabott ruhában járta napról napra az egyenlítői nap hevétől izzó vadont.

Mindig csodálkoztam, hogy hogyan bírja ki abban a meleg gúnyában, de most látnom kellett az öltözkézés célszerű voltát. Míg nekünk mindenünket védenünk kellett a ceceszúrások ellen, addig neki csak a meztelen bokájától és karjától kellett a legyeket távol tartania. A télikabát két ujját ugyanis levágta, hogy a szabad mozgásban ne akadályozhassa.

Gyönyörű helyre bukkantunk az Endeni nevű időszakos folyó medrében. Az esős időszak víztömege ott vagy 15 méter magas, meredek sziklafalról zuhog alá, és ez az időszakos vízesés elég nagy, mély medencét vájt ki a sziklából. Vize az afrikai viszonyokhoz képest kristálytisztának volt mondható.

Ez a vízmedence állandó ivó- és fürdőzőhelye az elefántoknak, és ugyancsak ivóhely – kivált a száraz évszakban – a messze környék összes vadjainak.

Embereim mohón estek a víznek, megtöltötték lopótök kulacsaikat, mert ezek tartalmát már jóval előbb kiitták. Nagy volt bennük a fürdési hajlandóság is. De fürdeni nem lehetett. Maszuramke csak rámutatott a sziklafal kiugró párkányára: simára csiszolta egy krokodilus, amely ott szokott napozni.

Ez a vén temetkezési vállalkozó állítólag már több embert húzott a víz alá. Jó,

hogy nem mutatta háromszögletes fejét, mert nagy szívfájdalmamra most nem lőhettem volna kupán, amit pedig igaz gyönyörűséggel tettem volna meg.

Későbbi vadászataim folyamán gyakran találtam az időszakos – vádiszerű – folyómedrekben többé-kevésbé állandó vízmedencéket, s tapasztaltam, hogy azok mindegyikének megvolt a maga krokodilusa.

Ezek a szörnyetegek nagyon száraz években, mikor a vízgödrök kiszáradnak, a part alatti lyukakban téli álomra vonulnak vissza. Ezt tapasztaltam különben a Ruvána-sztyepp környékének hasonló természetű folyómedreiben is.

Továbbmentünk, folyton hadakozva a cecelegyekkel. A remény fogyott, ámbár a kirongózi még most is erősen állította, hogy még ma elefántokat látunk. Nem tetszett nekem, hogy mindig nagyon sok elefántról beszélt. Azokat egy általa jól ismert borasszuszligetben vélte feltalálni.

Útirányunkból kizökentett a távoli hegyoldal magas, árnyas fái alatt levő hatalmas gránittömb, melyet vezetőim és magam is hűsölő elefántoknak néztünk. Noha messzelátómon sokáig figyeltem, a szellő mozgatta lombok az elefánt füllegyeztetésének illúzióját keltették bennem. Úgy véltem, hogy az ilyen fák alatt hűsölő elefántnak nem lehet gyenge agyara. Persze, annál nagyobb volt a csalódás, amikor a vélt elefánthoz közelebb érve, távcsövem leleplezte a tévedést.

Mi ezután Maszuramkéval – aki Langa-Langát egy legénykével az aljban hagyta, hogy ott figyeljék az elefántokat – felmentünk a bércre, és ezen haladva folytattuk utunkat.

Mentünk, mentünk. Már nagyon nyugatra hajlott a nap, mikor az aljból kurjantás hallatszott felénk. Abiszai ordítózza rohant visszafelé. Csitítani próbáltam, de hiába; így hát én is arrafelé szaladtam, ahonnan a kiáltás hallatszott. Odaérve Langa-Langa kísérője – fiatal suhanc – jelentette, hogy az aljban elefántok hűsölnek, és Langa-Langa figyelőket.

Hamarosan mi is Langa-Langához értünk, aki piros feztét hónaljához szorítva, egy fa mögött állt. Most már mi is láttuk az elefántokat. Közelebb érve hozzájuk, a terepet kezdtem tanulmányozni. Az elefántok négy külön csapatban állottak. A hozzám közelebb levő három csapat borjas tehenekből és egy-két fiatalabb bikából állott. A negyedik csapat tőlünk távolabb, árnyat adó faóriás alatt állott. Ezek közül kettő nagyon kivált nagyságával. Úgy láttam, hogy ez a negyedik csapat csupa bikából áll. De az agyarakat még nem láthattam.

Baj volt, hogy előttünk nagy csapat tehénantilop ácsorgott. Nem tudtuk őket kikerülni, és közeledtünkre megugrottak. Elrohanásuk sokáig kétségessé tette, hogy az elefántokat megközelíthetjük-e. De a veszély elmúlt. Az antilopok nem az elefántok felé futottak, s így azok nem riadtak meg.

Közelebb, egyre közelebb jutottunk hozzájuk. Ekkor láttam, hogy a legközelebbi elefánttehén-csapat mögött víziantilopok állnak, és már nagyon felénk figyelnek. Gyorsan cselekedni kellett. Leereszkedtünk a köztünk és az elefántok közt elhúzódó száraz folyómeder meredek falán, és így próbáltuk az elefántokat még jobban megközelíteni. Sajnos ez nem járt zaj nélkül, s mikor a túloldalon felbukkantunk, rémülten láttuk, hogy a zajra a víziantilopok megriadva elrohannak, és a rohanásuktól megrémült elefántok is futásnak indultak. A negyedik elefántcsapathoz érve azonban megállottak, és ormányukat feltartva kutatták rémületük okozóit. Szelünk jó volt, s

így nem sejthették, hol a veszély.

Hogy, hogy nem, bizonyára a felénk figyelő víziantilopok révén (de lehet az is, hogy egy hirtelen szellőfuvallat árulhatott el valamit) az elefánttársaság – lehetett vagy harminc darab – legyező alakban kiterjeszkedett és felcsavart ormánnal, „rajvonalban” felénk vette útját.

Gyorsan vissza kellett vonulnunk, nehogy rossz szél alá kerüljünk, mert akkor baj történt volna. Kivált az apróborjas elefántmamák voltak szörnyen dühösek.

Maszuramke nagyon jól tette, hogy embereit, akiket nagyon elkapott a félelem, visszatartotta, mert ha elszaladtak volna, az elefántok bizonyosan észrevesznek bennünket.

Nagy nehezen ismét átmásztunk a túlsó oldalra. Most már egy időre lélegzethez jutottunk. A Cordite-puskával kezemben figyeltem a kavargó elefántokat. Két elég jó bikát véltem látni köztük, de ezeket is folyton fedezték a tehenek. Már több ízben arcomhoz emeltem a puskát, de ugyanannyiszor le is tettem. Hol egy tehén, hol egy fiatal bika miatt nem lőhettem. Ez volt a szerencsém, mert amint így válogattam, embereim ráncigálni kezdtek, és ordították, hogy lőjek, ott, ott jön a bika! De akkor már én is megláttam az elvonuló, megriasztott csapat után igyekvő hatalmas bikát. Rosszul jött, s így vártam a lövéssel, míg velem derékszögbe érkezik. Rettenetes volt, hogy az emberek annyira izgatottak voltak! Félttem, hogy a célzásnál elrántják a kezemet! Végre érkezett a pillanat! Mikor a bika velem egy irányban eldübörgött, váll-lapjára fogva, kétszer – gyorsan egymás után – eldőrdült kezemben a Cordite. A lövés hatását nemigen láthattam, mert az elefántcsapat azonnal közrefogta a sebesültet, s különben is a másik fegyveremmel elrohanó kirongózi után kellett magamat vetnem. Egy-két ugrással elértem, kikaptam kezéből a puskát, és a kilőtt Cordite-ot nyomtam a kezébe, aztán vissza a töltött fegyverrel.

Óriási izgalom az elefántok között! Szerencsémre a meglőtt bika olyan nagy volt, hogy kimagaslott a többiek közül, és ahogy egy pillanatra szabadon láttam magas váll-lapját, odaküldtem a Schönauser első golyóját. Lövésemre újabb riadalom!

De most megpillantom fejének „jó” részét a minket kereső két vén tehén között. Abban a pillanatban, halántékon éri a golyóm, mire hörögve összerogy. Társai segítik, próbál felkelni, de az újabb fejlődés megint ledönti. Egy hatalmas állat – azt sem tudom, hogy fiatal bika-e vagy vén tehén – az összeroskadott elefánt mellett marad, próbálja felemelni, majd mikor látja önfeláldozásának sikertelenségét, dühösen az ellenség keresésére indul.

Kritikus pillanatok! Jó, hogy a kirongózinál levő Cordite nincs megtöltve, mert biztosan elsütötte volna ijedtében. A többi elefántot vak rémület fogja el... Kezdenek hátunk mögé kerülni, és akkor rossz szél alá jutunk. Hogy ezt elkerüljük, mikor az elesettet támogató, majd bennünket kereső elefánt elfordul, hirtelen leszaladunk a folyómederbe, és azon áthaladva, nagy ívben a lelőtt állathoz sietünk, amely még mindig hörögve fújja ormányán át a vértömeget.

Az utolsó elefánt is átvonult a túlsó partra, és hogy még jobban eltávolítsam őket, a Cordite két ólomhegyű lövedékét a lelőtt elefánt nyakcsigolyájába lőttem.

Most már közelről szemlélhetjük a hatalmas állatot. Örömmel állapítom meg, hogy az agyarak hibátlanok, és azt is, hogy súlyuk nem marad 80-80 fonton alul.

A farkát levágjuk, de a lábak levágását meg sem kíséreljük. Ahhoz már rövid az idő, és kevesen is vagyunk.

Milyen váratlan, sokszor kellemetlen körülmény segíti a vadászt a legjobb eredményhez! Most is, milyen dühös voltam, amikor a víziantilopok megriasztották az elefántokat. Pedig ha nem úgy történik, még tudomást sem szerezhetünk az elefántcsapatok mögött rejtőzködő „patriarcháról”, és legföljebb egy közepes bikát lövök.

Haza útban, hogy embereim kedvében járjak, egy varacsikos kant lőttem. Ennek a sörénye, úgy látszik, nagy érték a mádiaknál, mert kapva kaptak rajta. A húsát – hogy a hiénáktól megóvják – egy túskefára akasztották fel.

A leáldozó nap utolsó sugarait lövellte, mikor a bara-barára értünk, nagy öröme fáradt lábamnak. Itt megint közrefogtak a „gémlábú” mádiak, és még jobban ordítózva, örült rohanással mentünk a tábor felé. Késő este érkezünk meg.

Másnap kora hajnalban útban voltunk a lelőtt bikához. Újra csodálkozhattam a bennszülöttek bámulatos hírszolgálatán. Mindenfelől húsrá éhes mádi csapatok „húztak” a tetemhez. Félttem is, hogy mielőtt odaérnénk, kikezdi az elefántot, s nem készítheték felvételt róla. Azonkívül tönkreteszik a lábakat is. A kipreparált elefántláb ugyanis nagyon kíváncsú trófea: érdekes emléktárgyakat, pl. papírkosarat, likőröskészlet tokját stb. szoktak belőle készíteni. Maszuramke azonban megvigasztalt, mondván, hogy ő tegnap jelet hagyott az elefánton, és egy mádi sem nyúl ahhoz, amíg ő oda nem érkezik. És csakugyan, bár nagy számban gyűltek össze a bennszülöttek, de tiszteletben tartották Maszuramke jelét, és nem nyúltak az elejtett elefánthoz. Természetesen a „gyülekezet” miatt a hiénák sem férhettek hozzá.

Egynéhány felvételt csináltam, és aztán fegyverhordozómra bízva a felügyeletet, hazamentem. Késő este megérkeztek a „csontok”: a két agyar összsúlya 162 font volt.

A mádiak nagyon szeretik az elefánthúst, annál is inkább, mert nagyon gyakran éhínséggel küzdenek. Száraz években a perzselő nap heve, sokszor meg az elefántok és bivalyok éjjeli látogatása teszi tönkre az évi termést. Így egy-egy elefánt elejtése nagyon kellemes esemény a mádi falvak életében. Megindul a falu apraja-nagyja; a

férfiak élesre fent lándzsákkal, melyeket ilyenkor kés helyett használnak, ha van, késükkel; az asszonynép és a gyermekek a hússzállításra készített furcsa alakú hátikosaraikkal.

Az asszonynép és a gyerekhad nem vesz részt az elefánttetem megostromlásában, ők csak körülállják a vadul ordító, vagdalódzó, dulakodó férfiakat: nekik kell elkapniuk a húsdarabokat, melyeket férjük vagy testvérük vág le, és hajít feléjük. Ez nem megy egészen simán, és minden pillanatban látni két, vérrel vagy gyomortartalommal bemocskolt asszonyt, amint visítva igyekszik egymás kezéből kitépni a véres koncot.

A birtokba vett húsdarabokat ki-ki egy fa vagy bokor tövébe rakja le; az ilyen húsrakáshoz már nem nyúl senki. Az már becsület ellen való, az már lopás volna!

Maszuramke minden egyes esetben úgy intézkedett, hogy az agyarkivágása előtt senki sem közelíthet az elefánt teteméhez, és ezért az elefántot körülálló tömegnek egy rakásra kellett hordani az összes késeket és vágószerszámokat. Amint az agyarakat kiemelték a fogágyból – a lábat már előzőleg levágtuk –, és a fundik biztosították húsilletményüket, a többiek is megkapták késeiket, és adott jelre egyszerre rohanták meg a húshegyet. Annyi sportérzék volt bennük, hogy ezt a jelet becsülettel bevárták. Ezek az elefánthús körüli harcok némelykor nagyon súlyos sebesülésekkel végződnek. Ez alkalommal is egy bennszülöttnék két ujját, a másíknak meg fél lábikráját vágta le a vadul és vakon vagdalódzó húséhes tömeg.

Az ilyesmit azonban nem veszik tragikusan, és ez egy pillanatra sem zavarja meg a „trancsírozás” menetét. A megsebesült pedig faháncsral bekötven a sebet, újra visszatér a munkához, vagy legrosszabb esetben a tűzhöz ül, és a megpörkölt zsírosabb részek elfogyasztásában keres enyhülést fájdalmára.

A legkomikusabb jelenetek mindig az ostrom kezdetén játszódtak le, mikor a tetemet felnyitották. A rendesen már hosszabb ideig heverő elefántgyomorban – mert pl. az agyarak kivágása maga is eltart fél napig – óriási gázmennyiség fejlődik, és mikor azt az első késszúrás felnyitja, a felszabaduló gázok hatalmas pukkanás kíséretében lövellik szerteszét a gyomortartalom egy részét. „Jól fest”, akit ilyen illatos telitalálat ér. De a nagy röhögés nem nagyon bántja, sem a testét bemocskolórossza szagú anyag nem gátolja a kárvallottat abban, hogy a nagyra értékelt elefántpacalból minél nagyobb darabot biztosítson magának.

Néhány óra alatt az egész elefántról lefejtették a húst, és mindenütt nagy a sürgés-forrás: a biztosított húsmennyiséget csomagolják az elszállításra. Annyi bizonyos, hogy a West-Nile tartományban lőtt elefántjaim húsából egy kiló sem ment kárba.

A „SINGLE TUSKER”²⁹

*Öröm Palorinában – Mit mond a bara-bara?
Az igazhitű szultáni – Rossz a széljárás – A kaszaráni
Három elefánt – Zavaró madarak – Meglövöm a nagy agyarút
Remény és kétség – Vergődés a papiruszban – Allahu akhbár
Karalla levele – Véres harc a húsert*

Még gyermekkoromban hallottam, hogy: „Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza.” A Nílus vizéből ugyan nem ittam, de éppen eleget gázoltam a nagy folyam vizében, amikor az Albert-Nyanza papiruszmocsaraiban bukdácsoltam elefántok nyomán. Én is rabul estem az „Afrika-kór”-nak, s ezért 1929-ben már ismét Afrikában voltam. Eme utolsó expedícióm idejéből való az alábbi elefánthistória.

West-Nile tartományban a három év előtti, Relli nevű táborzóhelyemet akartam felkeresni. De amikor a Lungand nevű pompás új folyamgőzösről kiszálltam, Relli már nem volt a régi helyén. Az időközben erősen pusztító álmokor miatt teljesen kilakoltatták, és az új Relli a régitől nyugatra, több mérföldnyire a Nílustól, a hegyek között volt. Most azonban nem a hegyekben akartam tanyát verni, mert az elefántok a száraz időszakban nem ott tartózkodnak. A Palorina nevű telepet szemeltem hát ki tartózkodási helyül.

Megjelenésem általános örömet okozott Palorina lakói között. Ez az öröm nem éppen személyemnek szólt, inkább az elejtendő „húshegyek”-nek. Hadonászva ordított, hadart mindenki, aki három év előtt valahogyan összeköttetésben állt velem, még ha ez az összeköttetés nem is volt más, mint hogy az illető jót evett az általam lőtt elefánt húsból.

Hatan, tízen is beszéltek egyszerre, hogy mióta elmentünk, csak egyetlen vadászexpedíció járt ott, az is mindjárt utánunk. Pedig sok az elefánt. Hogy vártak ránk tavaly! Szárazság, és ezáltal éhínség járt a mádiak földjén. Elefánt meg annyi, mint soha! Fent a hegyek között kevés volt a víz, és mind leszorult a Nílus papiruszmocsaraihoz.

A sokat ígérő híradások után mindjárt a régi, kitűnő nyomozónk, Maszuramke után kérdezősködtem. Sajnos, Maszuramke már nem volt ott. Részint a tőlem kapott baksisok, részint egyéb jövedelmi források jómódú emberré tették, és Relli szultánijával társulva felcsapott „kereskedőnek”. Éppen Gulu kerületben (az Albert-Nílus jobb partján) járt, és kecskékkal kupeckedett. Nagyon megéreztem Maszuramke hiányát, nemcsak mert a mádiak közt igen kevés az igazán jó nyomozó, hanem leginkább azért, mert ő volt az, aki három év előtt oly kitűnően megszervezte az „elefánt-hírszolgálatot”. Amikor hetek múlva előkerült, az elhízott, nyakkendős ficsúrban alig ismertem fel az én régi, ujjatlan télikabátban és nagy parafa sisakban járó kitűnő nyomozómat.

Megérkezésem után üzenetet kaptam régi ismerősömtől, Relli szultánijától, hogy menjek hozzá, mert az ő területén nagyon sok az elefánt. Persze érdekében állott, hogy az ő „birodalmában” lőjek elefántot, mert eltekintve a neki dukáló baksisoktól, a lőtt elefánt húsa, a west-nile-i törzsek íratlan törvénye szerint, az ő népét illeti.

1929. január 14-én kora hajnalban elindultam Relli felé, hogy személyesen vizsgáljam meg az ottani vadászati lehetőségeket.

West-Mádban a bara-barán, az országúton sem unalmas a gyaloglás, mert a bara-bara a legjobb nyomozóterület. Azon vág keresztül a Nílus mocsaraihoz ivóra váltó és a mocsarakból a mimózásokba meg a borasszuszpálma-ligetekbe legelni járó vad.

A meglepetés, a véletlen, az egzotikus vadász nagy segítői, ugyancsak érdekes megfigyelésekhez, esetleg zsákmányhoz is juttatják a hajnali és esti órákban a bara-barán menetelő vadászt.

A hajnali gyaloglást kellemetlenné teszik a moszkitók, és a bara-bara menti árnyas fáknál százával-ezrével leselkedő cecelegyek. Ez utóbbiak már kora hajnalban is nagyon élénkek, de mégsem annyira, mint késő délután vagy még inkább a holdvilágos esték első óráiban.

Most felvértezve indultam erre a cecelégytől rajzó útra. Legalábbis ezt hittem, mert arcomat, karomat, térdemet és vadászharisnyámat is jól bedörzsöltem „Flit”-tel, a rovarirtó vegyszerrel. Egy darabig jól is ment minden, míg a Flit el nem párolgott.

Utam kezdetén töméntelen gyöngytyúkot láttam a frissen leégett szavannákon. Némelyik csapatban 60-70 darab verődött össze.

Varacskos disznók szaladtak át föltartott farokkal az úton. Egy vén koca és két süldő. Majd egy nagy csapat ugandakob volt látható a Nílus melletti lapályon. Több ízben víziantilopok is átszaladtak előttünk, és eltűntek a szavannaerdőkben. Ilyenkor egész kíséretem az elvonuló vadat mutogatta, hiába magyaráztam nekik, hogy ma csak elefántra szólal meg a puskám.

Átmentünk egy kiszáradt folyó vesszőből font hídján. A folyó medrében ásott két gödörből egy csomó asszony és gyerek merített vizet. Kísérőim odaszaladtak, és mohón itták a lopótök merítőkanállal feléjük nyújtott pocsolyavizet. Odakiáltottam nekik, kérdezzék meg, merre van Maszuramke háza és az öccse, Abiaszi kunyhója. Jómagam továbbindultam, mert a vizesgödörök közelében tartózkodik a legtöbb álmokórral fertőzött cecelégy.

Embereim csakhamar utolértek, és azt mondták, hogy Maszuramke még nem jött meg, Abiaszi azonban kunyhójában van. Egy embert odaküldtem, hogy azonnal jöjjön.

Tíz óra tájban utolért a küldönc. Vele jött Abiaszi. Ő is nagyon megváltozott, rajta is meglátszott a „jólét”. Vadászszenvédélye azonban a régi volt. A szokásos baksison kívül annyi húst ígértem neki, amennyit háznépe el tud vinni. Ő azonban kijelentette, hogy most már nem eszik elefánthúst, lőjek neki bivalyt vagy valami antilopot. Lám, mit tesz a jólét! Három év előtt még az utolsó elefántom halántékából kivágott és kissé megpörkölt zsírmirigyekből annyit evett, hogy majdnem rosszul lettem a látásán, és íme, most már az elefánthús sem kell neki.

A bara-bara mentén egy kis nyitott oldalú fészker előtt mentünk el. Ez most az új rellitábor, illetőleg nem is pihenőhely: az orvos kezeli itt az álmokórosokat. Nem volt messze a szultáni új rezidenciája sem. Ő is azonnal felismert, és valószínűleg a biztosra vett baksis reményében örömmel üdvözölt. Elefánt nagyon sok van a mocsarakban – mondta –, hiszen évek óta senki sem vadászott rájuk. Délután 5 óra felé a mocsarakból a mimózások felé vonulnak, és reggel néha fél 8-kor is kint lehet találni őket. Érdeklődött, hogy hány shillinget kap, ha az ő területén nagy agyarú

elefántot lövök. Mert pénzre most égető szüksége van: a tavalyi éhínség szegény emberré tette. A kerületi főnök őt tette felelőssé, ha népéből valaki éhen hal, s ezért egész vagyonát kölcsön kellett adnia alattvalóinak.

Nem is hittem volna, hogy ily emberbarát lett ez a vén csirkefogó a hatóság rendeletére és pár száz százalék kamatra. Az én szultáni barátom ugyanis messze földön híres uzsorás volt.

Egy magaslaton óriási termitadombra kapaszkodom fel. Alattam terül el a sok négyzetkilométernyi „tinga-tinga”, az ősmocsár. Távolabb a papiruszmocsár zöldell sötétén, előtérben a mocsarat elefántfü borítja. A mocsárbeli elefántfü más, mint a szárazabb talajon termő. Nem nő oly magasra, jó darabon a mocsárra hajlik, és a szára telis-tele finom szőrökkel. Ha az ember az elefántok nyomában járva kikerül egy ilyen elefántfümocsárból, arca, karja, térde ezernyi apró, kellemetlen viszketést okozó szőrtüskével van tele. Kitűnő megfigyelőhelyemről szabad szemmel is észreveszem a mocsár zöldjéből ki-kimagasló fekete domborulatokat; olykor egy hosszabb fekete sáv látszik, amelyet fehér tehéngémek repdesnek körül.

Elefántok!

Prizmás messzelátómmal most rendszeresen átkutatom az előttünk, illetőleg alattunk elterülő tinga-tingát. Újabb és újabb elefántcsapatokat fedezek fel. Látom füleik legyezgető mozgását, a fel vágódó ormányokat, de persze az agyarakat nem lehet látni. Sok helyen dagonyázhatnak³⁰, mert olyan helyről is, honnan előbb semmit sem láthattam, egyszerre csak egy-két állatóriás háta, feje emelkedik ki.

A hozzájuk jutás most teljes képtelenség, mert eltekintve attól, hogy mély vizeken, illetőleg mély vizű mocsarakon kellene átgázolnunk, a szelünk is rossz. Ez pedig lehetetlenné tesz minden esetleges vállalkozást.

De holnap is lesz nap. Nem szabad elrontani – könnyelműen – a kitűnő eshetőségeket.

Kiérünk a nemrég leégett szavannákra, és egy jól kitaposott gyalogúton a szultáni háza felé haladunk. A szultáni éppen imádkozik, amikor délután fél négy óra tájban udvarába érezünk. Sokáig tart, míg a vén bűnös befejezi ájtatoskodását. Allah, a mindenható, kegyelmes az igazhitűekkel. Bölcsen teszi tehát a vén uzsorás, hogy buzgó imádkozással biztosítja az igazhívők bulbul dalos, huricsókos paradicsomát.

Egy utolsó, elnyújtott „*Allahu akhbar*”, és felemelkedik az imagyékénnyről. Üdvözl, és felém jön.

– Nem hallottam a puskádat. Nem láttatok elefántokat, uram?

Elmondom a dolgokat, és egyben bejelentem, hogy holnap csak a legszükségesebbeket hozva magunkkal, eljövök, és a nyitott „bandá”-ban (fészer) fogok letelepedni egy vagy két éjszakára. Küldjön ki nyomozókat a mocsarakhoz, és rendeljen ki a camphez holnapra egy-két vízhordó asszonyt.

Megígéri, hogy minden rendben lesz.

Reggel lassan gyülekezik a teherhordónak rendelt pár ember. Nem sok holmit viszek magammal. Egy kis szafáriládában teáskészlet és elemózsia, aztán a tábori ág és a sátram impregnált vitorlavászon talajborító lapja, vitorlavászon mosdó és fürdő, néhány bushkés az egész felszerelésem. Csak az elefántpuskát viszem most magammal, mert másra, mint elefántra semmi esetre sem akarok löni. Pedig rengeteg bivalynyom keresztezi a bara-barát. Ma három bivalycsapat is átváltott, először a

vízhez, majd vissza a hegyek közti szavannaerdőkbe.

A vesszőből font hídnál Abiaszi vár. A fészert kiséptették, néhány fazékban víz áll. A táborozás ügye így rendben van. Elefántokról azonban nem beszél. Kérdésekre azt mondja, hogy a tinga-tingá-ban sok az elefánt. Azt tudom magam is.

Most látom csak, hogy a bolond Abiaszi tisztelemre vakítóan fehér rövidnadrágot öltött. Jó lesz levetni – mondom ez nem alkalmas a vadászatra.

Abiaszi beugrik az útról a nemrég leégett szavannára, belemarkol a pernyébe, és egy perc alatt vigyorgó arccal és piszkos fekete nadrággal áll előttem. Elismerő mosolygásomat harsogó kacajjal honorálja, és olyan pompás fogsort villant elő, hogy szebbet a fogkrémreklámon sem lehet látni.

Megjelenik a szultáni is, és hosszan sír a tavalyi éhínségről és vagyona elvesztéséről, aztán mindenfelét kér. Teája, cukra elfogyott, szappanja sincs, beteg, fáj a gyomra, egy kevés „visziki” (whisky) biztosan meggyógyítaná. És így tovább. Végre aztán magamra hagy.

Az elefántok délután öt óra tájban kezdenek a mocsárból kivonulni, tehát háromkor indulok.

Alighogy a szerteszórt kunyhók körzetéből kijutok, látom, hogy a vadjárás megindult. Régibb és fiatalabb elefántnyomok, derékba törött fák mindenfelé. Cecelégy alig van. A bennszülöttek szarvasmarhái úgyszólván együtt legelnek az uganda-kobokkal. Tudja a vad, hogy a legelő gulyáktól nem kell félnie. Sehol sem láttam afrikai kóborlásaim alatt ilyen apró, hitvány zebumarhát, mint itt. De úgy látszik, a cecelégy ellen némileg immúnisak.

Már több mint egy óra óta haladunk a mocsarak irányában. Nagyon ismerősnek találom a tájat, de kivált egy-két borasszuszpálmát. Nézelődésemre megszólal az egyik vezetőm, és a pálmák felé mutatva mondja, hogy ott volt Relli pihenőtábor. A régi bara-bara teljesen benőtt, és a camp helyét is ellepte a dudva, csak az itt-ott látható vörös hamurakás mutatja a régi tábor leégett épületeinek maradványát. Mindenütt elefántnyomok!

Kár ezért a táborért. Nagyon szerencsés hely volt ez.

Most már csak rövid az út a mocsarakig, már találkozunk kellene a megfigyelőkkel. Nemsokára észre is veszem őket; egy termitadombon foglaltak helyet. Mi is felkapaszkodunk.

Eleinte tizenöt elefántot számoltam meg. De sokkal több volt. Mindig újabb és újabb csapatok mozdultak meg, és váltak láthatókká. Szelünk rossz volt, és hiábavaló lett volna a kísérletezés, hogy az elefántokat megközelítsük. Különben is már kifelé tartottak a mocsárból.

Meg nem unható élvezettel jár a sokhangú, sokféle mozgású elefántsereg megfigyelése. Minél többször látta a figyelő vadász az állati élet mozzanatait, megnyilvánulásait – mikor az elefántcsapat biztonságban érzi magát –, annál több új megismeréshez jut.

Az elefántok megmozdultak. Nagy részük szárazabb helyekre ért, ahol a növényzet jó része már le volt tiporva. A legtöbbnek láthatom az agyaráját. De egyet sem látok lövésre érdemesnek.

Egyre több és több elefánt lesz láthatóvá. Megindul a vonulás a mimózáások felé. Rossz a szelünk, s igyekeznünk kell, hogy a szélből kikerüljünk. Jobbnak vélem, ha

most nem háborgatom őket, azonkívül késő is van már, és néhány perc múlva a biztos célzás lehetetlenné válik.

Megindulunk a táborhelyül szolgáló „banda” felé. Egyre jobban sötétedik. Elhagyjuk a régi relli tábor helyét, és sokáig botorkálunk a sötétben, amíg végre ráakadunk egy gyalogútra. Nem látjuk, de lábunk érzi, kivált vezetőim mezítlába. Ilyenkor mondja találóan a bennszülött, hogy „a lábnak több az esze a sötétben, mint a szemnek”. Este 8 óra után bukdácsolunk haza.

Embereim élelméről a szultáni gondoskodott, s így én a másnapi intézkedéseket teszem meg. Holnap teljes sötétben indulunk majd, mikor még a „csogoró” (a kakas) sem szólal meg. A vezetők embereimnél alusznak, hogy hajnalban készen legyenek az indulásra.

Igazi afrikai éjszakánk van, tele mindenféle hanggal. Hiéna üvöltése zavarta minduntalan a nyugalmat. Folyton a „banda” körül jár, pedig nincs ott mit keresnie, hacsak a teherhordóim nem hoztak magukkal a néhány nappal ezelőtt lőtt bivalybikáim húsából, ami elég illatos lehet, hogy a hiéna orrát csiklandozza. Egyszer-kétszer elefánttrombitálást is hallok félálomban.

Két órától kezdve nem alhattunk tovább, mert fészkerünk mellett megszólalt és szünet nélkül „huhogott” az afrikai szürke uhu (*Bubo lacteus*). Bizonyára az embereim hálólhelyénél pislogó tűz idegesíti a nagy baglyot, és ezért huhog szakadatlanul. Dühömben kikecmergek a moszkítóháló alól – a szúnyogok sietve iparkodnak kihasználni ezt a kedvező alkalmat –, moszkítócsizmámba bújok, hogy elzavarjam az éjjeli csendháborítót.

A „banda” melletti ernyőakácia kinyúló száraz ágán ül. Kár, hogy nincs velem a kis 22-es. Bizony odapörkölnék neki mérgemben, ámbár a baglyokat védi az angol vadásztörvény. Így csak kövel bombázom. Végre meggondolja magát, és továbbrepül.

De mintha csak erre várt volna az átkozott uhu, most még közelebből hangzik a hangja, és végleg kiveri az álmat a szememből. Megadom magam, és szólok Hamisz legényemnek, hogy főzzön teát, reggelizem, aztán indulunk. Az alvásból úgysem lesz semmi.

Az uhunk még mindig szól. A tea főzéshez lángra lobbantott tűz inkább ingerli, mint zavarja.

Hamarosan összeállnak a velem jövő emberek, és még teljesen sötét van, negyed négy lehet, amikor uhuszó mellett elindulunk.

Lassan ritkul a csillagtábor is, ámbár a Nílus túlsópartján még szól a hiéna. Olykor álljt vezényelek, és erősen hallgatózunk, hogy nem hallunk-e valahonnan elefántfelhördülést, fatördelést vagy más olyan hangot, amely az elefántok közelségét árulná el. De semmi! Már nagyon közel vagyunk a mocsarakhoz. Megállítom az embereket, és megvárjuk, míg derengeni kezd a hajnal.

Keskeny, piros sáv jelenik meg a Nílusra ülő ködön túl. Hajnalodik. Még néhány perc, és indulhatunk.

Abiaszi vagy a másik nyomozó majdnem minden ötpercben ránt egyet a finom hamuval telt zacskón. Már tisztán lehet látni, merre száll a finom, fehér „hamufüst”. Aggódok, mert forog a szél. De azért elindulunk. Nem megyünk egészen a mocsár széléhez, hanem azzal párhuzamosan haladunk, abban a reményben, hogy az

elefántok még gyanútlanul kint legelésznek a mimózásokban. Ha így van, akkor könnyű lesz a dolgunk.

Megyünk, megyünk. Semmi hang, semmi jel. Felkapaszkodom egy magas termitadombra, és messzelátómmal végigkutatom az egész láthatárt. Semmi. Csak egy-két uganda-kob mozog a sárgára aszott szavannán.

Északi irányban haladunk, mert arra van az elefántok rendes járása. Gyanús csend. Persze, nem akármilyen csend, mert hiszen hang van elég. Mint kétségbeesett jajkiáltás hasítja át a levegőt egy „hagedas” Mbiszpár jajongó, csúf hangja. A pompás koronás-darvak is hangos „*oran-oran*” szóval üdvözik a felkelő nap első sugarait. A mocsarak felől gémek, kócsagok vakkantva károgó hangját halljuk minduntalan. Csak éppen elefántnesz nincs. Pedig a gyanútlanul legelésző elefántcsapat általában nagy zajt csap. Csak a magános vagy a kisebb csapatokba verődött öreg bikák nesztelenek, mint a kísértetek.

Talán most kivételesen déli irányban váltottak át? Intek Abiaszinak és egy másik embernek, hogy forduljanak meg, és menjenek a Nílus folyása ellen. Ha valamit észlelnek, egyik azonnal rohanjon hozzám a híradással.

Alighogy ezek elindultak, megint felkapaszkodom egy nagy, magas termitadombra. Jóval előttünk, csaknem egy fiatal mimózasűrűségig nyúlik a papiruszmocsár sötétzöldje.

A sűrű felé irányított messzelátómon egy szürke hátat látok előtűnni a lombtalan mimózák közül. Elefántok! Ekkor látom, hogy még egy elefánthát éle bukkan fel, és kezd mozogni lassan a papiruszmocsár felé.

Hamar elő a hamuzacskóval! Egy rázás... kettő... és ijedten látom, hogy az elefántok irányába viszi a finom hamuport a gyengén keringő hajnali szellő. Gyorsan cselekednünk kell, mert ha az elefántok szelet kapnak, azonnal biztos várunkba, a mocsárba menekülnek. Már is arrafelé igyekeznek.

A rossz szél miatt jókora kerülővel igyekszünk közelükbe jutni.

Az ellenkező irányba küldött Abiaszinak integetünk, ő is észrevette az elefántokat, és hozzánk száguld, bevárjuk, aztán minden erőnk, illetőleg minden erőm megfeszítésével szaladunk a mimózás felé. Már alig győzöm az iramot.

Utolsó erőfeszítéssel nekirugaszkodom, és elérem a fegyverhordozót. Elkapom a karját és a puskámat. Kissé kifújom magamat, és csak most látom a mimózás „kefén” át, hogy három elefánt van előttünk.

A legnagyobb áll a legközelebb hozzám, de egyszersmind a papiruszmocsárhoz is. A másik kettő kissé távolabb. Ezekből az egyik feltűnően kicsi, úgy vélem, tehén. Ez lehangol, mert ilyen kis csapatban – legalábbis az én megfigyelésem szerint – jó bika nem akad tehén társaságában.

Hirtelen eláll a szívem verése. Köztünk és az elefántok között megpillantom az afrikai vadász leggonoszabb madárrémét, egy koronásbíbic-párt. Már is észrevettek, és jajongva, sírva lármáznak fel mindent.

Elefántom ugyan látszólag nem nyugtalankodik, de azért mintha gyorsabban iparkodnék a papirusz védelmet adó biztonságába.

Visszaszalad hozzám a nyomozóm, és súgja, inti, hogy ezt, csak ezt lőjem le, mert nagyon hosszú az agyara. Mutatja is mindjárt a lándzsáján az agyar hosszúságát.

Elefántom az utolsó pillanatokban mégis barátságatlannak találja a bíbicriadót: már

eléri a mocsár egy vékony, előrenyúlt foltját. Jobb felével áll elélem. Hófehéren villan elő a még alacsonyan álló nap sugaraitól megvilágított hatalmas agyara.

A mocsár közelségére való tekintettel nagyon indokolt volna a fejlövés, de rossz szögben áll, és így meg se kísérem a bizonytalant. Pár pillanatig tanulmányozom áldozatom anatómiáját, hogy hová küldjem az életét kioltó golyót. Jó ez így! Lehül az izgalom! Megcsendesedik a futástól zakatoló szív, pihen a ziháló tüdő!

Most még nem késő! Már fedi nehéz puskám hegye a lassan elvonuló elefánt válllapján azt a pontot, hol a szívet vélem átfúrni.

A puskám dördülésével egy időben hallatszik a meglőtt állat fájdalmas hördülése. Fél térdre bukik, de aztán hirtelen gyorsasággal felpattan és elrohan. Most a bal cső szólal meg. Ezt kissé hátul, magasabban kapja. Egy pillanatig látom, aztán eltűnik a közeli vékony papiruszsávban. Gyorsan töltök, miközben a két másik elefánt rémülten rohan a tőle messzebb fekvő papiruszsűrűség felé. A nagyobbiknak egy pillanatra meglátom az agyarát is. Valamivel rövidebb, de talán vastagabb, mint a meglőtté. A kisebbiknek az agyarából most sem láttam semmit.

Éppen hogy készen vagyok a töltéssel, mikor a keskeny papiruszsávból kilódul a sebzett állat, és a nagy papiruszrengeteg felé rohan. Kissé oldalozva bár, de azért „kétségbeejtő” gyorsasággal. Magasabban állok, és így a mocsári elefántfüben jól látom a rohanó állat fejét és hátát. Gyors egymásutánban két lövést küldök utána. Egyiket a nyaki részbe, a másikkal a medencecsontot igyekszem eltörni.

Gyorsan töltök, és a nagy papiruszmocsárban eltűnő elefánt után még két golyót küldök, ezeket is abban a reményben, hogy a medencecsontot érik. A két utolsó lövésem azonban alighanem teljesen célt tévesztett, mert ezeket már inkább a papiruszbugák mozgása után irányítottam. Az eltűnő állatból akkor már nem sokat láttam.

Szaladok a mimózással mellett levő termitadombhoz, ahol egypár bennszülött „kibic” ordít és gesztikulál, hogy jöjjenek gyorsan. Futás közben tölteni igyekszem. Alig bírom megfogni „ágyúm” csövét, annyira feltüzesítette a gyors egymásutánban eldördült hat lövés.

Végre sikerült két töltényt benyomnom. Most látom csak, mennyi hívatlan ember jön a nyomunkban. Az egyik vezető gyorsan felkapaszkodik a természetes hatalmas várára, lecsendesíti az illetéktelen báméskodókat, és gyorsan engem is felsegít maga mellé. Mutatja a sebzettet. Látom én is. Csak a fejét és a háta egy részét. A távolság vagy 250 lépés. Mit nem adnék, ha most a kezemben volna a halálos biztonsággal lövő M. Schönauer! Corditeomnak csak százméteres irányzéka van. Ezzel meg sem kísérem a lövést.

Fáj a gondolat, hogy elvész, döggé lesz gyönyörű zsákmányom.

Nem volna ez a gyötrelmes érzésem, ha elefántom valami rossz elefántfüvesbe vagy sötét erdőbe vonult volna vissza. Akkor, ha mégoly keserves és esetleg veszélyes is volna a követése, nem veszne el számomra. De más a papiruszmocsár! Ide követni a sebzett elefántot szinte lehetetlenség. A nyomon egyáltalában nem lehet haladni, mert az elkeveredik a régi csapások labirintusában. Ha pedig a sebzett állat éppen a szűz papiruszrengetegbe húzódik, akkor a legjobb nyomozó is eltéveszti a csapást. A széttolt papiruszszárak zsombékos gyökérzete újra összehajlik, és csak az itt-ott eltört papiruszszár jelzi a menekülő elefánt útját.

Abiaszi most leszól, hogy kissé távolabb attól a helytől, ahol előbb a sebzett állott,

a papiruszbugák lassan megrándulnak.

Leszállok a termitadombról, átvergődünk a papirusz előtti mocsáron, és bent vagyunk a papiruszban. A két nyomozó előttem jár, hátam mögött egy másik relli ember a puskámat hozza. A két nyomozó megkönnyíti a dolgomat, kitapogatják az utat, figyelmeztetnek, hova lépjek vagy ugorjam. Olykor egy-egy nem látható elefántkátyúban mélyen elmerül vagy elbukik valamelyikünk. Mélyebb vízű helyre jutunk. Itt aránylag könnyebben bukdácsolunk.

A két vezetőm arcán látom, hogy hallanak valamit. Átveszem a puskát, és lövésre készen megyünk... nem, inkább vánszorgunk centiméterenként előre.

Most megáll a két vezető, jobbra-balra hajlongva kémleli, hol talál a papiruszban egy kis rést, melyen át megláthatnánk a sebzett elefántot. Majd integetnek, hogy siessek – én a mélyebb víz és iszap miatt kissé elmaradtam –, mert látnak valamit a mozdulatlanul álló elefántból.

Hozzájuk érve hiába nézek a jelzett irányba, nem látok semmit. Igen! Most kissé megmozdul a papirusz. Intek az egyiknek, hogy a vállára kapaszkodom. Így sem látok sokat. Nem tudom, hogy az állat testének melyik része a megpillantott folt.

Tenyeremet az emberem feje búbjára szorítom. Megérti, és óvatosan leguggol. Leszállok róla. Embervállról nagyon bizonytalan a célzás és lövés. Hiába! Az elefántból nem látok semmit. Újra felkapaszkodom emberem vállára. Ennél az erőpróbánál hűségesen támogatja bajtársát a másik nyomozó.

Megint fent vagyok. Szememnél a messzelátó. Most már jobban látom az elefántot. Hátranyújtom kezem a puskáért. Már kezemben is van. Intek, hogy most fogjanak erősen, nehogy nehéz puskám visszalökése feldöntsön bennünket. Ujjam elnyomja ravaszt.

Erősen meginogtunk, de „nyeregben maradtam”, és az emberek is keményen állták a sarat. (Ebben az esetben nem is képletesen.)

– Anaanguka (összeesett) – mondom az embereimnek.

– Allahu akhbar – felelik áhítattal. Mind a három kísérő „izlamu”.

Most meg kellene néznem az agyarait. Le is akarom fényképezni, de hogy jutok hozzá?!

Embereimért küldök, hogy hozzák a bushkéseket, a fényképezőgépet stb.

Elkészül egy hevenyészett létraféle. Ráülök, hat ember magasra emel, s én mint egy kongói szultán vitetem magamat a papiruszmocsarak fejedelméhez. Odaérve, a hátára lépek. „Partra szállottam...”

Az óriási elefánttetem most az egyedüli száraz hely. Előveszem a hátizsákból a mérőszalagot. A méretek nagyon kielégítőek. A jobb agyar szabadon levő részének a hossza 137 és fél centiméter, a beágyazott rész 85-90 centiméter hosszú. Vastagsága valamivel több 47 centiméternél.

De vajon milyen a bal oldali? Ebből nem látni semmit, mert mélyen a mocsár iszapjába fúródva fekszik.

– Alighanem az a dolgozó agyar – mondják a nyomozók –, tehát a vastagabbik.

– Bár úgy lenne! – sóhajtok.

Embereim szorgalmasan dolgoznak, hogy az elefánt előtt levágják a papiruszt, és бүрүт rakjanak, mely elég erős, hogy engem elbírjon.

Onnan akarom lefényképezni az elefántot. Egy kicsit süllyed ez a

papiruszalkotmány. A masinám három lábának is nehéz szilárd pontot találni. Mikor végre azt gondolom, hogy biztos alapon nyugszik, akkor meg a súlyom alatt kezd ereszkedni a „talaj”.

Míg elrakom a masinámat, elgondolom, hogy mennyi halálra sebzett elefántnak lehet a temetője a Felső-Nílus papiruszrengetege!

Ha még kétszáz lépéssel tovább bírja, az enyémnek is az lett volna a sorsa.

Nincs már több teendő, mint kiadni a rendelkezéseket és visszavonulni. Ideiglenes fegyverhordozóm visszamarad az öreg fundival. A jobb első lábat és a jobb hátsónak a talpát kell levágniuk. A bal mélyen bent van a mocsárban, ahhoz nem egykönnyű hozzáférni.

Már minden irányból „húznak a húsrá” a különböző nemű és korú bennszülöttek. Mindnyájan nevetve üdvözlnek. Hogyne! Egy-két napig minden kunyhó környéke a tűzön vagy napon szárított elefánthús nehéz szagától lesz illatos!

Abiaszi elemében van. Olykor odaszól egyik-másik csoportnak:

– Hiába, egészen hiába mentek! A fehér ember nem lőtt elefántot. Az elefánt elszaladt.

Nem sikerült az ugratás. A bennszülöttek már látták a levágott elefántfarkat, és nevetve sietnek a húshegy felé...

Másnap pihenő. Ugyancsak rám fért a sok fáradozás után. Délután még egyet kószáltam a környéken. Amikor hazaértem, azt reméltem, hogy már otthon találok az agyarakat. De semmi hír sem jött Relliből. Pedig az itthon levők már reggel felszerelték a rugós mérleget, hogy azonnal lemérhessük az agyarak súlyát. Valahogy úgy éreztem, hogy baj van. Nem néztem meg jól, vajon elefántom nem „single tusker”-e (egyagyarú). A nyugtalanság hajtott, és előresétáltam a Relli felé vezető bara-barán. Feltűnt Abiaszi alakja. Láttam rajta, hogy gyász hírrel jön.

Valamit motyogott, és átadta Relli szultánijának, Karallának levelét. Persze nem a szultáni írta, hanem „karáni”-jával (írnok) íratta. Nehéz volt kisilabizálni, de sajnos, megértettem. Szabadon fordítva így hangzott:

Annak a fehér embernek Palorinában, ki tegnap elefántot lőtt!

Sok üdvözllet neked, és küldöm azt a hírt, hogy a tegnap lőtt nagy elefántnak csak egyetlenegy agyara van. Éppen azért magam, személyesen mentem el a mocsárhoz megnézni, hanem az alsó (vagyis a mocsárba süllyedt bal oldali agyar) teljesen hiányzik. A kétagyaras elefánt elszaladt, és te lelőtted az egy agyart. Csak egy agyar van, a másiknak nyoma sincs. Ha levelem elért, jó lesz, ha azonnal eljössz, és magad is meglátod, hogy csak egy agyara van. Az emberek várnak, mert húst akarnak, de addig nem nyúlnak hozzá, míg nem jössz. Rossz hírt hoztam, uram! Isten veled!

Én, Karalla, Relli szultánija

Visszaküldtem Abiaszit, hogy hozza el az agyart, és lássanak hozzá bátran a húsfeldaraboláshoz. Már nagyon, illatos lehet, de azzal a west-nile-iek nem sokat törődnek.

Csak másnap este jött meg a szállítmány. Szép agyar volt. 223 centiméter hosszú és 82 font súlyú – de egy agyar mégiscsak egy agyar. Most látom csak, hogy egy híres

single tusker a zsákmányom. Sokszor volt már „tűz”-ben, agyarát is érte golyó...

A KAFFERBIVALY

Az első bivalykoponya – A bivalybőr jó csereeszköz

Faji változatok – Nyomon követés

A kafferbivaly érzékszervei – Kivert bikák

A sebzett bivaly bosszúálló

Kelet-Afrika óriási kafferbivalycsordáit majdnem teljesen megsemmisítette az 1890 körül dühöngő marhapestis. 1903-ban, mikor először tettem lábamat Afrika földjére, a kafferbivalynak a marhavészt túlélő példányai még nagyon kis szaporodást mutattak. Kelet-Afrika északi részeinek közelében csak nagyon kevés helyen, és ott is csak kis számban volt található ez a komor vad, melynek ravaszságáról, bosszúálló támadókedvéről annyit olvastam.

Nehéz lázzal értem a Kilimandzsáró lábánál fekvő Moshiba. Az ottani bóma (katonai erőd) betegszobájában vártam gyógyulásomat. A bóma folyosóján az azóta elhunyt Merker kapitány, a híres mászai természetbúvár trófeagyűjteménye várt elcsomagolásra. Merker kapitány nem volt szenvedélyes vadász, és a múzeumoknak küldendő anyagot nagyobb részben aszkárijai hordták össze. A trófeák között volt egy kafferbivaly koponyája is. Ez volt talán az első bivaly, amelyet a nagy epidémia³¹ után a Kilimandzsáró környékén lőttek. Egy aszkári lőtte a Pangani folyó térképezésére küldött expedíció során. Közepes bika koponyája volt. Homloka közepén, közvetlenül a szarv alatt, a 71-es modellű Mauser ólomlövedékének helye látszott. Rossz nyelvek megsúgták, hogy a bivaly már dermedt volt, mikor ezt a mesterlövést kapta.

Mindjárt a partraszállás után Mombasában, majd később Moshiban, nagy tömegét láttam a hatalmasabbnál hatalmasabb elefántagyaraknak, de azok sem jelentettek akkora élményt, mint ez a közepes bivalykoponya. Nem győztem bámulni: a láztól felcsigázott képzelet a legfantasztikusabb vadászkalandokat szötte-fonta az olajtól feketén ragyogó göröngyös, hatalmas szarvpár köré. Szinte bálványom lett ott-tartózkodásom alatt ez a bivalykoponya. Mikor már lábadozni kezdtem, elővettem Mannlicheremet, és próbálgattam, hogy hogyan lőném én is homlokon a támadó bivalyt. Mert hogy a bivaly ne támadjon, azt nem is tudtam elképzelni.

Első afrikai utam és utolsó kirándulásaim között nagyon sok idő telt el. Azóta nagyon gyakran volt alkalmam tanulmányozni az időközben helyenként nagyon elszaporodott kafferbivalyokat, és azt is tapasztaltam, hogy a veszélyességükről terjesztett hírek némileg túlzottak.

Csodálatos, hogy a kafferbivaly a nagy járvány után mennyire elszaporodott. Annyira, hogy sok helyütt a szabadon pusztítható, kártékony vadak listájára került, nemcsak kártevősei miatt, hanem még inkább azért, mert az időnként fellépő marhavész terjesztője. Azt tartják, hogyha a betegség kiüt a kafferbivalyok között, akkor szerteszéjjel szaladnak, s így messze földön terjesztik a ragályt.

Érdekes változás történt a bivalyok életmódjában is. Első expedícióm során sohasem láttam nyílt helyen bivalyt. Bármily korán kint voltam a legelőhelyükön, már jóval kivilágosodás előtt bevonultak a biztonságot nyújtó sűrűbe. Nem is lehetett

akkor másképp bivalyra vadászni, mint ha nyomon követte őket az ember.

Harmadik utam során már gyakrabban láttam, kora hajnalban vagy késő délután is egy-egy nagy bivalycsapatot, jóllehet akkor is még nyomon követve lőttem legtöbb bivalyomat. Pedig harmadik afrikai utamon sok bivalyt ejtettem el, mert másképpen nem tudtam volna az antilopborjak és más állatbébik tejszükségletét adó gulyát beszerezni.

Pénzért nemigen lehetett fejőstehenet kapni, de a vagája törzs harcosai két borjas tehenet adtak minden egyes bivalybőrért; ebből készítik ugyanis hatalmas pajzsukat. A vagáják szomszédai nyilazó népek voltak, ezek mérgezett nyilai ellen kellett a hatalmas pajzsok.

Három, Shirati körzetében „uralkodó” vagája törzsfő vetélkedett abban, hogy harcosainak bivalybőrpajzsa legyen, s így, ha Shiratiba érkeztem, válogathattam a legszebb tehenek közt. A vadonság hírmondója, a tamtam hirdette, hogy a fehér ember, aki majd dhauval (vitorlás bárkával) érkezik Shiratiba, sok bivalybőrt hoz magával. A vagáják meg is jelentek gulyáikkal, és én válogathattam a tehenek között.

Utolsó afrikai utam alkalmával, Ugandában több száz főnyi csapatokban láttam kafferbivalyt, és bizony némelykor nagyon megnehezítették az elefántvadászatot. Általában el lehet mondani, hogy Kelet-Afrika minden alkalmas vadonjában megtalálhatjuk a bivalyt, legyen az őserdő, mocsár, elefántfüves vagy bozóterdő, ha a közelben víz van. Víz és árnyék a nappali elheveréshez: a kafferbivaly legelső életfeltétele.

Az afrikai vadbivalyt három nagy csoportba oszthatjuk. Az egyik a hatalmas termetű, fekete kafferbivaly (*Syncerus caffer*), melynek elterjedési köre Dél-Afrikától egészen Kenya északi határáig és nyugatra a kongói erdőzóna kezdetéig terjed. A kafferbivalynak sok változata van.

Fokföldön a kafferbivaly már csak egyes védett területeken él, ahol az utolsó dél-afrikai elefántokkal együtt szigorúan védik a teljes kipusztulástól.

Az északi faj, a szudáni bivaly (*Syncerus caffer aequinoctialis*) Abesszíniában és Szudánban él. Ez a fajta mind testre, mind szarvra jóval kisebb, mint déli rokona. Ezekkel West-Nile tartományban találkoztam, ámbar azt hiszem, hogy ott éppúgy, mint a Semliki folyó völgyében a harmadik fajtaival, a kongói vörösbivallyal (*Syncerus caffer nanus*) kereszteződött, amelynek megint több helyi változata ismeretes. Ez a legkisebb, mondhatni törpe fajta az afrikai vadbivalynak, és a nyugati nagy erdőzóna lakója. Színe nem fekete, hanem rőt.

Előbbi afrikai útjaim során a bivalyokat kizárólag nyomon követve lőttem, illetőleg némely esetben, ha a követett bivalyt másképp nem bírtam lövésre kapni, és hajtásra alkalmas sűrűbe váltott be, hajtással próbálkoztam. A bivaly könnyen hajtható vad, ha a sűrűség nem nagy terjedelmű. Sokszor, ha az emberek rossz széllel indultak meg, a keresett bivaly azonnal kimozdult helyéből. Egyébként azt tapasztaltam, hogy a nagy lárma, dobolás sem mozdította ki oly könnyen, mint az emberek felől jövő légszimat.

Utolsó útjaimon a bivalyvadászat sokkal könnyebb volt, mint a nyomon követés, mert a fárasztó nyomozás után a bivalyok legtöbbször csörtető robajjal megugrottak, anélkül, hogy valamit is láthattam volna belőlük.

A csapatot legtöbbször nem érdemes követni, mert a sűrűségben heverő vagy megiramodó tömegből nehéz kiválasztani a jó bikát. A bivalycsorda valamelyik tagja különben is legtöbbször észrevette a közelgő vadászt, és ilyenkor a fárasztó nyomkövetés hiábavalónak mutatkozott.

A kivert, magányos vagy kettesévei-hármasával járó vén bikákat sokkal könnyebb volt nyomkövetve meglepni, mint a fiatal példányokat. Azt hiszem, hogy ilyen vén állatoknak a hallása is sokkal rosszabb, mint a fiatal állatoké. A bivaly érzékszervei különben igen jók. Kitűnő az orra, igen jól lát, és jó a hallása is. Éppen ezek a tulajdonságok teszik a kafferbivalyt támadás esetén komoly ellenfélle.

A volt Német Kelet-Afrikában a bivalylövés nem volt korlátozva, és így harmadik utam alkalmával bőven kivettem részemet a bivalynyomozásból, mert, mint említettem, bivalybőrökért vettem teheneimet. A nyomon követésnél nagyon kellett a szélre ügyelni. E célból – éppúgy, mint az elefántvadászatnál – egy kis tüllzacskóban mindig lisztet, perjét vagy egy kis csomó finom vattát vittem magammal, és időről időre – kivált ott, ahol a bivalyok közelsége nyilvánvaló volt – újra meg újra próbára tettem a szél irányát, mert a sűrű bozótban gyakran változik a légáramlás.

Ha a követett bivaly vagy bivalycsapat meg-megállva körben kezdett járni, már biztosra vettük, hogy a bivalyok nem messze fekszenek, amit különben az alkalmatlankodó légsereg is jelzett. Sokszor meg a szél olyan szagot hozott felénk, mintha valami nagy tehénistálló közelében járnánk.

A bivalyokat is nagyon gyakran kíséri a kullancsmadár, a piros csőrű Buphagus-csapat. Cserregésük sokszor elárulta jelenlétüket, de még gyakrabban el is ugratta őket. Nyugaton a mocsaras vidéken még a tehéngémek is állandó kísérői a bivalycsapatoknak, éppúgy mint az elefántoknak. A tehéngémek „jó” madarai a vadásznak, nem zajonganak, és így nem is árulják el annyira a vadász közeledését.

A bivalycsapat libasorban hagyja el nappali pihenőhelyét. A vezetőállat rendszeren egy vén tehén, a csapat bikája pedig a sereghajtó.

Azt tartják, hogy a remeteállatok sokkal veszélyesebbek, mint a csapatbeliek. Ez az

állítás nem fedi teljesen az én tapasztalataimat, mert úgy találtam, hogy a magányos bika cseppet sem támadókedvűbb, mint a csapatbeli, ugyanakkor nem kell félni a bivalyoknál nagyon gyakran előforduló vakrémület okozta nekiiramodástól, amikor könnyen elgázolhatják az embert. Ilyen bivaly-„stam-pede”³² sokkal ijesztőbbnek látszik, mint amilyen a valóságban, mert szimatot kapva az utolsó pillanatban legtöbbször elkanyarodnak. Erre természetesen nem szabad számítani, de az egészen biztos, hogy ha a vezető tehenet sikerül ellőni, akkor a csapat irányt változtat. A száraz nádason, elefántfüvesben vagy a magas hegyvidék bambuszsűrűin átszáguldó, vakrémület hajtotta bivalycsapat robaja leírhatatlan. Mintha ezer meg ezer pisztoly durrogná az acélos paták pattogása nyomán!

A magányos, kivert bikák közt akad a lakottabb helyeken veszedelmes, úgynevezett „rogue”³³ bika is. Ugandában nagyon gyakori volt az ilyen közveszélyes dühöngő. Azt hiszem, legtöbbjük sebet kapott, és azért üzent hadat mindenkinek. Abban az időben Ugandában a bivaly nem volt védett vad, mindenki – vadászjegy nélkül is – vadászhatott rájuk. A Viktória-Nyanza körüli népek még 10-15 fontot is adtak egy bőrért, és így sokan voltak olyanok, akik bennszülött vadászokat béreltek fel bivalyt löni. Innen volt a sok sebesült állat.

Az ilyen „rogue” bikák gyakran az elhagyott „sambák”-ban ütöttek tanyát, és kivált a vízért járó asszonynépre voltak veszélyesek. Az elhagyott ültetvény a legkellemetlenebb mesterséges vadon. A túlburjánzott aljnövényzet fele óriási csalán, másik fele meg mindenféle bogáncs és más szúrós, ragadós termésű dudva.

Ötödik utamon érdekes esetem volt ilyen „falú réme” bivalybikával. A Bugoma-őserdőbe igyekeztem, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum számára fekete arcú csimpánzt szerezzek. Mikor már majdnem elértem a gyűjtőtanyámul kijelölt falut, néhány fiatal legény rohant utánam. Egy-két szóval elmondták izgalmaik okát, és előadták kérésüket: egy bivalybika pusztítja napról napra a babvetéseiket, lelegeli az édeskrumpli leveleit stb. Egy embert, aki el akarta üzni, súlyosan megsebesített, másokat meg megzavart, jöjjenek, és szabadítsam meg őket ettől a rémtől.

Természetesen nagyon szívesen tettem volna eleget a kérésnek, de az akkori bivalyaimat már lelőttem (akkor csak négy bivaly lelövésére szólt az engedély), úgyhogy már régen tilalmas volt számomra a bivaly. Nagyon erős kísértésnek voltam kitéve, kivált amikor fegyverhordozóm kezdte kipakolni tokjából az elefántpuskát. De azután mégis jobbnak láttam, ha elállók a lelövéstől, és jól-rosszul megmagyaráztam az időközben összesereglő falunépének, hogy miért nem mehetnek a bivaly után. Az ottani előjárónak azt a tanácsot adtam, hogy tegyen azonnal jelentést a kerületi főnöknek, és ha annak az engedélye megjön, azonnal vállalom a lelövést, azonkívül a bivaly húsát is nekik adom.

Az emberek nagyon kedvetlenül mentek el, és láttam rajtuk, hogy talán félelmet gyanítottak vonakodásom mögött.

A következő napokban magam is láttam a bőszen remete hatalmas csapáit, jelentést is kaptam róla, majdnem naponként, de mivel az engedély még nem érkezett meg, nem is közeledtem a jelzett helyekhez, nehogy valamiképpen kísértésbe essem.

Vagy nyolc nappal utóbb meglátogatott egy kávéültetvényes barátom, és a kerületi főnöknek azt a kérését tolmácsolta, hogy lőjem le a kellemetlenkedő vén bivalybikát. Azonnal küldöncöket menesztettem szerteszét, hogy küldjenek jelentést a kivert

bikáról, természetesen jó baksist ígérve a hírhozónak.

Hogy, hogy nem, a bikának ettől a naptól nyoma veszett. Senki sem látta friss nyomát, pedig még három hétig ott tanyáztam. Ezt a furcsa esetet azután napról napra megtárgyalták a tábortüzeknél, és azt hiszem, hogy fegyverhordozóm még sokáig mesélte a „sejtáni” bivaly históriáját, mely megérezvén a veszedelmet, nyomtalanul eltűnt.

Mikor Ugandában a szabad bivalyvadászat járta, a könnyűnek látszó pénzszerzés sok kocavadászt is „bőrvadászatra” csábított, egészen, amíg néhány ember életével nem fizetett ezért a vállalkozásért. Természetesen még ennél is több sebesülés és haláleset történt a bennszülött vadászok között.

Uganda afféle elefántfüország, és ezért bivalyvadászatra a lehető legrosszabb terep. Ez is egyik oka volt annak, hogy az alkalmi bivalyvadászok közül többet megölt a sebzett állat.

Ottlétem idején sokat emlegették két vadász esetét. Egyiket felöklelte a bivaly. Az állat ezután gyorsan a másik után vetette magát, csakhamar utol is érte, és szarvára vette. Hogy a másik rálőtt-e a bivalyra, mikor barátját felöklelte a bivaly, arra már nem emlékszem határozottan. Azt hiszem, igen. Az első vadász időközben feltápáskodott, és fegyverét elhagyva egy fára mászott, honnan aztán két óra hosszat kénytelen volt nézni, hogy a bivaly hogyan dobálja szarvával társának tetemét, hogyan gyúrja, tiporja azt véres tömeggé. Mire a bivaly végre megunt a bosszúállás munkáját, a fáról lemászott vadász már csak vérrel átitatott, felgyúrt teret talált a tragédia helyén.

A sebzett bivaly követésénél a legnagyobb vigyázat szükséges. A régi vadászok és bennszülöttek állítása, hogy a megsebzett bivaly körben jár, hogy így a követő vadászt hátba támadja meg, némileg helytálló. De azt hangsúlyoznom kell, hogy a sebzett bivaly is a legtöbbször menekül és csak ritka esetben támad. Ez azonban teljesen kiszámíthatatlan, és ezért a legnagyobb óvatosság ajánlatos.

A vérnyomokat gondosan kell megfigyelni, mert pl. ha a sötét, majdnem fekete vér és a májcafatok májlövést jeleznek, akkor nagyon résen kell lenni. Tapasztalatom szerint ugyanis a májlövéses állat rendszerint támad, itt is szabály legyen, hogy megfontoltan tegyük az első lövést, és mindig tudjuk, hogy hová célozzunk.

Az igazán támadó bivalyt csak a halálos lövés tudja megakasztani támadásában. Az is gyakori eset, hogy a fára menekült vadászt órákig őrzi a sebzett bivaly, sőt tudok olyan esetet is, amikor egy vadász egy tüskés akácián volt kénytelen éjszakázni. Még egy jellegzetes tulajdonsága a bivalynak – ez egyébként az elefántra is jellemző –, hogy bosszúálló. A felbőszült bivaly bosszúálló tobzódása órákig eltart az ellenfél holttestén.

A bivaly szívós vad, és igen nehéz lövést is elbír. A lapockalövés a legjobb. A fejlövést igen megnehezíti az a körülmény, hogy a bikának igen széles a szarvtöve, és lövedékfelfogó szarupáncél védi a homlok nagy részét, kivált az orrát magasan fenntartó, figyelő vagy támadó bivaly esetében. A tehénnél vagy a kis vörösbivalynál a fejlövés sokkal könnyebben sikerül.

Egyes vidékeken a bennszülöttek nem nagyon félnek a bivalytól. Ugandában, a Lugogo-mocsarak mellett ismertem egy kisebb „mámi”-t, aki vagy 10 bivalyt lándzsázott le, mikor ennek a dúvadszámba menő állatnak a vadászata nem volt

korlátozva. Hajnalban 2-3 lándzsával felfegyverezve beopta a nyílt területen legelésző bivalyokat, és ha ez sikerült, akkor kb. 10-15 lépésről az állat oldalába hajította lándzsáját. Nekem is bemutatta lándzsadobó tudományát, miközben egyik lándzsájának nyele a heves rezgés következtében ketté is törött. Bizony, bármilyen gerelydobó versenyen megállotta volna a helyét, de pár lándzsával felfegyverkezve bivalyra vadászni – egyedül – mégis rendkívüli teljesítmény.

BIVALYVADÁSZAT USHANGINÁL

*„Vízkaparás” – Csalóka képek – Bivalygulya
Harcsa a pocsolójában – Az első ushangi bika
Támadó rinók – Egy a háromból
Pandasáró a bika szarván – A mézmadár
„Adósságtörlesztés”*

„A karaván halad.” De már csak cammogva, mert óriási a hőség, s a vizeskulacsok üresek. Kis idő múlva élénkebb lesz a tempó, még messze ugyan, de már sötétlik előttünk a Ruvána galériaerdeje.

Végre elérjük. A folyómeder száraz, de egy kis „kutyakaparással” lehet a homok alól vizet meríteni. Az emberek lerakják a terhet a száraz mederbe, s vízkeresésre indulnak. A partról dús lombú bokor hajlik a mederbe, s az egyik ember elkiáltja magát „*hapa maji*” (itt a víz!) Nem is kell mélyen kaparni, már szűrődik is a felszínre.

A néhány percnyi pihenőtől, s a Ruvána sűrű, sárga vizétől felüdülve vállukra emelik a terheket, és a kis karaván lassan vergődik tovább a parti sűrű akadályain keresztül. Megkönnyebbülve lélegzenek fel az emberek, mikor újra az asztalsímaságú, fátlan sztyeppen haladhatnak. A nap heve fakósárgára pörzsölt mindent, s a gyér fűvű sztyeppen szakadékok tátonganak. A vadtömegek is árnyékba húzódtak, csak a Thomson-gazellák és a lantszarvú tehén-antilopok csapatait látjuk legelészni. Minden ernyőakácia törzse körül szürke vagy fekete állattömeg áll vagy heverész. Amazok zebrák, ezek fehér szakállú gnúk. Az utóbbiak kifelé fordulva sorakoztak, éles szarvuk fej fej mellett szegeződik kifelé, az egész olyan, mint egy áttörhetetlen falanx. Közeledtünkre ki-kiválik a tömegből egy-egy gnúbika, először groteszk bakugrásokkal, majd kecses „spanyollépésben” közeledik felénk, aztán hirtelen megtorpanva, kíváncsian bámulja a messze húzódó karavánt.

Libasorban haladunk, én a karaván élén. Hátam mögött megszólít a fegyverhordozóm:

– Eltértél, uram, arra tarts, hol a víz szélén a három fehér madár látszik.

Nem víz, nem madár a megjelölt útirány, hanem a délibáb varázslata, mely a szomjas sztyeppe tavat teremtett, és a rezgő tapon az oroszlánok áldozatainak fehérülő csontjait kócsagokká változtatta.

Csodálatos bűvész a délibáb! Íme, én, aki úgy ismerem a lápok gyönyörű madarának, a szűzfehér kócsagnak minden mozdulatát, szinte kételkedem, hogy amit látok, csakugyan a délibáb játéka, hiszen oly tisztán vélem látni kecses, libbenő járásukat. Most hozzá is vágott valamihez, talán egy vigyázatlan halhoz, oly szemmel nem látható gyorsasággal, mint ahogy a mérges kígyó vág ellenfeléhez.

Amott a délibáb taván magános pelikán halászik: egy réges-régen lelőtt rinocérosz fehérülő koponyája az. Odébb vöröslő várromok rezegnek: ezeket a távolabb kószáló tehénantilopokból formálta a *fata morgana*.

Órákig haladunk a sivár, sárga, aszott pusztaságon, míg egy sötét szalag feltűnésével véget ér a délibáb játéka. Ismét egy időszaki folyó parti erdejéhez értünk.

Rosszul művelt durraföldek³⁴ következnek, majd egy nyomorúságos bennszülött falu. Vezetőket kellene felfogadnunk. Nehéz dolog; a falu férfinépe valahova „pombe”-inni ment, csak az asszony- és gyermeknép van otthon. De nem baj! Ügyes, öreg munyamparám fegyverhordozómmal itt hagyom, hogy a szükséges információkat, és ami a fő: vezetőt és durralisztet szerezzen, az utóbbit embereim részére. A hajnal derengése előtt sátramnál kell lenniük.

Öreg munyamparám most is remekelt. Még vonított a hiéna, és jajgatott a sakál, máris az említett bennszülött falutól másfél órányira, az Ushangi-folyónál felvert sátramnál állt. (Ennek a folyónak is többnyire száraz a medre.) Elmondta, hogy itt vannak a bivalyok, vezetőt is hozott, kit Mgunáne (Nyolc láb) néven mutatott be.

Elindultunk. Már szikkadt a harmat, de még mindenütt kint legelésztek a parti erdőségek pompás antilopjai, a mi szarvasunkra emlékeztető víziantilopok. Lépten-nyomon találkoztunk Afrika legcsúnyább vadjával, a varacskos disznóval. Itt egy vén agyaras-remete rohant farkát magasra tartva, ott meg egy kis konda szaglálódott nyugtalanul felénk. Apró, vaksi szemük keveset ér, de annál finomabb az orruk; a legkisebb szellőfuvallat is akárhányszor elárult bennünket.

A parti erdőség egy mocsaras tisztásán egyszerre csak megálltunk. Mintha a falu gulyája ment volna itt keresztül, akkora csapat bivaly nyomára akadtunk. Egyik fegyverhordozóm levette szandálját, lábhüvelykujját bedugta a bivalyganéba, s konstatálja, hogy már hideg, tehát a bivalyok órákkal előbb jártak erre. A bivalycsordát nem érdemes követni, mert ha rájuk is akad az ember, nem tudja a sűrűségben kiválasztani a bikát, és a csapatbikának soha sincs oly hatalmas szarva, mint a magános, kivert remetének.

Továbbmentünk. Vezetőm arca meglepődést és némi gúnyt árult el. Úgy látszott, azt gondolja, hogy a sok bivalynyom láttára inamba szállt a bátorságom. No megállj! – gondoltam – majd megváltozik a véleményed! De máris megtorpantam, mert a kőkeményre száradt talajon két magányos bika hatalmas patáinak nyomát véltem látni. Fegyverhordozóim is kételkedtek eleinte, hogy az általam felfedezett karcolás bivalynyom, de hamar meggyőződtek igazamról, amint a jelzett irányban puhább talajra értünk, ahol pompásan látható volt a két remete patáinak benyomódása.

Gyorsan követtük a nyomot. Mulatságos és bosszantó dolog volt látni, hogy Pandasáró, a másodmunyamparám és a frissen felfogadott vezető, Mgunáne, a sűrűbb helyeken mennyire respektálják a bivalyokat. Ha egy-egy bushbuck vagy víziantilop felugrott a sűrűben, akkor a két „vitéz” ugyancsak ugrott a fedezék felé.

Pandasárónak, aki különben elég bátor legény volt az oroszlánokkal és rinókkal szemben, igaza volt, hogy a bivalyokat nem szerette. Néhány hónap múlva, ugyancsak az Ushangi-folyónál, egy hatalmas bika fölvette szarvára, és eltörte a combcsontját.

Már jó egy óra hosszat követtük a bivalyokat, legtöbbször annyira nehéz sűrűben, hogy olykor négykézláb kellett rajta keresztülvergődnünk. Egy helyen, ahol a régi nyomokat újabb, friss nyomok keresztezték, elvesztettük a két remete nyomát. Mgunané-val előreküldtem embereimet, hogy ahol a sűrű megszűkül – ami a vezető szerint egy-két kilométernyi távolságra következik be –, kíséreljék meg újra felvenni a nyomot, és aztán hívjanak azonnal oda.

Embereim a sűrű megkerülésével csakugyan megtalálták a nyomokat, melyek egy

nagy kiterjedésű őserdőbe vezettek. Ott elég gyorsan haladtunk, mert a vadon elég „jó” volt, nem volt nagy az aljnövényzet, s így elég jól lehetett benne látni. Csak egy hibája volt – ami megszokott dolog Kelet-Afrikában –, hogy mindenütt sok volt a tövis. Mindenfelé víziantilopok ugráltak fel, s így már lohadni kezdett a reményem, hogy a bivalyokat ott kapjuk.

Majd nagyon „csúnya” helyre értünk. Alig lehetett benne egykét lépésnyire látni. Már gondoltam is magamban, csak itt ne legyenek bivalyok! De már akkor vissza is pattant Pandasáró. Én is észrevettem egy mozduló fekete tömeget. Gyorsan odaküldtem egy golyót, ahol a lapockáját sejtettem, de a lövésnek semmi látható hatása nem volt.

Azonnal követtem az állatot. Vérnyom semmi, így már arra gondoltam, hogy golyóm eltérült valami gallyon, és nem talált, ámbár gyanús volt, hogy a bika nagyon köröz. Egyszerre neszt hallottam. Odakúsztam, és láttam, hogy a bika ugyancsak megkapta a magáét. Ott, ahonnan a megugrás neszt hallottam, két hatalmas vérfolt piroslott a száraz leveleken. Tovább követtük. Alig tettünk ötszáz lépést, hallottuk, hogy a sebzett bika ismét megugrott.

Utunkban egy kisebb tisztáson kis sártócsára akadtam. A sebzett bika itt megfürdött a sárban. Talán még ott is kaptuk volna, de alig egy-két pillanattal előbb, akarattunk ellenére vagy húsz darab víziantilopot ugrattunk meg. Persze szidtuk a kurukat (a vízi-antilop kisuahili neve), hogy mindig rosszkor hozza őket utunkba az ördög.

A pocsolya menti magas, sűrű fán két fehér fejű halászsas (Cuncuma [Haliaetus] vocifer) vigyázott egy hatalmas harcsára, amely a pocsolyában vergődött. Az ikomai vezető lándzsájával le is szúrta a 120 cm hosszú halat, melynek testén már nagy sebeket ütöttek a halászsasok karmai.

Kár volt a hallal vesződni, de nem akartam embereim kedvét rontani. A vezető még a hallal babrált, amikor Pandasáró a tovarohanó bikára figyelmeztetett. Gyors lövést eresztettem a már-már eltűnő állatra. Aztán arrafelé tartottam, ahol a sebzett bika csörtetését hallottam. Újra megpillantottam, de ő engem még előbb. Hihetetlen gyorsasággal nekiiramodott. Kapásból lőttem rá.

Embereimet visszaküldtem a nyomra, magam meg odaszaladtam, ahol a bikámat utoljára fűjni hallottam. Odaérve, újra gyenge morgást és fűjást hallottam. Aztán csend lett.

Nagyon sűrű volt a bozót, azért csak igen lassan, óvatosan törtem magam az elnémult morgás irányába. Végre megpillantottam a fekvő bikát. Egy-két percig „fedtem” a puskám csövével, majd amikor láttam, hogy már nincs benne élet, fűtültem az emberekért. Azok csakhamar ott termettek. Nagy örömmel szemléltük az ushangi „első”-t. Óriási testű, széles, szépen gyöngyözött, habár kissé kurta szarvú bika volt.

Az Ushangi-folyó lett később az én bivalyozó területem, és Mgunáne vezetőmmel, aki ezután már mindig szívesen jött velem, ha az Ushanginál jártam, sok érdekes – bár néha kellemetlen – kalandban volt részem.

1910. október első felében ismét bivalyok után jártam az Ushangi-folyónál. Eleinte rossz helyen kerestük őket, de másnap egyik nyomozóm a ritkás akáciaerdőben

három összeverődött, kivert vén bikát látott.

A hírt későn kaptam meg, s ezért aznap már nem kereshettem fel a kicsapázott bivalyokat. Nyomozóm esküdözött, hogy a bivalyok nem vették észre, és nyugodtan fekvé maradtak. így hát remélhető volt, hogy másnap rájuk akadok.

Október 12-én hajnalban tehát elindultam a jelzett akácos felé. Közvetlenül sátram mellett egy galambfa állott. Ez a faóriás tele volt apró bogyókkal. Szinte több volt rajta a bogyó, mint a lomb, melyeket az ezerszámra odajáró zöld papagáj galambok (Vinago) már letördeltek. Közeledtünkre érces szárnycsapásokkal sűrű csapatokban szállt el róla vagy kétezer papagájgalamb, de legalábbis ugyanannyi még a fán maradt.

Jó ezt tudni – gondoltam ha este hazajövök, lelövök belőlük vagy fél tucatot a kis 22-sel. Ezek a galambok pusztán bogyókkal és gyümölcscsel táplálkoznak, s azért a húruk – kivált a fiataloké – kitűnő.

Nyomozóm az akácosban megmutatta a tegnap látott bivalyok fekhelyét. Nagyon bántott, hogy akkor nem jöhöttem el, mert ilyen jó helyen aligha láthatom őket újra.

Tévedtem. Most még „szebb” helyen akadtam az állatokra. Mégsem terítettem le aznap egyet sem, mert alaposan elügyetlenkedtem a dolgot. A naplóm mondja el a továbbiakat:

Először a tegnapi nyomon mentünk, majd ezt megunva, három embert a régi nyomon hagytam, mi meg az újat kerestük. így értem ki a bara-barára. Átmentem az Ushangi medrén. A túloldalon is sok volt a vad, gnú, zebra, lantos szarvú tehéantilop és gazella. Hajnalhasadás előtt oroszlánok is szóltak arrafelé.

Aztán visszatértem, hogy a régi nyomot kövesem. Embereim nyomát észrevétlenül elhagytuk, és egy kissé följebb mentünk. Alig tettünk néhány lépést, máris megpillantottuk egy magányos bika friss nyomát, amely keresztezte a bara-barát, és az akácosba tartott. Rögtön követtük. Hamarosan megláttuk a másik két bika nyomát; ezek az előbbihez csatlakoztak. Tehát megint együtt volt mind a három.

Az ikomai vezető egyszerre lehajolt, de én is megláttam valami gyanús fekete tömeget. A messzelátó megmutatta, hogy heverő bivalyok. Embereimet visszahagyva, egészen közel mentem hozzájuk, kb. 150-180 lépésnyire, és onnan messzelátóm segítségével kiválasztottam a legnagyobbat, és ehhez még egy-két lépést közeledtem. Sokáig nem láttam, hogy hol a váll-lapja, és hol a hátulja. Amint így kínlódtam a messzelátómmal, a bika egyszer csak felém fordult, és figyelő bivaly módra fejét magasan tartotta.

Oktalanul gyors elhatározástól hajtva, ülőhelyzetből célba vettem a fejét – ámbár azt egy kis fűzsombék takarta –, és löttem. Bikám tántorogva bár, de elugrott, és villámgyorsan eltűnt. Másodszor már nem löttem rá.

Nagyon bántott az eset. Miért nem löttem máshova vagy másik bikára? Golyóm egy kissé alacsonyan találta, vagy pedig a szarvtő szaruját nem bírta átvágni.

Mindenesetre követtem. Csakhamar nyálkás vérnyomokat találtunk. Egyórai időt engedtem most a sebzett állatnak. Ezalatt elfogtunk egy egynapos víziantilop-borjat; egy emberrel a sátramhoz küldtem. A kis víziantilopok talán a legszebb állatok az antilop-borjak között.

Egy óra múlva jó és rossz bozóton át követtük a bivalyokat. Már kb. két óra hosszat mentünk így, mikor egy megugró víziantilop-tehén kiugratta a bivalyokat is.

Utánuk rohantam, de csak a bozót hajladozásán és töredezésén láttam, merre járnak.

Sindánóval visszatértünk, hogy megnézzük a bivalyok fekvőhelyét és az esetleges vérnyomot. A fekvőhely közelében Sindánó megtorpan, fedezet után néz, és előremutatva súgja: bivaly!

De én azonnal felismertem az állatot: nem bivaly volt, hanem rinocérosz. Már megkaphatta szülönket, mert felénk neszelt, és már kezdte is a támadást jelző fűjását. Eldördült a puskám, és a rinó fültövön löve tűzben összeesett. De nem volt magában. Lövésemre a párja mellettünk csörtetett el fűjva, prüszkölve. Utánaküldtem egy golyót. Visítva nyugtázta, de azért csak továbbvágatott. Mi nyomban utána. Kiértünk a bozótból. A sebzett rinót a nyílt sztyeppen pillantottam meg, s mivel a szelünk rossz volt, és sebzett állatról volt szó, kénytelen voltam nagyobb távolságról (kb. 200 lépésről) rálőni. Éreztem, hogy a golyóm kissé hátrább csúszott. Ezt a második lövést az állat nagyon rossz néven vette, mert fűjva, ordítva, mint egy fékezetlen autó rohant felénk, kik a gyér fűvű sztyeppen hasaltunk. Gyorsan új golyót akartam csúsztatni a Schönauser csövébe, de az ismétlőszerkezet – mivel a lövedék mélyen belecsúszott a töltényhüvelybe – felmondta a szolgálatot.

Izgalmas pillanatok következtek. A rinó dübörögve közeledett, én meg kapkodva dolgoztam fegyverem rendbe hozásán. Legalább ugrana fel Sindánó – gondoltam nem éppen önzetlenül –, s rohanna el, hogy a rinó utánavetné magát! De Sindánónak is volt esze, mozdulatlanul lapult vagy 20 lépésnyire a hátam mögött.

Egyszerre csak a rinó megingott, hátra, majd előre csúszva lefeküdt, és nem mozdult többé.

Nagyot sóhajtva lélegeztem fel! Fél perc múlva puskámat is sikerült rendbe hoznom.

A rinók szarva, kivált a tehéné, elég jó volt.

A szarvak leszedése után – embereimnek már nagy gyakorlatuk volt ebben – megint a bivalyok után vetettük magunkat. Vagy fél óra múlva újra megugrottak, de sajnos, ismét oly sűrű helyen, hogy nem lőhettem rájuk. Késő estig követtük őket, de hiába.

Sajnos, a másnapi nyomozás is eredménytelen maradt. De azért a meglődözött bika két hónap múlva mégis megkerült.

Bivalyozni jártam akkor is az Ushanginál. Kora reggel, nagy távolságban, óriás gnú- és zebracsapatok között, egészen nyílt területen pillantottam meg az én három remetémet. De jól tudtam, hogy addig nem lehet őket lövésre kapni, míg a szemes zebrák és gnúk közelükben vannak.

A zebrák ugyan nem valami óvatos állatok, és könnyű őket lövésre kapni, de ha egyikük meglát valami gyanúsat, akkor ugató nyerítésével alarmírozza az egész környéket.

A vadtömegek lassan mégis mozgásba jöttek, a zebra- és gnú-csapatok a fedezetlen síkságra vonultak, míg a három öreg bika lassan – gyakran álldogálva – egy mimózaerdőske felé vonult. Mi egy földrepedésbe húzódva vártunk, hogy a vadtömegek eltűnjenek a bivalyok környékéről. Amint így látcsöveztem őket, néhány gepárdot pillantottam meg, egy csapat Peters-gazellára spekuláltak. Lövésre is kaphattam volna őket, de hát most bivalyokról volt szó.

Végre megtisztult a bivalyok környéke, mi pedig minden kis fedezetet

felhasználva, próbáltuk elvágni az útjukat. Baj volt, hogy időközben erős szélvihar lepett meg, úgyhogy nem lehetett nyugodtan célozni. Nagyobb távolságról – kb. 200-250 lépésről – kétszer rálőttem a legnagyobbnak vélt bikára, de lövéseim eltérültek, mert a szélvihar éppen akkor érte el erejének tetőfokát.

Több órán át követtük a bivalyok nyomát, időközben a szélvihar is elállt, csak egy kis szellő fújt állandóan az arcunkba. A szelünk tehát kitűnő volt.

Bivalyaink újra betértek abba az akácosba, ahol első ízben találkoztam velük. Már jó ideje lépésben mentek, biztosra vettem, hogy hamarosan leheverednek az akácosban. Annál is inkább, mert nyomaikból láttam, hogy egyre gyakrabban megállnak, tanyát keresnek.

De mi ez? A lépésben haladó bivalynyomok erősen felvágták a talajt. Az állatok valamitől megriadva, örült iramban megugrottak az Ushangi dzsungelja felé.

Egyik emberem mézkeresésre indult, ennek a szagától riadtak úgy meg a bivalyok.

Képzeltető, hogy nem dicsértem meg a rosszkor tett kirándulásért!

A bivalyok a sűrűségbe érve szétváltak. Mi a legnagyobb csapást követtük, mely egy nagyon rossz, mályvához hasonló, három méter magas kórókból álló sűrűbe vezetett. Ide hiábavaló a csapáskövetés. Itt csak hajtás vezethet célhoz.

Embereimnek meghagytam, hogy kerüljék meg a helyet, s aztán rossz széllel menve – mindenütt fák fedezete alatt nyomják a bikát felém. Én a beváltásnál, egy kis tisztáson álltam fel.

A hajtás megkezdődött. Embereim üvöltöztek, zuhantak a fákról a mályvásba dobált kövek és száraz ágtöredékek. Sokáig semmi mozgás. Egyik-másik bátrabb emberem abban a hitben, hogy a bivaly úgyis kiváltott már, a mályvásba nyomult. Ekkor kicsörtetett, nem messze tőlem, a hatalmas bika. Amíg az alig huszonöt lépésnyi tisztáson átszaladt, váll-lapjába lőttem fegyverem tölténytárának az öt töltényét.

A bika a dzsungel szélén tántorogva megállt. Itt még két lövést kapott, mire összerogyott, és felhangzott a halódó bivaly halálbőgése...

Végtelenül nagy volt az örömöm, hogy a három közül legalább egyet elcsíptem. A lelőtt bika óriási volt, szarva is elég jó, a legjobb az Ushanginál elejtett bivalyok közt.

Mikor embereim a koponyáját megtisztították a hústól, láttam, hogy ez a bika régi ismerősöm. Szarvtöve szaruját átütve, a koponyacsontban ült az én formátlanná lett régi golyóm.

Október végén megint visszatértem az Ushangihoz bivalyra vadászni, és élő állatokat, nevezetesen rinóborjakat fogni. Három bivalybikát lőttem már e kiránduláson, az utolsó kettőt ugyanegy napon. De meg is dolgoztam értük, mert csak nagyon hosszú hajsza után sikerült végeznem velük. Nem is térhettem vissza sátramhoz, hanem kénytelen voltam az éjszakát a szabadban tölteni. Éjjel hatalmas zivatar tört ki, mely kioltotta a tűzünket, s így csuromvizesen, dideregve vártuk a hajnal derengését.

Ennek a keserves éjszakának csakhamar kellemetlen következményei jelentkeztek. Malária kínozott, s ami még rosszabb volt, kiújult régi dizentériám³⁵.

Hajnalban nem is akartam fölkelni, gondolván, hogy az egész napot rozoga tábori ágyamon töltöm.

Amint így hevertem, sátramhoz rohant egy teherhordó, és jelentette, hogy egy nagyon nagy bivalybikát látott sátram közelében.

Kénytelen-kelletlen feltápászkodtam, és elindultam a bika után. Nem akartam az emberek előtt *goj-gojnak* látszani (így nevezik őket a gyengéket). Bivalyom egy sással és bivalyfűvel benőtt sűrűbe váltott be, sátramtól 5-600 lépésnyire. A sűrűség nem volt nagyobb 50-60 holdnál.

Rossz szél fújt, s ezért nem követhettem a bikát a sásban. Embereim nógattak, hogy álljak fel a csapával ellentétes oldalon, ők majd meghajtják a sűrűt. Nem

szívesen álltam rá, szinte éreztem, hogy baj lesz belőle.

Egy cserjével benőtt termitadombon helyezkedtem el. A hajtás elkezdődött, de a várt bivalybika helyett egy óriási varacskos kan rohant el mellettem. Szinte megkönnyebbülve lélegzettem föl, mikor embereim ismét összegyűltek. Meghagytam nekik, hogy száraz kórókból készítsenek fáklyát, s ezekkel majd a déli órákban gyújtsák fel a fürengeteget, és tűzzel hajtsák felém a ravasz bivalybikát.

Eddig az ushangi bivalyokkal nem volt bajom, s így a bennszülöttek nagyon könnyen vették a dolgukat. Nem akartak délig várni, és kértek, engedjem meg, hogy a nyomot követve hajtsák meg a sűrűt, amelyből hitük szerint bizonyosan kiváltott már a bika

Nem akartam kedvüket szegni, hát rájuk hagytam. De figyelmeztettem őket, hogy ha menni akarnak, egy tömegben menjenek, mert sok embert a legtöbb állat ritkán támad meg.

Megint a termitadombon helyezkedtem el. Vártam a hajtás megkezdését jelző túlkölést és az utána következő hajtólármát, de a hajtólárma helyett jajgatás riasztott fel.

Tőlem kb. 300 lépésnyire a széjjelfutott emberek egyikét szarvára vette az óriási bivalybika.

Gyorsan a támadóra löttem. Tompa beütődés nyugtázta a lövést, a bika kissé leroskadott, és áldozatát otthagya, az Ushangi felé lépdelt. Még egyet löttem utána. Ismét hallottam a bevágást.

Több lövést is tehettem volna, de egyik emberem, a kissé bárgyú, óriási termetű Csandáro, fölállott, és leste az elvonuló bikát. Nem mertem lőni, mert idegeimet betegségesen kívül már úgyszólván eléggé megviselte az előttem lefolyt jelenet. Hiszen vakmerő lövés volt az első is!

A bika eltűnt a parti erdőben, én pedig rohantam az áldozathoz. Szegény Pandasáro volt, másodmunyamparám. Fején véres seb tátongott, de nem volt veszélyes. Nagyobb baj volt, hogy szegénynek eltörött a jobb combcsontja. Zúzódások látszottak az oldalán is, de azok nem voltak olyan súlyosak, mint az első percben hittük.

Hevenyészett hordágyon sátramhoz vittük, és ott – míg én levelet írtam a kb. hétnapi járásra levő utegi álomkóros telep orvosának, ügyes öreg munyamparám, Najsebva síneket faragott. Mikor ezekkel elkészült, azonnal hozzáfogtunk a tört végtag bépólyázásához. A „műtét” megkezdése előtt egy vizespohár whiskyt itattam Pandasárával, de így is ordított, amíg a műtéttel elkészültünk. Aztán nyolc emberem (négy-négy felváltva) Utegi felé vitte a sebesültet, ahol nagy tudású orvosok küzdöttek a népeket pusztító álomkór ellen.

Pandasáro négy hónap múlva újra szolgálatomba állott, s noha törött lába kissé kurtább lett, mégis ő maradt a leggyorsabb emberem.

A gonosz bikán bosszút sem állhattam, mert Pandasárával késő délután végeztem, s csak akkor indulhattam a sebzett bika után. Embereimet nagyon lehangolta az eset. Csak Sindánót vittem magammal, de úgy láttam, hogy ő sem örül a kitüntetésnek, s ezért hagytam, hadd kullogjon hátul. Magam jártam a vad nyomán a sűrűséget, amíg az egy nagyon sűrű mályvásbozótba nem vezetett. Oda örültség lett volna követni.

Másnap kora hajnalban már a nyomon voltam. De úgy látszott, a gonosz bikát az

ördög is segíti. Nyomozás közben bősült méhraj esett ránk. Sindánó hasztalan sivített és hadonászott, alaposan összeszurkálták. (A sátramnál később harmincegy-néhány fullánkot szedtek ki födetlen fejéből.) Engem is több helyen, arcomon, kezem fején érték a méhfullánkok; ezek különösen hatékonyak voltak a nagy hőségben.

Az mentett meg bennünket, hogy én hirtelen felgyújtottam a tavalyi magas füvet. A szemem azonban teljesen bedagadt, s csak Sindánó támogatásával bírtam hazavergődni. Csak másnap estére jöttem rendbe.

November másodikán, noha még nagyon „japános” vágású volt a szemem, újra elindultam a sebzett bika keresésére, de kevés reménnyel. Az emberek is oly kedvetlenül követtek, mintha vesztőhelyre vinném őket.

Hajnalban hiénamuzsikára indultam el. Útközben hihetetlen tömeg vadat láttam, kivált impalákat, a sebzett bika nyomát azonban nem találtam meg.

Csak jóval később akadtam friss bivalynyomra. Ezt azonnal követtem, de embereimnek meghagytam, hogy maradjanak vissza. Nagy örömmel vették tudomásul.

Alig tettem a dzsungelben kétszáz lépést, máris hallottam a bivalyok dühös fűjását, majd vad csörtetését, de a bozót olyan sűrű volt, hogy semmit sem láttam, pedig alig voltam tízlépésnyire az állatoktól. Ezekből kb. négyszáz lépésre megint megugrott három bivaly anélkül, hogy lőhettem volna. Nemsokára aztán újra fölvertem egy kisebb bivalycsapatot, de ezekből is csak egy megvillanó sötét tömeget láttam.

Vissza akartam térni, hogy az emberekkel találkozzam, de kissé eltértem előbbi utamtól, és csakhamar ismét friss nyomokra bukkantam, tehát ezeket követtem. Egy mézmadár fecsegését hallottam hirtelen, amely makacsul hozzám szegődött, és föllármázta a vadont. Próbáltam elriasztani, de csak azt értem el, hogy a gonosz madár még idegesebben, még hangosabban hívott a méhek fészkehez.

Erre a nagy csacsogásra fölpattant fekvőhelyéről egy bivalybika, és magasan föltartott fejjel felém figyelt. Jó, hogy idejekorán észrevettem! Bár szembenéző bivalynál a homlokát beborító széles szarvtő miatt nagyon bizonytalan a fejlődés, itt nem tehettem mást, mint közvetlenül a szarv pereme alatt célba venni a homloka közepét, és tüzelni.

Lövésemre bikám hang nélkül, tűzben esett össze. Ekkor láttam csak, hogy egy másik – valamivel kisebb – bika is áll a lelőtt mellett. Ezt rézsút váll-lapon lőttem, mire megugrott, de még volt időm arra, hogy másik golyót röptsek belé. Mind a két lövésem jó volt, nem is vitte tovább harminc lépésnél, összeroskadott, és megkezdte utolsó bögését.

A halálbögésre tölem jobbra mint a fergeteg rohant nekem két bivalytehén, egy-egy másfél éves borjú a nyomukban. Az elsőt fejen lőttem, mire az is tűzben összeesett. (Bivalytehénnél ez könnyebb dolog, mint a bikánál, mert a szarv töve nem fedi annyira a homlokot.) A második tehenet puskám utolsó patronjával, alig három lépésről lőttem nyakszirtén, úgyhogy az dögre löve, egész hozzám csúszott, s nekem, hogy el ne üssön, félre kellett ugranom.

A két üszőborjú a lelőtt tehenektől vagy húszlépésnyire állott meg, és csak hosszas kiabálásomra vonult el. Lőni persze nem akartam rájuk.

Mikor vége volt a dolognak, akkor kezdték megérezni idegeim az alig egy-két perc

alatt lejátszódott esetet, és bizony egynéhányszor végigszaladt a hideg a hátgerincemen.

Hosszas sípolásra, kiabálásra egy óra múlva előkerültek embereim is, akiket egy borjas bivalytehén a fákra kergetett, mikor felém indultak.

Amikor megmutattam nekik a három egymás mellett fekvő bivalyt, örömujjongásban törtek ki, ami diadalordítássá fokozódott, mikor kissé távolabb a negyediket is megpillantották.

Az öreg Najsebva pedig ünnepélyesen kijelentette: „Uram, a bivalyokkal leróttuk az adósságunkat.”

AZ AFRIKAI ORRSZARVÚ

*Elterjedési köre – Helyi változatok
„Fekete és fehér” rinocérosz – Veszélyes vad?
Természete – Életmódja – Madár barátai
Éjjeli izgágasága – A mászaiak meséje
Mégmérgezett nyilakkal pusztítják*

A közönséges vagy fekete orrszarvú, a rinocérosz (*Diceros bicornis*) Kelet-Afrikában még meglehetősen gyakori, kivált Kenya északi részeinek lakatlan vadonjaiban. Elég sok van Tanganyika északi tájain is. A déli vidéken ritkul a számuk.

A tulajdonképpeni Ugandában teljesen ismeretlen. Ott a Viktória-Nílus elterjedésének nyugati határa.

A fekete orrszarvúnak is több fajtáját és helyi változatát különböztetik meg. A hegyi erdőkben élő rinókat (Afrikában csak így nevezik őket) a vékony, hosszú és némileg lapított szarv jellemzi, míg a síkságon élők szarva kurta és vastag. Északon, a Rudolf-tó mellett és a Szomáliföldön élők jóval kisebbek, mint a déli vidékek orrszarvúi.

Valamikor a hegyvidékek rinóinak szarvformája mindig egy és ugyanazon típust mutatta, ezért a hegyi fajtát *Diceros bicornis holmwoodi* néven különböztették meg a rendszerezők a közönségestől, a bicornistól. Most úgy látszik, erősen keveredik a hegyvidékek orrszarvúja a síkságival, mert a terjedő kultúra sok helyen a síksági állatokat is a hegyvidéki erdőségekbe szorítja.

A fekete orrszarvúnak, amely éppoly kevésbé fekete, mint amennyire nem fehér a fehér orrszarvú, felső ajka kicsúcsosodik; ez a fajta majdnem kizárólagosan gallyal és falevéllal él – azért leginkább a sűrű bozóterdőket kedveli. A száraz időszakban a magas hegyek erdőségeiben, az úgynevezett „szubogók”-ban nagy tömegben tanyázik. A fehér orrszarvú (*Ceratotherium simum*) jóval nagyobb, mint közönséges rokona. Az afrikai és az indiai elefánt után a legnagyobb szárazföldi emlősállat. Színe szürke, és alig valamivel világosabb, mint a közönséges rinóé. A különbség – a nagyságától eltekintve – az, hogy a fehér orrszarvú felső ajka egyenesen metszett; ezért több vadászati író helyesebben széles szájú rinocérosznak nevezi. Nem gallyal, hanem kizárólag fűvel él.

A fehér orrszarvú elterjedése már nagyon korlátolt. Dél-Afrikában már a múlt század első felében kipusztult. Most csak a dél-afrikai rezervátumokban található egy-két védett példány. Az északi fehér rinocérosz létezését Sir Samuel Baker állapította meg először a Ladóban látott két rinószarv alapján. Ez az északi fajta (*Ceratotherium simum cottoni*) alig különbözik valamiben a majdnem kihalt déli fajtától. A fehér orrszarvút az ugandai, a szudáni és Belga Kongó-i vadásztörvények szigorúan védik. Így fennmaradása egyelőre biztosítva van.

A fekete rinóval (a „kifaru”-val, ahogy a bennszülöttek nevezik) az első, de kivált a harmadik afrikai utam alkalmával igen gyakran találkoztam, és meglehetősen sokat ejtettem el. Utolsó utaimon az orrszarvúvadászat már nem nagyon csábított.

A fehér orrszarvúval csak az utolsó két afrikai utam során ismerkedtem meg.

Mikor 1903-ban a Kilimandzsárónál letelepedtem, az ott élő egy-két európai az orrszarvút a legveszedelmesebb vadnak festette le, és figyelmeztetett, hogy legyen nagyon óvatos, ha a kifaruval találkozom. Az elefántot az orrszarvúhoz képest teljesen veszélytelennek tartották.

Az orrszarvúnak azért volt olyan nagy tekintélye, mert közvetlenül odajövelelem előtt megölt egy európaikat. Azonkívül nagyon gyakori volt abban az időben, hogy a partoktól a Kilimandzsárhoz igyekező szafari lármája egy-egy álmodozó rinót felzavart, és az vak dühében a szegény teherhordókat szétzavarta.

Sokáig nekem is az volt a meggyőződés, hogy a rinocérosz a legveszedelmesebb vad. Ez onnan származott, hogy az első időben minden rinómat – akár nyomon követtem, akár véletlenül botoltam belé – pár lépésnyi távolságból láttam meg, és lőttem le tüskés, tövises bozóterdők sűrűjében. Később azután megtanultam, hogy a szegény kifaru nem mindig lett volna veszélyes, mikor annak gondoltam, de a sűrű bozótnak, alig pár lépésről fújva-prüszkölve az ember felé vágató vastagbőrű felbukkanása nem a legalkalmasabb pillanat, hogy a rinó igazi szándékát mérlegeljük.

Az orrszarvút mogorva, nyugalmat és egyedüllétet szerető állatnak ismertem meg. Sohasem láttam más állatfajtákkal összekeveredve legelészni. Azt azonban gyakran tapasztaltam, hogy azonnal észrevette, ha a tőle nem messzire legelésző zebra, antilopok felém figyeltek, és mikor azok futásnak eredtek, ő is követte példájukat.

Rendesen párosan vagy egyedül található. Háromnál többet együtt sose láttam. Kenya északi részein gyakran megfigyeltek ötös rinócsapatokat. Nemegyszer láttam azt is, hogy a hármas csapat egy vén tehénből, annak majdnem anyányi borjából és egy egészen apró borjúból állott.

A rinó háborítatlan vidékeken reggel kb. nyolc-kilenc óráig csatangol, és ezután valami sűrűségben, a nyíltabb helyeken pedig egy-egy árnyas ernyőakácia alatt késő délutánig pihen mozdulatlanul.

Szundikálása és nappali kószálása közben, mind a sűrűségben, mind a nyílt terepen, hűséges őre a kullancsmadár, mely csirregéssel jelzi az ellenség közeledését. Ezek a kullancsmadarak más állatra is rászállnak, hogy a gazdaállat testéről a kullancsokat és az egyéb élősdieket leszedjék, de ez a szimbiózis³⁶ egyenél sem annyira feltűnő, mint az orrszarvúnál. Ha a szelünk jó, és a rinót nem kísérik kullancsmadarak, akkor nagyon könnyű pár lépésnyi távolságra becserkészni, mert a látása végtelenül gyenge. Szaglása azonban kitűnő. A legkisebb szellőfuvallat elegendő, hogy hangos felhorkanással felpattanjon álmából, azután tájékozódni próbáljon az ellenség felől, mielőtt farkát feltartva odébb vágatna. Rohanásának irányát legtöbb esetben az ember felé veszi, pedig talán csak a kíváncsiság vezeti, és semmi rosszat nem akar. Ez a rossz szokása okozza sok esetben a vesztét.

Éppígy viselkedik, ha a kullancsmadarak ellenséget sejtve, csirregve felrepülnek és tovaszállnak; de azonnal lecsillapul és leheveredik, ha a madarak megnyugodva visszaszállnak a hátára.

Azt is tapasztaltam, hogy ezek a kullancsmadarak csak az ember közeledésére riasztják fel a gazdaállatot. Ha antilop vagy más állat közeledik a rinó pihenő- vagy legelészőhelyéhez, akkor nyugodtan maradnak.

A vízszegény szavannákon az ismert vizesgödröktől sokszor nagyon nagy távolságra találunk rinónyomokat, viszont nemegyszer a nyomokat követve akadunk vízre. Rendszerint mindjárt naplemente után jelentkezik az ivóhelyen; ezért már délután elindul a víz irányában, és legelészve közelíti meg. Ha a vizesgödör nagyon messze van, akkor egyenletes iramban tart arrafelé.

A nappal csendes állat éjjel meglehetősen zajossá válik az ivóhelyeken. Többször meg is zavarták éjjeli nyugalmunkat, mikor ilyen ivó- és dagonyázóhely közelében ütöttük fel sátrainkat. Korábbi rinócsapáson nem is tanácsos tábort ütni, mert az állat éjjel esetleg visszatér a csapáján, és nagyon kellemetlen pillanatokat szerez a pihenő szafárinak. Nekem is volt ilyen esetem; jó, hogy egy riasztólövés más irányba terelte a hivatlan látogatót.

Nem csupán a kitiport váltóit, hanem az ürítkezőhelyeit is meg szokta tartani. Ezek rendszeren valami bokor vagy fa tövében vannak, és a hullatékát hátsó lábával elkaparó rinó ilyen helyeken mély gödröket ás. Mászai barátaim (a mászaiak harcias, nomád pásztornép) érdekes mesét mondtak el nekem, hogy mi okból kapar ennél az aktusnál az „amuny” (mászai neve az orrszarvúnak).

„A rinók valamikor régen is gonoszak voltak, sokkal gonoszabbak, mint most. Támadták az embereket, szétzavarták nyájaikat, úgyhogy az emberek megsokallták a dolgot, és elindultak, hogy végezzenek velük. De akkor az emberek még nagyon ostobák voltak (mesélőm bevallása szerint még a mászaiak is), mindig összetévesztették az elefánt nyomát a rinóéval, és így gyakran felverték délutáni szunyókálásából a nyugalmat szerető elefántot. Az elefánt ráunt a zaklatókra, és arra kérte az orrszarvút, hogy vagy javuljon meg, és ne kellemetlenkedjék az embereknek, vagy ha nem akar megváltozni, akkor hagyjon maga után valami jelet, amiről az ostoba emberek is felismerik a nyomát. Persze az orrszarvú rá sem hederített, s még inkább alkalmatlankodott az embereknek, akik megint az ártatlan elefántot verték fel nyugalmaiból.

Az elefánt erre megsokallta a dolgot, a bozót sűrűjében elcsípte a rinót, és egy frissen kicsavart faderékkel olyan huszonötöt vert a fenekére, hogy az »amuny« minden nemzetsége bizonyos dolga végeztével az elefánt kívánsága szerint azóta is szorgalmasan kikaparja hátsó lábával a jelet, és messzire elkerüli az elefántot.”

A bennszülöttek általában azt hiszik, hogy az orrszarvú kerüli az elefántot, és a vízilóval is hadilábon áll. Hogy mennyi igaz ebből, azt nem tudnám megmondani.

Az orrszarvút nagyon népszerűtlenné tette az a tulajdonsága, hogy ostoba dühében sokszor megtámadja a szafárikat. Ha a „pagazik”-nak (teherhordóknak) legtöbbször nem is történt bajuk, mert idejekorán fákra menekültek, a földre dobott terhekben mindig sok kár esett. Még súlyosabb következményű az ilyen vak nekirohanás olyan esetekben, amikor poggyászállatok alkotják a karavánt, mert a szerterohanó állatokat nagyon nehéz összefogni, azonkívül így a rakományban még több kár esik.

Távollétem alatt az én szafárimat is két ízben ugrasztotta szét a kifaru. Nyílt terepen, kivált, ha hű kísérei, a kullancsmadarak nem tanyáznak a hátán, az orrszarvút becserkészni és elejteni igazán könnyű dolog. De mindig idegfeszítő, veszélyes mulatság, ha nyomon követve, sűrű bozótban vadászik rá az ember. Volt idő, mikor az orrszarvúak nagyon felzaklattak, és egyre gyakrabban jelentek meg maláriás lázálmaimban. Igaz, hogy elejtett orrszarvúimat javarészt sűrű bozótban vagy buja aljnövényes galériaerdőkben lőttem. Ráadásul azokon a vidékeken sok volt a bennszülöttek mérgezett nyilaitól megsebzett kifaru.

Azt is tapasztaltam, hogy az afrikai veszélyes vad között az orrszarvú a legingerlekenyebb. Arra is hamar rájöttem, hogy az orrszarvú támadása – még a komoly támadás is – nagyon könnyen visszaverhető, ellentétben a támadó oroszlánnal vagy kivált a bivallyal, mely véreb módjára üldözi ellenfelét. A látszólagos támadásnál a puska durranása vagy csak egy rákiáltás is elegendő, hogy a támadó irányt változtasson.

Azt is tapasztaltam, hogy az orrszarvú szívóssága nem nagy. A lapockalövés hamarosan végez vele, még akkor is, ha nem a szívet érte. Ilyenkor élesen felsívít, egészen úgy, mint a leszúrt disznó. Egy vadnál sincs a tüdőlövésnél olyan erős vérzés, mint az orrszarvúnál.

A bennszülött vadászok, nevezetesen a vándorobók és a vakambák az orrszarvút könnyű zsákmánynak tekintik, mert – ha nincsenek rajta a kullancsmadarak – könnyen be tudják lopni az alvó vagy legelésző állatot, és alig pár lépésnyi távolságról eresztik beléje mérgezett nyilaikat. A vándorobók azonkívül mérgezett hajítólándzsát is használnak.

Az utóbbi időben, amikor a rinocéroszszarv nagyon keresett cikk lett, a vándorobók óriási pusztítást vittek végbe az orrszarvúak között. Régebben is vadászták az orrszarvút, de leginkább csak a húzáért. Szarvából legfőljebb buzogányt vagy burnóttartót faragtak.

A legújabb időkben az orrszarvúszarv magasabb értékű volt, mint az elefántagyar.

A fekete orrszarvú szarvának rekordja Rowland Ward³⁷ szerint 53½ hüvelyk, a fehér rinocérosz szarvának rekordja 62½ hüvelyk.³⁸

Az orrszarvú vastag hátbőréből sétabotot faragnak, korbácsot készítenek.

ORRSZARVÚK NYOMÁN

*A szimuláns hirtelen meggyógyul
Az öreg tehén és felnőtt borja – Baleset a rinóvadászatnál
A holt rinó főlemeli fejét*

Jelentést kaptam, hogy egy rinótehén jár kisborjával az Ushaginál. A kicsit szerettem volna elfogni, ami csak úgy lehetséges, ha az anyját lelövöm. Ez bizony kegyetlen dolog, de hát a szükség törvényt bont.

A hajnali indulás előtt a fényképezőgépet hordó emberem takaróba burkoltan, hosszú botra támaszkodva sátram elé vánszorgott, és jelentette, hogy nem jöhet velem, mert fáj a lába. A bennszülött, akármilyen is a betegsége, a maródivizitre mindig így, takaróba burkoltan és botra támaszkodva jelentkezik. Ez náluk a hivatalos forma.

Hamarosan megvizsgáltam az embert, s úgy találtam, hogy szimulál. Tehát vállára akasztottam a gépet, és velünk kellett jönnie, amit szomorúan vett tudomásul, de ügyelt arra, hogy a sántikálást mindvégig szimulálja.

Vagy egy óráig meneteltünk, minden nyomra, minden jelre figyelve, s így nemigen törődtünk a hátul kullogó sántánkkal, aki igyekezett kiesni látási körünkből, hogy ne kelljen mindig a fárasztó sántaságot színlelnie.

Egyszer csak jajongó segélykiáltásokat hallunk, melyekbe belevegyül a támadó orrszarvú dühös, fújó horkanása. Gyorsan arrafelé pillantok, fegyverhordozóm kezembe nyomja a dupla Cordite-expresszemet, és látjuk, hogy az én sántám gazellagyorsasággal száguld felénk: nyomában dübörög a felbőszült óriás. Szerencséje volt, hogy felénk vette futását!

Mikor a bőszült rinóra először rálöttem, már majdnem elérte emberemet.

A lövésben nagyon gátolt a magas fű, s így bizony az első lövésem kissé hátul találta a rinót, de mégis elég volt ahhoz, hogy a támadó megtorpanjon. A pillanatot kihasználva, a második csővel váll-lapon löttem, ami után rinóm éleset sikítva összerogyott, és csakhamar vége volt.

Emberem azt gondolta, hogy a kifaru még mindig a nyomában van; vad irammal rohant egy tüskés mimóza felé, melyre nagy erőlködéssel fel is kapaszkodott. Úgy kellett onnan lekiabálni.

Mikor a nagy ijedelem után visszakapta szavát, nagy bőbeszédűséggel elmondta, hogy tőlünk elmaradva, rövidebb úton igyekezett bennünket utolérni. Eközben egy bozótos mellett haladt el, ahol a rinó szimatot kapott és nekitámadt.

Az állat szarva elég jó volt; erős bőrtokban levő gépeimnek sem történt semmi baja, hozzá még „fájós lábú” emberem is meggyógyult; szóval ez a rinókaland minden tekintetben szerencsésen végződött.

A rinónál a fejlövés kissé nehéz, mert a szarv némileg védi azt a részt, ahol a lövedék az agyat érheti. A szarv szaruja nagyon szívós anyag, ezt egy érdekes rinós élmény alkalmával tapasztaltam. A Ngurumini-hegyek lábainál sűrű, tüskés erdőben kis rinót jelentettek a nyomkeresők. Másnap már a sarkában is voltam, bár a nagy szárazság és a sziklás talaj miatt nem bírtam a nyomokból kivenni, hogy utolérhető-e még az állítólagos rinóbébi. Már jó ideje nyomon voltam a „várj egy kicsit” tüskében

bővelkedő sűrűségben, mikor egyszerre csak közvetlen közelünkben megugrottak a rinók, és a szokásos fújó prüszköléssel csörtettek a sűrűségen át. Én a megugrás pillanatában éppen négykézláb mászva igyekeztem egy rossz tüske alagúton nyílabb helyre kitérni, mert hallani véltem, hogy a kifaruk megálltak. Mikor végre kiegyenesedhettem, a rinók újra megindultak, de most oldalról felénk. Egy-két lépéssel előreugrottam, hogy jobban lássak, és jobb kilövéssem legyen, mikor bolond dolog történt. Egy lehajló ág a szememre nyomta dupla nemezkalapom peremét, úgyhogy egy pillanatilag semmit sem láttam, s elég idő volt arra, hogy a rinók, embereim nem kis csodálkozására, lövés nélkül rohanjanak el mellettünk alig pár lépésnyire.

Kisült, hogy a kirongózi nem borját vezető tehén, hanem két kifejlett állat nyomát látta. De azért követtük őket, mert fegyver-hordozóm állítása szerint egyiknek igen hosszú szarva volt.

Először egész nyílt terepre vitt ki a nyom, később újra befordult a nagy kiterjedésű bozóterdőbe. Itt egy nyílabb helyen, úgy déltájban, lepihentünk, és előszedtük ennivalónkat.

Falatozás közben hirtelen felugrásra kényszerített a felénk rohanó rinók horkanása. A feltámadt szél ugyanis nekünk riasztotta őket.

Jó, hogy a kezem ügyében volt a puskám, a 8 mm-es Schönauser! A nekem rohanó orrszarvút fejbe lőttem. Éreztem, hogy lövésem jól találhatott, és nagyon csodálkoztam, hogy a rinóm nem esett össze, csak alig láthatólag megingott, aztán villámgyorsan megperdült, és társával elvágatott. Annyi időm azonban mégis maradt, hogy mielőtt a sűrűben eltűnt volna, rézsút a váll-lapjába löjek, amit felvisítva nyugtázott. A nagyon bő vérnyomot követve, alig százlépésnyire fekvő találtuk, mellette állott véres fejjel a másik rinó, melyet csak nagy kiabálással tudtunk a lelőtt mellől elzavarni. Ez a majdnem teljesen fejlett állat valószínűleg a fia volt a leterített vén tehénnek, és annak a vérző oldalán vérezte be fejét, mikor azt továbbfutásra nógatta.

Halált hozó lövésem helyét csakhamar megmutatta a váll-lapon a véres habcsomó, de a fejlövést eleinte nem találtuk. Végre az első szarv közepén ráakadtunk. Érdekes, hogy a teljes burkolatú nikkelacél lövedék a szarvakat nem bírta átütöni. A túlsó oldalon csak egy dudorodás és néhány kiszakított szaruszálka jelezte a lövés hatását.

A szafárimnak csak egyetlenegy emberét sebezte meg egyszer súlyosabban az

orrszarvú. Ez a baleset a Ruvána-Sztyeppen történt. Ekkor is váratlanul tört ránk az akácosból a kifaru, amikor újonnan felfogadott vagájaimat először – inkább gyakorlatképpen – vadászni vittem. Rossz széllel mentünk, mert az erdőcske mellett sohasem láttam rinónyomot. Szerencsétlenségemre fegyverhordozóm nem volt velem, mert az otthon maradt emberekkel egy gepárdbőrt kellett kipreparálnia. Puskáimat is újoncok vitték. Mikor a rinó nekünk rontott, hiába dobtam hátra a kis 22-es Winchesteremet, hogy helyébe a dupla Cordite-expresszemet kapjam kézbe – a fegyvert hordozó „msenzi” elsőnek oldott kereket. Tehát én is a tövises bozót felé rohantam, hogy egyik puskámat elkapjam, és kikerüljek a rinó szimatjából. A gyakorlatlan vagáják rossz széllel szaladtak a nyílt sztyeppen, és ráadásul többszörös fonatú, vastag sárgaréz nyak- és karpereceik csörögtek-zörögtek. (Hiába mondtam nekik még előző napon, hogy ezeket hagyják otthon, mert rossz szolgálatot tesznek a „póri”-ban. De hát ők azt mondták, hogy azokat levetni rossz „dava”.)

A tövises bozótban elkaptam a Schönauseremet vivő bennszülöttet, akit a tövisek hátráltattak a futásban. De már láttam is, hogy az egyik embert felökleli a rinó, és végigtipor rajta. Fegyverem ólomhegyű lövedékre volt töltve, és persze nem értem rá, hogy áttöltsem, hanem olyan gyorsan, ahogy csak tudtam, a rinó oldalába küldtem a tölténytár öt lövését. Az utolsó két lövésnél a rinó felvisített, s eltűnt a bozótban.

Rohantam a letiport ember felé, abban a szomorú meggyőződésben, hogy annak már vége, és csak véres hullát találok a baleset helyén. Leírhatatlan volt az örömöm és csodálkozásom, mikor halottnak vélt emberemet feltámolyogni láttam. Merő vér borította, a feje nem volt ugyan biztató látvány, de tapasztalásból tudtam, hogy ilyen sebesüléseknél a sérülés sokkal súlyosabbnak látszik, mint amilyen a valóságban. Most is úgy volt! A rinó a lábikráját hasította fel szarvával, de a döfés nem volt „telitalálat”, és a seb sem volt nagyon mély. Ez a döfés döntötte fel, mikor a rinót felette keresztülszaladni láttam.

Csodálatos szerencséje volt emberemnek, hogy a feje búbján csúszott le a rinó lábának hátsó „pneumatikus” része, és a talaj az előző napi záportól mocsarassá ázott. Más testrészére nem taposott rá a rohanó állat. A fejtető félskalpja ugyan felhasítva tátongott, de a „buzogányálló” vagájakoponya sokat elbír; emberem fejsebe is nagyon hamar begyógyult, csak egy hatalmas forradás mutatta a kaland emlékét.

Másnap megtaláltuk a meglőtt rinóbikát, s ennek húsából ő kapta a legjobb falatokat. Mondhatom, nagyon ízlett neki.

Utolsó afrikai utamon, 1929 januárjában igen érdekes rinókalandom volt. Az Albert-Nílus nyugati partján, Palorinában tartózkodtam akkor, ahol a rinocéroszvadászat tiltva volt. A tilalom eredetileg csak a széles szájú („fehér”) rinocéroszra vonatkozott, de letiltották a közönséges („fekete”) rinó lövését is, nehogy valaki tévedésből a nagyon féltett „fehér”-et löje le. A keleti partra nem mentem át, abban a hitben, hogy az még a nagy vadvédelmi területhez tartozik.

Időközben a West-Mádi terület vadászati felügyelője körútja alkalmából engem is meglátogatott, és felvilágosított róla, hogy az átellenes part még nem tartozik a nagy vadvédelmi területhez, annak határa jóval délebbre, körülbelül ötmérföldnyire kezdődik. Éltem az alkalommal, és átjártam (vagyis átcsónakáztam) a jobb partra, hogy egy kis vadászati terepszemlét tartsak. Kószálásaim alatt sok rinónyomot láttam mindenfelé, és elhatároztam, hogy lövök egy rinót.

Január 31-én kora hajnalban átevezett velem a sánta bennszülött révész. Persze a kiringózi nem várt a parton, hiába üzentem meg neki a jöve telemet. Egyik kísérőmet, a gyors lábú és elég jó nyomtartó Rokót a kiringóziért ugrasztottam, jómagam meg fegyverhordozómmal és két másik bennszülöttel elindultam a gului bara-barán, egyenesen keletnek.

A bara-bara mentén is gyakran bukkantam rinónyomokra; most is arra számítottam, hogy majd csak találunk a bara-barát keresztező friss nyomot, s ezek közül kiválasztjuk majd a követésre érdemeset. Nem is csalódtunk. Hamarosan ráakadtunk egyre, de azt kicsinek találtuk, majd megint egy borjas tehén nyomait láttuk, ezt természetesen szintén nem követtük.

Közben a Rokó „elővezette” a kiringózit, s így gyorsabb tempóban haladtunk előre.

A kiringózi minduntalan megállt, és hol egy csapat ugandakobra, hol egy megugró vagy nyugodtan legelésző *oribi* párra mutatott, bár már többször kijelentettem neki, hogy ez a kirándulásom csak orrszarvúnak szól.

Végre, úgy fél nyolc tájban felvettünk egy igen erős rinónyomot; azonnal követtük. Eleinte könnyű dolgunk volt, mert éjjel kiadós zápor esett. A mi vén rinónk – úgy látszik – nagy ínyenc lehetett, mert legelésző útja egy gyapotsambához vitt; itt legelgette le a gyapot fiatal hajtásait. Sambáról sambára járt. Aztán egyenes irányban délnek, majd újabb nagy kanyarral a Nílus felé tartott.

Tudtam, hogy jól megjárát bennünket, mert az ilyen vén rinocérosz hosszú utakat szokott bebarangolni. Mentünk is lankadatlanul. A frissen leégett új sarjon majdnem futva követtük a nyomot. A rossz helyeken elkaptam a „mzingát” Pauló fegyverhordozómtól, aki aztán rögtön rázogatta a hamuszacskót, nehogy rossz széllel találjunk közelíteni a rinó esetleges pihenőhelyéhez.

Régen elmúlt már dél, amikor Rokó, aki látta a kiringózi gyenge nyomozását, és maga vette át annak a szerepét – egy mimózasűrűségben félreugrott, és majdnem feldöntött. A mozdulatlanul felénk figyelő rinó Rokó elrohanásának zajára – rinószokás szerint – prüsszkölve felénk rontott. Gyorsan célba vettem a fejét, de a lövés eldörrenésével rinóm nem esett össze, hanem hirtelen megfordult és elvágtatott. Volt azonban még annyi időm, hogy a bal csövet a váll-lapjára irányítva, odagyújtsak.

Pillanat alatt történt az egész, és pillanat alatt eltűnt a rinó is. Pauló elégedetlen arcot vágott, mert neki csak a tűzben összeesett vad imponált. Szidta is szegény Rokót, hogy miért rohan úgy, mint egy „manamake” (asszony), nem tudja, hogy „mzungu” áll a háta mögött? (Mzungu a fehér ember.)

Rinónk nyolcvan-száz lépésnyire feküdt a megölés helyétől, felénk fordulva. A kiringózi és Rokó is szólt, hogy lőjek még bele, mert azt hitték, hogy az állat még él.

Szarva az ugandai arányokhoz képest feltűnően erős volt, úgyhogy már belém nyilait a kétség, a félelem, hogy talán egy odaátról idetévedt fehér rinót lőttem! A puskámat a hátához támasztva, megpróbáltam felemelni nagy vértócsában nyugvó fejét, hogy a felső ajkát láthassam. (A fehér rinó felső ajka egyenesen metszett, széles szájúnak is nevezik.) Minden erőmet megfeszítve igyekeztem a nehéz fejet megmozdítani; már Pauló is odaugrott, hogy segítsen. De egyszerre csak könnyű lett a nehéz teher: az én halott rinóm felkapta a fejét, és pár pillanatig rám meredt. Nem valami szellemes arcot vágtam ehhez a meglepetéshez, és nagyot ugorva menekültem

a felelevenedni szándékozó állat veszélyes közelségéből.

Pauló és az embereim a nagy széjjelszaladásban egyre csak azt ordították: „Lődd agyon!” Könnyű volt ezt kiabálni, de annál nehezebb megtenni, mert puskámat az előbb a rinóhoz támasztottam, és jól elugrottam tőle.

A vad azonmód visszaejtette a fejét a vértócsába; az ijedelem teljesen fölösleges volt! Az elszálló élet utolsó vonaglása volt ez a hirtelen fejfelütés.

Most megnéztük a lövések helyét. A homloknak szánt lövésem az első szarvat érte; egyszersmind eltérítette útjából a felénk rohanó rinót. A második lövés, a szép váll-laplövés, a tüdőt járta át.

Megcsodáltuk az ugandai viszonyokhoz képest feltűnően erős szarvát. Hosszúsága közel húsz hüvelyk volt, a súlya kiszáradva majdnem tizenkét font.

Mondanom sem kell, hogy nem fehér rinó volt.

A LEOPÁRD

Elterjedési köre – Helyi változatok
Vadászata szerencse dolga – Vakmerő kutyarabló
Zsákmányát a fára cipeli – Bivaly helyett leopárd

Az afrikai „nagy és veszélyes vad” legkisebb képviselője a pompás bundájú leopárd (*Panthera pardus*): egyszerismind Afrika legelterjedtebb macskaféle ragadozója.

Elterjedési köre sokkal nagyobb, mint az oroszláné. Afrikában – kivéve Észak-Afrika partvidékeit – még mindenütt felfedezhető. Ott is, ahol már sok-sok évtizeddel ezelőtt elhangzott az utolsó oroszlánordítás.

Kelet-Afrikában a leopárd elterjedése általános. Nincsen olyan vidék, ahol nyoma ne volnának. A nagy esőerdőkben és a folyók galériaerdeiben éppúgy, mint a sivatagszerűen sivatár vidékeken; a magas hegységeken éppúgy, mint a sziklás dombokon vagy mocsaras lapályokon. Gyakran körülnéz az afrikai városokban is. Az ottani újságok sokszor adnak hírt egy-egy ilyen várost látogató, kutyákat rabló leopárról.

Az afrikai leopárdnak is sok helyi változatát különböztetik meg. A hegyvidéki esőerdők és a galériaerdők leopárdjai jóval nagyobbak, a bundájuk sötétebb és nagyobb rozettájú³⁹; a világos prémű síkföldi leopárdok kisebbek ezeknél.

A melanizmus⁴⁰ nagyon ritka az afrikai leopárdnál; a tulajdonképpen Kelet-Afrikában alig egy-két fekete leopárdot zsákmányoltak. Abesszíniában már valamivel gyakoribb a fekete leopárd.

Az afrikai leopárdot az ázsaitól alig lehet megkülönböztetni. Az indiai vadászok különben a nagyobb termetűeket párducnak nevezik, a kisebbeket leopárdnak. A zoológusok azonban egy fajnak minősítik mind a kettőt.

A nemek közti nagyságkülönbség igen feltűnő. Míg a hím – becslésem szerint – a nyolcvan kilogramm súlyt is megütheti, sőt akadnak nehezebbek is, addig a nőstény súlya rendszerint nem több harminc-harmincöt kilogrammnál.

Bármily gyakori is, aránytalanul ritkábban találkozunk vele a vadász, mint az oroszlánal. Tarka bundája csodálatosan beolvad a környezetbe, és így gyakran még az egész közelünkben heverő állat is észrevétlen marad. A nappalt sokszor dús lombosított fák ágain tölti. Az ilyen leopárdot is legtöbbször csak akkor veszi észre a vadász, mikor az, mint egy sárgás árnyék, levetette magát a földre, és eltűnt a sűrűségben.

A leopárd vadászata, éppúgy, mint a vele való találkozás, leginkább a véletlenség, a szerencse dolga. Ez az oka, hogy nagyon sok európai van, aki évekig lakta a vadont, és leopárral egyáltalában nem találkozott, pedig dühös, hörgő hangját számtalanszor hallotta sátra vagy háza közelében, és bizonyára többször bosszankodott is vakmerő rablásain.

Hihetetlen az a vakmerőség és gyorsaság, ahogyan a leopárd rabol. Így például majdnem mindennapos, hogy egy-egy bennszülött falu közelében a pásztorok szeme láttára és sokszor fényes nappal lecsap egy állatra a hazahajtott kecske- vagy

juhnyájából, és olyan gyorsan, ahogy a rablást végrehajtotta, el is tűnik a sűrűségben.

A kutyákra különösen szívesen vadászik. Ezek elrablásában szinte hihetetlenül vakmerő. Többször előfordult, hogy a gazdája mellett bandukoló kutyát rabolta el a vakmerő tolvaj.

1903-ban elefántvadászaton voltam. Sátoramat a Kilimandzsáró lábánál fekvő Kindi falu mellett ütöttem fel. Erre vonult az Arusha felé vezető bara-bara. Ez volt a legjobb nyomozóhely, mert ezen jártak a hegyről le és fel az elefántok.

Úgy volt, hogy rövid időn belül a Kilimandzsáró területet elefántvédterületté nyilvánítják. Az egyik helyőrség őrmestere is ki akarta használni ezt az utolsó alkalmat, hogy szerencsét próbáljon. Ő is a bara-bara mellett táborozott le. Este elmentem a sátrához, és megállapodtunk, hogy egyikünk jobbra, másikunk balra nyomozza végig az utat. Késő este váltam el tőle, nagyon szívesen hallgattam az öreg afrikánus harci és vadászati élményeit.

Éjjeli egy óra tájban puskaropogásra ébredtem fel. Másnap hajnalban azután megtudtam az éjjeli lövöldözés okát. Az őrmesternek volt egy öreg bulldogja – nevére is emlékszem, Szimbának hívták amely tábori ágya alatt aludt. A sátor ajtaja be volt ugyan hajtva, de nem volt begombolva; így a leopárd észrevétlenül becsúszott, és elcipelte a kutyát az ágy alól, jöllehet a sátor körül égtek az őrtüzek. Az éjjeli lövöldözés csak annyit ért, hogy a leopárd elhagyta már kimúlt zsákmányát.

Éjjeli rablásaiban egyébként is hihetetlenül vakmerő, és igen gyakran betör a bennszülöttek kunyhóiba. Ilyen éjjeli támadásoknak gyakran emberáldozata is van. A leopárd különben még gyakrabban válik „man-eater”-ré, mint az oroszlán, és az ilyen emberevő leopárd még nehezebben kerül puskavégre.

Nemsokára a fentebb említett eset után nekem is volt alkalmam tapasztalni, mily nesztelenül hajtja végre a leopárd rablásait. A Daryama folyónál építettük gyűjtőtanyámat. Odaérkezésem első napjaiban egy csíkos hiénát ejtettem el, a Schillings professzor által felfedezett Hyaena schillingsit, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum számára ki akartam preparálni. A hiénát estefelé lőttem, s a tábortűz körül fekvő embereim maguk mellé húzták. Hajnalra a tetemnek hűlt helye volt. Embereim már „sejtáni”-t kezdtek emlegetni, mert a hiéna nyomtalan eltűnésében az ördög munkáját sejtették. Nem messze vonszolás nyomát találtam, ezt követve meg is leltük hiénánkat egy tükörsima mimóza ágai között, körülbelül négy méter magasságban.

A leopárdnak rendes szokása, hogy zsákmányát vagy zsákmányából azt a részt, melyet nem bírt elfogyasztani, a fára cipeli fel, és így biztosítja a hiénák és a keselyűk ellen. A bennszülöttek állítása szerint azért is, hogy zsákmányát nyugodtan elfogyaszthassa, mert a hiénák sokszor megfosztják prédájától.

A vadonban kóborló vadász gyakran akad a leopárd ágak között függő zsákmányának maradványaira. Mindig nagyon csodálkoztam azon, hogy tudott a leopárd egy – mondjuk – dámszarvas nagyságú impalaantilopot egy három-négy méter magas ágatlan fatörzsön felcipelni.

Az Ushangi-folyónál egy sebzett bivalyt követtem; a vérnyom egy száraz folyómedret szegélyező sűrű erdőbe vezetett. Minden figyelmünk a vérnyomra összpontosult, mindenáron szeretnénk volna a sebzett állatot megpillantani, annál is inkább, mert a bozóti erdők szegélyei rendszeren a legsűrűbbek. Amint leguggolva bekémleltem a sűrűség homályos alagútjába, a véres csapa fölötti fáról mérges

morgással leugrott – alig fél méter távolságra tőlem – egy leopárd, és a másik pillanatban már el is tűnt. Olyan gyorsan játszódtott le az egész, hogy még megrémülésre sem lett volna időnk. Egy frissen leütött impalabakon lakmározott éppen, amikor megzavartuk. Talán nem is hagyta volna ott ily könnyen a zsákmányát, ha egyedül vagyok. De hat ember egyszerre még a „csui”-nak is (ez a leopárd kisuahili neve) sok volt.

Ugyancsak az Ushanginál történt a következő eset. Egy sűrűséget hajtattam meg, hogy az oda beváltó magányos bivalybikát puskavégre kapjam. Elálltam a helyet, ahol az állatnak jönnie kellett. Hátam mögül egyszerre csak gyenge neszt hallottam. Úgy éreztem, mintha egy csomó kíváncsi szem meredne rám. Úgy is volt! Egy nagy csapat pávián jött felém; gyanakodva nézegettek. Úgy látszik, még sohasem láttak fehér embert. Nagyon mulattatott a tolvajhad kíváncsiskodása! Egy villám sújtotta fatörzsre ugráltak fel, és onnan pislogtak rám hol felegyenesedve, hol leguggolva. Egy jó helyen ülő hímet a farkánál fogva lerántott a vén páviánbasa, azután ő foglalta el annak a páholyát. De a másik pillanatban már másfelé irányította tekintetét, és nyomban rá sikítózva, ugatva menekülni kezdett az egész társaság. A várt bivalybika helyett egy hatalmas leopárdkandúr ballagott ki a nagy sűrűből kelletlenül.

Nagy volt a kísértés, hogy elsüssem a lapockájára irányított puskámat, annál is inkább, mert a bivalynyom nem volt nagyon friss, és nem is lehetett teljes biztonsággal megállapítani, hogy a keresett bivalybika bent maradt-e a sűrűségben. Sajnos, mégis eleresztettem a biztosat a bizonytalanért, és a leopárd lövés nélkül szabadult. Később előkerültek a hajtók is, de a bivaly nem volt a sűrűben, fáradságunk kárba veszett. Nagyon bosszantott az elszalasztott leopárd. Azóta sem volt alkalmam leopárdot löni.

Talán egy állatra sem vadászik olyan szenvedéllyel a leopárd, mint a majomra. Ezt mutatja a majomcsapat viselkedése is, ha feltűnik az örök ellenség. A majomcsapat rémüldözése vagy a páviánhorda dühös ugatása rendesen a leopárd jelenlétének szól. Ilyenkor a vadász fogja gyorsan a puskáját, és rohanjon a majmok ricsaja felé, mert ilyen módon már sok leopárd számolt le pettyes bundájával.

Kivált a szemfüles cercófmajmok jelzik pompásan a leopárdot. Úgy találtam, hogy ezeknek speciális riasztóhangjuk van a leopárd jelzésére.

Ha letemai házam előtt oroszlán- vagy más vadbőrt szárítottam, a szürke cercófmajmok békén mászkáltak a tábor mellett levő mimózafákon, de ha leopárdbőrt tettem ki a napra, akkor a tumbilik (cercófok) egyre közelebb merészkedtek. Kivált a vén hímek szidták kitartóan gyűlölt ellenségük bőrét.

Amilyen nehéz a leopárdot cserkészés közben meglepni és elejteni, éppoly könnyű csapdába csalni. Elismerem, hogy a csapdaállítás nem éppen vadászhoz méltó, de hát az első időkben nagyon rá voltam szorulva a pénzre, és a leopárdbőr jól fizetett.

A csapdát rendesen az erdei antilopok váltóinál állítottam fel. Csalétkül leginkább lelőtt majmot, gyöngytyúkot vagy zsigereket tettem ki. Többször fogtam leopárdot lelőtt hiénán is. Élő kecskére egyetlenegyszer sem ment a csapdába, pedig a nyomok igazolták, hogy több ízben közvetlen mellette haladt el.

A csapdában megfogadott leopárd maga a düh megtestesülése. Amint megközelítik, azonnal dühösen morog, és majdnem mindig támad. Természetesen a csapda és a csapdához erősített nehéz horog nagyon meglassítja a támadást, de a

csapdába esett állat még mindig bajt okozhat, és azért a legnagyobb vigyázatosság ajánlatos.

Az első, csapdában fogott leopárdomnál történt, hogy a sűrűből, a nehéz vassal bámulatos gyorsan rám támadó leopárdot első lövésemmel elhibáztam. Másodszor már aligha lett volna időm löni, ha a csapda horga meg nem akad. Második lövésem azután végzett vele. Mentségemül szolgáljon, hogy embereim hiénát jelentettek, és így a vonszolás nyomát követve, nagyon meglepett a macskaszerű fújással-morgással rám rohanó leopárd. Azért sem gondoltam leopárdra, mert azon a helyen már három hiénát fogtunk, és a csalétek is már csak nyüzsgő nyüvekből és szőröcsomókból állott.

A Ngare-Dovash folyónál, mikor a csapdákat ellenőriztük, nagyon érdekes látványnak voltunk tanúi. A csapda közelében ritka és nagyon óvatos gyöngytyúk rikácsoltak, s ez elárulta, hogy leopárdot zsákmányoltunk. A fogoly ragadozó körül egy csomó összebújt, kinyújtott nyakú gyöngytyúkot láttunk, amint rikácsolva szidták tehetetlen ellenfelüket. A gyűlölet annyira elvakította őket, hogy engem észre sem vettek.

A bennszülöttek is leginkább csapda segítségével ejtik el a leopárdot. Ezek a csapdák olyan szerkezetűek, mint a mi ládacsapdáink. Földbe ásott és felül fatörzsekkel fődött alkotmány a csapda ládája; egy hatalmas fatörzs a csapóajtó. Ha a leopárd a csapdában elhelyezett csalétekre rohan, elrándul a csapóajtót bontó szerkezet, és a csui fogoly, ilyenkor természetesen óriási az ujjongás a faluban, kivált, ha egy kecskerabló a zsákmány.

Ugandában és még inkább Unyoróban a bennszülöttek nemigen respektálják a leopárdot, ami annál inkább feltűnő, mert ezek a törzsek nagyon félnek az oroszántól, igaz ugyan, hogy ezeken a helyeken elég gyakori az emberevő oroszán. A leopárddal azonban bátran szembeszállnak, és erre elegendő fegyvernek tartják a jó, kétkézes füttykőst.

A nagy és veszélyes vadak közül leopárdot lőttem a legkevesebbet. Csak kilenc darab elejtéséről tesz említést lőjegyzékem, noha csapdában ötvennél többet fogtam.

Leopárdra rendszeres vadászatot nem lehet tartani, hacsak a lest nem vesszük igénybe. Hajtatni próbáltam leopárdra, de ez sohasem sikerült. A leopárdhajtas a hajtókra sokkal veszélyesebb, mint az oroszánra való hajtas, mert a leopárd gyakran visszatör, és a hajtókra támad. Nekem ugyan személyesen nem volt effajta tapasztalatom, de gyakran értesültem ilyen balesetről.

Legkönnyebb a leopárdot akkor elejteni, ha faágon pihen. Nekem – sajnos – sohasem sikerült ilyen fán sziesztáló leopárdot „leemelni”, bár többször lett volna alkalmam, ha fegyver van nálam. Az első szabadon látott leopárdomat is így pillantottam meg a letemai táborom mellett, egy mimóza oldalágán, mikor madarakat gyűjtöttem, és puskámhoz nem volt más töltényem, mint madársöréttel töltött félpatronok. Bizony, kényelmetlenül éreztem magam, mikor a leopárd tekintetétől követve, megkezdtem tanyáig a visszavonulást. Amint onnan a golyóspuskámmal futólépésben megérkeztem, leopárdom leugrott a fáról, és nyomban eltűnt a sűrű növényzetben. Még egynéhányszor láttam leopárdot fán, majd a magas fűből kiugorva, miközben apró madarakat gyűjtöttem.

Nekem sohasem volt leopárddal komolyabb kalandom, és egy emberemnek se esett vele baja, bár a másik négy veszélyes vad vadászatánál több súlyos sebesülés

történt. Mindamellett – vagy talán éppen azért – nem becsülöm le a leopárdot mint ellenfelet.

LEOPÁRDKALANDOK

*Robinson-élet – A nagy kandúr
Az elhagyott táborban tanyázó leopárd*

A leopárd legkedvesebb csemegéje a majomhús, ezért ezek a szemfüles állatok egy ragadozót sem gyűlölnék annyira, mint a leopárdot. Ha a fák lombjai közt hancúrozva véletlenül észreveszik az óvatosan lopakodó pettyes bestiát, éktelen lármát csapnak, rázzák a fák ágait, a maguk nyelvén gorombaságokat szórnak feléje. Különösen a páviánok ugatják dühösen.

Első leopárdom elejtését is a majmoknak köszönhettem. 1903-ban történt letemai tanyám mellett, ahol egy időben tökéletes Robinson-életet éltem.

Akkoriban ugyanis nagyon kellett takarékoskodnom; így a banánlevelekből készült házam felépítése után elbocsátottam derék vanyamvézi teherhordozóimat, csak néhány olcsó mcsága fiút tartottam magam mellett. Tudvalevő hogy olcsó húsnak híg a leve, így jártam én is. Egy szép hajnalon arra ébredtem, hogy az én mcságáim, akiknek nem ízlett a vadon élet, kereket oldottak.

Nehéz időknek néztem elébe: egyedül a végtelen vadonban! De nem unatkoztam. A másfél hónapi remetéskedésem elég jól telt el.

Sok érdekes madarat gyűjtöttem, ezek kipreparálásával késő éjjelig dolgoztam. Kimerültségem ellenére is szívesen végeztem munkámat, mert oly fenséges oroszlátkoncertet, mintákkor, még sose hallottam. Munkám végeztével – alighogy elszundítottam – máris betotyogott udvaromba egy víziló. Szuszogása felébresztett, s kiáltásomra az állat gyorsan visszavágtatott a folyóhoz.

Épp csak elaludtam, máris tyúkjaim éktelen riadozása vert fel álmomból. Egy, a táboromhoz szokott szervál tette éppen látogatását. A riasztólövés a rablót zsákmány nélkül kergette el: ennek az lett a következménye, hogy az éjszaka folyamán még kétszer megjelent.

Ilyen nyugtalan éjszaka után bizony kissé tovább maradtam az ágyban, mint rendesen. Mikor kiléptem kunyhómból, már a mimózák fölé emelkedett a nap.

Legelőször is tüzet élesztettem a kávéfőzéshez. Éppen forni kezdett a vizem, mikor egyre erősebben és mind közelebből hallatszott a cerkófmajmok riadoja.

Mauseremet gyorsan kézbe kaptam, és a bóma elé siettem, majdnem bizonyosra véve, hogy csak egy vadászatról hazaballagó leopárd lehet a majmok izgatottságának okozója.

Csakugyan az volt. Macska módra, óvatosan lépdegélt a gyalogúton, mintha a harmattól féltette volna a bundáját. A majomhadra rá sem hederített, bár az öreg hímek már a mimózák legalsó ágaira merészkedtek, és onnan szidták gyűlölt ellenségüket.

Egy darabig még gyönyörködtem az érdekes látványosságban, de aztán, mikor már csak egy nyolcvanlépésnyire volt tőlem, megszólaltattam fegyveremet. A váll-lapon talált állat tűzben rogyott össze.

Harmadik afrikai expedícióm elején a Mara-folyó felső vidékén ütöttem fel

gyűjtőtanyámat. E vidék állatvilága – kivált a madárvilág – igen változatos volt, s így gyűjtés tekintetében igen szép eredménnyel dolgoztam ott.

Ha egy helyen huzamosabb ideig tanyáztam, mindig egy fűházat építettem a magam számára, mert az több kényelemmel szolgált, mint a legjobb sátor. Ilyen fűpalota fölépítése alkalmával lőttem egyik legnagyobb és legszebb leopárdkandúromat. Ennek a történetét fogom most elmondani.

1909. június 19-én kora hajnalban fölvertem álmukból embereimet, hogy a tábor építéséhez siessenek. Magam a közeli sziklás helyhez mentem, hogy megnézzem, megvan-e a marabuknak szánt hús, amelyet éjjelre egy fára kötöttem fel. Amint ehhez a fához közeledtem, egy hatalmas ragadozó fejét láttam felbukkanni a magas fűből. Eleinte foltos hiénának tartottam, de mikor az állat nem loholt el, hanem mérges morgással fejezte ki nemtetszését, tudtam, hogy csak egy nagy leopárdról vagy nőstény oroszlánról lehet szó.

Fegyver nem volt nálam, tehát kénytelen-kelletlen sarkon fordultam, és teljes erővel az alig hatvanlépcsnyire levő sátramhoz rohantam. Masakvanda, aki éppen az embereim házának tetejét fedte be fűkévével, látta rohanásomat; azonnal megsejtette a „visszavonulás” okát, lecsúszott a félig kész kunyhófedélről, és sátramból kikapva töltött Schönausermet, futva hozta felém. Galoppban rohantunk vissza. A ragadozó azonban már eltűnt. Javában mérgelődtem, mikor újra felbukkant egy busa fej, és mindjárt tovább akart suhanni a sűrű, magas fűben. Akkor azonban már megszólalt a puskám, amit a nyomban hempergő ragadozó dühös morgással nyugtázott. De éppoly hamar talpra is állt, s hosszú farkát magasra tartva, továbbiramodott. Még két lövést menesztettem utána, de hiába, mert a magas fűből éppen csak a farka hegyét vehettem észre. Később láttam, hogy egy kis bozóttal benőtt természetdombra kapaszkodott fel.

Tisztában voltam a nagy macskák természetével, nem követtem hát mindjárt, hanem visszatértem táboromhoz, ahol embereim, akik a készülő ház tetejéről mindent láttak, azt állították, hogy az állat egy hatalmas nőstény oroszlán volt.

Később visszatértem az első lövés helyéhez; tele volt világos, habos vérrel, melyet azonban nem mondhattam tudóvérnek. A természetdombot prizmás messzelátómmal is átvizsgáltam, de eredménytelenül. De teljesen biztos voltam a dolgomban, vissza is mentem a sátramhoz, onnan pedig fürdeni és horgászni indultam a Marához.

Miután megfürödtem, és horgommal vagy huszonöt kg (nem nagy művészet ez Közép-Afrika folyóiban) harcsát és pontyot fogtam össze, sátramhoz siettem.

Már körülbelül három óra telt el a lövés óta, tehát meg lehetett kísérelni a sebzett vad követését. Óvatosan közeledtünk embereimmel a magas fűvön át a természetdombhoz; megkerültük, és könnyen megállapíthattam, hogy a sebzett még nem váltott ki. Óvatosan, lövésre kész fegyverrel még közelebb kerültem a „fehér hangyák” várához, de most is hiába. Végre egy utolsó kísérlet: sörétes puskámmal lőttem egyet, de ezt sem viszonzta sem morgás, sem mozgás. Egyik szeles fegyverhordozóm, Pangani, lándzsával a kezében egészen gondtalanul közeledett a természetdombhoz; azt gondolta, hogy a leopárd vagy oroszlán már régen kimúlt. Szerencsére éppen idejekorán intettem őt vissza, mert amint újra megkerültem a dombot, végre támadni készült. Azonnal el is dörrent a puskám, és a nagy leopárd, egy kicirkalmazott váll-laplövessel, tűzben kimúlt.

Hatalmas vén kandúr volt! Hossza az orrhegytől a farka tövéig 158 cm, a farkhossza 76 cm! Kár, hogy nem tudtam a súlyát is lemérni, mert hihetetlenül nehéznek találtuk, bár nem volt telezabált állapotban.

Harmadik afrikai utam alatt az előbb elmondotton kívül még egy ízben lőttem nagy leopárdkandúrt. Ezt is a véletlen hozta puszkám csöve elé.

1910 júniusában a Ruvána-sztyepphez igyekeztem, hogy ott üssem fel gyűjtőtanyámat, mely aztán állatfogó tanyává fejlődött. A Ruvána-sztyeppen már két ízben jártam azelőtt, utoljára 1909 december havában, mikor egy vadászexpedíciót vezettem.

A vasasi törzs sambákkal borított hegyein át vonult karavánom az Usasi-hegyek lábánál elterülő Ruvána-sztyepphez. Mikor a hegyről lemerészkedtünk, már látni lehetett a messzeségben az óriási vadcsapatokat. Biztos voltam abban is, hogy sátram környéke éjjel visszhangos lesz az oroszlánkoncerttől. Amint említett decemberi táborunkhoz közeledtünk, én vettem át a karaván vezetését. Sietve igyekeztünk az időszakos Tirina-folyó felé, hogy még az est előtt sátrat üthessünk.

A sátorépítés után – úgy gondoltam – előveszem a Schöнауert, és egy-két zebrát vagy tehénantilopot lövök embereimnek.

Amint az elhagyott tábor maradványaihoz érünk, a hátam mögött lépegető másodmunyamparám megkapja karomat, és azt súgja, hogy „csui”. Már át is kapom tőle a töltött fegyvert, de eszembe jut, hogy tegnap este nem volt időm a puszkámat átvizsgálni – sok dolgom volt a rendezkedéssel, új emberek felfogadásával –, s eszembe jut az is, hogy tegnap fürkészdarazsat láttam dűnnyögve repdesni a puszkám csöve felett. Ezek a fürkészdarazsak igen kellemetlen bestiák, mert előszeretettel építik be modern ismétlőpuskáink kiskaliberű csövét agyagtobozaikkal, melyekben a lárváik táplálékául szolgáló, fullánkszúrásokkal elbódított pókok és hernyók vannak elraktározva.

Mit volt mit tennem? A leopárdot folyton szemmel tartva, kihúzom a fegyver závarját, meggyőződöm róla, hogy a csőnyílás szabad, és aztán gyorsan belecsúsztatom a csőbe az ötnegyedes burkolatú lövedékkel ellátott töltényt. Erre már a leopárdom is meggondolja a dolgot, és volt konyhánk maradványaiból kisurranva, el akar osonni a magas fűben. Lövésem eldördül, a leopárd gyors farkfelvágással nyugtázza, utána halk morgás, aztán semmi... A leopárdból semmit sem lehet látni, az esős időszak után magas a fű.

Embereim azonnal hozzá akarnak ugrani, ordítva, hogy „Megvan, megvan!” Visszatartom őket, és lövésre készen várok vagy öt percig. Semmi mozgás. Aztán kiadom a rendeletet: „Jobbra át! Táborot ütni!!”

Jaj de nehezen ment a sátorverés! Minden percben oda akartak rohanni a lövés helyére, de nem engedtem. Végre fölépült a sátor. „Gyerünk, uram!” Nem. Asztalhoz ülök, szódás whiskyt kérek, és mikor így fölfrissítettem magam, indulunk a lövés helyére. Először röggel bombázzuk a helyet, ahol a leopárd eltűnt, s aztán óvatosan, lövésre készen, közelebb lépek: már meredten találtuk a vén leopárdkandúrt. A váll-laplövés rögtön megölte.

Az igen öreg hím állat nem volt oly óriási példány, mint a marai, és színe sem volt oly szép. Mikor felbontottuk, a gyomrát teljesen üresnek találtuk: csak két darab gazellapata volt benne.

Bizony, jó volt tűzben végezni vele, mert egyik-másikunk könnyen megjárhatta volna.

MELYIK AFRIKAI VAD A LEGVESZÉLYESEBB?

Terep és egyéb körülmények – A vélemények különbözők

Selous – Stigand – S. Baker – Fr. Jackson

Szerintem első az elefánt

Az afrikai útleírások, valamint az afrikai vadászatokról írt könyvek mindegyike felveti és megtárgyalja ezt a kérdést, melyre különben minden Afrikajáró vadásznak annyiszor kell előszóval is válaszolnia: melyik is a legveszélyesebb vadja Afrikának?

Erre a kérdésre nagyon nehéz, talán lehetetlen is határozott választ adni. A vidék, a terep, a körülmények is annyira változók a vadászatoknál, hogy egyszer az egyiket, másszor a másikat tarthatja a vadász a legveszélyesebbnek. Innen van az, hogy a vélemények nagyon különbözők, még akkor is, ha majdnem ugyanazon a területen vadásztak. Természetesen csak az olyan vadászok véleménye jöhet számba, akiknek tapasztalata sok, több száz veszélyes vad elejtésével alakult ki. De még itt is nagyon fokozza vagy csökkenti a veszélyességet a terep milyensége, és az is, hogy azon a vidéken a szóban forgó vadat gyakran háborgatták-e vagy sem.

Afrika egyik legismertebb úttörő vadásza, aki nemcsak kitűnő vadász, de éles szemű természetbúvár és színes tollú író is volt, F. C. Selous⁴¹ feltétlenül az oroszlánt tartotta a legveszélyesebb vadnak: Utána jött a bivaly és az elefánt, melyek veszélyességét egyenlőnek ítéli. Az orrszarvú nála a legutolsó helyre szorul.

Itt meg kell jegyezni, hogy Selous legtöbbször lóhátról vadászott, és akkor – majd egy évszázaddal ezelőtt – Dél-Afrikában sok volt a nem háborgatott elefánt.

Írásai után kiváló megfigyelőnek tartom C. H. Stigandot, aki a sorrendet így állította össze: első az elefánt, melynek vadászata semmi más vadéval össze nem hasonlítható, azután az oroszlán és az orrszarvú. Legutolsó helyen áll nála a bivaly.

Sir Samuel Baker ugyancsak az elefántot teszi az első helyre, azután mindjárt másodiknak az orrszarvút, az oroszlánt az utolsónak.

Sir Frederick Jackson, Uganda volt kormányzója és kitűnő természetbúvár, a bivalyt tartja a legkomolyabb ellenfélnek, az elefánt a második, az oroszlán a harmadik és az orrszarvú az utolsó helyre kerül nála. Megjegyzendő, hogy Jackson lőtte a legkevesebb veszélyes vadat az említett tekintélyek közül. Az általa lőtt négy veszélyes vad száma kilencvenre tehető.

Jómagam az említett öt veszélyes vadból mintegy kétszázat ejtettem el, tehát legyen szabad nekem is véleményt mondanom.

Olyan helyen, ahol az elefántot erősen vadásszák, és a lelövés az agyar súlyához van kötve (vagyis a csapatból kell legtöbbször az agyarast kiválasztani), ott feltétlenül az elefántot tartom a legveszélyesebb vadnak. Olyan helyeken, ahol az elefánt a löfegyvert még nem ismeri – nagyon kevés már az ilyen hely –, ott az elefántvadászat veszélye is sokkal kisebb.

Megvallom, hogy ez a veszélyességi sorrend csak a legutóbb kristályosodott ki bennem, és volt idő, mikor a most legkevésbé veszélyesnek tartott orrszarvút hittem a komoly ellenfélnek. Nem csoda, mert afrikai tartózkodásom idejében a rinót mindig a legsűrűbb bozótban kellett felkeresnem. Ebben az időben viszont az elefántot

helyeztem oda, ahova most az orrszarvút.

Természetesen a bivalyt is sokkal hátrább sorakoztatja a hosszú éveken át szerzett tapasztalat, és most már azt tartom, hogy veszélyesség tekintetében a bivaly nagyon elmarad az elefánt és az oroszlán mögött.

A VÍZILÓ

Miért hívják vízilónak a vízilovat? – Elterjedése – Kártevősei – Víziló a szárazon – A háborgatott víziló rejtett életet él – Hangja – Vadászata gyenge sport – Fej- és váll-laplövés – Az afrikai kocavadászok „nagy és veszélyes vadja” – Szigonyvadászok – A megsebesített víziló – Kibokó-kalandom a Viktória-Nyanzán – Vagadják az elejtett vízilónál – A víziló a szárazon ritkán támad – Vízilótámadásoknál nincs sebesülés – Hogy játssza ki a néger a Korán törvényeit? – A vízilónak alig van állati ellensége

Mindig csodálkoztam azon, hogy a víziló (*Hippopotamus amphibius*) miért, milyen tulajdonságainál fogva kapta ezt a semmiképpen sem megfelelő elnevezést. A régi görög elnevezés helyett sokkal találóbb a régi egyiptomiaké, akik ezt a vastag bőrűt folyami disznónak hívták, és akiknek elég alkalmuk volt a víziló életmódjának megfigyelésére, mert akkor a Nílus deltáiban is előfordult ez az Egyiptom egész területéről régen kiveszett állat.

Kelet-Afrika folyó- és állóvizeiben, hatalmas papiruszmocsaraiban még mindenütt igen közönséges állat a víziló, jóllehet egyes helyeken – pl. Ugandában a Viktória-, Albert-, George-tavakban és a Nílusban – még most is korlátozás nélkül vadászható.

A teljesen lakatlan vadonok folyóiban és mocsaraiban, ahol a víziló háborítatlanul élheti világát, inkább nappali, mint éjjeli életet él. Ilyen helyeken fényes nappal nyugodtan „strandol” a fővényeken a vízilócsapat a kicsit távolabb sütkérező krokodilusok és víziszárnyasok társaságában. Gyakran láttam ilyen békésen fürdőző vízilovak hátán apró vízilócsemetéket sütkérezni, sokszor meg egy-egy vén víziló fején egy vörös- vagy óriásgémet, amint mozdulatlanul silbakoló baka módjára álldogált. Ha a vízben lubickolnak, fejüket a vízből teljesen kitarva, kíváncsian úsznak a közeledő felé. Nem így élnek a lakott helyek vízilovai, kivált ott, ahol gyakran vadásznak rájuk. Ezek teljesen éjjeli életmódot folytatnak. A védelmet nyújtó mocsarat vagy mély vizet csak éjjel hagyják el, és csak sötétben indulnak legelőre.

A víziló helyenként óriási károkat okoz a bennszülöttek ültetvényeiben, kivált a rizs- és cukornádsambákban. Ez az oka, hogy sok helyen szabadon pusztítható dúvadnak nyilvánítják. Az ilyen sambatolvaj aztán rendesen már jóval a napfelkelte előtt visszavonul a biztonságot nyújtó mocsárba vagy a mély vizekbe.

Éjjeli legelőútjai alatt igen nagy távolságot jár be, és igen messze el szokott kalandozni a mély víztől. Azt is tapasztaltam, hogy kitűnő hegymászó, mert igen gyakran találtam friss nyomait meredek, sziklás hegyek kapaszkodóin. Szinte elképzelhetetlen, hogy milyen fürgén mozog ez az esetlennek látszó hústömeg a szárazon! Gyakran láttam, mikor megzavartam őket éjjeli legelésükben vagy nappali pihenőhelyükön, hogy mily hihetetlen gyorsasággal törtettek – néha sűrű bozótban át – biztonságot nyújtó elemükbe.

Ott, ahol gyakori ismeretséget kötött a lőfegyverekkel, a víziló nappal teljesen rejtett életet él. Csak a parti sűrűségeken át vezető, mélyen kitaposott, alagútszerű váltói mutatják, hogy nem vészett ki teljesen arról a környékről.

Ilyen helyeken ritkán hallani hatalmas hangját, mely az oroszlánordítás után a

legmélyebb benyomást teszi az afrikai vadon éjjelének hangjait figyelő utazóra. Nyugalmas helyen nagyon zajos állat a víziló, kivált éjjel; de ilyen vidéken nappal is gyakran halljuk az ordítását, és hangos prüsszkölése, lubickolása messziről elárulja tartózkodási helyét.

A víziló lövése – legalábbis partról – semmi egyéb, mint céllövészet, és vadászati szempontból a legalacsonyabb rendű multság!

A jól talált fejlövés után a víziló legtöbbször nyomban a víz alá merül, vagy legföljebb gyors egymásutánban fejfelütéssel nyugtazza a találatot, mielőtt elmerülne. A rosszabbul, de azért halálosan talált, erősen hányja-veti magát, aztán lemerülése előtt hátsó lábával néhányszor felrúg.

Az a körülmény, hogy az agyba talált víziló jelzés nélkül lebukik, gyakran meggondolatlan öldöklésre vezette – és talán vezeti – a kezdő vadászt, mert azt hiszi, hogy nem talált, és a lélegzetvételre felbukkanó állatokra muníciója fogytaig tovább folytatja a tüzelést. Egy-két óra múlva vagy másnap aztán borzadva láthatja – ha jóérzésű ember – lövészetének eredményét. Ilyen esztelen mészárlásra alkalmat ad a száraz időszakban részben kiszáradó folyómeder, amikor a mélyebb helyekre tömegesen szorulnak össze a vízben élő állatok.

Az agyonlőtt víziló tetemét három-négy óra múlva veti fel a víz, amint a víz melegsége vagy hidegsége, valamint a gyomortartalom a képződő gázok fejlődését elősegítik vagy lassítják.

A váll-lapon lőtt víziló, ha a lövés a tüdőt érte, rendszeren a partra úszik, és ott pusztul el.

Természetesen az ilyen könnyű és amellet óriási méreteivel imponáló zsákmány olyanoknak is kezébe adta a fegyvert, kik egyáltalában nem vadászok, ezért a vízilovat az afrikai kocavadászok nagy és veszélyes vadjának nevezték el.

A vízilovat sokan a veszélyes vadhoz számítják, mert csónakról, illetve a bennszülöttek kenuiról vadászva, könnyen történhetik baleset. Gyakran borította fel a különben is nagyon ingatag járművet egy-egy feldühödött kibokó.

Ez azonban leginkább olyan helyeken szokott előfordulni, ahol a bennszülöttek törékeny, egy fatörzsből kivájt kenuikon szigonyval vadásszák a vízilovat.

Ezek a szigonyvadászok lehetőleg nagyon közelre lopják be a pihenő állatokat vagy állatot, és aztán a fegyvert behajítják. Az állat elmerül, de úszása útját megmutatja a szigonyhoz erős hosszú kötélre kötött, parafakönnyűségű ambacstörzsből faragott, hatalmas úszó. A megszigonyozott állatot, mikor az agyonra fárasztotta magát, rendszeren a parton lándzsázzák agyon. A bennszülöttek szigonyozó vadászata nagyon izgalmas, bár igen kegyetlen sport. Nem ritka eset, hogy ilyen vadászat alkalmával a halálra kárhoztatott vad végső küzdelmében derékban harap ketté egy-egy szigonyvadászt.

Ilyen vadászatokhoz a bennszülöttek legrozogább kenuikat használják, mert nagyon sok csónakot harap tönkre a felbőszült kibokó.

A Viktória-Nyanzán és a Bahr el Jebelen a bennszülöttek nagyban űzik a szigonyvadászatot.

A megsebesített víziló gyakran közveszélyessé válik, és a legkisebb provokálás nélkül is sokszor megtámadja a területén átevező kenukat. Nekem is volt a Viktória-Nyanzán ilyen kibokó-kalandom, mely könnyen végzetes lehetett volna, annál is

inkább, mert teljesen váratlanul történt.

A harmadik kirándulásom legkezdetén két kenuval madarászni és fényképezni indultam. A nagyobb és jobb kenuban én ültem, a kisebbikben meg fegyverhordozóm, azonkívül mindegyik kenuban még két evezős. A kisebbik csónak feladata volt a lelőtt madarak összeszedése, ami nem mindig könnyű munka, mert legtöbbször a part felé, a papiruszmocsárba löttem. Vízilovat löni eszembe sem jutott.

Egy kis, tavirózsákkal benőtt öbölben két fel-felbukó, majd játszadozó vidrára lettünk figyelmesek, és két vagája evezősöm erejeszakadtáig evezett, hogy a kíváncsi zsákmányt sörétlövési közelségbe kapjuk. Minden evezőbevágásnál szinte előreugrott a könnyű lélekvesztő, úgyhogy alig bírtuk az egyensúlyt tartani. Mikor már-már lövési közelbe jutottunk volna az állatokhoz, a másik kenuról ijedten felém kiáltottak: „*Angalia, bvana*” (Vigyázz, uram!).

Abban a pillanatban egy rózsaszínű tömeget láttam a víz alatt villámgyorsan a kenum felé úszni. Másik pillanatban egy hatalmas zökkenés, és mi nagy hirtelen kiemelkedtünk kenunkkal a vízből!

Még most is teljesen érthetetlen előttem, hogy fel nem billentünk! A kenu ugyan léket kapott, de embereim nem vesztették el fejüket: ügyel-bajjal a papiruszmocsárövhöz eveztek, ahol aztán kiszálltunk a süllyedő kenuból, és a mocsáron át nagy nehezen – fülig piszkosan, sárosan – a szárazra vergődtünk. Ha a másik kenuban ér az incidens, az biztosan pozdorjává törik, és az ott hemzsegő krokodilusok valószínűleg gondoskodtak volna arról, hogy erről az élményről soha ne ír hassak!

Fényképezőgépem a másik lélekvesztőn volt, és így csupán a kenu orrán elhelyezett sörétes patronjaimat vesztettem el, amelyek a kibokó nekiütődésénél magas ívben repültek a mélybe.

Mindamellett nagyon feldühített a teljesen indokolatlan támadás, és azt megbosszulandó, még aznap egynéhány kipanga (bozótkés) vágott utat a papiruszmocsárban. Ambacságakból és levágott papiruszszárból bürüt rakattam, hogy lehetőleg száraz lábbal közelítsem meg a kis öblöt, ahol a mi mérges kibokónk tanyázni szokott. Másnap aztán annak rendje és módja szerint fejbe is löttem előző napi támadómat.

Az öböl mellett élő vagáják aztán elmondták, hogy a lelőtt kibokóbika már egy varsáit kirakó halászt megölt. Hogy a szerencsétlent a kibokó harapta agyon, vagy a krokodilusok végeztek vele, mikor a víziló összezúzta kenuját, nem lehetett kideríteni.

A Shirati közelében élő vagáják sambáit gyakran tette tönkre a víziló, úgyhogy a hatóság is gyakran felszólított: lőjek le egy-kettőt a kártevők közül, hogy a többiek kissé elriadjanak a lakott helyektől. A vízilólövés persze nem szerzett semmi mulatságot, de annál érdekesebb és mulatságosabb jelenetek kísérték a víziló partra vonszolását és a hús szétدارabolását. Zsivaj, ordítás, veszekedés, verekedés közben csodálatosan rövid idő alatt végeztek a több mint kétezer kilogramm súlyú állattal. Ilyen jeleneteket csak évekkel később, West-Nile-ban, a mádiaknál láttam az elejtett elefántok mellett.

Nagy ritkán a szárazon is megtámadja a kibokó az embert, de nagyon valószínű, hogy az ilyen verekedők is sebzett példányok.

Éjjel már gyakoribbak a szárazföldi támadások, és leginkább a sambáikról hazatérő vagy vízért menő asszonyok az áldozatok.

Annyi bizonyos, hogy a vízilótámadásnál nincs sebesülés, mert vagy nem sikerül a támadása, vagy ha áldozatát eléri, azt valószínűleg meg is öli, és a szó szoros értelmében kettéharapja. Aki látta a víziló kitátott száját, és benne a furcsán elhelyezett, különböző nagyságú és alakú fogakat – helyesen agyarakat –, az egy cseppet sem fog kételkedni a vízilóharapás borzalmasságában.

A legtöbb helyen a bennszülöttek nagyra becsülik a vízilóhúst, sőt egynéhány, különösen fanatikus mohamedán törzs is él-hal a víziló húzáért. Pedig tulajdonképpen nekik nem volna szabad a kibokóhúst megenni, mert az állat nyakát nem vághatták el rituálisan, már csak azért sem, mert a víziló – mint írtam – a lelövése után csak órák múlva bukkan felszínre. Ezen azonban hamar segített a bennszülött leleményesség, és a vízilóvat, mivel a napnak nagy részét a vízben tölti, a halak közé sorolta.

A bennszülöttben különben is nagy a hajlandóság arra, hogy a prófétának reá nézve kellemetlen törvényeit kijátssza. Pl. a vadat csak az esetben ehetnék, ha annak a nyakát akkor vágnák el, amikor az állat még él. A sebzett bivalyhoz azonban egy sem mer közelíteni, hogy a nyakát elvágja, hanem – nagyon okosan – megvárják, míg megszűnt lélegezni. Mikor a kirongózi lándzsaérintésére nem reagál a bivaly, és a „Bvana” is megadta a „rukszá”-t (engedelmet) a saktoláshoz, Abdullah vagy Juma, vagy a szafári mohamedánjainak más nevű képviselője, a lelőtt bivalyt hátulról jól farba rúgja, mire persze a hátsó láb megrándul, s ez elég a találékony bennszülöttnak arra, hogy életet állapítson meg benne: a második pillanatban buzgó „Allahu akhbar” mormolással már vágja is a kimúlt bivaly torkát. Így vannak az alkohollal is. Azt is

szigorúan tiltja a Korán, de azért a szafári mohamedán tagjai ugyancsak gyakran felöntenek a garatra. Egyszer egy folyton részeg, de különben nagyon használható és majdnem nélkülözhetetlen emberemre a próféta törvényeire való hivatkozással próbáltam hatni, borzalmas színekkel ecsetelve az elkárhozottak kínszenvedését. Jó útra térítésem teljesen eredménytelen volt, mert a vén korhely bizalmasan megsúgta, hogy a „malinif”-tói (dervis, tanító) egy imádságot tanult meg (nem ingyen), melynek elmondása elmossa az egyszeri berúgás okozta szennyet...

A vízilónak állati ellensége alig van. Az oroszlán is legfeljebb csak a nagyon fiatal állatokat támadhatja meg eredményesen. A krokodilusokkal látszólag békében élnek, bár a bennszülöttek azt beszélték, hogy a kibokótehén az ellés idejében elúzi a közeléből a krokodilusokat. A meglőtt víziló tetemén azonban csakhamar egész krokodilusgyülekezet verődik össze. Ezeket bizonyára a kiszivárgó vér vezeti a könnyű zsákmányhoz.

A ZSIRÁF ÉS A ZEBRA

*Az afrikai vadon két legjellegzetesebb állata – A zsiráf előfordulása
Újabban erős szaporodást mutat – Dél-afrikai kipusztulásának oka – Fennmaradása
Kelet-Afrikában biztosítva van*

*A mozdulatlanul álló zsiráfot a mimózaerdőben nehéz észrevenni
A zsiráf mozgása – Teljesen néma – A legnehezebb taxidermiai feladat – Állati
ellenségei – Érzékei – Szívóssága – A zebra szelídítéséhez fűzött remények – Most
Kenya területén szabadon pusztítható dúvad – Kártevősei – Egy lelőtt oroszlánért
ötven zebrabőr „vérdíj” – A zebravadászat nem sport – Gyönyörű látványosság
Optikai csalódás – Grant zebrája – Grevy zebrája*

Kelet-Afrika szavannáinak és sztyeppjeinek két legjellegzetesebb állata kétségen kívül a zsiráf meg a zebra. Ezért is vontam e két, rendszertanilag különböző állatfajt egy fejezetbe, meg azért, mert a vadász előtt egyik sem képvisel vadászati értéket.

A zsiráf (*Giraffa camelopardalis*) tápláléka fák – leginkább ernyőakácfa, mimózák és cserjék lombozata. Fűvet legelni sohasem láttam a szabad vadonban. Ezért földünk e legmagasabb állata, a majdnem hat méter magasságot elérő óriás, leginkább a ritka szavannaerdőkben található. Teljesen fátlan sztyeppéken már ritkább. A pompás színű „tigrisló” (*Equus quagga granti*), a zebra, mind a két tájon nagyon gyakori, és mondhatni, a legközönségesebb vad Kelet-Afrikában.

Tanganyika és Kenya területein, a nagyobb lakott helyek és a sötét őserdők kivételével, a zsiráf több faja mindenütt előfordul. A tulajdonképpeni Ugandában teljesen hiányzik. Leginkább sivár, vízszegény szavannaerdőkben találtam őket, sokszor igen nagy távolságra a víztől. Hegyen, sziklás területeken is találkoztam velük, sokszor kétezer méteren felüli magas hegyeken.

A zsiráf igen gyakori vad a Ruvána-sztyepp és a Nagy Szakadék közti fennsíkon; itt láttam a legnagyobb zsiráfcsapatot is, melynek száma meghaladta a hatvan darabot. Rendesen hat-húsz állatot számláltam egy csapatban.

A zsiráf gyakori más vadcsapatok társaságában. Jávorantilopok, oryxok, impalák és zebrák békésen legelésznek a zsiráfok mellett.

Ez a vad újabban erős szaporodást mutat. A bennszülöttek a félreeső vidékeken még most is erősen vadásszák, és meglehetősen sok kárt tesznek soraikban. Rendesen lesből, az ivóhelyeken lövik mérgezett nyilaikkal. A nyíltól talált állatot sokszor órákig követik, mert állítólag a zsiráf sokáig ellenáll a nyílméreg hatásának. Számukra egy-egy zsiráf elejtése nagy eseményt jelent, mert eltekintve az óriási tömeg hústól, bőrét szandáloknak vágják fel, és a farkszőröket is nagyon jól értékesítik: ezekből nyakékeket és karkötőket készítenek.

Dél-Afrika területéről is a bőre miatt pusztult ki ez a gyönyörű állat, mert a búrok úgy találták, hogy a legjobb és a legtartósabb ökörostorok a zsiráf bőréből készülnek. Akkori időkben kb. hat font sterlinget jelentett egy zsiráf az elejtőjének. Dél-Afrikában a zsiráfot is lóhátról vadászták, ami szintén nagyon elősegítette gyors kipusztulását, mert jobb terepen elég könnyű dolog jó lovasnak a zsiráfot beérni.

A zsiráfot Kenyában és Tanganyikában mostanában már alig vadásszák, mert

legtöbb vadász sajnálja ezt a teljesen ártalmatlan, gyönyörű állatot. Azonkívül az új vadásztörvény is nagyon védi.

A zsiráf fennmaradása Kelet-Afrikában tehát biztosítottnak mondható, annál is inkább, mert sem az ültetvényekben, sem a bennszülöttek sambáiban kárt nem okoz. Legföljebb a távíródrótok elszakításával tett imitt-amott kárt; ezért a zsiráf járta területeken a távíró huzaljait magasabban feszítik ki, hogy a futó zsiráfcsapat rohantában meg ne rongálja.

Aki az ugandai vasúton utazik, a tengerpart és Nairobi közötti útvonalon, kocsija ablakából biztosan látni fog egy-két nyugodtan álldogáló zsiráfcsapatot, sokszor alig százlépésnyire a dübörgő vonattól.

Szinte elképzelhetetlen, hogy a mimózák közt mozdulatlanul álló állatóriást még a gyakorlott szem is mily nehezen tudja felfedezni. Megint egy példa arra, hogy ilyen élénk színekkel tarkázott, csíkozott állatok, mint amilyen pl. a leopárd, a zebra stb., bizonyos fény mellett mennyire beleolvadnak a környezet színébe.

Nagyon érdekes a zsiráf mozgása. Az egyik mimózától a másikhoz lassan ballagó vén zsiráfika maga a megtestesült méltóság. Semmi feltűnő aránytalanságot nem lát a megfigyelő ilyenkor a mozgásában, sőt talán alakjában sem.

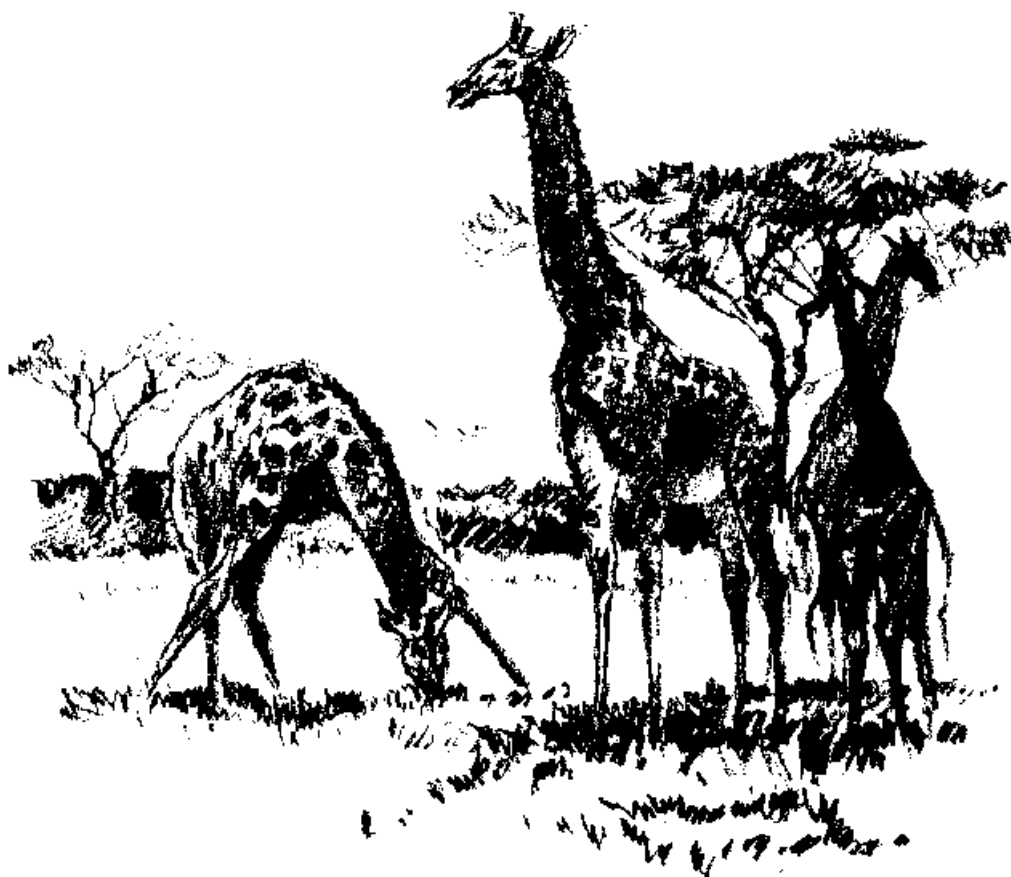
A megriadt zsiráf vagy zsiráfcsapat azonban egész más képet mutat. Futásuk teveszerű galopp, testük ide-oda hintázik, hosszú nyakuk előre-hátra inog, hajlong. Nagyon találóan hasonlítják a futó zsiráfot himbálódzó vitorláshoz.

A zsiráf az afrikai vadon legnépesebb állata. Jómagam soha hangjukat nem hallottam, pedig gyakran figyeltem őket. Még a sebzett állat is teljesen némán szenved a fájdalmait. Egyetlen esetben jelezte munyamparát, Najsebva, hogy a fogságunkban levő zsiráfborjú a cucliztatás ideje előtt – bizonyára éhségében – hangot adott. Mikor azt kérdeztem, hogy milyen volt a hang, arra megbízható, öreg bennszülöttem azt felelte, hogy „*namna kondoo*” (mint a juhé). Azután fokozottan figyeltem a mi kis „tviggá”-nkat („tvigga” a zsiráf kiszuahili neve), de biz én sohasem hallottam a hangját.

A vén zsiráfika lenyűzött bőre is több métermázsra súlyú. Ezt tapasztaltam, mikor a Ruvána-sztyeppen egy zsiráfikát, mely fajtájának is óriása volt, lenyűzattam, hogy múzeumi célra kipreparáljam. Maga a nyűzés is nagyon nehéz munka volt, bár akkor minden egyes emberem kitűnően értette ezt a mesterséget. Egy óriási zsiráfika bőrét szakszerűen kidolgozni úgy, hogy az otthon egy ügyes preparátor (nem „állatkitömő”) művészi keze alatt életre kelhessen a múzeumok kiállítási gyűjteményében, a legnehezebb taxidermiai feladat a vadonban. Csak egy óriási elefántbika kipreparálása lehet nehezebb. A rinocéroszét sokkal könnyebb munkának tartom, már csak azért is, mert a zsiráfika rendesen nagyon zsíros, és bőrének nyaki részén vastag zsírréteg rakódik le. Az óriási szafárral utazó, és máskülönben is kitűnően felszerelt Schillings-nek sem sikerült vén zsiráfika bőrét kipreparálnia, jóllehet többször megkísérelte. Fiatalabb bikákat és teheneket azonban kitűnő állapotban szállított a német múzeumoknak. Megjegyzem, Schillings európai preparátort is vitt magával.

A zsiráfot néha eredményesen támadják meg az oroszlanok; én is találtam az oroszlanoknak áldozatul esett zsiráf maradványaira. Nem hiszem, hogy magános oroszlan meg tudná ölni a zsiráfot, mert annak egy jól irányzott rúgása föltétlenül

elegendő arra, hogy az oroszlánál végezzen.

A bennszülöttek, nevezetesen a vándoróbók erősen állították, hogy néha a leopárd is megöl egy-egy zsiráfot, úgy, hogy fán leselkedve a gyanútlanul közelgő zsiráf nyakára ugrik, és a torkát harapja át. Nem lehetetlen, de én mégis erősen kételkedem benne, hogy fejlett zsiráf áldozatul eshetne a leopárdnak.

A zsiráfot, a teljesen lakatlan vadon kivételével, mindenütt igen vigyázó, óvatos vadnak ismertem meg. Szaglása nem a legjobb, de annál jobb a szeme, és nagyon természetes, hogy a toronymagas állat minden gyanúsat hamarosan észrevesz.

Szívóssága igen nagy, és erős lövéseket is elvisz. A zsiráfnál könnyen rövidre becsüli az ember a távolságot; megtévesztik a távolban állónak óriási méretei.

Mikor legelőször mentem Afrikába, a nagy vadászati szabadosság idejében, mikor még az elefántlövés sem volt korlátozva, akkor a zebra teljes védelmet élvezett Német Kelet-Afrikában. A zebrákat ugyanis szelídíthetőknek, használhatóknak gondolták, és zebrákkal akarták a lovat és az öszvért helyettesíteni a ceceléggyel fertőzött helyeken. A zebrafogással és a zebra betörésével járó kísérletek sok energia és még több pénz pocsékolásával jártak, de semmi pozitív eredményre nem vezettek. Illetőleg igen! Megállapították, hogy a zebra nagyon nehezen szelídíthető, rosszindulatú bestia, nehezebb teljesítményre nem alkalmas, ilyenbe rendesen belepusztul, mert szívészélhűdés éri.

Most, a „megváltozott Afrikában”, mikor a vonat és az utak mentén a traktorok a vadonnak egyre több és egyre nagyobb részét varázsolták kukorica- és búzatáblákká,

a zebrát vadászjegy és korlátozás nélkül pusztítható dúvadnak minősítették. Hiába küzdöttek a természetbarátok szóban és írásban a szép, csíkos vadló érdekében, a hatóság kénytelen volt engedni az ültetvényesek és a farmerek jogos panaszainak. A Kenyában élő telepések szemében a zebra, kártevősei miatt, nagyon gyűlölt állat. A termést gyakran tönkreteszik az odaszokott zebracsapatok. A farmerek még azért is haragusznak rá, mert a zebra a legveszedelmesebb terjesztője a kullancsfajoknak, melyek pusztító betegségeket oltanak az állatállományba. Azonkívül nagy károkat okoznak a farmok drótsövényeinek elszaggatásával is. Már oly hangok is hallatszottak a zebraellenes táborból, hogy minden sportember, aki oroszánt lö, „vérdíjként” ötven zebrabőrrel számoljon el. Az oroszán nagyon sok zebrát pusztít; úgy vélik ellensúlyozni a lelőtt „hasznos vaddal” járó kárt. A nem érdekeltek, mint pl. utazók, valamennyien zebrapártiak, persze csak addig, amíg le nem telepszene.

A zebra vadászata nem okoz a vadászembernek gyönyörűséget, mert valahogy úgy van vele az ember, hogy lóféle állat nem lehet vadászati tárgy. Leginkább csak csakulának (élelem) lövi az ember, mert a pagazik a zebra édeskés húsát nagyon szeretik. Azután még azért is lö egyet-egyet a vadász, mert a lelőtt zebra a legjobb oroszáncsalétek.

A legelésző vagy vágató zebracsapat gyönyörű látvány, de sok helyen folytonos alkalmatlankodást jelent a cserkésző vadásznak. Ő maga nem nagyon vigyázó, és igazán könnyű lövésre kapni, de a más irányban lopakodó vadászt mindig szemmel tartja, és a vezérmén ugató nyerítésével alarmírozza a környék vadjait, és természetsszerűleg leginkább azt, melyet a vadász be akar lopni. A zebra nagyon társaságkedvelő állat, és nagy ritkaság más vad társasága nélkül legelő zebracsapat. A legkülönbözőbb vadfajok sereglének össze a zebracsapat körül, így struccok, gnúk, különféle tehén-, jávor- és víziantilopok, impalák, gazellák stb.

Valamikor a régebbi utazók jelentéseikben gyakran megemlékeztek teljesen szürke, egyszínű, zebraszerű állatokról, melyeket vadszamaraknak tartottak. Ez azonban optikai csalódás volt, mert a zebrák bizonyos távolságról és bizonyos fény mellett szürkének látszanak. Az oly rikítónak tetsző csíkozat teljesen beleolvad az alapszínbe. A vadszamarak hazája jóval északabbra, Szomáliföldön kezdődik. A Danakil-földön láttam a nyomát, de magát az állatot nem, csak egyszer hallottam a hegyoldalban eltűnő megriadt vadszamarak „kövecselését”.

Az általam bejárt területen a Grant zebrája él (*Equus quagga granti*). Ez a legközönségesebb faj, és erre mondták a kísérletek, hogy szelídítésre, illetőleg hasznavehető háziállatnak egyáltalán nem alkalmas. Ez a faj él hellyel-közzel Ugandában is, hol még most is eléggé kímélt vad. Tekintettel nagyon szórványos elterjedésére, évente csak egyet szabad elejteni.

Kenya északi részén, az Eusso-Nyiro folyótól északra, a Grant zebrájánál jóval nagyobb, jobb termetű, vékonyabb csíkozatú Grevy zebrája él. Ennél a fajnál a szelídítési kísérletek már sokkal nagyobb eredménnyel biztatnak, mint kisebb déli rokonánál.

A zebra kiszuahili neve „punda-milia”.

GEPÁRD, KARAKÁL, SZERVÁL

*Különbség az igazi macskák és a gepárd között
Igazi pusztai állat – Fel tud mászni a fára
Optikai csalódás – A gepárd nem veszélyes vad
Vadászata – A ruvána-sztyeppi első gepárd
Legszerencsésebb dupla – Könnyen szelídíthető
Méretek – Paraziták – A gepárd hangja – Karakál
Aránylag nagyon ritka – Szervál – Igen elterjedt
Magas hegyvidékeken gyakori a melanizmus*

Kelet-Afrika vadban népes pusztaságain mindenütt előfordul a gepárd, ez az érdekes ragadozó, mely az igazi macskáktól és a hiúzoktól sok tekintetben különbözik, és jöllehet a macskafélékhez tartozik, a kutyákhoz hasonló vonásokat is találunk benne. A gepárd vagy más néven a vadászleopárd (*Acinonyx jubatus*) sok mástól eltekintve, abban különbözik az igazi macskáktól, hogy karmait nem tudja teljesen visszahúzni. Külső megjelenésében a leopárdtól abban üt el, hogy sokkal magasabb és karcsúbb, kisebb fejű; vékony lába inkább kutyalábra, mint macskalábra emlékeztet. Bundáját egyszerű kerek foltok tarkítják, és nem rozetták, mint a leopárdét.

A gepárd igazi pusztai állat; rövid távolságokon biztosan földünk egyik leggyorsabb állata. Zsákmányát is leginkább üzve ejti el, és nem lesből, mint az igazi macskák, bár a leselkedés és a kiszemelt áldozathoz közel csúszás neki is mestersége.

Sokáig azt hitték, hogy a gepárd egyáltalában nem tud fára mászni. Így írja őt le többek között Brehm is. Ez azonban tévedés; mert igaz, hogy a gepárd csak ritkán folyamodik ehhez a macskaszokáshoz, de azért ő is fel tud mászni az arra alkalmas fára, ha a körülmények rászorítják.

A gepárd gyakran hasznát veszi famászó tudományának, ha egy-egy falka vadkutya (hiénafarkas, *Lycaon pictus*) üzőbe veszi.

Egy Ruvána-sztyepp környéki hosszabb vadász- és vadfogókirándulásom alkalmával a kiküldött nyomkereső embereim azzal a hírrel futottak sátramhoz, hogy egy időszakos folyómeder melletti száraz fatörzsön vén nőtény oroszlánt láttak. Nőtény oroszlánért nemigen mozdultam volna el sátramtól, de kíváncsi voltam, mit néztek embereim oroszlánnak. Megkérdeztem, hogy a látott oroszlán nem hatalmas vén leopárd-e, mert az oroszlán tudvalevőleg nem mászik fára. De esküdöztek, hogy egy „nagy” oroszlánt láttak a kissé ferdén nőtt fatörzsön.

Sajnos, a fán ülő valamit nem tudtuk belopni, mert az már nagy távolságról észrevett bennünket, és a fáról lekúszva, tovaloholt. Az elszaladó állatban messzelátóm segítségével egy gepárdot ismertem föl. Embereim még akkor sem akarták elhinni, hogy gepárdot láttak oroszlán helyett, s csak akkor tudtam meggyőzni őket, mikor a fatörzshöz érve, megmutattam a nőtény oroszlánnak nézett gepárd nyomát.

Az különben majdnem minden afrikai vadással megesett, hogy bizonyos távolságokról a gepárdot nőtény oroszlánnak vélte. Én magam két ízben lőttem

gepárdot úgy, hogy szentül hittem: nőstény oroszlánnal végeztem; csak mikor közelebb mentem a zsákmányomhoz, akkor pillantottam meg bundáján a kerek fekete foltokat.

A gepárd vadászata is, mint a leopárdé, véletlen, szerencse dolga, bár a gepárd életmódja inkább nappali. Rendszeres gepárdvadászatról alig lehet szó, annál kevésbé, mert pl. az afrikai ragadozók közül a gepárd az egyedüli, melyet sohasem észleltem a kitett dögnél, és amely sohasem közelíti meg a ragadozók elfogására felállított csapdát. Ezzel azonban nem akarom azt állítani, hogy a gepárd sohasem megy dögre.

A harmadik expedícióm alatt aránylag gyakran találkoztam gepárrdal, lőttem is nyolcat.

Érdekes körülmények közt ejtettem el ruvána-sztyeppi első gepárdomat. Sebzett gnúbikát követtem egy bozótoson át, mikor mellettünk egy tuskésbokor aljából kis tapír-antilopbak pattant ki. Megszokásból puskámmal követtem a szélesebb szökésekkel tovairamodó állatot, anélkül hogy lövésre gondoltam volna. Amint az egy szanszeveriás bozót mellett elhaladt, két hatalmas ragadozó ugrott rá, és a másik pillanatban már húzták is kétfelé. Nőstény oroszlánoknak hittem őket, de nem volt időm tépelődni, gyorsan szólt a puskám, s az egyik állat tűzben esett össze. Második lövésem a nagy kapkodás miatt rossz helyre csúszott, és az állat sebzetten elmenekült. Nem is találtuk meg.

Óvatosan közeledtem a lelőtt „nőstény oroszlánhoz”, s csak amikor vagy ötvenlépésnyire voltam tőle, akkor tűntek elő a kerek pettyek. Csak akkor tudtam meg, hogy gepárdot lőttem...

Gepárdot többször láttam 3-5-ös csoportban is. Egyszer közvetlen ruvána-sztyeppi tanyám mellett láttam egy négyes csoportot. Ki is dupláztam belőlük kettőt, pedig – mivel éppen akkor hagytam el táboromat – előbb még a puskát is meg kellett töltenem.

A legszerencsésebb duplámat is gepárdoknak köszönhetem. A Ngare-Dowash folyó melletti vadonban magánosan barangoltam, embereim sátram felütésével foglalkoztak. Amint a bozótból egy nagyobb, alacsony fűvű tisztásra léptem ki, görbe, csenevész mimóza árnyéka alól két gepárd rohant el. Messze voltam tőlük, s így nem akartam a futókra lőni. De az egyik, a nőstény, csakhamar, egész oldalát felém mutatva, megállott. A távolság több volt 400 lépésnél. Gyorsan letérdeltem, és goromba léggyel célozva, lőttem. Gepárdom összeesett. Lövésemre a másik, a hím is megállott. Vagy 460 lépésre lehetett. Még gorombább legyet véve, erre is rálőttem. Bár tisztán hallottam a golyó bevágását, még be tudott futni a közeli bozótosba, de alig tett 100 lépést, és már vége volt.

Gyakran láttam gepárdot, mikor puskámnak hallgatnia kellett, lévén valami értékesebb vad, pl. bivaly a játékban. Sokszor akkor is büntetlenül vihette el foltos irháját, ha karavánkozás közben láttam, s nem lett volna időnk bőrének szakszerű kipreparálására. Nem akartam ilyen szép ragadozót csak azért elpusztítani, hogy lölistámat gazdagítsam.

Ismeretes, hogy a fiatalon fogott gepárd könnyen szelídíthető, és gazellavadászatra szokták használni India nagyurait. Tudvalevőleg Indiában is előfordul, s Brehm szerint az indiai gepárd nagyobb, mint az afrikai. Ez azonban nem áll.

Két ízben lőttem gepárdot, mikor senki sem volt velem, és így magamnak kellett az áldozatot lenyúznom, és a bőrét hazaszállítanom. Mondhatom, keserves dolog volt mind a kettő, mert végtelen sok kullancs és kullancslégy (úgynevezett kutyalégy) volt rajtuk, és ugyancsak megkínoztak mind a nyúzás, mind a bőr haza-cipelése alatt. Kivált a kellemetlenül ide-oda szaladgáló és nehezen megfogható kullancslegyek voltak nagyon bosszantók, mert szúrásaik nyomán nehezen múló, viszkető, fájó daganatok keletkeztek.

A gepárdot most a vadásztörvények nagyon védik, és a vadászjegy évente csak egy gepárd elejtésére jogosítja fel a vadászt.

A gepárd hangja, legalábbis a fogságban tartott állatoké, furcsa csiripelés, amely inkább madár hangjára emlékeztet, mint ilyen hatalmas ragadozóéra.

Kelet-Afrikában még két szép, nagyobbfajta macska él. Az egyik igen közönséges, ez a szervál (*Leptailurus serval*), a kiszuahiliek *csui bararaja*. A másik a Kelet-Afrika általam bejárt területein nagyon ritka karakál, a sivatagi vagy vöröshiúz (*Caracal caracal*). Karakált csak egyetlenegyszer láttam egy húst szerző vadászatom alatt a Letema-hegyeknél, amint előttem ugrott fel, és rohantában csakhamar eltűnt az árkos-bokros terepen. Én ugyan utána lőttem hosszú hússzerző flintámmal, de legnagyobb bánatomra, elhibáztam. Többször nem is volt alkalmam karakálra lőni.

A szervál magas lábú, meglehetősen nagy macska. A kifejlett vén kandúr a 10 kg súlyt is eléri, tehát magasságát figyelembe véve súlyra is nagyobb, mint a mi vadmacskánk. Bundája sárgás alapon feketén pettyezett, illetőleg foltozott, ezek a foltok a kevésbé szép bundájú nyugati formánál, a szerválnál sokkal kisebbek, mint a tipikus szerválnál.

A szervál, bár éjjeli életmódja miatt ritkán kerül a sportember puszkacsöve elé, helyenként nagyon közönséges vad, és ilyen helyeken egy-két csapóvassal (tányércsapdával) rövid idő alatt is nagyon sokat lehet összefogni. A bennszülöttek dorongokból készült ládacsapda szerkezetű alkotmányban fogják a szervált, mely gyakran nagyon rákap a baromfira. A Kilimandzsáró és a Meru-hegyek lábainál valamikor százszámra hozták a bennszülöttek a szerválbőrt eladásra. Árfolyamuk akkor $\frac{1}{4}$, a kivételesen szép bőröké pedig $\frac{1}{2}$ rúpia volt darabonként. Persze ez régen volt – 1903-4-ben –, most már bizonyára alaposan felszökött az árak.

A Meru-hegység lábánál több helyen annyi volt a szervál, hogy naponta többet ugrasztottam fel a magas fűből. Egyszer egy délelőtti hármat is lőttem.

A Kilimandzsáró és a Meru magasabb régióiban nem volt túlságosan ritka a fekete szervál. Én is fogtam kettőt csapóvasban. Ezeknek a melanisztikus daraboknak bőrét a világosság felé tartva, átárnyallott a fokozat, máskülönben pedig egyszínű feketének tetszett.

A partvidéken állítólag a kecske- és juhnyájakban is károkat okoz. A struccfarmok tulajdonosai a strucc-csibék legnagyobb ellenségének tartják a szervált, és így, érthetően, tűzzel-vassal pusztítják.

HIÉNAFARKAS, HIÉNÁK CIBETHIÉNA, SAKÁLOK

*Vadászó hiénafarkasok – Elterjedésük – A legtarkább ragadozó
Az oroszlánt nem támadja meg, a leopárdot és gepárdot igen
Antilopok viselkedése a hiénafarkas-falka megpillantásakor
Egy odúban több szuka is kölykezik – Hang nélkül hajtanak
Lelőtt társaikat hívó csucsik – Dögre ritkán mennek – A hiéna a
legellenszenvesebb állat – A hangja – Hatalmas erejű állat
Éjjel vakmerő tolvaj – A foltos hiéna – Egészséges embert vagy
állatot ritkán támad meg – Hiéna az oroszlán és leopárd zsákmánya mellett –
Oroszlán hangját utánzó hiéna – A „csapdarém” *Hyaena schillingsi* – A közönséges
csikos hiéna – *Cibethiéna* *Sakálvonítás* – Nappal is gyakran látható – Ezüst sakál
Lapátfülű kutya – *Sivatagi róka**

A pórin, a kelet-afrikai vadonban kóborolva, gyakran találkoztam – váratlanul – hiénafarkassal vagy – mint más néven nevezik – vadkutyával. Vadászatuk közben is megfigyeltem őket, amint a csapatától elkülönített antilopáldozatot hosszú ugrásokkal, zaj és hang nélkül követte a falka vagy egy magányos vadkutya.

A falkánál rendszeren egy-két vezérállat jobbról-balról, közvetlenül az üldözött nyomában volt, míg a falka elszórtan visszamaradva követte a vezérállatok nyomát. A vezérállatok állóra hajszolják a vadat – legalábbis én úgy láttam –, míg a gyakran visszamaradt falka letartott orral a nyomot követi.

A hiénafarkasoktól üzőbe vett vad halálra rémül. Amikor megpillantottam a hajszt, rendszeren mély sebeket szakítottak már az üldözött lágyékán vagy combján a vadkutyák harapásai.

Az üldözött némelykor alig pár lépésnyire vágtatott el mellettünk, és a hirtelen kézhez kapott puska ugyancsak szólt – bár legtöbbször eredmény nélkül – az üldözők után, de a hajsza egy cseppet sem tért el az üldözött nyomától, és nem változtatta meg ütemes egyformaságát. Ha néha egy vadkutyát el is ért golyóm, annak csak az volt az eredménye, hogy a meglőttet az utánajövők megtépték, és aztán folyt a hajsza kíméletlenül és biztosan tovább. A hiénafarkas volna a legideálisabb nyomtartó kutya! Az üzőbe vett vad más vadcsapatokon keresztül veheti menekülésének irányát, de a rémülten továbbrohanok miatt a falka egy pillanatra sem tér el a hajsztól, melyet előbb-utóbb könyörtelenül utolér a sorsa.

Ilyen hiénafarkas-hajszt látva, mindig azt gondoltam, hogy ha festő lennék, allegorikusan így festeném meg a végzetet.

A hiénafarkas (*Lycaon pictus*, kiszuahili neve „umba ja vitu”) elterjedési köre igen nagy, és a Szahara déli határától kezdve a Fokföldig vaddús sztyepeken és szavannákon mindenütt előfordul. Kiváltképpen a Ruvána-sztyeppen és környékének szavannáin találkoztam sűrűn velük. Az ugandai vasúton utaztomban is többször láttam egy-egy falka vadkutyát a vasúti kocsi ablakából. Ugandában már ritkábban akadtam össze velük, és természetesen csak az antilopos, tehát nem elefántfüves vidéken.

A vadkutya talán a legtarkább ragadozó: fehér, fekete és kékesen feketés, valamint agyagsárga foltok tarkállnak rajta. Ez a tarkázat nagyon öreg hímeknél rendszerint eltűnik, és majdnem egyszínű feketének látszik; ilyen vén állatnak a bundáján alig van valami szőr, majdnem csupasz. Különböző nagyobb távolságról a hiénafarkas-csapat fekete színű, fehér farkú kutyafalkának látszik. (A budapesti állatkertben láttam egy hiénafarkast; szépen kifejlett, színes, öreg állat volt. Bundája gyapjas és hosszú szőrű, mint amelyet a szabad vadonban sohasem láttam, bár a kölyök bundája gyapjas, és sokkal hosszabb szőrű, mint a fejlett állatoké.)

A vadkutya ötös-ötvenes csapatokban vadásznak, de gyakran láttam magános állatot is, amint egy-egy reedbuckot, impalát vagy bushbuckot űzött. Ötvennél többet egy csapatban nem láttam, bár szavahihető vadászok állítása szerint százas falkák sem nagy ritkaságok.

A régi természetrajzi könyvek a bennszülöttek elbeszéléseinek alapján azt állították, hogy a hiénafarkasok megtámadják és széttépik az oroszlánt is. Ezt én nem tapasztaltam, nem is hiszem. Ellenkezőleg, azt láttam, hogy a hiénafarkasok kereket oldottak az oroszlán elől, és egy alkalommal a hiénafarkasok jelzésének köszönhettem egy pompás fekete sörényű oroszlán elejtését. Az azonban valószínűnek látszik, hogy vadban szegényebb vidéket elhagy az oroszlán, ha a hiénafarkas-falka teszi ott látogatását, mert olyan helyről menekül a vad.

Másrészt bizonyos, hogy a leopárdot és a gepárdot a hiénafarkas-falka megtámadja, és ha az idejekorán nem tud fára menekülni, széjjel is marcangolják, bár a leopárd bizonyára nem adja olcsón az életét, és egy-két támadó is a küzdőtérre marad.

A vadállományban igen nagy a hiénafarkasok okozta pusztítás, mert sokkal több vadat ölnek meg, mint amennyit elfogyasztani képesek. Azonkívül a hiénafarkasok megjelenése óriási nyugtalanságot kelt a vadcsapatok között. Míg az antilopok és zebrák a nappal megpillantott és a sűrűség felé pihenőre vonuló oroszlánt vagy oroszlánokat legfeljebb kíváncsi odafigyeléssel jelzik, és néha a kíváncsiságtól hajtva a tovakuulogót követik is, addig a hiénafarkasok megjelenése általános pánikot kelt a sztyepp állatlakóinál. Csak az okos, fehér szakállú gnúkat láttam néha, hogy kis borjaikat és a gyengébb állatokat közrevették, aztán szarv szarv mellett áttörhetetlen falanxot⁴² alkottak az öreg állatok, bár azok is legtöbbször kinyújtott és lobogó farkkal, szédületes vágatással igyekeztek a veszélyes közelből elmenekülni.

A legtöbb, amit egy falkából kilőttem, hét darab volt, és akkor még hármát meg is sebeztem. Erre a nagy, kb. 35-40 darabot számláló falkára a Ngare-Dowashnál akadtam rá egy késő délutáni madárgyűjtő vadászaton. A golyós fegyveremet hordozó legényt alig tudtam magamhoz inteni, annyira megrémítették a fiatal legénykét a kb. 70-80 lépésnyire körülöttem ugráló, dühösen felém vakkantó „csucsi”-k (azokon a vidékeken és Ruvána-sztyepp körül a vasasik így nevezték a hiénafarkast). Persze ez csak ijesztés volt, és egy se közelített meg 50 lépésnél közelebb. A sebzett és fájdalmukban vonító állatokat a társaik azonnal megtámadták, és tépni, harapni kezdték, bár puskám gyakran beavatkozott, és lövésemre a sebesültet tépők közül is felfordult egy-kettő. Végre is a muníció fogytával – kivételesen csak 15 db töltény volt velem – beszüntettem a tüzelést, és aztán jóval később a falka is elvonult. Az többször megesett, hogy a hiénafarkasok

megcsaholtak, és az első lövésemre még jobban megközelítettek, de sohasem engedték magukat oly hosszú ideig „bombázni”, mint akkor.

Ugyancsak a Ngare-Dowashnál egyszer négy öreg szukával húsznál több kölyköt láttam. A kölykök szépen színezett, gyapjas bundájú állatok voltak, és világos színükkel nagyon elütöttek a majdnem teljesen fekete öregektől.

Az különben gyakori eset, hogy egy odúban két, sőt három szuka is kölykezik, és talán ilyen közös helyen vetett kölykek csoportja volt az is. A hiénafarkasok igen szapora állatok: egy szuka rendszeren 6-8 kölyket vet.

A bennszülöttek persze sok mesét tudnak elmondani a hiénafarkasról, a tábortüzek mellett, de csak a parti bennszülöttek elbeszélései mondták az „umba ja vitu”-t az emberre veszélyesnek. A vasasik és vanyamvézik inkább az ember barátjának tartják a hiénafarkast, és ezért minden félelem nélkül elűzik őket a frissen leölt zsákmányuk mellől, ha történetesen éppen arra visz az útjuk, ilyenkor azonban – mint mondták – mindig vissza kell hagyni egy combot a hiénafarkasnak is, mert ellenkező esetben a csucsik széjjel marcangolják a kapzsi zsákmányolót.

Tapasztalataim szerint nem tartom a hiénafarkast emberre veszélyesnek, bár nem lehetetlen, hogy néha egy-egy bennszülött is áldozatul esett, kivált akkor, ha megrémülve futásnak eredt. Vadszegény helyeken a juh- és kecskenyájokban néha óriási károkat okoznak.

Vadászatuk alatt sohasem tapasztaltam, hogy hanggal hajtanak, tehát alighanem téves megfigyelésen alapszik Brehm leírása, mely szerint a hiénafarkas-falka vonítva, üvöltve hajszolja zsákmányát. Én csak akkor, hallottam a vadat űző hiénafarkas „huhuhu”-jának hívóhangját, ha a vezérállatoktól messze elmaradt a követő falka.

Két ízben szőröstül-bőröstül táboromba vittem a lelőtt hiénafarkasokat, hogy aztán otthon kényelmesen, méreteket felvéve lenyúzhassuk, és a múzeumi gyűjtemény számára kipreparáljuk. Egyik esetben egy négyes csapatból kettőt lőttem ki. A másik kettő este és éjjel a közelünkben hallatta síró, vonító hívóhangját, és még második nap is láttuk a két csucsit a tábor körül ögyelegni. Máskor egy nagyobb csapat vezérkanját lőttem le. Késő este történt, holdvilág mellett. Ekkor is két napig üvöltöttek körülöttünk a vezetőjüktől megfosztott csucsik.

Úgy tapasztaltam, hogy a hiénafarkasok nagyon ritkán mentek dögre, és csak egy esetben, egy frissen lőtt gnú mellett fogtam csapdába egyet. Szóval ezek a kemény vadkutyák vad kegyetlenséggel bár, de mindig maguk szerzik meg zsákmányukat, és ez a körülmény enyhíti azt a gyűlöletet, melyet kártevésük méltán kiérdemel.

Annyi bizonyos, hogy az állatéletnek a hiénák a legellenszenvesebb jelenségei. Valahogy úgy áll a dolog, hogy a halottrablók nemcsak az emberek, de még az állatok közt is a leggyűlöltebbek...

Alighogy kikötöttünk Kelet-Afrika bármely kikötőjében, az első éjszakákon megismerkedtünk a nagy foltos hiénának (*Crocota crocuta*), a físzinek gyűlöletes hangjával, mely aztán szafárizásunk tartama alatt annyiszor megzavarta éjjeli nyugalunkat.

A sátraink körül settenkedő foltos hiénának rendszeren elnyújtott „ui-iii-iiii” ordítását hallja az utazó, mire a tüzek mellett tereferélő örökvidám vanyamvézi pagazik nevetve megjegyzi, hogy a físz már ordít csunviért⁴³. Nagyon közről

hallva, ez a hang is igen kellemetlen és ijesztő, kivált, ha a malária vagy egyéb trópusi betegség lázálmaiban gyötrődik sátra moszkítóhálós tábori ágyában az utazó vagy a vadász.

Sokkal ritkábban hallja az ember a hiénának azt a hangját, melyet a természetrajzi könyvek a „hiénák nevetésének” írnak le. Az minden, csak nem nevetés! Legvisszataszítóbb, legkellemetlenebb hangja az afrikai vadon éjszakájának!

Azt tapasztaltam, hogy csak a legnagyobb izgalom váltja ki ezt a hangot a hiénákból. Ezt hallottam a koslatás idején (éjjeli magaslesen figyeltem meg őket), és amikor egy óriási döghöz (pl. elefánt, zsiráf, rinocérosz) az ott lakmározó oroszlánok miatt nem mernek odamenni.

A foltos hiéna hatalmas erejű állat, amely a legnagyobb és legveszélyesebb vadak között szerepelne, ha nem volna olyan igen nagyon gyáva. Állkapcsa és fogazata hihetetlenül erős, játszi könnyedséggel roppantja össze a nagy antilopok, sőt a bivaly acélos lábszárcsontját, hogy a csontvelőhöz jusson.

Éjszakánként a vakmerőségig szemtelen tolvaj, és bizonyára nincsen olyan utazó, akinek a hiénák éjjeli tolvajlásukkal kárt ne okoztak volna. Arra csakhamar ráébred a vadász, hogy tróféáit nagyon biztos helyre kell elhelyeznie, mert máskülönben a nehéz és izgalmas vadászat után elejtett hatalmas kafferbivaly vagy a királyi nagykudu hatalmas fejdíszre reggelre nyomtalanul eltűnik, és ha a vonszolás nyomait követve meg is találja, az állat koponyacsontjai tönkre vannak rágva. A sátor napvitorlája alatti ereszt, ahol különben a poggyászt szoktuk elhelyezni, legkevésbé sem nyújt biztosítékot a vakmerő éjjeli tolvajok ellen. Egyszer pl. egy szemtelen hiéna sátram napvitorlája alól cipelte el nyergemet. Szerencsére a nyeregzsákmánnyal menekülő megrántotta sátram kötélzetét, s ez felébresztett. A tolvaj után vetett néhány riasztó lövés (ami persze semmi kárt sem tett benne) arra kényszerítette a físzit, hogy otthagyja a nyergem, de a drága pénzen vett nyereg ugyancsak megsínylette a hiéna fogait.

A hiénák éjjeli tolvajlása elől legjobb a különben is erősen „illatozó” szarvakat jó magasan egy fára helyezni. De nagyon vigyázni kell a vadbőrökre is. A físzit még az sem zavarja, hogy a bőrök néha arzénal vannak preparálva.

A foltos hiéna egész Kelet-Afrika területén előfordul. A nagyvárosok közelében éppúgy otthon van, mint a leglakatlanabb vadonban. A városok utcáit majdnem minden éjszaka meglátogatja, akár csak a sakál. Mombasában, de Nairobiban is, a hotelszobából hallottam éjjeli üvöltését. A sötét esőőserdőknek is lakója. Legnagyobb számmal mégis ott találjuk, ahol sok az oroszlán: leginkább az oroszlánok zsákmányának maradványaiból él ugyanis. A legtöbb foltos hiénát a Balangeti-folyó körül láttam (a Ruvánától délre). A teljesen nyílt sztyeppeken kora reggeli kirándulásom alatt rendszeren 15-20 físzit is észleltem. De az is igaz, hogy a töméntelen vad, nevezetesen gnúk, sok oroszlánt is odavonzottak.

Hogy ilyen nagyszámú hiéna mit tud „eltakarítani”, arra nézve szolgáljon például a következő, Balangeti mellett történt eset. Az állatfogásnál segédkező bennszülöttek a pombeáldomáshoz egy jávorantilopot is kértek, hogy annak kövér húsa teljessé tegye a lakomát.

Éppen lenyugvóban volt a nap, mikor sikerült egy hatalmas elandbikát lőnöm. Mivel meglehetősen messze voltunk sátramtól, nem küldhettem már embereimért,

hogy az antilopóriás húsát hazaszállítsák, hanem bushkésekkel ellátott kísézőimmel erős túskebómával körülkerítettem az elandot, s azzal a biztos tudattal indultunk sátram felé, hogy zsákmányunk reggelig biztonságbban marad. Nagyon kora hajnalban aztán én is az elandhoz mentem embereimmel, hogy hazaszállítsuk a húst.

Ahogy közeledtünk, mind gyakrabban láttam abból az irányból elkullogó hiénákat, és az is feltűnt, hogy mind igen „jól táplált” volt.

Odaérve, csak a széthúzott bómát, vértócsákat, gyomortartalmat, néhány csontdarabot találtunk a szérűvé tiport sztyeppentalajon. A karvastagságú, tövises akáciaágakon világosan kivehettük a hiénafogak nyomát. Mennyi hiéna gyülekezhetett, s milyen koncertet csaphattak ezen az olcsó zsákmányon?!

Jóval messzebb megtaláltuk a lerágott és megrontott koponyát is.

Ennek a hatalmas ragadozónak hihetetlenül nagy az izomereje. Egy lelőtt zebrát például egész könnyen el tud húzni.

Nagyon jellegzetes a hiénák futása: az esetlennek látszó vágatás nagyon gyors és kitaró. Közben hátra-hátratekingetve, jobbra-balra vetik a fejüket.

Óriási ereje és gyorsasága ellenére egészséges állatot vagy embert ritka esetben támad meg. Egyes vidékeken azonban éjjelenként gyakran embereket is raboltak a kunyhókból, és nagy károkat okoztak a marhaállományban. Pl. hírhedtek e tekintetben az Ugogó és Ufiomi vidék hiénái. Ennek talán az a magyarázata, hogy ezek a törzsek – éppúgy, mint a mászaiak és vakambák – nem temetik el halottaikat, hanem a hiénák zsákmányául a bozótba vetik.

A betegen kunyhójában fekvő bennszülötteket gyakran elrabolja más vidékeken is, és a legtöbb sebzett vagy beteg vad is hamarosan a hiénák zsákmánya lesz.

A szomáliak pl. azt beszélték, hogy náluk a tevéket és öszvéreket csak az esetben támadják meg a hiénák, ha lábukon béklyó van, máskülönben nem kell félteni a hiénáktól a legelőre kicsapott állatokat.

A fiszi nagyon sok nemrég ellett antilopborjat pusztít el, valamint előszeretettel rabolja ki a struccfészkeket. A struccfarmerek nagyon gyűlölik e tulajdonságaiért, és természetesen tüzzel-vassal pusztítják.

Az oroszán zsákmányához elővigyázatlanul közelgő fiszi sokszor pórul jár, én is találtam már oroszán által megölt hiénát az oroszán prédájának maradványai mellett. A leopárdot azonban gyakran elüzi zsákmánya mellől. Ezt több ízben kiolvastam a nyomokból, de a bennszülöttek is figyelmeztettek rá. Azért is vonszolja fel a leopárd valamelyik közeli fa ágára a zsákmányát.

Bármennyire fél is a fiszi az oroszántól, ha a hiénák sebesült oroszánra akadnak, megtámadják, és fel is falják.

Természetesen a foltos hiéna, mint a leggyakoribb éjjeli ragadozó köré a bennszülöttek egész mondakört költöttek, és az éjjel fiszivé változó, gyerekeket és embereket rabló ganga (varázsló) nagyon hálás témája a tábortüzek körül ülő bennszülötteknek.

Azt is hallottam embereimtől, öreg munyamparámtól, akinél jobb emberem nem volt soha, hogy a hiéna utánozni tudja az oroszán ordítását. Persze nagy érdeklődéssel hallgattam ezt az állítást, mint minden afrikai állatételre vonatkozó bennszülött hiedelmet, de... nem hittem. A. B. Percivat azonban, akinek szavahihetőségéhez szó sem férhet, saját maga tapasztalta Szomália földön.

A fizsi falánksága is állandóan beszéd tárgya a szafaritüzeknél. A bennszülött körülbelül azt tartja a hiéna falánkságáról, amit a magas észak lakója regél a rozsomákról (*Gulo borealis*). Egyszer például egy kitett zebradögöt a lábszárcsonttal tovarohanó foltos hiénára löttem. A vágatót kissé alul érte a lövésem, és az első lábát zúzta szét. Az állat fájdalmában, mint a legtöbb sebzett ragadozó, összezúzott lábához kapott. Embereim azonban váltig azt állították, hogy azért kapott vérző lába felé, mert azt vérző koncnak vélte, és fel akarta falni. Annyi bizonyos, hogy a csapdában fogott és onnan frissen kivett és láncra tett hiéna azonnal a feléje dobott húsdarabnak esik, és mohón felfalja, pedig a legtöbb fogságba került ragadozó inkább éhen pusztul, mintsem az eléje tett ételhez nyúljon.

Kivált egy hiéna okozott nekem tetemes kárt a Letema-hegyeknél. Két csapdám várta akkor a leopárdot – a leopárdbőrök abban az időben fontos pénzforrást jelentettek számomra –, de a két csapda mindig üresen maradt. A csapda túskebómájába tett csali azonban mindig hiányzott. Jó egy hónapig nem tudom hány gyöngytyúk, pávián, cerkófmajom és más ilyen leopárdnak kedves csemege tűnt el a csapda mellől, de a csapdatolvajnak még a nyoma sem látszott a sűrű bozotos, keményre aszott területen.

Mindjárt egy vén fiszit sejtettem a kárt okozóban, de kis mászai legényem valami szörnyeteget emlegetett. Az egyik csapdát aztán nyílabb területre helyeztem el, és az erős túskekarámba juhot kötöttem. Másnap hajnalban a juhnak hült helye volt, de a szertetiport gyomortartalomban megláttam a „csapdarém”, egy öreg fizsi nyomát. Persze most se ment be a csapda fölötti nyíláson, hanem áttörte a bóm egyik oldalát.

No megállj! – gondoltam. Azonnal elhozattam a másik csapdát, és azt a tört nyílásba helyeztem el, csalinak meg egy kecskét kötöttem ki.

A besötétedés után alig egy órára már hallottuk a csapdába fogott dühös morgását, amit a mászai legény oroszlánmorgásnak vélt, és eleinte én is annak tartottam. Egy gyakran kilobbanó viharlámpával mentünk a csapda felé, hogy a foglyul ejtett állatot agyonlőjem. Odaérve láncsörgés és dühös morgás fogadott. Legénykém felemelte a viharlámpát, hogy megláthassam a megfogott állatot, de a láng hirtelen megint nagyot lobbant és kialudt. Gyorsan visszavonultunk, és miután újra meggyújtottuk a makaeskodó lámpát, visszatértünk a csapdához. A fénynél egy pillanatra megpillantottam a vörössessárga „valamit”, amely lövésemre összeesett. Azt hittem, hogy oroszlánt fogott a csapda. Mikor aztán meggyőződünk, hogy a „valami” már kimúlt – időközben még egyszer kialudt a lámpa –, akkor láttuk, hogy a vélt oroszlán egy rendkívül nagy és kövér foltos hiéna. Ez a bestia hízott meg a csapdám csaliain! Az is érthetővé vált, hogy miért nem lépett oly sokáig a csapda tányérjára. Az egyik első lába térdből hiányzott, ezt valamikor régen bizonyára egy csapdában hagyta.

Kelet-Afrikában a foltos hiénán kívül még két csíkoshiéna-fajtát löttem. A Kilimandzsáró kerületben nem volt ritkaság a Schillings hiénája (*Hyaena hyaena schillingsi*). Leginkább a vízszegény részek lakója, és elterjedése összevág a szomáli fauna egyes képviselőinek, mint a kiskudunak és a zsiráf gazellának elterjedésével. Ezt a csíkos hiénát sem találtam soha a Nagy Szakadéktól nyugatra.

A csíkos hiéna jóval kisebb, mint foltos rokona, és nem is oly vakmerő tolvaj.

Egyszer délelőtt úgy 9 óra felé löttem egy elkullogó Schillings-hiénát. Felbontva, gyomrát vadgyümölcsel tömve találtuk. Az ínség napjaiban, úgy látszik, nem vetik

meg a növényi táplálékot sem. Ezt különben a közönséges csíkos hiénánál is tapasztaltam (*Hyaena hyaena*). A Danakil-partokon datolyaérés idején nagyon szorgalmas látogatói voltak a pálmakerteknek, azért az alacsonyabb datolyapálmák leveleire ijesztőül bádogdobozokat és más csilingelő dolgokat akasztottak az ültetvényesek, hogy elijesszék a kártevőket.

A Danakil-partokon a csíkos hiénák leginkább a tenger által kivetett dolgokból és a halásztanyák hulladékaiból élnek.

Meglehetősen ritkán, rendszerint teljesen váratlanul, egy odúból kipattanva, pillantottam meg a csíkos hiénához hasonló, de annál sokkal kisebb cibethiént (*Proteles cristatus*). Ez a hosszú sörényű és meglehetősen vad külsejű állat egészen ártalmatlan teremtes, mert fogazata teljesen elkorcsosult, és így majdnem kizárólag termitákkal él.

Leggyakrabban a Ruvána-sztyeppen találkoztam vele. Két ízben odújából kiástuk, és sértetlenül hazahoztuk, de nem nyúlt semmi táplálékhoz, és így legnagyobb sajnálatomra el is pusztult.

A kelet-afrikai pusztaságok éjjeli hangversenyének nagyon jellegzetes és leggyakrabban hallott hangja a sakálvonítás. A panyókás sakálnak (*Thos adustus bweha*) fület sértő „behh-beéhh” hangja igen gyakran nem hagyja aludni a fáradt vadászt. Hangját utánozza kiszuahili neve is, mert ezt az éjjeli tolvajt „behá”-nak nevezik a szafári emberei.

A vaddús sztyepeken helyenként hihetetlen nagy számban találjuk; akárcsak a hiénák, ők is odagyülekeznek, ahol sok az oroszlán, és marad valami hulladék a fejedelmi ragadozók zsákmányából.

A sakált, mely különben a bennszülöttek meséiben a nyúllal együtt azt a szerepet játssza, mint nálunk a csalavér róka, határozottan az oroszlán rabszolgáinak és kémeinek tartják a szafáritüzek mesemondói.

Éjjeli vad, de nappal is nagyon gyakran látható, kivált a reggeli és délutáni órákban, amint farkát húzva a keselyük keringése irányában oldalog. Rendesen párosan igyekszik a dög felé, ahol ugyancsak ügyeskednie kell, hogy egy-egy húscafatot vagy csontot elkaparintson, ha a dögöt nagy keselyük és marabuk veszik körül.

Bennszülött preparátoraim gyűlölték a sakált, mert lenyúzása és bőrének kikészítése sok dolgot ad. A fogott vagy lőtt sakálok legtöbbje ugyanis igen zsíros, és a legkisebb rajtahagyott zsírrész is elegendő, hogy a bőrt tönkretegye a zsírsav. Az összeválogatott sakálbőröket összevarrva, nagyon szép kocsitakarót lehet készíteni.

A sakálnak több faja él Kelet-Afrikában, és úgynevezett ezüst-sakál is esett csapdába (*Thos adustus*), mely leginkább hegyes vidéken fordul elő.

A sztyepeket járva, sokszor közvetlenül a lábunk előtt 4-5 apró, nagy, felálló fülű, rókaszerű állat pattant ki, amelyek rendszerint kis távolságokra elszaladva felénk fordultak, és dühösen morogtak. Ez a jelenet annyira komikusan hatott először embereimre, akik ezt az állatfajt, a lapátfülű kutyákat (*Otocyon virgatus*) nem ismerték, és a pöttöm méregzacskókat kölyöksakáloknak tartották, hogy hangos „Allah” kiáltásba törtek ki, és aztán megszakadásig kacagtak a kis állatok

„ijesztgetésén”.

A Ruvána-sztyeppen nagyon sokat láttunk ezekből a helyes kis állatokból, és a bennszülöttek ott „bruké”-nak hívták. Ezeknek a csinos kis állatoknak is teljesen elkorcsosult a fogazata, és leginkább rovarokkal, nevezetesen termitákkal táplálkoznak.

A sivatagok legjellemzőbb ragadozóját, a sivatagi rókát (*Fennecus famelicus*) két ízben láttam a Danakil-földön. Úgy látszik, datolyaszüretre érkeztek arra a vidékre. Az elejtett állatok kibontott gyomra datolyával volt tele. Azelőtt sohasem észleltem őket azon a környéken.

ANTILOPOK ÉS GAZELLÁK

*A kelet-afrikai antilopokról általában – Nagykudu
Kiskudu – Jávorantilop – Bongó – Szitutunga
Erdei antilop – Fehér szakállú gnú – Kongóni
Jackson-hartebeest – Jimela – Víziantilop
Roan-antilop – Oryx eallotis – Impala
Reedbuck – Hegyi reedbuck – Sziklaugró antilop
Uganda-kob – Thomson-gazella – Grant-gazella
Roberts-gazella – Zsiráf-gazella – Törpeantilopok
Dik-dik – Ismeretlen antilopok*

Kelet-Afrika területén sokféle antilop és gazella él. Részletes ismertetésük hosszúra nyúlna, még akkor is, ha csak az általam lőtt fajtákat említeném. Azért csak a legközönségesebb vagy a legfeltűnőbb fajtákról emlékezem meg.

A kelet-afrikai sztyeppeken és szavannákon helyenként és időnként hihetetlen számban láthatók a legkülönbözőbb antilopok és gazellák. Az antilop a sztyeppeken és szavannákon él, de vannak fajok, melyek kizárólag az esőerdők sötét mélyén tanyáznak; mások pedig sziklákon. Olyan faj is van, amely száraz talajra vajmi ritkán teszi a lábát, a nagy papiruszmocsarak és ingoványok lakója.

Sokféle antilop létezik, és nagy köztük a különbség, alakra, szarvformára és nagyságra nézve. A törpeantilop pl. akkora, mint a mi mezei nyulunk, míg a legnagyobb antilopfajta, a jávorantilop bikája 800-900 kilogrammot is elér. Ilyen az arány a szarvnagyságnál is: pl. egy görbületeivel 150 cm hosszú nagykuduszarv még nagyon messze van a rekordtól, de a törpeantilopoknál 4-5 cm már rekordhosszúságot jelent. Életmódjuk is nagy eltéréseket mutat.

A nagyon népes antilopcsaládnak legremekőbb képviselője a fejedelmi fejdísz hordó nagykudu (*Strepsiceros strepsiceros bea*), mely vörösesbarna, féhéren csíkozott bundájával, spirálisan csavart óriási szarvával és nemes megjelenésével az afrikai állatvilág egyik legnemesebb és legszebb jelensége.

A nagykudu elterjedési területe igen nagy. Abesszíniától egészen a Fokföldre ér. Ennek ellenére Kelet-Afrika legritkább antilop-fajtája, ezért egy pompás nagykuduszarv az afrikai vadász legóhajtottabb és legmegbecsültebb trófeája. Nem csoda tehát, hogy nagyon sok vadász egy jó sörényű oroszlán vagy egy erős bivalybika elejtését is szívesen elcserélné a nagykudu elejtéséért.

Utazásaim alatt nagykudut ritkán láttam. Csak egyetlenegy lőttem, azt is még az első kirándulásom alatt, a Meru-hegységtől délre.

Harmadik kirándulásomon ugyancsak a Meru-hegytől délre, Öldönyó-Kiszálénál többször bukkantam nagykudukra, de csak teheneket és borjakat láttam.

A nagykudu a hegyvidéki ritka, bozotos erdők lakója. A Kilimandzsáró területben leginkább a kandelábereuforbiával benőtt hegyoldalak voltak pihenőhelyei.

Általános tapasztalat, hogy az erős üldözés következtében a bikák erősen megfogyatkoztak. A bikák sokkal óvatosabbak, „titokzatosabbak”, mint a tehenek, mert hiszen az üldözés elsősorban nekik szól.

Az aránylagos ritkaság oka mégis elsősorban a nagy marhapestis, amely a nagykuduállományt majdnem megsemmisítette; legalábbis sok helyen kipusztította. A nagy marhavész előtt sem lehetett sok nagykudu, mert a bennszülöttek csavart szarva miatt erősen üldözték. A nagykuduszarvból készült „buguruma” (harcikürt) igen nagy becsben állt, és áll ma is a bennszülötteknél.

Egyszer elég szerencsés voltam, és az ugandai vasúton utaztamban kocsim ablakából egy nagykudubikát pillantottam meg. A lenyugvó nap utolsó sugarai öntötték el a bozóterdőben álldogáló állatot. Olyan látvány volt ez, amilyenben azoknak is ritkán van részük, akik gyakran utaznak az ugandai vasúton.

A Kilimandzsáró kerület mászaiak és vándorobók által lakott területein a szanszeveriás, bozótos szavannaerdőkben elég gyakran akadtam össze a gyönyörű kiskuduvál (*Strepsiceros imberbis australis*), amely abban is különbözik nagy rokonától, hogy hiányzik róla a toroksörénysáv, több fehér csík van a hátán, és a sörénye is fehér. Míg a nagykudu becslésem szerint 350-400 kg-ot nyom, addig kisebbik rokona alig 120 kg.

Elterjedésének nyugati határa az általam bejárt mászai vidéken pontosan a Nagy Szakadék, melyen túl nyugatra sohasem észleltem. A Nagy Szakadék területén még előfordul.

A kuduk tehenének általában nincs szarva, csak a nagykudu tehennek nagy ritkán.

A legnagyobb antilopot „eland”-nak, jávornak nevezték el a búrok, mert mikor – évszázadokkal ezelőtt – Dél-Afrikában letelepedtek, az ott talált vadállatokat hazulról hozott állatnevekkel jelölték meg. Így lett a zsiráfból „cameel”, a leopárdból „tíjger”, az antilopok óriását pedig a szarvasok óriásához, a jávorszarvashoz hasonlították.

A jávorantilop igen elterjedt állat. Szudán déli részétől a Fokföldre sok helyen előfordul. Nem annyira a nyílt sztyepp lakója, inkább a cserjés és ritka erdőkkel borított szavannáké. Táplálékát is nagyobb részt a szavannaerdő adja, mert részben cserjék és fák leveleivel, lombjaival táplálkozik. Nagyon szereti a hegyes vidéket, és néha hihetetlen magasságban is felleljük a nyomát.

A múlt század nyolcvanas éveiben dühöngő kelet-afrikai marhapestis az elandantilopok számát is nagyon megapasztotta, ámbár megközelítőleg sem annyira, mint a kafferbivalyokét, úgyhogy most a „mpofu” (mint a szafáriemberek nevezik) helyel-közzel gyakorinak mondható.

Az öreg jávorantilopbikák kormos nyakukkal, lecsüngő nyakbőrükkel nagyon hasonlítanak a mi magyar bikáinkhoz. Hogyha legelés közben látjuk őket, inkább legelő, szelíd szarvasmarhák, mint antilopok jutnak eszünkbe. De csakhamar megváltozik ez a békés kép, mihelyt a legelészők valami gyanúsat vesznek észre: gumilabdaként, óriási bevezető ugrásokkal vonulnak tovább.

Mindig csodálkoztam, hogy micsoda hihetetlen izomerő teszi lehetővé az óriási súlyú állatok hatalmas ugrásait!

Az eland érzékei kiválóak, a cserkészésnél tehát nagyon kell ügyelni a szélre. Számolni kell azzal is, hogy a jávorantilopnak kitűnő szeme van, és óriási távolságról észreveszi a feléje lopakodót. Nyíltabb helyeken rendszeren nagyobb távolságból kénytelen löni az ember, ilyenkor a kis kaliberű fegyverek a legjobbak, persze csak biztos kezű vadász kezében.

A jávorantilop tehenének is van szarva, amely sokkal vékonyabb és néha hosszabb,

mint a bikáé.

Az elandantilop húsa egyike a legízletesebb falatoknak, ezért nagy becsben áll az afrikai vadászoknál. A dél-afrikai vadászok, nevezetesen F. C. Selous írásaiból kitűnik, hogy mit jelent az eland a végtelen vadon közepette az úttörő vadászoknak. Zsírjával főztek, faggyújából gyertyákat öntöttek, és bőrét is mindenfélének felhasználták. Sajnos, éppen bőrének használhatósága volt dél-afrikai kipusztulásának egyik oka, mert a pénzsóvár „bőrvadászok” leginkább azért pusztították.

Vadásztörvények biztosítják az elandot kipusztulás ellen, és azt hiszem, száma inkább növekedik, mint fogy. Ez nagyon öröndetes, annál is inkább, mert az eland nagyon könnyen megszelídíthető, és ideális háziállat lenne a cecelégy fertőzte Kelet-Afrikában.

Az elandbika nagyságra nézve a mi magyar ökrünket is megközelíti, sokszor felül is múlja.

A magasabb hegyvidék szubogóiban keleten és a kibirákban nyugaton gyönyörűen csíkozott, hatalmas nagyságú antilop él, a bongó (*Boöercus eurycerus isaaci*), Sajnos ilyen antilopot sohasem láttam, sohasem lőttem.

Az Afrikában kóborló vadászok közül nagyon kevés kapja puszkavégre a nagy papiruszmocsarak és ingoványok antilopját, a szitutungát (*Limnotragus spekei*), mert tartózkodási helye szinte teljesen hozzáférhetetlen.

A szitutunga az erdei antilop (*bushbuck*) legközelebbi rokona; szarva, alakja és némileg színezete is hasonló, csak hogy jóval nagyobb annál. Fekete, fehér hegyű szarva pl. olyan nagy, mint a kiskudué. A bika és a suta közt igen nagy a különbség. A sutáknak nincs szarvuk. Legfeltűnőbb rajta rendkívüli módon megnyúlt patája, mely képtelenné teszi az állatot arra, hogy a száraz talajon gyorsan szaladjon. Ezt a körülményt használják ki a bennszülöttek, akik a száraz időszak alatt felgyűjtják a papiruszmocsarakat, és nagy szitutungahajtásokat rendeznek. A lándzsákkal felfegyverzett hajtók ismerik az ingoványok titkait, és tudják, hogy melyik fűzsombékra kell lépniük. Kutyákat is visznek magukkal.

Ha a szitutungát a partra szorítják, a szegény állatnak hamarosan vége van. Ügyetlenül, csetelve-botolva rohan hosszú patáival, de üldözői hamarosan utoléri. Lándzsáktól át- meg átjárva rogy össze.

A szitutunga, mint az erdei antilopok általában, bátor állat, és megszorítva ugyancsak védekezik. A nehéz terep és az állat félelmetes szarva miatt a megszorított szitutunga nem is megvetendő ellenfél. Tudtommal ilyen hajtásoknál több bennszülöttet halálra sebzett. De sokkal több azoknak a bennszülött áldozatoknak a száma, akiket egy vigyázatlan lépés következtében örökre elnyelt az ingovány.

Csak negyedik kirándulásom alkalmával láttam szitutungát. Az első bikát, amelyet megpillantottam, sikerült is leterítenem.

1914 januárjában a Lugogó mocsarainál elefántokra vadásztam. A nyomok elvesztek a mocsár szélén, s így kénytelen-kelletlen átgázoltunk a Lugogó túlsó partjára. Kitűnő vezetőim tudták, hogy hová kell lépni, de mégis csiklandós dolog volt kilométereket megtenni a minden lépésnél megingó, összenőtt, összefonódott mocsári növénytakarón, amely alatt – ha a növényburok átszakadt – a mélység és a biztos halál vár.

A túloldalon – míg embereim széjjeloszlottak, és az elefántok nyomai után néztek – a partokon mászkáltam, és az ingoványt kémleltem prizmás látcsövemmel. Persze nem is gondoltam szitutungára, hanem a mocsarak madárkirálya, a papucescsőrű gólya (*Balaeniceps rex*) után nézelődtem. Egy termitadombra felkapaszkodva azonban éppen idejében láttam meg, hogy egy sötétbarna állat tűnik el a papiruszsűrűben.

A terep figyelmes áttanulmányozása után egyhangúlag megállapítottuk, hogy csak hajtás vezethet eredményre, időközben a közeli telepről sok ember állt közénk, akik – jó baksis és hús reményében – vállalkoztak a hajtásra.

Bizony keservesen jutottunk el a csapásig az imbolygó ingoványon át. Összeesésig fáradt voltam már, mikor egy papiruszszombék-szigeten jól fedett helyre jutottam. A hajtók közben – a széllel számolva – megkezdtek az előnyomulást. Persze, a mezítlábas és a lápot ismerő bennszülöttek, akik lándzsájukon kívül egy-egy hosszú rudat cipeltek vállukon (a növényburok átszakadásánál „mentőrúd” lett volna), sokkal könnyebben mozogtak a láp közepén, mint jómagam.

A hajtók lármája még nem ért el hozzám, de a zsombéksziget máris engedni kezdett lábam alatt. Térden felül süllyedtem, és éppen a hátam mögötti papiruszt kezdtem levágni, hogy majd a kévékre állva várom a hajtást, mikor hozzám jutott az emberek lármája, zavaros kiabálása, amelyből kihallatszott: „Angalia bva-na” (Vigyázz, uram!). Utána mindjárt csörtetést hallottam, és a széthajló papiruszok közül nagy szökésekkel kirohant egy sötét tömeg, amely a legközelebbi, tüztől megkímélt papiruszfolt felé csörtetett. A menekülő vadból csak néha-néha láttam valamit, mert a félig leégett papirusz és a sás teljesen elfedte. Nem tehettem mást, rálöttem, amikor egy szökésnél legalább a szarvát tisztán láthattam. Tompa golyóbevágás hallatszott a durranás után; de a sebzett antilop továbbrohant, és egy sűrűhöz érve, csakhamar elveszett a szemem elől. Lövésemre kiszállingóztak embereim a papiruszsűrűből, és velük együtt csakhamar a vérrel befecskendezett csapásnál voltam. A golyó kissé hátrább csúszott, de azért majdnem biztosra vettem, hogy a sebzett vad megkerül. Igazam volt. Vagy hatvanlépésnyire a lövés helyétől már sebeiben találták embereim az öreg bakot, amely a közeledők láttára fenyegető helyzetbe vágta magát. Könnyen bajt okozhatott volna, azért egy gyors kegyelemlövélssel végeztem vele.

Örömmel siettem ritka zsákmányomhoz, amelyről örömmel állapíthattam meg, hogy szarvai igen erősek. Közben egy vigyázatlan lépés majdnem vesztemet okozta, s csak a vezető gyors segítsége mentett meg az elsüllyedéstől. A lelőtt vad partra szállítása sok ügyel-bajjal járt.

A rákövetkező napokat szitutungavadászatra szántam. Több hajtást is rendeztünk. Az eredmény elég szép volt, mert kilőttem a vadászjegyen engedélyezett négy szitutungát, amelyek közül egy bakot és egy sutát kipreparálva a Magyar Nemzeti Múzeumnak küldtem.

A Viktória-Nyanza északi szigetein a szitutungának egy alfaja található, amely már nem annyira mocsárlakó, hanem a sziklaszigetek ambacsbozótjaiban él. Elejtése sokkal könnyebb, mint a tipikus szitungáé, és az Ugandát látogató sportemberek rendszeren itt lövik szitungáikat. Ezeknek a szigetlakó szitungáknak természetesen nincs annyira megnyúlt patájuk, mint az ingoványban élőknek.

A Szahara déli határától egész a Fokföldre terjed a fehéren csíkozott, pettyezett

erdei antilopnak (*Tragelaphus scriptus*) elterjedési köre. Persze ezen az óriási földterületen sok fajtája él, amelyek mind nagyságra, mind színezésre erősen eltérnek egymástól.

Miközben az előnyomuló kultúra a többi antilopot teljesen a rezervált területekre szorítja, az erdei antilop (bushbuck) megtartja eredeti tartózkodási helyét, hogyha a megművelt területek körül sűrű bozótok vagy erdők maradnak. A földek közelsége nemhogy nem bántja, hanem még inkább vonzza. Nagyon pákosztos állat, szereti a zöldségkerteket megdézsmálni. A bennszülöttek bab- és borsó (csorokó)-sambáiban jelentős károkat okoz. Én is nagyon mérges voltam néhányszor a „pongó”-ra (ez a neve kiszuahili nyelven), mert gyakran kifosztotta nagy fáradozással létesített kis veteményeskertem zöldborsó-, saláta- és hónaposretekágyait, és ezzel megrabolt a vadon közepette legnehezebben pótolható csemegétől, a friss zöldségtől.

Az erdei antilop, hasonlóan a mi csülkös vadunk életszokásaihoz, estefelé és kora reggel mutatkozik a nyíltabb területeken. Zavartalan helyeken olykor napközben is. Gyakori zsákmánya a leopárdnak. Az őzbak riasztásához hasonló, böffögő hangja gyakran leopárd közelségét jelzi.

Nagyon sok fajtája ismeretes, amelyek színezetre és kivált nagyságra igen eltérőek. Pl. míg a kelet-afrikai és ugandai súlyra nézve 85 kg-ot is elérhet, addig a legkisebb, de talán a legélénkebben tarkázott nílusi aligha több 40-50 kg-nál.

Az erdei antilop húsát igen ízletesnek találtam, ámbár a bennszülöttek sok törzse a világért sem nyúlna hozzá, mert szerintük leprás kiütéseket okoz. Érdekes, hogy ez a babona a legtöbb csavart szarvú antilop húsának élvezetét megtiltja bennszülött törzseknek.

A szitutunga és az erdei antilop nőstényének nincs szarva.

Akik először utaznak az ugandai vasúton, kétfajta antilopra lesznek figyelmesek, a kongóni (*Acelaphus cokei*) az egyik és a fehér szakállú gnú (*Gorgon taurinus albojubatus*) a másik.

Nagyon sokszor volt alkalmam olyanokkal utazni együtt, akik először tették lábukat Afrika földjére, és ezek az utazók majdnem kivétel nélkül „buffaló”-nak – bivalynak – nevezték a dacosan bámuló, magános, vén gnúbikát vagy gnúcsapatot. Annak, aki még nem látott kafferbivalyt, a gnú előlről nézve valóban kissé bivalyosan „fest”.

De mihelyt mozogni kezd a gnú vagy a gnúcsapat, hamarosan eloszlik a tévedés. Kecses spanyollépésekkel, kíváncsian közeledik a csapatából kivált vén bika, hogy aztán lobogó farkkal és a leggroteszkebb bakugrásokkal, hirtelen pördülésszerű fordulásokkal vágta el az egész társaság. De nemsokára megtorpannak, és újra kezdődik a fenti jelenet. Ezeket a mozgásokat minden állatkertlátogató ismeri, mert a fogságban tartott gnú, rendszerint a gnúcsalád legkisebb, de a legtipikusabb képviselője, a dél-afrikai fehér farkú gnú (*Connochaetes gnou*) éppúgy bemutatja szűk kifutójában, mint a végtelen pusztaságokban élő szabad rokonai.

A mászai fennsíkok sós sztyeppein helyenként óriási tömegekben élnek a gnúk, rendesen zebrákkal, kongónikkal és gazellákkal összeverődve.

Ilyen helyeken hűmmögő hangjuktól hangos az egész vidék, annyira, hogy éjjel néha alig lehet tőlük aludni.

Játékos és verekedő állatok. Gyakran látni egymással elkeseredetten viaskodó bikákat.

A gnúkat igen éber állatoknak ismertem meg, és csak ritkán tudtam megközelíteni őket – akár 150 lépésre – a többnyire fedezék nélküli, asztalsimaságú sztyeppen. Legjobb módszernek azt tartom, hogy hadonászva, integetve haladjak feléjük. Először ugyan megugrottak, de aztán a kíváncsiság mégis megállította őket, és így gyakran sikerült lőtávokra kapni őket.

Szívósságuk hihetetlenül nagy. Legalábbis én nem ismerem az afrikai antilopok között más fajtát, amely olyan nehéz lövést tudna elvinni, mint a gnú.

A Viktória-Nyanzától keletre egy-egy ivóhely mellett a bennszülöttek rengeteg gnút ejtenek el mérgezett nyilaikkal a száraz időszakban. Hajtóvadászataikon, amelyek egy kisebb hadjárat méreteit ütik meg, több száz, esetleg ezer ember is részt vesz.

Sok bennszülött törzsnél a gnúfark mint harci dísz nagyon becses, és leginkább ennek a megszerzéséért viselik a „gnúháború-kat”.

A fehér szakállú gnú súlya kb. 250-280 kg.

Kelet-Afrikának az egyenlítő körül elterülő pusztaságain talán a legközönségesebb antilop a kongóni. Nem a fátlan sztyeppnek, a mbugának lakója, mint a gnú, mégis leginkább a nyílt pusztaságokon találjuk ezt a hosszú és keskeny fejű, máskülönben is furcsa termetű antilopot, rendszeren más antilopok vagy zebrák és struccok társaságában. Mozgása is olyan groteszk, mint a termete.

A kongóni a lakott és többször háborgatott vidéken nagyon vigyáz magára, és csak nehezen lehet lőtávolságra megközelíteni. Életszívóssága majdnem oly nagy, mint a gnúé, pedig jóval kisebb annál. Testsúlyát kb. 140-150 kg-ra becsülöm.

Ugandában a legnagyobb tehénantilopra, a jackson-hartebeestre (*Alcelaphus leweli jacksoni*) vadásztam. Ez mindenben hasonlít kisebb keleti rokonára, de jóval nagyobb nála. Becslésem szerint súlya jóval meghaladja a 200 kg-ot. Termetének szögletessége sem olyan feltűnő, mint a kongónié.

A Nagy Szakadéktól nyugatra, a Viktória-Nyanzához közeledve, helyenként igen nagy számmal találjuk a hartebeestek egy szép színű rokonát, a jímélát (*lantszarvú tehénantilop, topi, Omaliscus corrigum jimela*). Nagyon éber állat. A csapat biztonságára rendszeren egy-egy termitadombon őrt álló vén tehén ügyel, és hangos prüsszköléssel jelez minden gyanúsat.

A hartebeestek tehenének is van sarva.

Az afrikai antilopok sokféle fajta közül leggyakrabban a víziantilopot emlegetik az afrikai vadászeírások.

A víziantilop (*Kobus ellipsiprymnus, waterbuck*) vizek közelében tanyázik. Legkedvezőbb tartózkodási helye a folyó menti galériaerdő, itt szokott hűsölni napközben, és innen indul ki legelőre késő délután, honnan csak reggel tér vissza.

Középnagyságú antilop, súlya kb. 180-200 kg. Tartása, megjelenése feltűnően emlékeztet a mi gímszarvasunkra.

Mint a legtöbb antilopfajta, szívesen verődik össze másfajta állatok legelésző csapataival. Gyakran láttam őket impalákkal, zebrákkal, varacskos disznókkal, sőt bivalyokkal együtt legelészni.

Nem nagyon éber állat, könnyebb belopni, mint más antilopot, igaz, hogy ebben nagy segítségünkre van a terep is, mert ahol a víziantilop tanyázik, ott van elég fedezék. A víziantilop is igen szívós, és néha hihetetlenül erős lövéseket visz el.

Csak a bikának van szarva. Afrika vadonjaiban több változata él, ezek közül a Semliki folyó mentén élőnek van a legerősebb szarva.

Húsát a legtöbb vadász kevésre becsüli, annál is inkább, mert a bikának átható erős bakszaga van, amely nagyon emlékeztet a mi bőgő szarvasbikánk „illatára”. Ez a szag annyira erős, hogy sokszor nagyobb távolságról is megéreztem a víziantilop fekvőhelyét.

A legnagyobb antilopok között foglal helyet a szép roanantilop (lóantilop, *Hippotragus equinus*), amely nem sokkal kisebb a nagy kudunál, és súlya 300 kg-on felül van.

A lóantilop a cserjések és ritka mimózaerdők lakója. Inkább hegyvidéken, mint síkságon található. Elterjedési köre kb. ugyanaz, mint a jávorantilopé, de nem olyan gyakori, mint az. Pl. a Nagy Szakadéktól nyugatra helyenként meglehetősen sokat láttam, míg attól keletre csak a legritkább esetben.

A megsebzett lóantilop keményen védekezik, azért ajánlatos a vigyázatosság, annál is inkább, mert izomereje igen nagy, és hegyes szarva félelmetes fegyver. A bennszülöttek azt állítják, hogy a támadó lóantilop rettenetesen harap is.

A régi búr állatnevezések között a legfurcsább, mondhatni legkomikusabb az oryxnak, a nyársas antilopnak adott név, amelyet az első telepesek „gemsbuck”-nak – zergebaknak – neveztek el. Ez a hatalmas, 200-250 kg súlyú és a dél-afrikai fajtánál (*Oryx gazella*) több mint egy méter hosszú, törszerű szarvval ékeskedő antilop semmiképpen sem hozható vonatkozásba az európai és kisázsiai magas hegységek antilopféléjével, a zergével, annál kevésbé, mert az oryx a sík vidék lakója.

Az *Oryx beisa callotis* a Kilimandzsáró területén található. Eltekintve jóval rövidebb szarvától, abban is különbözik déli és északi rokonaitól, hogy fülét szőrpamacs fedi.

A mászai területeken az oryxot sivar, vízszegény helyeken láttam, sokszor egynapi járóföldre az ismert vizesgödröktől. Rendszerint 5-35 darabot számláló csapat volt együtt, leginkább Grant-gazellák és zebrák társaságában. A Nagy Szakadéktól nyugatra sohasem leltem oryxra; az már a lóantilop hazája.

Az oryxantilopot nagyon vigyázó és nagyon szívós vadnak ismertem meg.

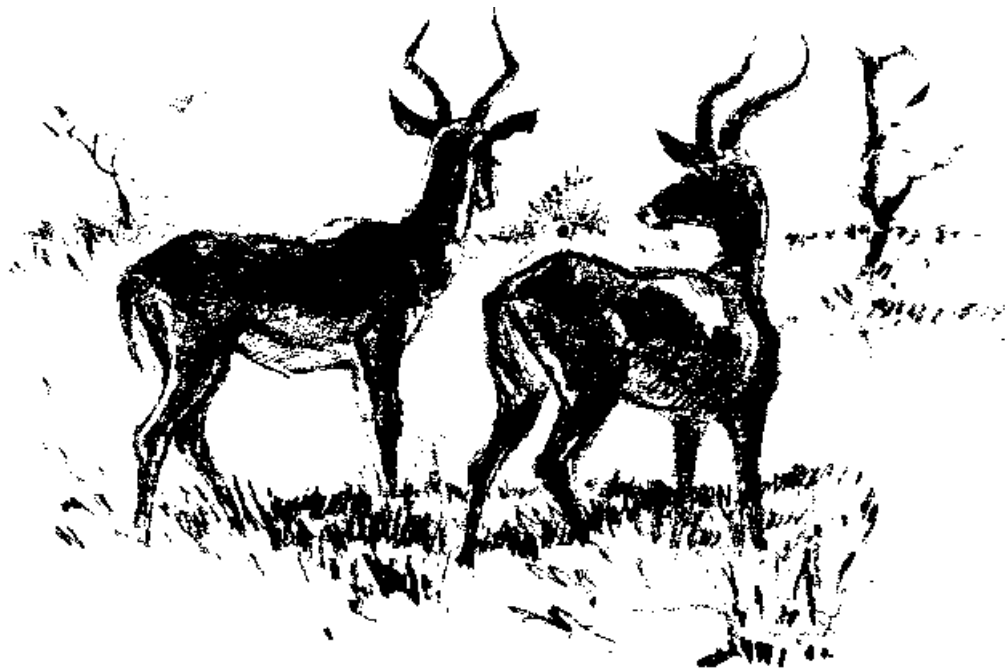
Kelet-Afrika bozótos, ritka erdőiben – de mindig a vizek közelében – az impala, vagy mint a szafari emberei nevezik, „szvala” (*Aepyceros melampus suara*) a legközönségesebb vad.

Az afrikai antilopok népes családjának e legkecsesebb tagját kisebb-nagyobb csapatokban találjuk. A nagy sereg szarvatlan suta között büszkén lépdél egy-egy hatalmas, lantszerűen hajlott szarvú vén bak. Bizonyos időszakban a fiatal bakok külön csapatokba verődve élnek. Ilyen csapatokban azonban mindig van egynéhány vén bak is, ezek a csapat vezetői. Néha több száz állatot látni együtt.

A megriasztott impalacsapat – bámulatos ugrásaival – gyönyörű látvány. Mintha acélrugó vetné fel két méter magasságra az amúgy is tökéletesen szép állatokat –

szinte lebegni látszanak a levegőben.

A lövés zajára gyakran fejvesztetten ide-oda rohannak, és a vak riadalom összevisszaságában egymást ugrálják keresztül. Nekem az ilyen ugrálva menekülő impalák mindig a tengerből felbukkanó játékos delfincsapat szökdécseléseit juttatták eszembe...

Az impala vadászata a legtöbb helyen nagyon könnyű – én legalább úgy találtam. Súlya – mindig a bak súlyát számítom – 65-80 kg.

A sztyeppek vizenyős részeinek sással, magas fűvel benőtt helyein járva, nemritkán egész közelünkből menekül hatalmas szökésekkel egy sárga színű, a mi őzünknel jóval nagyobb antilop. Menekülése közben éles fütttyentést hallat; ez a kelet-afrikai reedbuck (*Redunca [Cervicapra] r. wardi*).

A reedbuck sásos, magas fűvel benőtt részek antilopja. Magánosan vagy kettes-hármas csapatokban található, kora reggel vagy késő délután a nyíltabb helyeken. Nappal a biztonságot nyújtó magas fűben pihen. Életmódja tehát a civilizáció terjedése ellenére is biztosítja fennmaradását.

Szarva előregörbülő, és így némileg megfordítottja a mi zergénk szarvának.

Számos alfaja közül a magas hegyvidékeken ismerkedtem meg a hegyi reedbuckkal (*Redunca fulvorufula chanleri*). Ez jóval kisebb – mind testre, mind szarvra nézve – mint a közönséges reedbuck, színe teljesen olyan, mint a mi őzünk téli szőrzete. Mozdulataiban különben is nagyon sok, őzünkre emlékeztető vonást véltem feltalálni, és talán azért is jártam olyan kedvvel utánuk a nagyon nehéz, fárasztó terepen.

A hegyi reedbuckot rendszeren kisebb, négyes csapatokban találtam.

Afrika faunájából hiányzik a mi erdeink koronás vadja, a szarvas, nincsenek igazi disznók, de hiányzik Európa magas hegységeinek antilopfésése, a zerge is.⁴⁴

Kelet-Afrika sziklás hegységein a hiányzó zergét egy kis antilop helyettesíti, a

sziklaugró antilop. (*Oreotragus o. schillingsi*).

Ez a kis állat, amelynek nagysága körülbelül a mi őzbakunknak felel meg, nagyon különbözik minden más antiloptól patájának alakjával és szőrzetének szerkezetével. Patája aránylag nagy, de az antilop csak a hegyét használja, úgyhogy járás közben tulajdonképpen az egész pata függőlegesen áll a talajon. A meglehetősen hosszú, olajszerű szőrzet furcsán szalmaszerű, és nagyon lazán ül a bőrben. Ezért némileg a mi őzünk téli ruhájára emlékeztet.

Ez a kis antilopfaj különben nagyon elterjedt egész Afrikában. Abesszíniától egész a Fokföldig megtalálható, és több fajtája él az óriási terület sziklás hegyein.

Nekem mindig nagy gyönyörűséget okoztak ezek a kis afrikai zergék, ha egy kiugró gránittömbön előbukkantak, majd megriadva, gumilabdaszerű szökellésekkel pattogtak egyik szikláról a másikra.

Húsuk igen jó, de a legtöbb bennszülött törzs nem eszi.

A sziklaugró antilopot gyakran megtámadja a leopárd. A foltos nagy macska ugyanis szívesen tanyázik sűrű trópusi vegetációval áttört sziklák között.

Uganda művelés alá nem vett területeinek nagy részét elefántfű borítja. Ezekben az elefántfürengetegekben csak nagyon kevés antilopfaj érzi jól magát, és így Uganda antilopfaunája igen szegény.

A folyó menti láposok elefántfümentes részein vagy a száraz időszak sztyeppégései nyomán leégetett elefántfüves területek friss sarján azonban mindenütt ott találjuk Uganda legközönségesebb antilopját, az uganda-kobot, vagy mint az ottani bennszülöttek nevezik: „szunu”-t (*Adenota kob thomasi*).

Nagyon szép, formás antilop. Csak a baknak van szarva, mely némileg az impala szarvára hasonlít, de rövidebb, vastagabb, és nem fekete, hanem szaruszínű. Középnagyságú antilop, súlya kb. 100-120 kg körül van.

Két gyönyörű gazella lakja Kelet-Afrika mbugáit – nyílt sztyeppéit –, helyenként igen nagy számmal. Egyik a pompás Grant-gazella (*Nanere granti*), a másik annak törpe rokona, a Thomson-gazella (*Gazella thomsoni*).

A kis Thomson-gazellákat a mászaiak lakta sztyeppéken mindenütt nagy számmal feltaláljuk, sokszor nem messzire a mászaiak legelésző nyájaitól. Ez egészen természetes, mert az állattenyésztő mászaiak soha nem vadásznak, és nem is esznek vadhúst.

A Balangeti-sztyeppen egyszer hihetetlen tömegű Thomson-gazellát láttam. Csapat csapat után vonult. Számukat több ezerre becsültem.

A Thomson-gazella bakjai aránylag igen erős szarvakat hordanak, a sutáknak is van szarvuk, de az legtöbbször elhajlott, alakatlan. A bak súlya kb. 25 kg.

A büszke tartású Grant-gazella valóságos óriás, hasonló színezetű kis rokonához képest. Egy erős Grant-gazella bak becslésem szerint 80 kg-ot vagy talán még többet is nyom.

A bakok hatalmas és szép formájú, erősen gyűrűzött szarva impozáns trófea. A sutának is van szarva, jóval kisebb és vékonyabb, mint a baké.

A Grant-gazellának nagyon szép fajtája él a Viktória-Nyanzától keletre: a Nanger granti robertsi. Ez a szép gazella nagyon közönséges a Ruvána-sztyeppen. Abban

különbözik a tipikus Grant-gazellától, hogy szarva derékban erősen kifordulva elhajlik, és így szarvterpesztése jóval nagyobb, mint a közönséges Grant-gazelláé.

A Grant-gazella sokkal óvatosabb, mint a Thomson-gazella, és gyakran háborgatott helyen nagyon nehéz lövésre kapni.

A Nagy Szakadéktól keletre, azokon a bozótos, szanszeveriás helyeken, ahol a kiskudu található, a gazellaféléknek egy nagyon különös alakú és megjelenésű faja él, a zsiráf-gazella (*Lithocranius walleri*), melyet a sportemberek a szomáli elnevezés után „gerenuk” néven ismernek.

Amikor a Letema-hegyeknél először pillantottam meg gerenukot, azt hittem, hogy törpe zsiráf áll előttem. Rendkívül megnyúlt nyaka, fejalkata zsiráfhoz teszi hasonlóná az álló és még inkább a bokrok lombjait legelő zsiráf-gazellát.

A gerenuk vízszegény helyek lakója. Tápláléka majdnem kizárólag levél és lomb. Legelésnél gyakran két hátsó lábára áll, hogy egy-egy kíváncsi gallyhoz hozzájuthasson.

A Kilimandzsáró környékén helyenként nagyon sokat láttam. Volt nap, mikor 6-8 jó bakot is lelőhettem volna.

Csak a bakoknak van szarvuk, mely nagyon erősen gyűrűzött, először lantszerűen, majd a hegyén előre görbülve. A bak súlya több mint 50 kg.

Kelet-Afrikában az úgynevezett törpeantilopoknak igen sok faja él, amelyeknek még nagyon rövid felsorolása is hosszúra nyúlna. Ezért a duikerek (*Cephalophus*) és oribik (*Ourebia*) fajainak felsorolását mellőzve, csak az afrikai vadászirodalomban nagyon gyakran említett dik-dikről, a kis tapírantilopról (*Madoqua kirki*; kiszuahili neve „paa”) adok rövid ismertetést.

A dik-dik Kelet-Afrika száraz bozótsaiban, de még a parti városok közelében is gyakori. Kisebb, mint a mezei nyulunk, súlya alig több 3 kg-nál. Orra ormányszerűen megnyúlt, és előre-hajlik, akár csak a tapíré, innen kapta nevét is. Szépen és erősen gyűrűzött, egyenes szarva között hosszú szőrbóbitája van, ami miatt gyakran nehéz a bakot a kis sutától megkülönböztetni.

A dik-dik sok faja él Afrikában.

A Danakil-földön a szomáli dik-dik (*Madoqua swaynei*) él. A vadszegény Danakil-sivatag tengődő bokrosaiban ez volt úgyszólván az egyedüli vad, úgyhogy majdnem kizárólag dik-dik-hússal táplálkoztunk.

Afrika óriási vadonságaiban a sötét őserdők, a magas hegyvidékek bambuszsűrűségei és még magasabban az erikazonák, valamint az ősmocsarak még sok, a tudomány által nem ismert antilop-fajt rejtegetnek. Ezek túlnyomó része természetesen a törpeantilopokhoz tartozik. A nagy antilopok között már alig akadhat új faj, noha nincs kizárva, hogy a Kongó-medence óriási őserdői, a Nílus forrásvidékeinek kiöntéses és mocsárvadonságai még e tekintetben is rejtegetnek meglepetést, igaz, nem nagyon valószínű, hogy egy nagy antilopfaj mostanáig el tudta volna kerülni a felfedezést. Másképp áll a dolog a törpeantilopoknál. Ezek az apró, nem feltűnő állatok a sötét őserdők mélyén egészen titokzatos életet élhetnek.

Hónapokig éltem például a Bugoma-őserdőben anélkül, hogy ezüstbakocskát (*Cephalophus monticola aequatorialis*, a bennszülöttek „mborokó”-nak nevezik a

Kongó határán, Ugandában meg „ntalaganyá”-nak) egyet is láttam vagy lőttem volna. Pedig ez a kicsi, dik-diknél is kisebb törpeantilop meglehetősen nagy számban él a Bugoma őserdőiben. Többször hallottam tovasurranó gyenge neszét, melyet elszaladó mókus zajának is lehetett volna tartani, hogyha a nyomok nem árulták volna el e parányi állatot. Az ottani bennszülöttek sok ezüstbakot fognak hurokcsapdáikkal, melyekkel egész erdőrészeket kerítenek el a száraz időszakban. A csapdába hajtással terelik a „ntalaganyá”-t, amelynek bőrét nagyra tartják. Többet összevarrva, nagyon szép takarókat készítenek belőlük.

Nehéz lövésre kapni az őserdőben lakó nagy duikereket is, pedig ezek már a törpeantilopok nagyobb fajtáihoz tartoznak.

Az ismeretlen fajok felfedezésének lehetősége, az őserdei antilopok elejtésének körülményes és fárasztó volta adja meg ezeknek a vadászatoknak a vonzóerejét, kárpótlást a máskülönben szegény tróféáért.

A DISZNÓ, A FÖLDIMALAC ÉS A TARAJOS SÜL

*A póri legcsúnyább állata – Mindenütt közönséges
Nem számít veszélyes vadnak
A földimalac kotorékában megbúvó varacskos disznó
Oroszlánnak vélt giri – A bozóti disznó
Az óriásdisznó felfedezése – Cenke – Bugomai óriásdisznó
Vadászataim – A földimalac Matschie tanár leírásában
A földimalac nyoma – Hiénáim és a földimalac húsa
Tarajos sül*

Afrika faunájából teljesen hiányoznak az igazi disznók. Észak-Afrika erdeiben ugyan a mi vaddisznónk is megtalálható, de azok a vidékek állatföldrajzilag a földközi-tengeri zónához tartoznak és nem az etiópiaihoz.

Abesszíniától délre egészen a Fokföldre a sztyeppeket és a szavannákat a disznófélék egy nagyon érdekes faja lakja: a varacskos disznó (*Phacochoerus aethiopicus*). A varacskos disznó a megtestesült, tökéletes csúnyaság. A hatalmas agyarakkal fegyverzett, és aránylag túlságosan nagy fejen két pár nagy bibircsókszerű kinövés éktelenkedik, és e rútságot még fokozzák az apró, oldalt ülő szemek. Bőre majdnem csupasz, de a nyakon és a háton hosszú, ritka sörtesörénye van, ami még vadabbá teszi megjelenését. Jóval alacsonyabb a mi vaddisznónknál, sokkal könnyebb is: egy vén kan súlyát – becslésem szerint – 120 kg-ban lehet megállapítani. Agyarai azonban sokkal nagyobbak, mint a mi vaddisznónké, és a tipikus disznókkal ellentétben, a felső agyar a nagyobbik. A varacskosdisznó-agyar rekordhossza 60 cm.

Aránylag igen közönséges vad. Naponta találkozik vele a vadász, mert a nappali órákban nyílt helyeken is látjuk a kis – három-hat disznóból álló – kondákat kószálni vagy gyökerek után turkálni. A megművelt területeket kerüli, ezért aránylag kevés kárt okoz a sambákban. Gyakran láttam őket dögön lakmározni; ez a tulajdonságuk tehát megegyezik a mi vaddisznónkéval.

Nagyon szívesen turkálnak más vad – zebbrák, antilopok – közelében, bizonyára azért, mert gyenge szemük miatt erősen rászorulnak azok ellenséget, veszélyt jelző jeleire. Ha a zebramén ugató nyerítése vagy a tehenantilopok prüsszkölése elhangzik, az előbb még békésen turkáló giricsapaton mintha delejes áram szaladna át; felvágódnak az otromba, csúf fejek, felcsapódik a vékony bojtú fark, és rövid tájékozódás után – rendesen libasorban – magasan fenntartott farkkal tovarohan az egész társaság.

Harcias megjelenése ellenére nem veszélyes vad, mert még sebzetten is csak a legritkább esetben támad.

A sebzett varacskos disznó gyakran a földimalac kotorékába menekül. Érdekes megfigyelni egy ilyen, kotorékban eltűnni akaró girit, amint a kotorék szája előtt hirtelen megfordul, és hátuljával igyekszik az odúba. Így a kotorékba merészkedő ellenség – mondjuk, kutya – ugyancsak „meleg fogadtatásra” számíthat.

A földimalac kotoréka különben is kedves tanyázóhelye a varacskos disznónak, és ilyen helyeken malacozik. A csúnya kis malacok nagyon fürge jószágok. Ellentétben az igazi disznók malacaival, egyszínűek, és nem csíkosak vagy pettyesek.

A sztyeppeken bolyongva – kivált akkor, ha gondolataimban voltam elmerülve – gyakran megriasztott egy takart kotorékból nagy robajjal és porfelhő kíséretében előrobogó giri vagy giricsalád.

Úgy találtam, hogy nem nagyon szívós vad, és korántsem visz el oly erős lövéseket, mint a mi vaddisznónk. A húsa fehér, de nagyon rossz; én legalábbis annak találtam. A szafári emberei sem becsülik sokra a húsát, a legtöbb törzs nem is eszi, nem beszélve természetesen a mohamedánokról, akik sokszor hozzá sem akarnak nyúlni, ha az ember a lelőtt giri lenyúzását vagy fejének levágását rendeli el.

Nincs olyan afrikai vadász, akit néhányszor nem lármáztak volna fel emberei, hogy éppen most láttak egy hatalmas, sörényes oroszánt. Ámde amikor lelkendezve a színhelyre érkezik, esetleg egy vén girikant látott, vagy... csak a nyomát. Bizonyos távolságból a szaladó girit – rossz világítás mellett – nem is nehéz a magas fűben eltűnő hím oroszánál összetéveszteni. Velem az is megesett, hogy sűrű ködben egy előttünk keresztbe ballagó girit rinónak véltem eleinte. De nemcsak én tévedtem, hanem kísérő embereim is.

Harmadik kirándulásom alatt annak, aki varacskos disznót látva oroszánhírral jött, az volt a büntetése, hogy a lelőtt girit magánosan kellett a táborba vinnie. A tulajdonképpeni büntetés azonban csak a tábortüzeknél vette kezdetét, mert a kárvallottat napokig gúnyolták társai.

A varacskos disznók között is óriási pusztítást visz végbe a marhapestis, de mint minden disznóféle, nagyon szapora (6-8-at malacozik) és hamar kiheveri a veszteséget.

Sokkal ritkábban találkozik a sportember a bozóti disznóval (Potamochoerus), mely életmódjában nagyon hasonlít a mi vaddisznónkhoz. Sötétben hagyja el a sűrű bozótost vagy a folyók galériaerdeit, és már hajnalodás előtt rendesen vissza is tér oda. Kártevési helyenként – például a partvidékeken – valóságos csapásokká válnak. Sok helyen a bennszülöttek kénytelenek odahagyni sambáikat a „ngruve”-kondák éjjeli pusztításai miatt.

A bozótdisznó sokkal jobban hasonlít a vaddisznónkra, mint a varacskos disznó, de jóval kisebb annál. Egy vén kan súlya alig több 80-90 kg-nál. Az igazi disznóktól abban is különbözik, hogy 44 fog helyett csak 42 foga van, és a fülén hosszú szőrtincsek díszlenek.

A bennszülöttek a száraz időszakban, a fű leégetése után, rendszeresen hajtóvadászaton tartanak e kártevőkre. Erős hálókba hajtják, és aztán lelándzsázzák őket. Ezek a kis disznók bátor, támadó kedvű állatok, és a hajtásoknál gyakran fordulnak elő súlyos sérülések. Ugandában magam is láttam egy bennszülöttet, akinek fél lábát a bozótdisznó úgy összetépte, hogy amputálni kellett.

Még szerencse, hogy annyi állati ellensége van – nevezetesen a nagy macskák máskülönben a partvidéken megsemmisülne minden ültetvény. Azért sem veszik szívesen a kókuszültetvényesek, ha valaki az ültetvényük közelében oroszlánt lő.

1903 körül egy hatalmas, fekete disznót fedeztek fel a sötét szubogókban, az úgynevezett óriásdisznót (*Hylochoerus meinertzhageni*). Azzal kell kezdenem, hogy az óriásdisznó ámbár sokkal nagyobb, mint a varacskos disznó, óriásnak talán mégsem mondható, mert aligha nagyobb, illetőleg alig éri el a mi vaddisznónk rekordsúlyát. Ha az őserdő sötét mélyén először pillantjuk meg fekete alakját, melyet a mereven és egyenesen felálló, hosszú sörte-szőrök még egyszer akkorának tüntetnek fel, mint amilyen a valóságban, igazán azt hihetjük, hogy óriási állat áll előttünk.

Mindenesetre csodálatos, hogy az 1904-ben lett óriásdisznó tudományos felfedezése olyan sokáig késett, pedig ezt az állatot nagyon ismerik az őserdők vadásznépei. Előfordulása is elég gyakori. Dél-Abesszínia erdeitől az Egyenlítő körüli szubogókon és a nyugati nagy esőőserdőkön át egész Kelet-Kamerunig mindenütt előfordul.

A volt Német Kelet-Afrikában, azt hiszem, én állapítottam meg először az előfordulását, bár akkor a bizonyító példányt nem sikerült elejtenem.

1913-ban Ugandában gyűjtve-vadászva, nem találtam óriásdisznót. Vanyorói teherhordozóim állítása szerint az ő országukban az óriásdisznó (amelyet ők „cenké”-nek neveztek) nem ritka állat, és ebben igazat kellett nekik adnom.

1914-ben a Bugoma-őserdőben ütöttem fel gyűjtőtáboromat. Vezetőimet kikérdezve, örömmel hallottam, hogy a cenke egyáltalában nem olyan ritka, mint az ember gondolná, igaz, hogy vadászata a sötét őserdőben fáradságos, de ez a körülmény éppúgy nem tartott vissza, mint ahogy az sem, hogy azoknak a vidékeknek egy része álomkórtól fertőzött volt.

Azt is megállapíthattam, hogy a cenkét ugyancsak vadásszák az ottani bennszülöttek. Leginkább fatörzsekből összetákolt lezuhanó csapdákkal ejtik el. Ilyen csapdákat aztán sokat találtam és sokszor oly kitűnően voltak „maszkírozva”, hogy jó vezető nélkül igazán veszélyes lett volna az őserdőben mászkálni.

1914. június 14-én egy bennszülött előkelőség látogatását fogadtam, akivel embereim ellátása ügyében kellett tárgyalnom. Azután csapdák felállításával bajlódunk, úgyhogy csak késő délután indultam el egy kis őserdői csavargásra.

Az esőőserdőben, a kibirában aránylag nagyon kevés a vad. Egy-két fajta törpeantilop, bushbuck, disznó, bivaly és elefánt, ezek voltak a Bugoma-őserdő lakói. Embereim bizony ritkán jutottak ott vadhúshoz, annál kevésbé, mert az engedélyezett

bivalyokat már kilőttem.

Az erdei sétától nem sokat reméltem, inkább szokásból mentem arra, ahol az utóbbi időben több friss cenkecsapást láttam.

Amint az elefántok által taposott „cserkészutakon” ballagtunk, egyszerre ágreccsenés, fújás, csámcsogás hallatszott. Azonnal megálltunk, és én mereven figyeltem a zaj irányába, mely egyre közeledett. Végre feltűnt egy fekete folt, a cenke feje, amelyet azonnal célba vettem. A lövés eldörrenése után a fültövön lőtt kan már csak a végsőket rúgta. A mellette legelő párjára nem lőttem, hanem hagytam elrohanni, mi meg siettünk megszemlélni az én első cenkémet.

Elég hangosak voltak húsrá éhes bennszülötteim, mégis egy kis idő múlva felénk rohant az előbb elriasztott cenkekoca. Igazán nem tudnám megmondani, hogy támadási szándékból tette-e vagy sem. Embereim unszolására rálöttem. A lövést nagy sivalkodással jelezte, de úgy látszott, hogy a golyó nem találta halálosan, ezért még egyszer rá kellett lőnöm.

Azonnal tanyámba üzentem, hogy jöjjenek az összes embereim, és a kocát (tudniillik a húsát) hozzák haza. A kant másnap ki akartam preparálni, és így azt gallyakkal kellett volna betakarni, nehogy valami éjjeli ragadozó megrontsa.

Embereim csak késő éjjel értek haza, mert mint mondták, eltévedtek, és nem a koca húsát, hanem a kanét hozták haza. Persze a cenkekan bőrét a múzeumi gyűjtemény számára teljesen hasznavehetetlenné tették.

A lelőtt kan hatalmas példány volt. Felaprózott húsát és bőrét kilenc teherhordó hozta a tanyára. Feje hasonlított a varacskos disznóéra, de a varacskok nem voltak oly hosszúak, mint annál, hanem jóval szélesebbek. Az agyarak a varacskos disznóénál sokkal rövidebbek és vastagabbak voltak. Feltűnő volt ormányának rendkívüli vastagsága.

Az óriásdisznó, mint később tapasztaltam, leginkább az őserdei patakok szakadékainak odúiban tanyázik. A legtöbb cenkefogásra felállított csapdát is ilyen helyeken találtam. Az óriásdisznót rendszeren kora reggel vagy későn délután lehetett lövésre kapni az őserdő elefántfüves foltjain. Az elefántfü friss sarja és az óriási articsókára emlékeztető (én elefántarticsókának neveztem) kóró gyökerei a legkedvesebb csemegéje. A bennszülöttek állítása szerint ültetvényeikben alig tesz kárt.

Én úgy találtam, hogy a cenke nem támadókedvű állat. Ezzel ellentétben a bennszülöttek veszélyes állatnak írták le, amely bátran szembeszáll a vadással. A bennszülöttek legtöbb helyen kutyákkal vadászták. Az állóra hajsolt cenke valószínűleg hathatósan védekezik.

Húsát a bennszülöttek nagyra becsülik, én is ízletesnek találtam. Sokkal jobb, mint a varacskos disznóé.

Kelet-Afrika vadonságainak igazi remeteállata a földimalac (*Orycteropus wertheri*). Ez a furcsa testű foghíjas, melyről Prof. Matschie találóan írta, hogy ormánya a disznóé, feje a hangyászé, lába az örvös állaté, teste meg a kengurué, majdnem kizárólag termitákkal él. Mély és hosszú, maga ásta kotorékvárait csak a sötétség beálltával hagyja el, és még sötétben tér oda vissza. Sem magam, sem embereim nem találkoztunk kora hajnalokon odújához siető elkésett földimalaccal,

pedig az egynéhányszor megesett, hogy a másik éjjeli remetével, a tarajos süllel kora hajnalban összeakadtunk.

A földimalac elterjedési köre igen nagy. Abesszíniától egész a Fokföldreig található. A volt Német Kelet-Afrikában a W. Werther kapitány által felfedezett és róla elnevezett földimalac él. Ebből a fajtából több példányt ejtettem el, néhányat élve fogtam meg, egypárat Budapestre hoztam.

Afrikai gyűjtő vadászpályafutásom kezdetén is különös érdeklődéssel jártam e furcsa teremtmény után. Első kirándulásom alatt azonban nem sikerült egyet sem elejtenem, ámbar – mint a nyomukból megítélhettem – a földimalac nem volt nagy ritkaság a Kilimandzsáró lábánál, hol a szafári emberei „mühangá”-nak nevezték.

Harmadik expedícióm alatt a Viktória-Nyanza keleti partjain igen gyakran láttam földimalac nyomait. A földimalac (körmein jár) nyoma nagyon hasonlít valami tűzokfélé madár nyomához. Sokszor mutattam a földimalac nyomát európaiaknak – gyakran igen híres vadászoknak is és egyik sem ismerte fel. Így jártam különben a bennszülött nyomozók és fegyverhordozók legtöbbjével, mikor nyomismeretüket tettem próbára.

Legtöbb földimalacomat kiásással zsákmányoltam. Nehéz munka volt, mert alagútjai igen hosszúak, sokfelé elágaznak, és az üldözött állat szorgalmasan tovább ássa alagútjait, vagy éppenséggel elássa magát.

Ragadozók által szétépett földimalac maradványaira soha nem akadtam. Hogyha az elejtett földimalac húsát fogságban tartott ragadozóimmal akartam megetetni, csodálatos módon sem oroszlanjaim, sem hiénáim nem nyúltak hozzá. Pedig hiénáim és sakáljaim ugyancsak felfaltak mindent, ami hús vagy csont volt. Ezt a kísérletet többször elvégeztem, az eredmény mindig ugyanaz volt. A földimalacot, úgy látszik, erős mósuszszága miatt vetik meg a ragadozók. A dél-afrikai farmerek azonban szívesen eszik ennek a kb. 80 kg súlyú állatnak kövéres húsát.

A tarajos sül (*Histrix africae-australis*) sokkal gyakoribb lakója volt az általam bejárt területnek, mint a földimalac. A hegyoldalak kígyózó ösvényein, a bozótosok vad tiporta csapásain nagyon gyakran fellelhetők a tarajos sül jelenlétének legbiztosabb jelei, az elhullatott rövidebb-hosszabb tüskék.

A bennszülöttek előtt is általánosan ismert állat a nungu (ahogyan ők a tarajos sült nevezik), annál is inkább, mert gyakori éjjeli látogatója a mohogo-, édesburgonya- és földimogyoró-sambáiknak.

A sambákat különben könnyen megvédehetnék a nungu kártevéseitől, mert a legkisebb tüskekerítés is visszatartja a rövid lábú állatot. A nungu tápláléka kizárólag növényi: leginkább gumókkal és gyökerekkel él.

A bennszülöttek gyakori zsákmánya, mert holdvilágos éjszakán, a nyílt terepen és a kotorékoktól távolabb meglepett tarajos sül nem tud megmenekülni a gyors lábú emberek elől. Leginkább mégis csapdákból fogják.

A sportember a tarajos süllel ritkán találkozik, hacsak nem nagyon korán kelő, és a véletlen szerencse nem hoz útjába egy éjjeli kirándulásban megkésített nungut. De ha valaki egy-két holdvilágos éjszakát tölt a tarajos sül által járt helyeken, nagyon valószínű, hogy megfigyelheti őt éjjeli kalandozásában. Megjelenését csakhamar elárulja a tüskék összeütődéséből származó nesz, amit erősen fokoz a fark különös

csörgése. Ezt csak akkor halljuk, ha az állat valamitől megriad, vagy indulatba jön. Feltarajozott tüskéi kétszer akkorának mutatják, mint amilyen a valóságban.

A legtöbb bennszülött törzs nagy csemegének tartja a nungu kövér, fehér húsát. Én úgy találtam, hogy az némileg a libasültre emlékeztet. Embereim a nungut nem is nyúzták meg (ami nagyon nehéz munka lett volna), hanem csak megkopasztották, és legfeljebb még megpörzsölték.

A ragadozók, nevezetesen a nagy macskák is szívesen eszik a nungut, noha annak tüskepáncélja gyakran nehéz sebet ejt a támadón. Lelőtt leopárdjaim és gyakran oroszlánjaim talpában is mindig volt egy-két beletört nungutüske. A bennszülöttek szerint a tarajos sül szinte kilövi magából a tüskéit, ezért sebezheti meg érzékenyen az ellenfelét. Ez természetesen mese! Annyi bizonyos, hogy a megdühösített nungu – a fogságban tartott tarajos süljeimnél láttam, milyen ingerlékenyek – dühösen dobog a hátsó lábával, miközben erősen rázza magát, ilyenkor egy-két tüske rendesen lehull a bőréből. Ez lehet a fenti mese eredete.

MAJMOK

Majomország – Cerkófmajmok – Zászlós farkú majom
Kolobuszok karéneke – A divat áldozatai – Colobus palliatus
Páviának – Emberszabású majmok – Fekete arcú csimpánz
Különös „madár fészkek” – A csimpánzok éneke
Járása – Kóborlásai – A bennszülöttek mondái

Ha a volt Német Kelet-Afrikában valamelyik német telepes lelkére ráborult az Afrika-untság, akkor e földrészt udvariatlanul „átkozott Majomország”-nak titulálta. Ez a kiszólás is elárulja, hogy Kelet-Afrikában nincs hiány majmokban.

A legnépesebb majomcsaláddal, a cercófmajmokkal (*Lasiopyga*) kezdem az általam észlelt és gyűjtött majmok leírását.

A közönséges szürke cercóf (*Lasiopyga rufoviridis*) volt az első emlősállat, melyet Mombasában a partraszálláskor láttam, amint a hatalmas mangófák sötétzöld, pompás lombozata között hol felbukkant, hol meg eltűnt.

A „tumbiri”-k (így nevezik kiszuahili nyelven a szürke cercófit) a folyó menti galéria- és mimózaerdők lakói; a sötét esőerdőknek csak a szélein találhatók.

A bennszülöttek sambáiban igen nagy károkat okoz ez a szemfüles tolvajhad. Gyakran elnéztem, amint a mimózák koronáin tanyázó tumbiricsapat adott jelre – néhány őrszem visszahagyásával – megrohanta a bennszülöttek kukoricaültetvényeit. Vad sietséggel tördelte a sok apró, szőrös tolvajkéz az érő tengericsöveket, és mindegyik állat mohón igyekezett minél több kukoricaszemet elraktározni pofazacskóiban. Ha aztán az őrszemek valami gyanúsat látva megadták a vészjelet, visítva, hanyatt-homlok menekült az egész tumbirihad a védelmet nyújtó mimózákra.

A sambákat őrző asszony- és gyereknépet nem sokra tartották; úgyszólván szemük láttára végezték tolvajlásaikat. Bezzeg volt menekülés, ha férfi volt az őr, és kivált akkor, ha egy-két sakálkinézésű, harapós bennszülött kutya volt vele.

A tumbirik jelzik legjobban a leopárd közelségét. Nem egy leopárdomat a tumbiriknek köszönhetem.

Letemai táborom mellett a galériaerdő faóriásainak koronája több helyen összeborult a Daryama-folyó fölött, és így a majmoknak pompás lombhídjuk volt a két part között. Ha egy-egy tumbiricsapat ezeken a lombhidakon kergetőzött vagy nagy zajjal veszekedett, csakhamar fel-felbukkant egy-egy krokodilus háromszögletű feje, lesve-várva, hogy a civakodók közül valamelyik a vízbe pottyanjon. De a másik pillanatban már észre is vette őt a szemes had, és megindult a rikácsolás, szitkozódás.

Sohasem tudtam elunni a majmok krokodilusszidalmazását, mely akkor volt a legérdekesebb, amikor tumbirik helyett egy kóbor páviánhorda vonult a lombhídon át.

A sötétebb erdőkben a kék cercófmajmot (*Lasiopyga albogularis*) meglehetősen nagy számmal találtam mind a Kilimandsáró kerületben, mind attól nyugatra, egészen a Viktória-Nyanzáig. Ezek a szép bundájú majmok valamivel nagyobbak, mint a tumbirik, nem olyan élénkek, és aránylag ritkán tesznek kárt a bennszülöttek sambáiban. Egy időben keresett prémmé tette bundáját a divat, és ezért a

vadásztörvény már korlátozza lelövésüket.

A Kilimandzsáró és a Meru-hegységek őserdeiben az első expedícióm alatt még elég gyakori volt a zászlós farkú majom (*Colobus caudatus*), annak ellenére, hogy már akkor is nagyon üldözték szép bundájáért. A kolobuszmajmok bársonyfekete színükkel és hosszú, fehér oldalsörényükkel, ami palásthoz hasonlóan fedi oldalukat, valamint hosszú, fehér farkzászlójukkal – a legszebb majmok. Legjellemzőbb rájuk, hogy kezüknek csak négy ujja van, a hüvelyk teljesen elkorcsosodott.

A kolobuszmajmok, vagy mint a szafáriemberek nevezik, „mbegá”-k, élete az őserdők faóriásainak koronáin játszódik le. A földre csak a legritkább esetben ereszkednek le, megművelt helyeket sem keresnek fel soha, így nem is tesznek kárt az ültetvényekben.

Táplálékuk leginkább levelekből, fiatal hajtásokból és vadgyümölcsből áll. A mbegák napközben meglehetősen csendes állatok. A fakoronákon legelészőket nem könnyű felfedezni.

A Kilimandzsárótól nyugatra a *Colobus palliatus* fordul elő, mely abban különbözik a zászlós majomtól, hogy fehér szőrpalástja rövidebb, és csak a farka végén van zászlós fehér bojt.

A kolobuszmajmok kicsinyei eleinte hófehérek, csak arcuk fekete. Jóval később kezd lassan kiütődni a fekete szőr a háti részekén.

A majomvadászat szomorú élmény, mert a meglőtt állat halódása annyira emberi, hogy hosszú időre elmegy a vadász kedve majomra lőni.

Ez alól csak a páviánok, a kutyafejű majmok (*Papio*) lövése kivétel, jóllehet a meglőtt pávián haldoklása – kivált mikor a közeledő halál a vén pávián gonosz indulatra valló arckifejezését megennyhítette – sokkal emberibb, mint az apróbb majmoké. A páviánnak óriási pusztításai azonban megkeményítik a vadász szívét.

A vándor természetvizsgálónak a lehető legjobb viszonyban kell élni a bennszülöttekkel, mert ez nagyon elősegíti munkálkodását. Bennszülött barátaim felszólítására gyakran irányítottam fegyveremet a sambákat dézsmáló páviánhorda basáira. A tetemek aztán – amennyiben múzeumi célokra nem voltak felhasználhatók – rendszerint a leopárdcsapdába kerültek csaléteknek.

A páviánok élete az apróbb majmokétól abban is különbözik, hogy míg azok jobbadán a fák koronáin élnek, addig a páviánok a földön kóborolva töltik a nap legnagyobb részét. Éjszakai nyugalomra fákra telepednek, és ugyancsak fákhöz és fákra menekülnek, ha valami ellenség közeledtét sejtik.

A nagy – sokszor száznál több tagú – páviánhordában vagy fél tucat vén hím van, amelyek mellett a többiek teljesen eltörpülnek, és amelyek vasszigorral és kíméletlenséggel uralkodnak a csapat felett. A vén basák fogazata – nevezetesen tépőfoga – erősebb és hosszabb, mint a leggyűlöltebb ellenségüké, a leopárdé.

A páviánhorda sokhangú és zajos népség. A vén hímek leopárdhörgésre emlékeztető, mély morgása, mely még az én gyakorlott fületem is gyakran megtévesztette, kihallatszik a különböző mélységű ugatásból, amibe belevegyül az egész apró majmocskák sikítása, visítása.

Ha a fátlan síkságon szöcskézik, bogarászik a páviáncsapat, egy-két tagja mindig a közeli fákon vagy sziklákon őrködik. Különben is végtelenül szemes népség, semmi

sem marad észrevétlen előttük. A sáskákat nagyon kedvelik, de bármit elpusztítanak és felfalnak, amit el tudnak csípni. Minden madárfészek üressé válik egy ilyen páviánportyázás után, akár tojások vannak benne, akár pelyhes fiókák. Apróbb emlősöket is elcsípnek, és az sem lehetetlen, hogy a törpeantilopokat is széttépik, mint azt egynéhány utazó leírásában olvashatni. Fő táplálékuk természetesen növényi: gyümölcs, gyökerek és gumók, valamint fiatal hajtások.

Tolvajlásukat szemtelen vakmerőséggel hajtják végre. Nagyon jól tudják, hogy a bennszülöttek milyen távolságról tudnak ártani nekik. Az asszonynépség riasztó kiáltásaival nem sokat törődnek, sőt néha fenyegető morgással közelednek az asszony vagy gyerek sambaőrzőkhöz.

Hogy a páviánok helyenként milyen szemtelenek, azt 1914-ben, a háború kitörése előtt egy Bugoma-őserdő melletti faluban láttam. A szárazság és az elefántok pusztításai miatt éhínség volt. A bennszülöttek, akik hetekig gyökerekkel táplálkoztak, nehezen várták az új termést. A szomorú tapasztalat megtanította őket,

hogy nagy területeket vegyenek művelés alá, és így a szűz talajon mindenfelé szépen zöldelltek az édeskrumpli- és babsambák. A sambákat azonban nagyon pusztították a páviánok. Kivált a zsenge zöldbabot habzsolták nagy élvezettel. Az ott lakó vanyorók nem nyilazó népek, a páviánhorda pedig jól tudta, hogy milyen távolságból kell félnie a lándzsahajítástól...

Mikor odaértem, a bennszülöttek azonnal megkértek, hogy „csináljak rendet a páviánok között”. Szívesen vállalkoztam rá, mert hiszen elsősorban erre a falura voltam utalva ott-tartózkodásom alatt.

Vezetőmet óvatosságra intve igyekeztem a páviánkiáltozástól hangos samba felé, de ő kijelentette, hogy nem kell lopakodnunk, mert a majmok úgysem fognak tőlünk megrémülni. Kétkedve fogadtam szavait, annál is inkább, mert egyre több kísérő csatlakozott hozzánk, hogy a bosszú munkáját élvezhessék.

Vezetőmnek igaza volt. A páviánhorda – alig 60-70 lépésre tőlünk – nyugodtan pusztította a galériaerdő melletti sambát. Legfeljebb az én megjelenésem váltott ki némi izgalmat, jobban mondva kíváncsiságot, miközben morogva, ugatva és visítva, bizonyára nem valami illedelmes páviánszavakat küldtek felém.

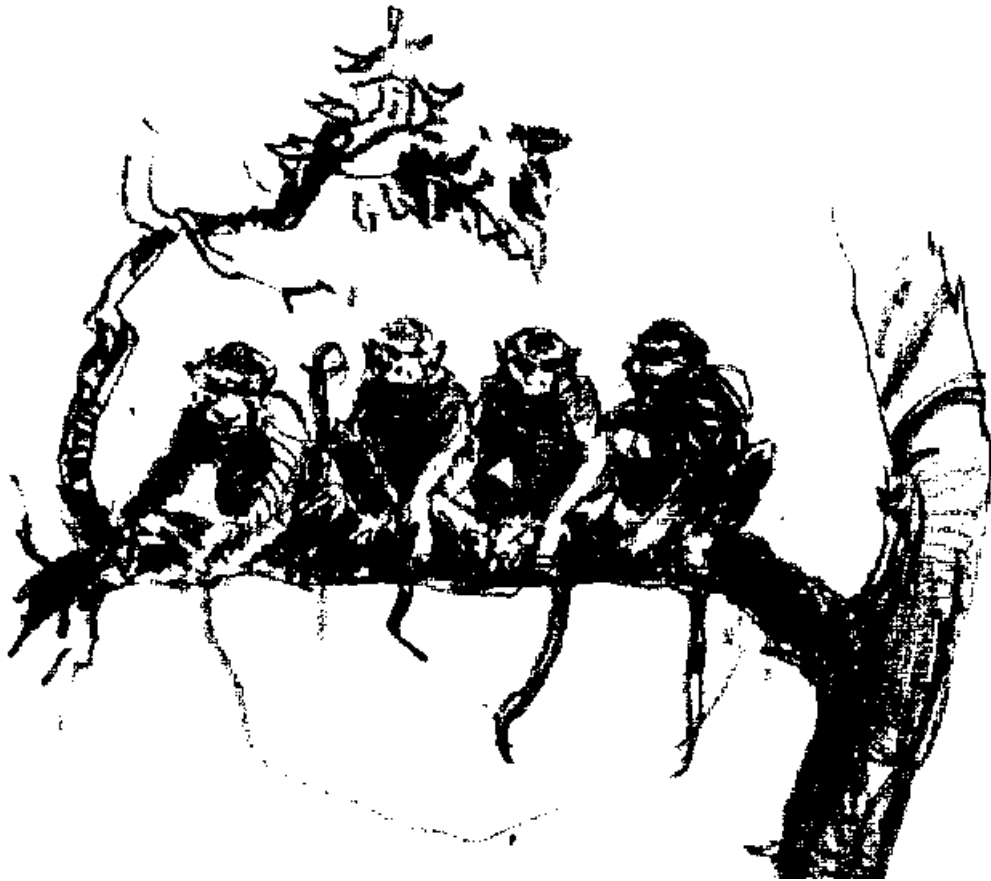
Csak akkor kaptak észbe, mikor a harmadik basa is lefordult egy villámtól derékba tört fatörzsről, ahová ezek az öregurak a jobb kilátás céljából felkapaszkodtak. Később, ha arra jártam, már sokkal nagyobb tisztelettel voltak irányomban, és csakhamar felhangzott a riadó, majd utána a menekülő páviáncsapat visongása.

Ezek a szemfüles állatok nagyon jól ismerik a löfegyvert ott, ahol e téren már vannak tapasztalataik. Ezt mindjárt az első kirándulásom alatt észrevettem. Ha például egy lepkefogó kirándulásom alatt páviáncsapattal találkoztam, hiába fogtam rájuk a lepkeháló nyelét, csak azt értem el vele, hogy még szemtelenebbül ugattak. Bezzeg megváltozott a kép, ha puskacső meredt rájuk. Akkor nem borzolták előre a nyakrész sörényszerű hosszú szőrzetét, nem vicsorgatták hatalmas fogaikat, hanem illa berek! – csak a visongás jelezte menekülésük útját.

A földön menekülő pávián mozgása különös, oldalgó galopp, miközben éppúgy, mint a hiéna, folyton hátratekinget.

A vén páviánhímek hosszú szőrű bundája a mászaiakat utánzó néptörzseknél, de az utóbbi időben maguknál a mászaiaknál is keresett cikk volt, mert ebből készítették gránátoscsákóra emlékeztető fejdíszüket. Valamikor oroszlánsörényből készítették a fejdíszet, és csak az oroszlán elejtőjének volt joga a büszke diadalmi jelvényt viselnie.

A páviánokról sok bennszülött monda járja. Az egyik szerint a páviánok tulajdonképpen emberek voltak, de mivel sohasem akartak dolgozni, csak lopni, a vadonságban ütötték fel tanyájukat és „nyanyi”-vá (nyanyi – pávián) változtak. (Ha valamelyik emberem ügyetlenkedésén felmérgeződve, bivalynak, rinocérosznak tituláltam az illetőt, csodálkozással vettem észre, hogy az némi büszkeséggel vette ezeket a jelzőket. Ha azonban nyanyinak vagy tumbirinek címeztem bennszülött barátomat, az önérzetes ember mindjárt megsértődött.)

A fogságba került fiatal páviánok csakhamar megszeliődülnek, és gazdájukhoz igen ragaszkodnak. Nagy hibájuk, hogy sohasem lesznek szobatiszták, tolvajlásaikról sem lehet őket leszoktatni. A Danakil-föld sziklás hegységeiben gyakori volt a galléros pávián (*Papio hamadryas*). Ezeknél tapasztaltam, amit a másféle páviánoknál soha, hogy a csapat tagjai támogatják és magukkal viszik a sebesültet. Ezt a tulajdonságot a nyanyiknál is észlelték már, de én sohasem láttam. Különben azt is mondják, hogy a vén hímek a leopárdot is gyakran elzavarják, és kimentik egy-egy társukat a nagy macska karmai közül. A földön kóborló páviánhordában az anyaállatok a kicsijüket a hátukon hordják: azok szinte lovagolnak rajtuk. A többi majmoknál ezt sohasem láttam, azoknál a kicsi mindig az anya mellszőrébe kapaszkodik.

A majmok népes családjának legérdekesebb képviselői az emberszabású majmok. Ezekkel csak három utolsó kirándulásom alatt találkoztam, akkor is csak az egyik fajjal, a cségoval (*Pan troglodytes*, fekete arcú csimpánz).

Az emberszabású majmok Kelet-Afrika legnyugatibb részeiben, a Kongó-medence erdőzónájának keleti nyúlványaiban találhatók. Sokáig azt hitték, hogy a legnagyobb „ember-majom”, a gorilla (*Gorilla gorilla*) csak a nyugati partok melletti őserdőrégiókban tanyázik, míg aztán 1903-ban Béringer százados a Kivu-tó vulkánvidékén, a Sabinjó nevű tűzhányó lejtőjén elejtette az első kelet-afrikai gorillát, a hegyi gorillát (*Gorilla beringeri*), mely jóval nagyobb nyugati rokonánál, és sokban különbözik attól.

Sajnos a hegyi gorilla előfordulási helyein sohasem vadásztam, ezért ezzel a

legérdekesebb majommal nem találkozhattam. Negyedik kirándulásom fő célja lett volna az emberszabású majmok tanulmányozása (azért is mentem Ugandába, illetőleg Unyoróba). Fájdalom, mikor már szinte mindennap figyelhettem a cségók tevényt-vevényt, kiütött a világháború, és ezzel negyedik gyűjtővadászexpedícióm be is fejeződött.

A régi utazók rettenetesen vad, támadó kedvű állatnak írták le a gorillát, úgyhogy leírásuk után a „nagy és veszélyes vadak” között méltán az első hely illetné meg ezt a majmot. Most, hogy az emberszabású majmokról, nevezetesen a gorillákról többet tudunk, a hozzáfűzött rémregények is meséknek bizonyultak.

Az erdei rém megjelenésű, hatalmas majom (az öreg hím gorilla súlya 180-200 kg körül van) meglehetősen békés, nyugalmat kívánó állat. A vadászirodalorn például egy esetet sem tud, hogy európai vadász sebzett gorilla áldozatául esett volna. Hogy egy-két bennszülött vadászt már megölt a sebzett gorilla, az valószínű, de semmi esetre sem olyan rémséges állat, ahogyan azt első európai elejtője, Paul Du Chaillu leírja. (Csakhogy ennek is megvan a magyarázata: Du Chaillu kiadója kétszer is visszaadta a könyv kéziratát, míg azt elég érdekfeszítőnek találta.)

A fekete arcú csimpánz kelet-afrikai elterjedése már sokkal nagyobb, és a kongói esőöserdők keleti nyúlványaiban több helyen előfordul, noha gyakorinak éppen nem mondható. A tulajdonképpen Uganda kibiráiban nem is találtam cségót. A bennszülöttek az unyorói két nagy őserdőt, Bugomát és Budongót tartották a „kitérá”-k hazájának. (Kitéra bunyoró neve a cségónak; a szafári emberei „szokó”-nak, „szokomotó”-nak nevezik.)

A kitérák jelenlétének első nyomait nem a nagy esőöserdőben, hanem egy kis patak meglehetősen keskeny galériaerdejében találtam, anélkül hogy tudtam volna, hogy azok csimpánzoktól erednek. A galériaerdő fáin, közel egymáshoz, meglehetősen nagy számban, kisebb-nagyobb ragadozómadárfészket láttam. Kissé csodálkoztam a dolgon, mert kolóniákban fészkelő ragadozó madarakat nem ismerek, és embereim közül egy sem világosított fel – bizonyára nem is tudták –, hogy azok a letört gallyakból összetákolt, lapos fészkek micsodák.

Csak jóval később, egy-két hónap múlva tudtam meg, hogy amit a kis galériaerdőben orvmadarak fészkeinek véltem, azok egy csapat csimpánz alvófészkei voltak. A csapatban csak nőstények és fiatal állatok lehettek, mert a vén hímek fészkei sokkal nagyobbak és soha sincsenek olyan magasan építve, mint azok voltak.

Már jó ideje tanyáztam a Bugoma-őserdő mellett, amikor egy hajnalon kitérák kiabálását hallottam messziről. Ez a szavakkal nagyon nehezen visszaadható, inkább emberi, mint állati, fokozatosan emelkedő hangzavar nagyon mély benyomást tett rám. A csimpánznál (górna = tánczene, ének) gyakran dobolást is hallottam, ami onnan eredt, hogy egy üres fatörzset ütögettek tenyerükkel. Ez a dobolás szerintem mindig valami indulat kitörését jelzi.

Nyomaik után járva azt tapasztaltam, hogy inkább a földön élik át a nap legnagyobb részét. Menekülésük közben is inkább a földön mozognak, nem a fákon (kivált az öreg állatok). Menésük és futásuk közben ügyesen nyitnak utat kezükkel az útba eső sűrű aljnövényzetben. A legritkább esetben szaladnak mind a négy lábon. Ezt nagyon jól lehetett látni a galérierdők mocsaras, vaddatolyával benőtt helyein. Ugyancsak ott láthatta az ember azt is, hogy a csimpánz menés közben nem a nyitott

tenyerére lép, hanem a félig összecsukott kézfej ujjpereceire.

Táplálékuk erdei gyümölcs és fiatal hajtások. Azt hiszem, a kis galériaerdőket is a vad datolyapálma fiatal hajtásai miatt keresik fel olyan előszeretettel. A megművelt helyeket kerülik, és így a sarnbákban semmi kárt nem okoznak.

A vén hímek hatalmasra nőnek. Azt hiszem, hogy sokszor a leggyakorlottabb gyűjtővadásznak is nehéz a vén cségóhímet a gorillától megkülönböztetnie a sötét őserdők mélyén. A vén hímek nyomai is nagyon zavarba hozhatják az embert. Egyszer például a Bugoma-őserdővel összefüggő keskeny galériaerdő mocsaras talajú vaddatolyásában követtem egy hajnalban ott rikoltozó cségó-csapatot. Volt köztük egy-két vén hím, amelyeket nyomuk nagysága után ítélve föltétlenül gorillának gondoltam volna.

Mikor 1914-ben gyűjtőtanyám elefántfü palotája a Bugoma-őserdő szélén elkészült, két kitéra mindig a környező fákra építette nyugvófészékét. Úgy látszik, érdekelte őket táborom élete, talán a házam fényes kivilágítása is, ahol néha két viharlámpa is „sugározta” a fényt.

A kíváncsiság a kitérákat is éppen annyira jellemzi, mint a többi majmokat. Az első kitéra, melyet megláttam, két faág közül kandikált rám. Az értelmes, majdnem emberi arc annyi kíváncsiságot tükrözött, hogy szinte kérdezni látszott: „Hát te miféle szerzet vagy?” Több mint negyedóráig néztünk így farkasszemet, majd, hogy mozgását is megfigyelhessem, rákiabáltam, mire a kíváncsiskodó lassan lejjebb csúszott a fatörzsön, egy-két hatalmas „saslengéssel” ágról ágra tornázva, a földre került, és csakhamar eltűnt a sűrű aljnövényzet borította őserdőben.

Az emberszabású majmok jelenleg védelem alatt állnak, és csak különös engedéllyel lehet muzeális vagy más tudományos célra egyet-egyet elejteni.

Általánosan elterjedt a hit a bennszülöttek között, hogy a csimpánzok és a gorillák hideg éjszakákon szívesen felkeresik az elhagyott tüzeket, és azt körülülve melegszenek. Nem is egyszer nagy vita támadt, mert a tábortüzek mesemondói nem tudtak abban megegyezni, hogy a majmok az elhamvadó tűzre tesznek-e száraz faágakat vagy sem. Egyik rész azt állította, hogy igen, az ellenpárt azonban erősen tagadta, mondván, hogy épp ez mutatja állat voltukat.

Azt egyhangúlag megállapították a tűz körüli természettudósok, hogy a kitérák, ellentétben a páviánokkal, tisztességes nép, és nem jár lopni. Ha nagy néha a sambákhoz le is kerülnek, legfeljebb egy-egy paradicsomot tép le magának minden cségó.

MADARAK

*Az afrikai madárbőség – A strucc – Óvatossága – Védelme
Strucctoll mint harci dísz – Kotlás
A strucckakas fészekvédő taktikája – A kígyászkeselyű
A bukázósas – Apácasas – Mézkalauzmadár
Méz helyett vipera – Gyöngytyúkok – Frankolink
Fürjek – Gerlék – Papagájgalambok – Sivatangtyúk – Tűzok
Marabu – Víziszárnyasok – Ludak – Koronásdaru – Kócsag
Flamingó – Nyergesgólya – Papucscsőrű gólya – Szürke papagáj
„Madár úr” – Madárgyűjtés – Az őserdő szava – Kárba vesztett
alkalmak*

Afrika avifaunája aránylag talán még dúsabb, mint emlősvilága. Prof. A. Reichenow 1900-1905-ben megjelent *Die Vögel Afrikas* című nagy művében 2500 madárfajtát írt le, és ez a szám azóta már bizonyosan a 3500-on felül emelkedett az alfajokkal együtt.

Azóta nemcsak új, le nem írt madárfajokat fedeztek fel Afrikában, hanem rendszertanilag két, egész új genushoz tartozót is. Ezek közül a legfeltűnőbb madártani felfedezés volt 1936-ban a kongó-páva, az *Afropavo congensis* feltalálása.

Dr. James P. Chapin,⁴⁵ az amerikai múzeum ornitológusa 1913-ban az Ituri őserdőben egy bennszülött kalapján furcsa, előtte teljesen ismeretlen szárnytollat látott. Ez az evezőtoll kalapdísz a múzeumba került. Hosszú évek után a tervuereni Kongó-múzeum folyosóján kutatva, egy közönséges pávának minősített, rosszul preparált madáron felfedezte az Ituri-őserdőtől hozott toll mását. Ez eredményezte azután a kongó-páva felfedezését.

A második ilyen feltűnést keltő madártani felfedezés volt a *Zavattariornis Stresemanni*, melyet Abesszínia Borana tartományában gyűjtöttek.

Noha olyan színpompával ékes tollazatú egyedeket nem találunk Afrika madárvilágában, mint amilyenek a Déli-szigetekre és Dél-Amerikára jellemzők, azért sok olyan madara van, melyek színpompa tekintetében némileg megközelítik a földrészek madárékségeit, például az őserdők turakói (pizángxevő, *Musophaga*), a kolibrikre emlékeztető nectariniák, fénysegélyek, nászruhájukban a tűz-, és paradicsomszövők, jégmadarak, gyurgyalagok, aranykakukkok, papagájgalambok stb.

De nem ezekről akarok írni, hanem nagyon röviden megemlítem azokat a madarakat, melyek Afrika vadonságaiban a vadász érdeklődését lekötik.

Legelső helyen áll ezek között földünk legnagyobb madara, a strucc.

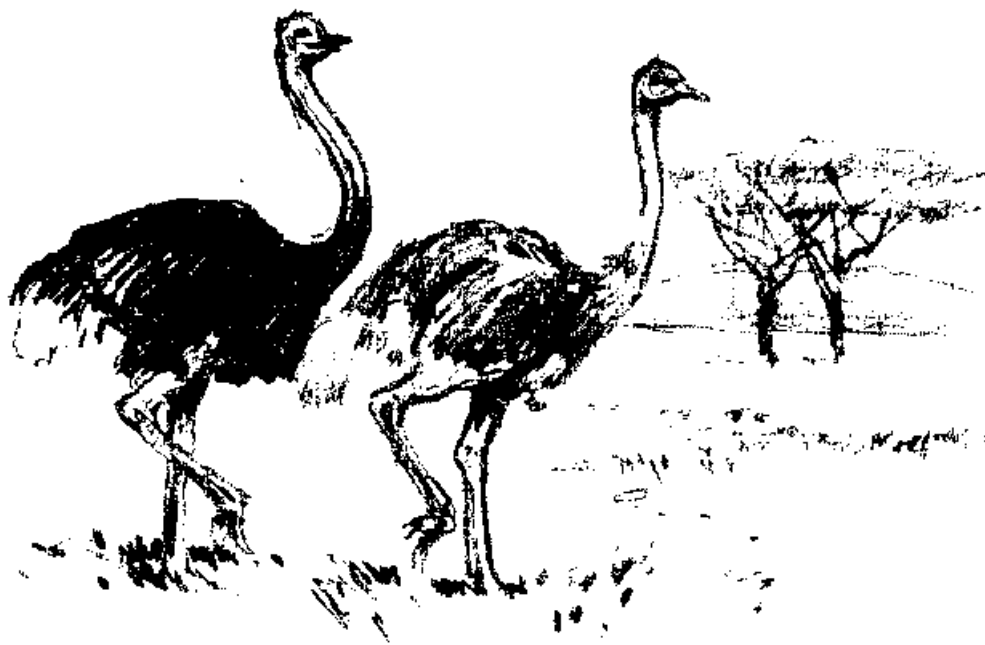
Az általam beutazott vidékeken – Uganda és Unyoró kivételével hol a strucc nem fordul elő – a szép vörös nyakú mászai struccot (*Struthio camelus massaicus*) találjuk. A strucc kimondottan a sztyepp és a szavanna lakója.

A hőségtől izzó és a napfénytől délibábos, sivatagszerű sztyeppékét járva, az antilopok, gazellák és zebrák csapataiból kiemelkedő, nagy, fekete vagy szürke gömbökre leszünk figyelmesek. A kezdő afrikánus is csakhamar felismeri ezekben a

„gömbökben” a struccokat – pedig sok száz lépés van közöttünk, és a madáróriás feje meg nyaka szabad szemmel még nem is látható mert a szemes állatok is hamar észrevették a közeledőt. Egy-egy elkorcsosult, de hatalmas, fehér tollakkal ékes szárny ki-kivág, mintegy figyelmezteti a körülötte legelésző vagy pihenő állatokat, hogy valami gyanús jelent meg a láthatáron.

Az antilop- és zebracsapatnak jó szolgálatot tesz a majdnem három méter magas strucc kitűnő szeme, a struccoknak pedig hasznára válik a patások kitűnő szaglása. így védik, óvják egymást kölcsönösen a fenyegető veszély ellen, legyen ember vagy állat az ellenség.

A meglevő és létesítendő struccfarmok érdekében törülték a struccot a vadászható állatok sorából. Egy időben a struccfarmok száma igen erősen felfozaporodott Kelet-Afrikában, ámbar olyan pompás és nagy értékű tollakat sohasem tudtak felmutatni, mint a dél-afrikai farmok. A legtöbb toll nem is került az európai piacra, hanem egynéhány bennszülött törzs harcosainál (mászaiaknál, vagájáknál és vakavirondóknál) talált biztos vevőre. E törzsek harci fejdíszénél a strucc toll elengedhetetlen valami, és egy-egy rátarti vagája harcos a könnyelműségig magas árat is megad, hogy a kívánatos tollak birtokába jusson. Mikor a Ngare-Dovash mellett lőtt pompás strucckakas kipreparált bőrét az elszállítás előtt Shiratiban a napra kitettem, azonnal megjelentek a vagáják, és a tollakért olyan magas árat ígértek (tehenekben), hogy sokkal előnyösebb lett volna ott helyben értékesítenem, mint hazaküldenem azokat. Vigyáznom kellett, nehogy egy-két hosszú, fehér tollnak lába keljen.

...A költésből a kakas is kiveszi a részét. Éjjel felváltja a tojásokon ülő tyúkot. A fiatalabb tyúkok gyakran közös fészekaljba tojják tojásaikat. Egyszer Ndasserkaránál a magas fűvel borított fennsíkon járva, nagyon megijesztett közvetlenül előttem felpattanó és tovarohanó két szürke tömeg: két strucc tojó volt. Olyan szorgalmasan kotlottak, hogy közvetlen közelre bevártak, és csak az utolsó pillanatban hagyták el a

közös fészket.

A költési időn kívül is találhatunk a sztyeppeken egy-egy el-pottyantott strucctojást, mert a bőséges táplálkozás idején a különben nyugvó petefészekben is meg-megérik egy-egy tojás. Az ilyen tojást – ha egész friss volt – felhasználtuk, és nem is volt rossz a belőle készített rántotta.

A kotlós strucc gyakran áldozatul esik a nagy macskáknak, a tojásokat meg a foltos hiéna rabolja előszeretettel. A kis strucc-csibéknek persze még több az ellenségük, bár az öregek a kisebb rablók ellen hathatósan tudnak védekezni. A vén strucckakas rúgása különben még a támadó leopárdot is ártalmatlanná tudná tenni.

Az afrikai sztyepek másik jellegzetes madarával, a szép kígyászkeselyűvel (*Sagittarius serpentarius*) is gyakran találkozok a vadász, amint gyalogosan, jobbra-balra tekingetve – rendszeren páronként – végigsétál vadászterületén. A kígyászkeselyű nagy kígyópusztító hírében áll, és azért a nemzetközi vadásztörvény Afrika-szerte védi. A kígyászkeselyű azonban nem bízik a törvény nyújtotta védelemben, és végtelenül vigyázó, úgyhogy még golyólövésnyire is ritkán várja be az embert.

Mindig nagy érdeklődéssel néztem a „sagittáriusnak”, a hosszú farkú, szép tollbóbitájú, „gémlábú sasnak” vadászatait, és bár gyakran láttam, hogy egy-egy egeret vagy gyíkot hosszú lábával agyonverdes, de sohasem voltam szemtanúja oly jelenetnek, amelyet egynéhány természetrajzi könyvben láttam, ahol a felborzolt bóbitájú sagittárius egy hatalmas afrikai pápaszemes kígyóval vívja élethalálharcát.

Azt hiszem, hogy a sagittárius nem olyan veszedelmes mérgeskígyópusztító, mint amilyennek a közhiedelem tartja. Én pl. több kígyászkeselyűt lőttem kormányzói engedéllyel múzeumi célokra, és azok gyomortartalmát átvizsgálva, egyben sem leltem mérges kígyó maradványaira, de annál több tojáshéjat, földön fészkelő madarak, egerek és gyíkok maradványait találtam.

A sasok nagyon népes családjának csak két igen gyakori és mindamellett nagyon feltűnő alakjáról teszek említést. Egyik a csodás repülőmutatványairól nevezetes bukázósas (*Gaukler*, *Tera-thopius* [*Helotarsus*] *ecaudatus*), másik a folyók, tavak és mocsarak mellett mindenütt nagy számban előforduló apácasas (*Cuncuma vocifer*, lármás rétisas), mely a mi fehér farkú rétisasunknak rokona.

A gaukler talán a legszebb sasok egyike. Feje, nyaka, hátának alja és egész alsó része fénytelen fekete, ami erős ellentétben van világos gesztenyebarna köpenytollzatával. Csüdje, viaszhártyája, csupasz arcbőre korallpiros, csőre sárgászörös (csak a hegye fekete), a szemhéja kárminpiros. Az alsó szárnyfedők szép ezüstsüzkék. A szárnyhegye repülés közben felfelé görbül.

Repülési művészetét mindig gyönyörűséggel szemléltem. Csodálattal néztem szárnyrebbenés nélküli körözését, majd bukfencező lezuhanását, melyből néhány heves szárnycsapással újra a magasba emelkedik, miközben csattogó szárnya olyan hangot ad, mint az orkánszerű szélben csapkodó lobogó. A szárnyak zaja és – kivált a déli órákban – gyakran hallatott, éles „shaór”-kiáltás biztosan jelzi e nemes szárnyasrabló jelenlétét.

A bukázósas meglehetősen óvatos madár. Néha dögre is leszáll, ha azt még nem lepték el tömegesen a nagy keselyűk és a marabuk. Ilyenkor kaphatja legkönnyebben

lövésre, aki a gyűjteménye számára akarja e szép madarat megszerezni. Az alvófáját sem változtatja, és ott is könnyen lövéshez juthat az ember.

Az apácasas már nem ennyire bizalmatlan. Folyók menti fák csúcsán órákig elgubbaszt, és sokszor ügyet sem vet a közeledő kenura. Ez a fehér fejű, nyakú, mellű és farkú rétisas majdnem kizárólag hallal táplálkozik. Sokszor megfigyeltem, hogy a homokzátonyon nyugvó vízimadársereg rá sem hederített a közeli uszadékfára letelepedett apácasasra, hanem teljes biztonságban tollázkodott.

Az apácasast is gyakran láttam dögre szállni, természetesen akkor, mikor még a nagy keselyűk gyülekezete nem lepte el. Az apró dögkeselyűk (Neophron) azonban ijedten rebbentek szerte, ha levágódott közējük.

Gyermekkoromban afrikai útleírások olvasása közben a mézkalauzmadár ténykedése nagyon felcsigázta fantáziámat. Sehogyan sem tudtam elképzelni, hogy egy szabadon élő madár a maga jószántából és senkitől sem tanítva, az ember szolgálatába álljon a vadméhek felkutatásában. Úgy voltam vele, mint a régebbi szobatudósok, akik a mézkalauz érdekes tulajdonságát mesének tartották. Pedig nem volt igazam!

A mézkalauzmadárt jól ismerik a bennszülöttek. Ez a kakukkokhoz tartozó, körülbelül seregély nagyságú, zöldesen szürke madár (indicator indicator és indicator variegatus; több faja ismert Afrikában, de a kalauzoló tulajdonság leginkább e kettőben van meg, és azonkívül ezek a legközönségesebbek) a sztyeppi ritkás erdőkön kószáló embereket (előttük fáról fára szállva, és folyton csacsogva) a vadméhek fészkéhez vezeti, bizonyára azért, hogy a sejtek kisedése után a lárvákon, mikhez különben nem juthatna, lakmározzék. Azt hiszem, nincs olyan kelet-afrikai bennszülött, aki az indicator e tulajdonságát ne ismerné!

Hosszú éveken át tartó afrikai kóborlásaimban én is sokszor felhasználtam a mézmadarat. Kalauzolója mellett sok vedernyi mézet szereztek karavánom emberei.

De amilyen kellemes és hasznos volt az indicator a mézszerzésnél, oly kellemetlen volt, ha nagy vadat követtünk. Az indicator a nagyvadra vadászok „gonosz madara”! Hiába bombázták röggel, buzogánnyal embereim a folyton fecsegő madarat, nemhogy elhallgatott volna, hanem még izgatottabban csacsogott. Így a nyomon követett vad – mely már évezredek tapasztalata által ösztönösen tudja, hogy fecsegő mézkalauz nyomán emberek jönnek – azonnal felfigyelt, és menekült a veszélyes környékről. Legtöbbször nem tehettem mást, mint hogy előkapjam a kis 22-es Winchestert, és lelőjem az alkalmatlankodót. A 22-es alig ad hangot, és így egy kis körültekintéssel nem kellett tartanom attól, hogy a követett nagyvadat felzavarja.

A bennszülöttek még egy másik tulajdonságát ismerik a mézmadárnak. Ők ti. azt állítják, hogy néha „rossz” madár, és az embereket vadméhek helyett veszedelembe csábítja. Egy-egy sűrű felé vezeti őket, hol azonban nem méhek vannak, hanem oroszlán vagy leopárd.

Ha szafárinkkal kora hajnalban elhagyjuk táborozóhelyünket, vagy estefelé sátrat verünk, sokszor fogjuk hallani a baromfiudvarból is jól ismert gyöngytyúkrikácsolást. A nyíltabb helyeken, bozótosokban, megművelt földek közelében a mi házigyöngytyúkunk őseivel, a szarusapkás gyöngytyúkokkal (Numida) találkozunk, mégpedig sok helyi változatban.

A gyöngytyúk – ha úgy vesszük – nem jó „sportmadár”, mert megrögzött

„infanterista”. Rendesen gyalogosan beveszi magát egy átjárhatatlan túskebozótba, honnan a legjobb hajtókkal is nehéz szárnyra verni. Magas fűből már könnyebb felrebbenteni, és ilyen helyeken bizonyára jó szolgálatot tenne a vizsla. Sajnos Kelet-Afrikában vizslát nem tartanak, mert állítólag elveszti szaglását, de leginkább azért nem, mert legtöbb helyen a cecelégység is hamarosan végezne vele.

Nemegyszer tapasztaltam, hogy a bennszülöttek sakálra emlékeztető kutyái a gyöngytyúkcsapatot csakhamar felzavarják a fák ágaira. A felgallyazott gyöngytyúk aztán éktelen rikácsolással szidja ellenségét. Nemcsak a kutyát, hanem más ragadozót is. A rikácsoló gyöngytyúkok sokszor elárulták nekem a leopárd jelenlétét. Néha egy felgallyazott gyöngytyúkcsapatból, noha azok az első lövésnél és első társuk lezuhanásánál nyakukat kinyújtva (úgy látszott ilyenkor, mintha pezsgősüvegekkel volna telerakva az ág) rikácsolták alarmjukat, nyolcat is lelőttem, míg a csapat végre észre térve odébbállt. Természetesen ez csak akkor sikerült, ha nagyobb távolságról és fedezet mögül lőttem.

Nagyon valószínű, hogy az olvasó az ilyen „vadászatot” elítéli, de az ottani körülmények mentségemre szólnak. Eltekintve a muzeális gyűjtéstől, néhanapján pl. a belső személyzetemnek akartam gyöngytyúkpecsenyével kedveskedni. A gyöngytyúk azonkívül kitűnő csali a leopárd és más – a múzeum részére gyűjtendő – apró ragadozók csapdáihoz. A fiatal gyöngytyúkból készült paprikás igen gyakran szerepelt afrikai étlapomon.

Mivel az afrikai vadász nemigen visz sörétes puskát a kirándulásaira, legtöbbször golyós puskával lövi a konyhájára szükséges gyöngytyúkokat, mégpedig az ösvényen előtte szaladó gyöngytyúknak fejét vagy nyakát igyekszik eltalálni, nehogy a húsát széjjelroncsolja.

A Kilimandzsáró körül elterülő száraz, vízszegény szavannákon nagy számban találtam a gyöngytyúkcsalád legszebb tagját, a „keselyűgyöngytyúkot” (*Acryllium vulturinum*). Nevét onnan kapta, hogy kékesen szürke feje és nyaka csupasz. A nyaktollai szalagszerűek, felül kobaltkékek, az alsók feketék, a tollcsévéknél lancetta alakú⁴⁶, hosszú fehér csíkkal. A mell oldaltollai és a felső hastollak szintén kobaltkékek. Legjellegzetesebb ismertetőjele, hogy a középső farktollak hegyben végződnek, és a két középső sokkal hosszabb a többinél.

A keselyű-gyöngytyúk a szomáli és a mászai fennsíkok lakója, elterjedésének déli határa a Pangani kerületben van.

(Mindig csodáltam, hogy ezt a színpompás gyöngytyúkot miért nem próbálták Európában meghonosítani, ami azért is kíváncsú volna, mert ez jobban repül, mint a szarusapkás gyöngytyúkok.)

A Kilimandzsáró lábánál, pl. a Daryama folyó melletti fennsíkon lépten-nyomon belebotlottam ezekbe a gyöngytyúkokba, ami meglehetősen kellemetlen volt, mert a nagy zajjal szárnyra kelő vagy „gyalog” elvonulva rikácsoló csapat mindig veszélyeztette a vadászat eredményét; pedig hol rinocérosz, hol kafferbivaly nyomában jártam.

A sötét őserdőkben és a nagyobb folyókat szegélyező, úgynevezett galériaerdőkben a kontyos gyöngytyúkokat (*Guttera*) találjuk. Ezeknek is több fajtájuk van.

A kontyos gyöngytyúkoknál hiányzik a fejtető szaruszarva. Helyette tollbóbitát találunk. Mivel ezek a gyöngytyúkok kizárólag a liánokkal átszőtt őserdők lakói, így

aztán ritkán látja őket a vadász, mert még a gyűjtő madarásznak is nehéz valamelyiküket puskavégre kapni. Úgy tudtam gyűjteményem számára egyet-egyet megszerezni, hogy hangjukat követve, órák hosszat üldöztem őket a szinte áttörhetetlen sűrűben.

Afrika nagy őserdőiben még bizonyára sok új, a tudomány által nem ismert gyöngytyúkfajta él, és ezek biztosan a Guttera-félékhez tartoznak.

Amilyen gazdag Kelet-Afrika tyúkfélékben, éppolyan változatos és gazdag galambokban is. A sokféle afrikai gerlére azonban csak ritkán lődöz a vadász: sajnálja rájuk a patront. Ami a húsuat illeti, a kiszuahiliiek egész más véleményen vannak, mint az afrikai vadászok, mert ők a vadgerle bűgását úgy adják vissza: „*Kuku mfupa ... tupt, mimi niama ... tupu*”. (A tyúk csupa csont, én tiszta hús vagyok.)

A gerlékre nem szívesen lőttem, pedig madárgyűjtéssel foglalkoztam. A gerlék tollazata ti. olyan lazán ül a zsíros, könnyen szakadó bőrben, hogy az én bennszülött preparátoraimnak sehoggy sem sikerült a gerlék nyúzása. Rendesen magamnak kellett azt elvégezniem.

Az első afrikai expedícióm kezdetén a Kilimandzsáró lábánál madarászgattam. Egy sűrű lombú faóriáson valami seregélyszerű madarat véve észre, rálőttem. Nagy meglepetésemre a megcélzott seregélyen kívül egy pompás zöld színű, piros lábú és csőrű galamb is a lábamhoz zuhant, és a lövés zajára a fáról nagy szárnycsattogással nagy csapat „papagájgalamb” röppent fel. A zöld papagájgalambok (Vinago) a fa érett bogyóin lakmároztak, de az én – akkor még gyakorlatlan – szemem nem vette észre a lombok színével teljesen egyező színű és a közeledtemre mozdulatlaná váló galambokat. Később nagyon gyakran találkoztam mindenfelé a „ningák”-kal (így hívják kiszuahili nyelven a papagájgalambot), és igen gyakran tették kitűnő húsuikkal változatossá afrikai étrendemet.

A homokos sztyeppeken gyakran kél nagy robajjal szárnyra előttünk párosával vagy kis csapatokban egy fogolytestű, galambrepülésű madár. Ezek a sivatagtyúkok (Pterocles). Ha egyet lelőttünk és megvizsgáljuk, csakhamar rájövünk, hogy ez a mi hazánkat néha-néha meglátogató pusztai talpastyúk (Syrrhaptes paradoxus) rokona. A száraz sztyeppek vizesgödreihez napnyugtával járnak inni ezek a szép madarak, ahol alkalmunk van a kisebb-nagyobb csoportokban érkezők pompás röptében gyönyörködni.

A sivatagtyúkok húsa, kivált a fiataloké, elég jóízű. A Danakil-sivatagokon, ahol nagyon kevés volt a vad, sivatagtyúkokat ettünk hétszámra.

A tűzokot is sok változatban és nagy számmal találjuk Kelet-Afrika sztyeppein, szavannáin. A magas sztyeppfűből gyakran a lábunk alól kelnek fel a mi reznek-tűzokainkhoz hasonló törpetűzokok (Eupodotis senegalensis canicollis, Lophotis ruficrista gindiana stb.). Ha történetesen sörétes puska van a kezünkben, elejtésük nagyon könnyű dolog.

Magánosan vagy párosan látjuk az óriástűzokot (Ardeotis kori) a sztyeppeken, amint méltóságteljes, előre-hátra bólogató járással igyekszik eltűnni a közeledő ember veszélyes közelségéből.

Nagyobb csoportosulást, illetőleg kis területen több egyedül vagy párosan lépdegélő óriástűzokot csak a sztyeppégéskor, és még inkább a sáskajárások idején láttam.

A sztyeppégés állandó nagy madárcsoportosulással jár. A legkülönbözőbb fajú madarakat látjuk ilyenkor a félig megégett, alsóbbrendű állatok, csúszómászók, rovarok után kutatni.

A nagy sáskajárások természetesen még nagyobb összesereglést okoznak. Ilyenkor az emlős ragadozók is alaposan kiveszik részüket a könnyű zsákmányból. A sáskacsapásos helyeken a különböző tűzokokat is lépten-nyomon megtaláljuk. Az ilyen helyeket mindig feltűnően sok gólya szokta ellepni. A téli hónapokban rendszeren ott találtam a mi fehér gólyánkat is.

A mi gólyáink nagyon bizalmasak voltak Afrikában, mintha tudták volna, hogy a „honfitárstól” nem kell félni. Rendesen egész közlről szemléltém a sáskázó vagy hernyózó csapatot (némelykor a sztyeppet a szó szoros értelmében elborította egy apró, fekete hernyó), úgyhogy feltétlenül észrevehettem volna, ha egy „gyűrűzött” lett volna közöttük. A mi gólyáink közé elegyedve rendesen egy-két marabut lehetett látni; úgy látszik, teljes egyetértésben megfértek sokkal kisebb európai rokonaikkal, és szinte azt a látszatot keltette a gólyák között lépdegélő marabu, hogy a messziről

jött atyafiakat kalauzolgatja. Mondták is az embereim a marabura mutatva, hogy „*kirongózi jao*” (a vezetőjük).

A marabu (*Leptotilos crumeniferus*) rendes körülmények között inkább a „keselyük foglalkozását” űzi, mint a gólyákét. Csak ilyenkor – sztyeppégés, sáskajárás idején, azonkívül, ha a folyók vagy árterek vize kiszárad, és a kiszáradó vízmeder a halaktól nyüzsög – táplálkozik „gólyához illően”, különben inkább dögön civódik a keselyük hadával.

Húsuk kitűnő volt; talán még jobb, mint a hazaiaké, legalábbis én odakint úgy véltem.

Sok faj képviseli a kacsaféléket, közöttük a vonulási idő alatt a mi vadkacsaféléinkből is bőven akadt. (A kacsáknak rendesen halzsírszaguk volt, s így a legritkább esetben kerültek a konyhámra.)

A vizek mentén mindenütt gyakori volt a szép nílusi lúd (*Alopochen aegyptiacus*). Gyakran felgallyazva találjuk, Afrikában tehát fáról is lehet vadlibát lőni. Még egy megemlítésre való tulajdonsága van a nílusi lúdnak. Ha egy legelésző csapatból egyet lelőtt az ember, a többi nem ment el, hanem a vergődő társuk köré gyülekezve „gegegeztek”, úgyhogy ötöt-hatot is lehetett volna belőlük elejteni.

A hatalmas sarkantyús lúd (*Plectropterus gambensis*) is közönséges mindenfelé. A Viktória-Nyanza partvidékén található a pompás koronásdaru (*Balearica reguloru gibbericeps*), amely most vadásztörvény védelme alatt áll. A koronásdaru sem távozik lelőtt párja mellől, sőt még a röptében elejtetthez is azonnal odaszáll a társa. Mindig nagy élvezettel néztem a pompás darvak délceg násztáncát, amit egy-két bennszülött néptörzs „koronásdaru tánca” nagyon természetűen utánoz.

A kócsagokat Afrikában is védi a vadásztörvény. Helyenként hatalmas kócsagtelepeket találtam a folyók és tavak partjainak mocsaras erdeiben. Az állandó védelem ellenére sehol sem volt túlságosan bizalmas, a kis kócsag azonban sörétlövésnyire várta be az embert.

A gémek között hatalmas arányaival feltűnő jelenség az óriásgém (*Ardea goliath*), amely szintén igen közönséges madár Afrika halas vizeinél. Nagysága csak akkor válik igazán feltűnővé, ha nem messze tőle másféle gém is feltűnik.

A Nagy Szakadék nátrontartalmú tóságaiban nagyszerű látványosság a sokezernyi hajnalpiros flamingó: görbe csőrükkel a tó iszapját szűrik, halásszák kagylók, rákok és egyéb apró szervezetek után. Közeledtünkre nyugodtan folytatják különös halászatukat, úgyhogy kézi fényképezőgéppel is eredményes felvételeket készíthetünk róluk. Gyönyörű látvány az is, ha egy-egy csapat szárnyra kél: mintha rózsaszín felhő emelkednék fel a víz tükréről.

A gólyaféléknek a marabun kívül még két tagját védi a vadásztörvény. Egyik a hatalmas és nagyon feltűnő színezetű nyergesgólya (*Ephippiorhynchus senegalensis*), amely onnan kapta nevét, hogy kissé felfelé hajló, hatalmas vörös csőrének felső káváján, a tőnél sárga, nyeregyszerű horpadás van. E szép gólyát magánosan vagy párosan láthatjuk a mocsárterületek szélein. Csapatosan sehol sem láttam őket. A nyergesgólya – amely a strucc után Afrika legmagasabb madara –, ha megsebesül, hathatósan védekezik hatalmas csőrével.

A harmadik védett gólya a „bálnafejű gólya”, a papucscsőrű madár (*Balaeniceps rex*), mely a Felső-Nílus mocsárvidékének jellegzetes madara. Óriási mocsári madár,

a marabunál is nagyobb.

Az afrikai ősmocsarak legelőkelőbb madaráról, a *Balaeniceps rex*ről egy merész rendszertani ugrással a nyugati esőőserdők legérdekesebb és talán legismertebb madarára térek át. A szürkepapagáj Európában is nagyon ismert állatkerti és szobamadár, így hát külsejét még röviden sem kell ismertetnem, úgyszintén azt a tulajdonságát sem, hogy ő a legnagyobb beszélőtehetség az emberi szavakat utánzó madarak között.

A szürkepapagájjal csak negyedik kirándulásom alatt ismerkedtem meg, mert a „kaszuku” (szürkepapagáj; tulajdonképpen mindenféle papagájt kaszukunak nevez a szafari bennszülött) előfordulásának keleti határa ott kezdődik, hol a nyugat-afrikai nagy esőerdőzóna kisebb nyúlványait találjuk. Uganda területén a szürkepapagáj ezekben az őserdőfoltokban költ, és innen húz csapatonként vagy páronként a mocsaras patakokat szegélyező vaddatolyás erdőkbe. Este aztán újra visszatér az őserdő valamelyik famatuzsálemére – az alvófájára.

Nagyon szerettem hallgatni a „napi munkára” vagy nyugovóra húzó szürkepapagájok füttyögéssel kevert fecsegő hangjait. Hazafelé röptükben mintha napi élményeiket beszélték volna egymás között, oly sokféle árnyalatú hangon csevegtek.

Rendszerint magasan vonultak, de a köd őket is alacsonyabbra szorította, mint minden húzómadarat. Utolsó bugomai kirándulásom alatt egy ködös hajnalon nagyon alacsonyan húzott felém egy pár kaszuku. Múzeumi gyűjtésem céljaira az egyiket lelőttem, mire a másik – a tojó, mint a preparálásnál kitűnt – ott keringett lelőtt párja mellett, és hívta, szölongatta. Megfogadtam, hogy soha, semmi körülmények között sem fogok többé szürkepapagájra lőni!

Gyűjtői működésem a legnagyobb emlősöktől a planktonhálóval gyűjtött mikroszkopikus anyagokig az állatvilág minden osztályára kiterjeszkedett. Legtöbb időt mégis a madárgyűjtésnek szenteltem, és ezért a nagyon szívesen és sokszor szenvedéllyel űzött foglalkozásért kaptam a bennszülöttektől a „*Bvana Ndege*” (Madár úr) elnevezést még első kirándulásom idején. Ez a név rajtam is maradt mindvégig afrikai tartózkodásom alatt.

A csupán vadászattal foglalkozó, vagy még inkább a harcias törzsek előtt érthetetlen és némileg „férfihoz nem méltó” volt a foglalkozásom, ezért azok, akik készséggel és örömmel vezettek, kísérték a „nagy és veszélyes vad” nyomán, nem éppen örömmel jöttek velem madárgyűjtői kirándulásaimra. Lepkék, bogarak és legyek gyűjtésére meg egyáltalában nem akartak szerződni, arra legföljebb gyerekeket vagy pedig idegen törzsbelieket tudtam alkalmazni.

A madárgyűjtés az érintetlen, át nem kutatott régiókban sokszor egyet jelentett számomra a nagyvadászat izgalmaival, egy-egy azelőtt még nem észlelt madár gyűjtése pedig egy kapitális nagyvad elejtésével, ha azt gyűjtőtanyámon a „nagy Reichenow” (Prof. A. Reichenow: *Die Vögel Afrikas*) mint egy vagy két példányban ismert madarat írta le.

Az eredményes madárgyűjtés nem könnyű feladat. A madarak szokásainak, életmódjának tüzetes ismeretét, valamint helyismeretet igényel. Tudnia kell a

gyűjtőnek, hogy milyen időben melyik fa vagy bokor gyümölcsét vagy virágát milyen madarak szokták felkeresni. Egy-egy vadgyümölcsrel telt faóriás napokig gyülekezőhelye a legkülönbözőbb madárfajoknak, amelyek a terített asztal elmúltával megint nyomtalanul eltűnnek. Ilyen alkalmakat persze a gyűjtőnek nem szabad kihasználatlanul hagynia.

A madárgyűjtés a nagy őserdőkben a legnehezebb. Itt sokszor órákig kutat-fürkész az ember egy liánokkal befutott, dús lombosított fáról felhangzó madárhang gazdája után, míg végre – talán egy áruló mozgástól vagy a keresett továbbbrebbenésétől vezetve – meg tudja pillantani. De a meglátás még korántsem biztosítja a zsákmányt, mert sokszor még a közvetlen közelből lelőtt madár is gyakran elvesz a sűrű aljnövényzet borította erdőben. Volt eset, hogy tíz lelőtt madár közül nyolc elveszett, és csak kettőt tudtak összeszedni bushkésekkel felfegyverzett embereim. Azt is csak hosszú és fáradságos keresés után.

Volt nagy öröm, ha egy régóta figyelt – de sohasem látott, és így nemet is csak sejtető – madárhang gazdája végre a gyűjteményembe került! Az őserdő titokzatos beszédéből újra megértettem valamit!

Az őserdő madarai csak a reggeli és az esteli órákban hangosak, a déli órák alatt nyomasztó, mély csend ül a sötét lombok között.

Volt néhány – bár nagyon ritkán hallott – madárhang, melynek eredetét szorgos utánjárásom ellenére sem tudtam soha felderíteni, pedig sokszor minden más dolgot félretéve, napokat szántam rá. Sok nagyon óhajtott, és aztán soha többet nem látott madarat meg akkor pillantottam meg, amikor elefántok nyomában járva sörétes puskám nem volt velem. Madarászás közben viszont nagyon sok jó vadászati alkalmat szalasztottam el. Bebizonyosodott hát a régi mondás, hogy egyszerre két úrnak szolgálni nem lehet!

A KROKODILUS

A leggyűlöltebb állat – Nílusi krokodilus – Jó lecke

A krokodilus fogazata – Halakkal táplálkozik

A Jippe-tó – Orrszarvút behúzó krokodilus – Rossz krokodilus

Krokodilustojások – Vászonsónakkal a Jippe-tavon

Krokodiluskultusz – Lutembe

Egy állatra sem haragudtam annyira, mint a krokodilusra. Gyűöltem azért is, mert a legtöbb helyen lehetetlen volt miatta a szabadban való fürdés. Ezt a hatalmas páncélos gyíkot, ezt a százfogú alattomos szörnyeteget minden fehér ember ott pusztítja, ahol csak éri, de a legtöbb néger törzs is gyűlöli. Nem csoda, mert a krokodilusnak évente több ember esik áldozatul, mint másfajta vadállatoknak együttvéve – beleértve a mérges kígyókat is.

Többféle faja él a forró övi földrészek vizeiben. Kelet-Afrikában csak a nílusi krokodilus található (*Crocodilus niloticus*) azokon a területeken, amelyeken én jártam. A Nílusban Khartumtól északra csak nagy ritkán akad egy-egy kisebb példány, de felső folyásánál, valamint óriási papiruszmocsaraiban és mellékágaiban annál több van. Nem kell azt gondolni, hogy ez a hatalmas páncélos gyík csak a nagy és mély vizek lakója, mert némelykor egészen kicsiny patakokban, vizesgödrökben is rátaláltam.

Mindjárt első afrikai expedícióm alkalmával megtanultam, hogy ettől az alattomos gyilkostól mennyire óvakodni kell. Csak utólag tudtam meg, hogy közel voltam a halálhoz...

A Pangani egyik mellékfolyójánál ütöttem fel első gyűjtőtanyámat. Egy reggeli kirándulásomon embereim számára tehénantilopot lőttem. A nyúzáshoz és a húsfeldaraboláshoz odaadtam nekik a vadászkésemet. Mikor elkészültek, útnak indítottam őket a tanyámhoz, magam pedig leballagtam a folyóhoz, hogy véres kezemet és késemet megmossam. A folyó tiszta vizű volt akkor, és medre menedékesen lejtett. Amint a késemet és kezemet mostam, láttam, hogy egy hatalmas, majdnem három méter hosszú, csukaszzerű hal úszik felém. Az utolsó pillanatban kaptam észbe, hogy hiszen Afrikában vagyok, és a csukaszzerű, zöldesszürke valami nem más, mint egy vérszagra előjövő kisebb krokodilus. Persze gyorsan felugrottam a parttól. Hirtelen mozdulatomra a krokodilus is eltűnt a mély vízben. Ha akkor történetesen zavaros a víz, vagy ott a meder hirtelen mélyül, akkor tapasztalatlanságom alighanem életembe kerül!

Nagyon jó lecke volt ez számomra. Örök ellensége lettem a krokodilusnak. Pusztítottam is őket, ahol csak tettem.

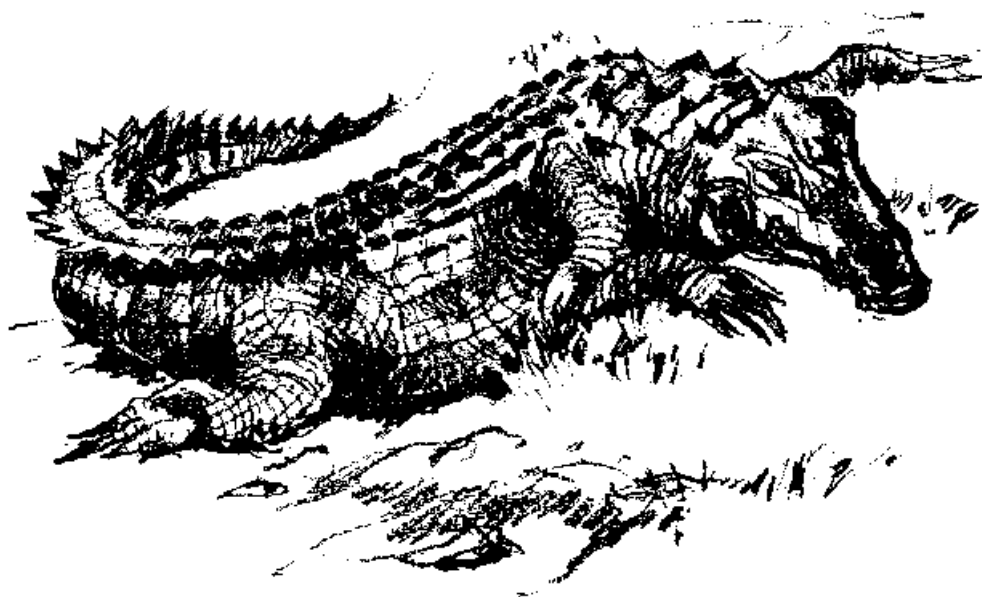
Sok mendemondát olvashattunk nyomtatásban a krokodilus nagyságáról. Ezek a leírások 7-10 m hosszú krokodilusról beszélnek. Ilyen hosszúra persze nem nő. Nem hiszem, hogy 5 méternél hosszabb akadna. Igaz ellenben, hogy az ilyen vén krokodilus elképesztő vastagságú, súlya hozzávetőleges becslés szerint 2 tonna. A vén krokodilus ugyanis már nem hosszúságban, hanem vastagságban növekszik.

Nem képes sokáig a víz alatt maradni, azért időközönként fel kell buknia, hogy

levegőt szívjon. Orrlyukainak állása olyan, hogy a levegő beszívásánál éppen csak az orrlyukak bütykeit kell kidugnia a vízből. Nem is mutat magából többet, kivált ott, ahol gyakran puskáznak rá.

Érdekes a krokodilus fogazata. A fogak háromélűek, a kisebbek és nagyobbak rendszertelenül sorakoznak egymás mellett. Mindegyik fogban, akár csak a gyerekek tréfadobozában, egymás után következő nagyságban benne vannak az új fogak, amelyek az öreg fogakat lassan kilökik. Ez a fogpótlás még a vén krokodilusnál is megvan.

A krokodilusfogakat sok bennszülött törzs nyakba akasztva amulettként hordja, kivált, ha a törzs varázslója valamiféle varázsszerrel tölti meg azokat.

Ez a fogazat alkalmas ugyan a zsákmány megragadására, de nem alkalmas a rágásra. Így azután a krokodilus a nagyobb emlősöket rendszeren sekélyebb vízbe hurcolja, és ott darabokra tépve falja fel. Nyugalmasabb helyeken áldozatát a vízínövényzet közé rejti, és csak akkor kezd elfogyasztásához, ha az már erősen oszlásnak indult.

Rendszerint halakkal él. Emlős áldozatait leginkább lesből zsákmányolja, mégpedig úgy, hogy a vízre járó állatoknak – mikor azok kínzó szomjukat oltják – orrukat vagy lábukat kapja el, azután vízbe húzza őket. A vizet merő asszonyok és gyermekek közül is nagyon sok esik áldozatául.

A zavaros, növényekkel benőtt vizeknél más módot is talál a vadászatra. Itt fejjel a mély víz felé fordulva várja a gyanútlan közeledőt. Hatalmas farkának egy villámgyors, lengő csapásával vízbe vágja áldozatát, és akkor már biztos a zsákmánya. Ez a farkcsapás olyan hatalmas erejű, hogy a legnagyobb antilopnak is eltörheti a lábát.

A zsákmányra éhes, vén krokodilus leírhatatlan erőt képes kifejteni. Hivatalos jelentések igazolják, hogy az ilyen óriás egy kifejlett orrszarvút is vízbe húzott, pedig az is megvan másfél-két tonna. Elképzelni is nehéz, hogy milyen rettenetes harc folyhatott ott az életért küzdő rinó és az óriási zsákmányát vízbe húzó szörnyeteg

közt. A hivatalos jelentés azt is megírta, hogy az orrszarvúnak hátsó lábát kapta el a krokodilus, amikor az a vízből kifelé tartott.

Egyszer egy dhaun (vitorlás bárka) érkeztem a Viktória-Nyanza egyik kisebb településére, mert az álomkórzárlat miatt szafárimmal máskülönben nem juthattam volna oda. Alighogy partra tettem a lábam, máris küldöttség jött hozzám futva, és jelentette, hogy falujuk „rossz” krokodilusa az ottani főnök legjobb fejőstehenét tönkretette. Jöjjenek gyorsan, és lőjem agyon a kártevőt.

Kétkedve követtem az előttem futva vezető küldöttséget, mert nem hittem, hogy a krokodilus a nagy lárma után még mutogatja magát. Az ivásra hajtott gulyából a főnök tehenének orrát kapta el a leselkedő krokodilus, de a parton levők lándzsadobásaira eleresztette zsákmányát. A tehen menthetetlen volt. Orrát teljesen letépte a bestia. Agyon is kellett lőnöm, hogy kínjaitól megszabadítsam.

A rossz krokodilus elbizakodott is volt, mert a parttól alig 50-60 méternyire, fejét mutatva felmerült, és semmibe sem vette a közeledésünket. Gyerekjáték volt egy lövedéket szeme közé küldeni a messzebb kíváncsiskodó bennszülöttek tomboló örömére. Ugyancsak szívbeli gyönyörűséggel szemlélték, mint vöröslik a tó vize a haláltusájában vergődő tehéngyilkos körül.

Sajnos, ott a víz már mély volt, és így nem emelhettük ki mindjárt. Nekem meg másnap tovább kellett mennem. Hatalmas, öt méter hosszúságot megközelítő példány volt. Meg kell jegyezni, hogy a mély vízben dögrelő krokodilus nyomban elsüllyed, és csak napok múltán vetik fel a belsejében fejlődő gázok.

Gyomrának átvizsgálása nagyon érdekes, bár meglehetősen undorító feladat. A meg nem emésztett ételmaradványokon kívül nagyon sok megemésztetlen dolgot, simára csiszolt kavicsokat, kar- és lábpereceket, nyakékeket találhatunk benne.

A nőstény krokodilus 50-70, lúdtojás nagyságú, kemény, sima felületű mészhéjas tojást rak a vízpart alkalmas helyén ásott gödörbe. A tojásoknak sok ellenségük van. Ezek között a legveszedelmesebb a varánuszgyík. Hogy tojásait megvédje, a nőstény krokodilus a kikelésig őrködik fészke mellett. Azért a fészkelőhelyek mindig árnyékos helyen vannak, mert a tojásait őrző krokodilus fejét mindig árnyékban tartja.

Ilyen árnyékos helyen elfekvő állatot nagyon nehéz észrevenni, annál is inkább, mert az utolsó pillanatig bevárja az embert, és csak azután menekül a vízbe, itt megemlítem azt is, hogy szárazon a krokodilus ártalmatlannak mondható, legalábbis napközben. Éjjel azonban már sokszor megesett, hogy a víz közvetlen közelében táborozó teherhordók közül egyet-egyet elragadott.

A kikelt kis krokodilusok azonnal a vízbe szaladnak. Sok elpusztul, mert a nagyobb krokodilusok sokat felfalnak közülük.

Érdekes, hogy a bennszülöttek nem mindenhol félnek a krokodilusoktól, mondván, hogy az ő krokodilusaik „jó”. Bízattak is, hogy ezeken a helyeken bátran fürödhetnek, nem úgy, mint pl. néhány km-rel távolabb, ahol már „gonoszok” élnek. Azt láttam, hogy ilyen helyen a bennszülöttek nyugodtan fürödtek, mostak, noha alig néhány méternyire egy csomó krokodilusfej bukkant ki.

Az első afrikai gyűjtőutamon, a Jippe-tóban bezzeg nem voltak ilyen „jó” krokodilusok. Ott a bennszülötteknek nem voltak csónakjaik, valószínűleg azért, mert a tó partját széles papiruszmocsár szegélyezte. Nekem volt abban az időben egy

négyszemélyes, összecsucskható vászoncsónakom. Ezzel a csónakkal jártam vízimadarakat gyűjteni.

Itt láttam először nagyobb tömegben krokodilusokat. Eleinte nagyon csodálkoztam, hogy honnan kerül annyi uszadék fatörzs egy kicsiny homokzátonyra. Csak akkor láttam, hogy a „fatörzsek” mindegyike egy-egy hatalmas krokodilus, amelyek közeledtünkre lustán felemelkedtek, majd esetlen bukácsolással belevetették magukat a vízbe.

Ha az ember elterpeszkedve fekvő krokodilust lát, azt hiszi, hogy csak csúszással tud előrejutni. Nem is tudja elképzelni, hogy azt a hatalmas testet az aránylag kicsi lábak fel tudják emelni. Pedig a krokodilus gyíkszerű futása elég gyors. Olyan furcsa látvány azonban, hogy az embernek önkéntelenül is az őslénytani könyvek ábrái jutnak eszébe.

A Jippe-tónál sokszor veszélyeztették vászoncsónakomat a krokodilusok. Két ízben is keresztülharapták az evezőlapátot. Egyszer meg annyira szemtelen volt az egyik, hogy a csónak peremére tolta fel a fejét, és majdnem felbillentette az egész alkotmányt. Csővégről löttem fejbe. Akkor láttuk, hogy karmaival feltépte a vászonfalat, és a víz csak úgy ömlik a csónakba. Embereim ruháival (szerencsére egy-egy takaró volt a ruhájuk), úgy-ahogy eltömtük a rést, és megkezdtek a visszaevezést a papiruszmocsárhoz, miközben minden felbukkanó krokodilusfejre tüzeltem. Bizony fájó szívvel, mert akkor nagyon kevés volt a töltényem.

A papiruszmocsáron gyalog kellett átvergődnünk. Keserves út volt. Másnap azután utat vágattam, és kimentettük az ott rekedt csónakunkat.

Nagyon érdekes, hogy némelykor egy-egy – minden más víztől nagyon távol levő – krátertóban is találtunk krokodilust. Ilyen esetben az a feltevés látszik valószínűnek, hogy ezeket a krokodilusokat a bennszülöttek telepítették oda. Sok törzsnél ugyanis krokodiluskultuszt találunk, amely – úgy lehet – az ősi egyiptomi kultusznak délre terjedt hagyománya.

Egyes afrikai tavaknál, folyóknál az ott lakó bennszülötteknek félig-meddig szelíd krokodilusuk van, amely hívásra felbukkan, majd a partra mászik. Ápolója – rendszeren a falu varázslója – ilyenkor rendszeren tyúkokkal, hallal jutalmazza.

Utolsó ugandai kirándulásom idejében tűnt fel, noha a bennszülöttek emberemlékezet óta ismerték, a világhírű Lutembe nevű, többször lefényképezett és lefilmezett krokodilust. Ez a Lutembe a Kampala és Entebbe (Uganda, Viktória-Nyanza) között levő Murchison-öbölben tanyázik.

Lutembe mindig kiáltásnyi távolságra tartózkodik, s mikor nevén hívják, előjön. Ha egy kissé messzebb van, akkor evezőkkel verik a vizet, és a nevét kiáltozzák. Lutembe már nagyon jó filmszínész, és egészen jól tűri a fényképezést. Tudja, hogy ezért valami különleges falat jár.

Lutembe a régi időkben valószínűleg istenítéletek végrehajtója volt. Pl. ha valakit lopással vádoltak, akkor a vádlottat Lutembe elé vitték, ha az belekapott, akkor bűnös volt. A bennszülöttek most is mondogatják, hogy Lutembe sohasem téved.

Utazásaim során csak a Belga Kongóban találkoztam olyan törzsszel, amely a krokodilus húsát és zsíráját megette. Furcsa gusztus, mert a krokodilus erősen pénzmaszagú.

KÍGYÓK

*Európai ritkábban találkozunk kígyóval – Python Pufogó vipera – Gabuni pufogó –
sok viperaféle él Afrikában
Kobrák – Zöld és fekete mamba – Királykobra*

Valahogy úgy van, hogy majdnem mindegyikünkben él a fehér ember vele született idegenkedése a csúszómászóktól. Innen van talán az, hogy a legtöbb olvasót szinte betegesen izgatják a kígyótörténetek.

Hányszor ostromolják kérdések özönével az Afrikát járt utazót a kígyókalandokra kíváncsi hallgatók? Legtöbbször kijelentik, hogy ők semmi mástól nem félnének, csak a kígyóktól.

Nagyon elcsodálkoznak azután, ha az utazó kijelenti, hogy Afrikában ugyan nagyon sok a kígyó, és sok közöttük a mérges is, de ő ennyi és ennyi hónapig tartózkodott ott, és egyet sem látott. Vannak olyanok is, kik éveig éltek Afrikában mint ültetvényesek vagy mint tisztviselők, és legföljebb agyonvert kígyókat láttak.

Pedig kígyó van elég. Némely vidéken kellemetlenül sok is. Hogy az európai olyan ritkán találkozunk vele, annak az az oka, hogy a kígyó idejekorán meghallja a cipőben, csizmában járó európai lépteit, és igyekszik észrevétlenül elcsúszni. Biciklizzünk csak napsütéses időben egy elhagyatottabb ösvényen, mindjárt megváltozik a véleményünk a kígyók számáról.

A természetvizsgáló, a múzeumi gyűjtő, aki mesterségénél fogva is foglalkozik a kígyókkal, sokkal gyakrabban találkozunk velük. Ő már nagyon jól tudja, hol kell keresni a kígyókat, ismeri a vadonság kígyót jelző hangjait, mert pl. a megriadt énekesmadárpár sajátos, nehezen elfelejthető, rémült hangon jelzi, ha egy ilyen merev szemű csúszómászó közeledik a fészkéhez.

A múzeumi gyűjtőknek kígyógyűjtésnél is legjobb segítői, munkatársai a bennszülöttek, igaz ugyan, hogy legtöbbször nem sok hasznát veheti a behozott kígyóknak, annyira agyonverik őket. A legtöbb törzs azt tartja, hogy az agyonvert kígyó a jó kígyó. Ez a gyűlölet érthető is, mert a majdnem mezítelenül, mezítláb járó bennszülötteknél gyakoribb a kígyómarás, mint a cipőben járó európaiaknál.

Bennszülöttek között is elég ritka volt a kígyómarás azokon a helyeken, ahol én megfordultam. Igaz, legtöbbször olyan vidéken jártam, ahol hivatásos kígyóvarázslók kezelték a megmartakat, és így nagyon ritkán szereztem tudomást halálos kimenetelű kígyómarásról.

Valószínűleg jobb is, hogy nem hozzám került a sebesült, mert én a méregfogak ütötte sebeket jól felvágva, csupán káliumhipermanganát-kristályokat dörzsölhettem volna azokba, ami nagyon célravezető a legtöbb esetben, de nem mindig. (Akkoriban még nem voltak kígyósérumok.)

Az afrikai kígyókat felsorolni egy egész kötetben sem lehetne, tehát ebben a fejezetben csak azokról teszek röviden említést, amelyekkel a vadonjáró vadász leggyakrabban találkozunk, s amelyekről az útleírásokban lépten-nyomon olvashatunk.

Kelet-Afrikában, de még inkább Ugandában elég gyakori Afrika legnagyobb

kígyója, a python, más néven sziklapython (*Pythonsebae*). Nagyon közönséges Ugandában, amelynek területe nagy részben elefántfűvadász és papiruszmocsár. Éghajlata az év legnagyobb részében nyirkos meleg.

Az afrikai python, mint minden óriáskígyó, nem mérges. Méregfogai nincsenek. Zsákmányát körülgyűrűzve, óriási izomerejével fojtja meg, miközben az áldozat több csontját, bordáját összetöri. A megölt állatot benyálazza, és lassan, fejénél kezdve, egészben lenyeli. Ez nagyon lassú, az állat nagyságától függően, néha több órát igénylő művelet.

Az afrikai pythont a szakértők 5-6 m hosszúságúnak mondják. Egyes természetbúvárok 7 m hosszú óriásokról is megemlékeznek. Magam jó egynéhányat láttam, még többnek a lenyúzott bőrét, de 5 méternél hosszabbal nem találkoztam. Hogy kivételes nagyságú óriások is előfordulhatnak, azt magam is állítom.

Egyszer West-Nile tartományban (Uganda) az elefántok után járva, a bara-bara

porában egy python csúszásának nyomát láttam, amely olyan széles volt, mintha egy akós hordót gurítottak volna át az úton.

A csúszás friss volt, de éppen elefántok nyomában jártam, tehát nem követtem. Különben úgyszólván hiábavaló lett volna, mert közeledtünk neszére valószínűleg egy földimalac vagy egy varacskos disznó föld alatti várába tűnt volna el.

Csak ritkán lehetett hallani, hogy python embert támadott volna meg, ám bár néhány teljesen hiteles adat említést tesz emberölő pythonról.

A python húsa borjúhússal emlékeztető. Némely bennszülött törzs csemegének tartja. Bőre értékes kereskedelmi cikk. Kicserevezve, finom női cipők, kiegészítők, bőröndök stb. készülnek belőle.

A nem mérges kígyóknak se szeri, se száma Kelet-Afrikában. Már ti. a rendes nagyságúaknak. Azokkal tehát nem is foglalkozom, hanem mindjárt áttérek a „mérges népre”.

Minden afrikai útikönyv megemlíti Afrika legismertebb mérges kígyóját, a „pufogó” viperát (*Bitis arietans*).

Ez a körülbelül másfél méter hosszú, férfikar vastagságú hüllő a magaslati helyeket kivéve, mindenütt előfordul. Első tekintetre is félelmetes szörnyeteg. Hát még ha jól felfelcselezük a száját, és kiugrik két hatalmas, 2 cm hosszúságú méregfog. Ilyenkor az ár alakúan meggörbült, csöves fogak végén sárga méreg buggyan elő. Méregtartó mirigye, ha régebben nem harapott, nagy mennyiségű mérget tartalmaz. Egyszer kétszer megbízásból pufogómérget gyűjtöttem egy tudományos intézet számára, és akkor tapasztaltam, hogy egy óraüveg (amit tányérnak használtam) teljesen tele lett méreggel.

A pufogó mérge, mint minden viperáé, túlnyomóan haemorrhagint, tehát vérbomlasztó anyagot tartalmaz. Szerencsére ez az ijesztő külsejű kígyó nagyon tunya állat. A békét és a nyugalmat szereti. Mielőtt marásra szánná magát, a veszedelmesen közelítőt hangos fújással-sziszegéssel figyelmezteti. Ez a hang a kinyitott gőzszelep hangjára hasonlít.

Első kirándulásom során, a Letema-hegységben ez a hang mentett meg attól, hogy rá nem térdeltem egy ilyen hatalmas viperára. Éppen egy távolban legelő antilopot szándékoztam pontosan célba venni, amikor az óvó, sziszegő fújás felugrásra készítetett.

A bennszülöttek kunyhóiba gyakran bemászik egerek után. A sötét kunyhóban botorkáló embereket természetesen megmarja.

A Bugoma-öserdőnél hatalmas szál ember volt a vezetőm, akit gyermekkorában megmart egy pufogó vipera. Ép keze hatalmas izmuktól duzzadt, de a megmart kéz teljesen elcsenevészedett, olyan maradt, mint egy hároméves gyermeké. Jobb arcát is eltorzította a kézfejet ért marás. Jobb arca félrehúzódott, jobb szeme szinte merev, kígyószemnek látszott.

A pufogót bakoló viperának is nevezik, mert a marásnál felemelkedve, fejét hátravetve, szemmel alig követhető gyorsasággal vág áldozatához.

Ugandában kétféle „puffader” van. A másik pufogó vipera, a gabuni vipera vagy a kaszava kígyó (*Bitis gabonica*), a világ legfélelmetesebb külsejű kígyója. Jóval nagyobb, mint a közönséges pufogó, és sokkal vastagabb. Orrlyukai felett szarvszerű pikkelyt visel, némelyiknél ez a szarvszerű kinövés villás. Mérge nemcsak

vérbomlasztó, hanem idegbénító is, mint némileg a kobraké. Szerencsére ez is olyan tunya, mint közönséges rokona.

A viperaféléknek sok fajtája él Afrikában. Raymond L. Ditmars szerint harmincfajta. Felsorolni őket igen hosszadalmas lenne, annál is inkább, mert közülük nem sokkal találkoztam.

Afrikában azonban mégsem a viperák a legveszedelmesebbek, hanem a nagyon élénk mozgású, néha nagyon agresszív kobrafélék.

A köztudatban India a kobrafélék hazája. Ott él a kobra legismertebb fajtája, a pápaszemes kígyó, amelyet legtöbbször az útikönyvekből és a mozikból ismernek: az indus kígyóbűvölő furcsa, lopótök furulyáját fújva, a kobrát „táncoltatja”...

A legtöbb fajta mégsem Ázsiában, hanem Afrikában van. A valódi kobrának nyolc fajtája él Afrikában. Még bátran hozzávehetnők kilencediknek az ékpikkelyű kobrát is (*Sepedon haemachates*), amely akárcsak a nagyobb és közönségesebb rokona, a fekete nyakú kobra (*Naja nigricollis*) azért is nagyon veszélyes, mert mérget képes bizonyos távolságra „kipermetezni”. Rendesen az ellenfél szemét veszi célba. Mérge óriási kínokat, esetleg vakulást is okozhat.

Nagyon elterjedt az egyiptomi kobra (*Naja haia*), mely a kontinens legnagyobb részét lakja. Az egyiptomi kígyóbűvölők leginkább ezt a kígyót mutogatják nézőiknek.

A kobraikkal nekem sok kellemetlen esetem volt. Gyűjtőtanyáim fűpalotáit gyakran megtisztelték látogatásukkal.

Ti. ott, ahol hosszabb időre letelepedtem, mindig egy-két fűkunyhót építettem. Abban sokkal kényelmesebben lehetett dolgozni, mint a sátorban, azonkívül sokkal hűvösebb volt annál. Természetesen, mielőtt a kunyhókat felépítettük volna, nagy területen kivágtunk minden bokrot, kigyomláltunk minden gázt, így az egerek kénytelenek voltak a fűházakban keresni bűvőhelyet. Elég kellemetlen vendégek voltak ezek is, mert sok madárbőrt tönkretágtak, míg rá nem jöttem, hogy a csőrt, a lábakat erősen be kell kenni nátriumarzenikum-oldattal. De még kellemetlenebb következménye volt az egérinvázióknak az, hogy a kígyók, nevezetesen a fekete nyakú kobra a házat szemelték ki vadászterületüknek. Sokszor arra ébredtem, hogy az elefántfűszárból készült állványokon összezsugorodnak a spirítuszpreparátumok. Ott folyt a hajsza a menekülő egér után. Mondhatom, „megnyugtató” volt, hogy olyan vékony valami nyújtott fedezéket, mint a tüll moszkítóháló.

Gyakran kiordítottam, hogyha fűkunyhóm falából hosszan tartó csúszás neszt hallottam, hogy mindenki menjen el arról az oldalról, azután hátrahúzódva (hogy a fojtás fel ne gyújtsa a házat) belelöttem a mozgásba. Sokszor ártatlan, nem mérges kígyó volt az áldozat, de hát nem volt alkalmam meggyőződni, melyik fajhoz tartozik.

Hosszabb vadászatról hazatérve néha rettenetes bűz zavart ki házamból. Kérdősködésemre előállt a jó Najsebva munyamparám, és elmagyarázta, hogy kénytelen volt csontokat és patákat égetni a házamban, hogy kizavarja az ott látott fekete nyakú kobrát, amelyet nem tudtak megölni.

Najsebva különben híres kígyódoktor hírében állott. Egyszer a szerencsétlen „egeres gyereket” (egereket fogdosott menazsériám kígyászkeselyűinek) szemén köpte egy kobra. Még félig vakon haza tudott vergődni, ahol mindjárt kezelésbe

vettem. A gyulladásos szemet langyos tejjel mosogattam. Ez némi enyhülést hozott fájdalmára. A negyedik napon teljesen felgyógyult, és megint mehetett egérfogni, üregmókusokat, ugrónyulakat csapdázni.

Embereim később megmondták, hogy a tejkimosás nem sokat ért volna, de Najsebva maga vette kezelésbe a gyereket, mikor én eltávoztam hazulról. A kezelés abból állt, hogy szétnyitotta a gyulladásos szemhéjakat, s azután szembeköpte a fiút.

Najsebva különben is kígyóvarázsló hírében állott. Hogy azután melyikünk kezelése volt hatásosabb, azt nem akarom vitatni. Annyi bizonyos, hogy nagyon enyhíti a fájdalmakat, ha idejekorán langyos tejjel kimossák a méreg érte szemet.

A kobrának nincsen olyan hosszú méregfoga, mint a legtöbb viperafélének. A méregfog nem csöves, mint amazoké, hanem a domború oldalon levő barázdán jut el a méreg az áldozatba. A méreg túlnyomóan neurotoxint tartalmaz, amely az idegközpontokat támadja meg. Sokkal hatékonyabb, mint a viperafélék mérge.

A kobrafélék a marás után nem engedik el mindjárt áldozatukat, hanem rágó mozgással egyre több és több mérget eresztenek belé. Ellentétben a viperafélékkel, a kobra nemcsak igen gyors mozgásúak, hanem sokszor igen agresszívek is. Kivált a párzás idején.

Afrikának mégsem a kobra a legveszedelmesebb, mondhatni leghírhedtebb mérges kígyói, hanem rokonaik, a mambák. Ezek közül kettő a legismertebb, a legtöbbször emlegetett. Az egyik a zöld mamba (*Dendroaspis viridis*), a másik még sokkal hírhedtebb: ez a közönséges vagy fekete mamba (*Dendroaspis augusticeps*).

A szakértők azt tartják, hogy a fekete mambának több emberáldozata van, mint a többi afrikai mérges kígyónak együttvéve. Rémregényekbe illő, de mégis szavahihető dolgokról számoltak be a dél-afrikai kígyótudósok.

A kobra nagyon gyorsak, gyorsaságuk mégsem hasonlítható a mambákéhoz. A mamba mint egy kilőtt nyílvevő surran a lomboszat között. Sok szakértő azt tartja, hogy a mambák fákon élő kobra. Nagyon vékony, de igen hosszú kígyók. Majdnem 4 méter hosszú mambákról is megemlékeznek a szakkönyvek.

A zöld mambával furcsa módon ismerkedtem meg, nemsokára azután, hogy Afrika földjére tettem a lábam. 1903-ban történt, a Kilimandzsárónál, a kiboshói katolikus missziónál, ahol akkor egy átutazó püspök tiszteletére nagy népünnepély volt.

Fák alatt ülve szürcsöltük a kitűnő kilimandzsárói feketekávét, mikor meghallottam egy fészket féltő madárpár jajveszékelő hangjait, a szemfüles bennszülöttek pedig nyomban mutogatták a fészek felé kúszó zöld kígyót. Egy vén dél-afrikai kijelentette, hogy az a búrok ártatlan „boomslang”-ja. Ugyanakkor kért, hogy lőjem le botpuskámmal, már csak azért is, hogy a bennszülött tömegnek mulatsággul szolgáljon, hogy a fehér ember botja is puska.

Célba vettem tehát a madársöréttel töltött botpuskámmal a kígyót, és lőttem. A fejét nem láttam tisztán, és így a gerincét törte el a sörét. Kövér vércseppek hulltak a gyepre, mutatván, hogy a lövés talált. Egy ürge bennszülött nyomban fent volt a fán, és a gerincbéna kígyót lepiszkálta.

A vén afrikánus még akkor is azt állította, hogy a lelőtt teljesen ártalmatlan kígyó. Jómagam is azt gondoltam, annál is inkább, mert teljesen hiányoztak nála a hazai mérges kígyók jellegzetességei.

A püspök titkára jól-rosszul kinyitotta a kígyó száját, és kijelentette, hogy nem

mérges. Ezzel könnyelműen az ijedezve szerteszaladó bennszülöttek felé lóbálta. Majd meg a hozzá siető fiatal foxija nyakára csavarta. De egyszer csak a kígyó a szegény foxihoz vágott, az felvonított, és néhány perc múlva kimúlt.

Végtelenül sajnáltam szegény állatot, de nekem üdvös tanulságul szolgált az eset, és egyszersmind meglelt a véleményem a vén afrikánus kígyóismeretéről. A lelőtt kígyó zöld mamba volt.

De hát nekem, az akkori „zöldfülűnek” megbocsátható volt ez a könnyen végzetessé válható félreismerés.

A zöld mamba elég gyakori a Kilimandzsáró alatti szavannákon, kivált a lakatlan vandorobó vadonban. A fekete mamba már sokkal ritkább volt az általam bejárt területeken. Nem is hallottam olyan rémtörténeteket róla, mint a sűrűn lakott Dél-Afrikában, ahol sokkal gyakoribb. Ott napról napra megemlékeznek emberáldozatairól, valamint a legelőre csapott jószágban tett kártételeiről.

A fekete mamba nemcsak nagyon ingerlékeny és támadó kedvű állat, hanem hihetetlenül gyors is. A szakértők egyhangú véleménye szerint rövid távon gyorsabb, mint egy gyorsan futó ember. A megtámadottat követni is szokta, és ez a tulajdonsága különösen veszélyessé teszi.

Méltó párja tehát a világ leghosszabb és egyben legveszélyesebb mérges kígyójának, a királykobrának (Haja hannah), melynek hazája Dél-India, Malájföld és Indokína. Ez még a fekete mambánál is hosszabb. Négy méternél hosszabbról is megemlékezik a szakirodalom. Szintén vékony kígyó, de mégis vastagabb, mint a mamba. A királykobra is, mint minden más kobra, támadás előtt szétterpeszti nyakpajzsát. Mérge nagyon hathatós. Hiteles adatok szerint egy ormányán megharapott elefánt 3 óra alatt elpusztul tőle.

A dél-afrikai krónikák gyakran számolnak be a fekete mamba rémtetteiről. Nagyon tragikus annak a szerencsétlen kaffer családnak pusztulása, amelynek kunyhójába egy fekete mamba lopódzott be. Ezek a rémülettől hajtva az ajtó felé menekültek. A rémült menekülés felingerelte a kígyót, és mindegyiket megmarta. A szülők és három gyermekük nyomban meghalt. A családnak csak egyetlenegy tagja, egy kislány menekült meg, mert rémületében elájult, és mozdulatlanul feküdt.

A fekete mambák között vannak hírhedt emberölők is. Egy sűrű bozóttal fedett sziklás dombocska mellett vezetett el a nyájőrző kafferek ösvénye. Ez a sziklás dombocska nagy, fekete mamba tanyája volt. Innen kirohanva három év alatt tizenegy arra járó embert ölt meg az ingerlékeny szörnyeteg.

Erre az embergyilkosra hivatalos vadászatot kellett tartani. Nagy ígérekkel és a kígyómarás ellen némileg felvértezve rá lehetett venni vagy ötven hajtot, hogy a bozótos dombot lármával, tűzzel meghajtsák a domb végét elálló sörétes puskák felé.

A fekete mamba a legelő szarvasmarhacsordákban is nagyon sok kárt tesz.

A MÚZEUMI GYŰJTŐ ÉS BENNSZÜLÖTT MUNKATÁRSAI

*Az állatkitömés és dermoplasztika
A múzeumok kulturális jelentősége – Óserdei tanyám
Készület a gyűjtőútra – Rovarászok – Madárgyűjtés
Erikazóna – Lázroham – Hideglelés – Forróság
Enyhülés – Hat évvel később – Bővült felszerelés
A „gonosz” orrszarvú nyomán – Szerencsés lövés
A preparálás munkája*

Ez a fejezet hivatásbeli munkámról, feladatokról szól, és talán nem is helyes, hogy így, könyvem vége felé foglal helyet.

Tudvalevő, hogy mint a Magyar Nemzeti Múzeum természetrajzi gyűjtője kerültem ki Kelet-Afrikába. A bevezető részben röviden elmondottam, hogyan, milyen körülmények közt indultam útnak, és mi volt múzeumunk elhatározása, hogy engem szemelt ki erre a feladatra.

Ma már az élettelen, túlsúfolt múzeumi szekrényeket felváltották a környezetet is híven visszaadó biológiai csoportok. Az állatkitömő mesterek munkáját pedig a dermoplasztikusok művészi alkotásai helyettesítik, akik az állatot szinte életre keltik, minden mozdulatát még mozdulatlanságukban is híven visszaadják.

Az így kiállított csoportok bemutatásával a múzeumoknak az a feladatuk, hogy szórakozva tanítsanak. Másik éppen olyan feladatuk azonban a tudományos gyűjtemény összeállítása. A nagyközönség ebből nem sokat láthat, mert leginkább a szakemberek tanulmányozzák. A tudományos gyűjtemény, noha nem mutatós, mégis a legnagyobb értéke a múzeumoknak.

Vegyük pl. a madárgyűjteményt. A tudományos gyűjteménynél a madarak nincsenek felállítva, közszemlére téve, hanem bőrbe preparálva kerülnek a megfelelő szekrényekbe. Ezzel elérjük azt is, hogy megóvjuk a napfény színhalványító, színelvonó hatásától is. A szakemberek mindig kényelmesen felvehetik a madárbőrökről a szükséges mérési adatokat, mint pl. a csőr, a szárny, a csüd stb. hosszúságát, a fajtát jellemző színeződéseket. Azonkívül az ilyen gyűjtemény nemcsak könnyen kezelhető, hanem aránylag kis helyen is elfér. A tudományos madárgyűjteményt magának a gyűjtőnek kell kipreparálnia, azonkívül a hazaszállításáról is neki kell gondoskodnia. A madárbőröket úgy kell preparálni, hogy azokat otthon bármikor fel is lehessen állítani.

A gyűjtött madarak pontos meghatározása, az esetleg még le nem írt, „új” fajok elnevezése, leírása, ismertetése a múzeum szaktudósainak a dolga. A gyűjtőnek kötelessége pontosan megírni a lelőhelyet, a dátumot, a gyűjtött madár nemét, csőrének, lábának, szemének színét. Természetesen a rá vonatkozó megfigyeléseket is.

Azt talán hosszú lenne elmondani, hogy milyen felszereléssel indul egy természetrajzi gyűjtő kelet-afrikai gyűjtőútjára. Ehelyett elmondom, hogy milyen is volt egy-két gyűjtőnapom:

Fent vagyunk a Kilimandzsáró övöserdejének majdnem legfelső részében. Egy kissé kibővített, kiegyengetett parányi tisztáson áll a száraz banánlevéllel fedett és azzal falazott házikóm. Ez lakóházam és egyben laboratóriumom is. Mellette kísérom hasonló kunyhója, valamint a konyha. Majdnem 3000 m magasan vagyunk. Kunyhóink tisztása sohasem kap napot. A hatalmas faóriások, melyekről szakállzuzmók lógnak le, és amelyekről örökösen csepeg a nyirok, mindent beárnyékolnak.

Felhörpintem téámat, és máris indulásra készen állunk. Kis szakácsom, egyben legényem is, itthon marad. Az egész személyzet velem jön. Nem sokan vannak. Csak öten indulunk útnak. Kettő velem jön fel az erikazonába. A lefelé menők a rovarászok. Ezek megkapják a hálókát, a gyűjtőüvegeket és az utasításokat. Fiatal legénykék, de gyorsan megtanulták, hogy mi a különbség a darazsak és a legyek között, és így melyik gyűjtő-ölő üvegbe kerül az egyik, melyikbe a másik. A bogarakat szeretik a legjobban. Egyszerűen a spirituszos üvegbe kerülnek.

A mi célunk madárgyűjtés, de azért gyűjtőüveget is viszünk magunkkal. Társaim közül a legügyesebb magára akasztja pálmarestből készült kosarát, amelybe újságdarabokat és vattát csomagolt. Ez a gyűjtendő madarak számára való. A lelőtt madarak száját, esetleg orrnyílásait vattával tömjük be, úgyszintén a lövés okozta sebhelyeket is, mert a véres tollak tisztára mosása sok időbe kerül. A lelőtteket külön-külön papírosba csomagoljuk, hogy a tolluk be ne piszkolódjék, be ne véreződjék. A kosarakat Vandama, ügyes preparátorlegényem akasztja magára, úgyszintén az én öreg, kakasos Kirner-puskámat is. A sokszor gyutacsolt, féltöltényekkel megrakott övet is ő viszi. Zsebembe egy-két jobbfajta töltény is kerül – hátha... A zsebből nehezen megy a töltény kiszedése, mert ujjaim hegye gyulladásos. Arzénmérgezésem van. Ezt a kínzó állapotot jól ismerik az arzénnel dolgozók itthon is, de még rosszabb ez a forró vidékeken. Bizony sziszegve nyúlok zsebembe, ha arra kényszerülök, hogy egy-egy patront kihalásszak.

Öreg, szakállas vezetőm (vén, őserdőt járó mézvadász, vaddisznó- és fakúszóborz-hurkozó) leemeli Mauseremet is, noha jól tudja, hogy ez felesleges teher. Leopárdra bajosan akadunk, vaddisznót is aligha látunk. Elefántok számára az őserdő védett hely. De hát biztos, ami biztos! Szakállas barátom tehát büszkén viszi a „bun-duki mkali”-t, a „mérges puskát”. (Pedig nemrég nem volt „mérges”, mikor pedig nagyon kellett volna, igaz, hogy nem a puska, hanem a rossz töltény volt a hibás. Azt sínylem én is, de a fegyver is. Meglátszik rajta az oroszlán tépőfogainak nyoma.)

Dideregve elindulunk. Még szólnak néha egy-egy faóriás ágán a lármás fakúszóborzok (Heterohyrax), pedig egész éjszaka hallatszott a békakuruttyoláshoz hasonló hangjuk. A magyar név megtévesztő, mert sem a szirtiborz, sem a fakúszóborz nem áll semmiféle rokonságban a borzokkal. Talán alakja miatt kapta a nevét ez az állat. Lába után ítélve ő tekinthető a patás állatok ősi, kezdetleges formájának. Fogazata némileg az orrszarvúéra emlékeztet. Növényevő. Látok is néhányat ezekből a különös, fákon élő patás állatokból, szívesen le is lőnék egy-kettőt, de nincs arra munícióm. Mauseremhez alig van néhány töltényem, azokat másra tartogatom.

A zöld mászai papagájok ríkoltozva hagyják el alvófájukat, és fejünk fölött húznak valahová, ahol most érett meg a nekik kedves bogyótermés.

A recsegő hangú, idéetlen külsejű, szarvascsőrű madár zúgó szárnycsapásokkal tűnik el a faóriások között. De sem neki, sem az őserdő madárbohócainak, a pompás

tollazatú turakóknak nem kell félniük. Ezekből már van a gyűjteményemben. Légykapó módra elkap egy repülő molyt egy másik szépséges tollú madár, a trogon (Heterotrogon vittatum). Mikor újra letelepszik egy száraz kiálló ágra, lelövöm. Mintha egy vánkost szakítottak volna ketté, olyan tollfelhő repül ki a lezuhanó madárból. Ennek a lenyúzásával még az ügyes Vandama sem tud megbirkózni, mert a bőre hihetetlenül vékony, és a nagyon dús tollazat lazán ül benne. Pedig nagyon vigyázva, gyenge féltölténnyel lőttem. Azután még egy-két apró madár kerül szépen papirosba csomagolva Vandama kosarába.

Egyre följebb jutunk. Minden átmenet nélkül, mintegy varázsszóra vége a faóriások birodalmának.

Egy új, keskeny överdőbe érünk. A gyermekkori regék jutnak eszembe, ilyennek képzeltem a gyermekmesék erdejét. Apró, girbegurba fák, melyeknek nemcsak ágait, gallyait, hanem még törzsét is sűrűn benőtte a hosszú szürke szakálluzmó.

Csend van körös-körül. Itt már nem zajonganak az örökösen lármás turakók, a szarvascsőrű madár recsegő trombitahangja sem harsog, és csak lágy hangon diskurálnak, minden gallyat átkutatva, őszapók módjára a hófehér, tollszemgyűrűjű Zosteropsok. Ezek közül is bekerül egy-kettő Vandama kosarába. Dr. Madarász Gyula nejről elnevezett, és általa leírt poszátaféle, a *Bradypterus mariae* Mad. is a gyűjtötték közé kerül.

Azután újra neki a kapaszkodásnak, célunk, az erikazóna felé.

Kiérve a faerikazónából, egyszerre fényes napsütés terül el a tájon. Ezüstösen ragyog a Kilimandzsáró Kibó-csúcsának örök hava-jege. Előttünk az erikazóna. Sötétzöld és szinte áthatolhatatlan sűrűségű ez az ericinella-bozót, amelynek egyhangúságát csak egy-egy, a vízenyősebb tisztásokból kimagasló *Lobelia* vagy a pompás *Senecio Johnstoni*, a németek „kísértetfája” teszi változatossá.

Az erikabozót felett innen is, onnan is a mi pacsirtánkra emlékeztető hangon szólnak és surranó repüléssel szállnak a hegyóriások magas régióinak gyönyörű madarai, Johnston nektariniai (*Nectarinia johnstoni*). Ezekből is sikerül néhányat gyűjteni. Most még feljebb kapaszkodom, sokszor ősrégi elefántcsapáson. Az erikabozót is lassan ritkul. Már kb. 3800 m magasan vagyunk. Óriási szakadék meredek sziklafalához mászom, ahol nagyon érdekes, nagy sarlós fecskék tanyáznak. (*Apus aequatorialis*.) Ezekből szeretnék mindenáron néhány példányt a múzeumi gyűjtés számára biztosítani. Sajnos, nem sikerül, mert nagyon hitvány a lőszerem. Töltényeim durva „trade”⁴⁷-porral vannak töltve (a bennszülöttek elöltöltőihez árultak ilyet), ez pedig sörétes töltényhez igazán nem alkalmas. Két emberem tehát a szakadék mellett hatalmas tüzet gyújt. Az erikabozót zölden is úgy ég, mint nálunk a boróka. Azt tapasztaltuk ugyanis, hogy a tűz füstje, lángja közelebbre hozza ezeket a villámgyorsan repülő madarakat, bizonyára azért, mert a magasan lángoló tűz a parányi, repülő rovarokat is vonzza.

Egy-egy hozzám közelebb cikázó fecske vijjogva *jelzi* ugyan lövésem találatát, de ez az egész eredmény. Nem is sikerül lelőni egyet sem. (Csak egy évvel később, egy másik hegy óriáson: a Merun. Akkor – végre – jobb lőszerem volt.)

Embereim buzgón táplálják a tüzet, hadd lássák a hegy lábánál hozzátartozóik és ismerőseik, hogy ők milyen magasra mertek felmenni a Ndzsárónak, a hideg és rossz szellemének a hegyére.

Itt az ideje, hogy visszatérjünk, annál is inkább, mert elegendő a zsákmány. Elég preparálni való gyűlt össze. Különböző is lenn a lakatlan vandorobó vadonságból nemcsak az úgy-ahogy begyógyult sebeket hoztam magammal ide a magasba, de kétféle maláriát is. A tropica ugyan súlyosabb, de a *tertiana*, a „harmadnapos” roham talán még gonoszabb. Csak el ne kapjon az úton, mert akkor nem tudom, hogyan érem el banánlevél-kunyhómat... Pedig máris érzem a lázroham jeleit. Futva igyekszünk lefelé. Csak gyorsan haza. Már az övöserdőben vagyunk, mikor kitör rajtam a hideglelés.

Egyszerre mintha megbénulnék: össze kell szednem minden akaraterőmet, hogy nehezen engedelmeskedő lábamat menésre kényszerítsem. Bánt a gondolat, hogy mi lesz a másnapi preparálással. Vandama nagyon ügyes fiú, de azért csak ott kell állnom mellette. Azután a rovarászok is megjönnek, azoktól is át kell vennem a gyűjtött holmit...

Újabb, erősebb roham! Már egyáltalában nem törődöm a gyűjteményekkel! Lesz, ami lesz! Még az a gondolat sem serkent, hogy kunyhómnál már bizonyosan vár a ma esedékes két küldönc az élelmiszerekkel és a postával.

Az utolsó patak meredek partjánál végleg elhagy az erőm. Szerencse, hogy már csak kurjantásnyira vagyunk a kunyhómtól, és sietve jönnek otthon maradt embereim. Azok cipelnek át.

Kis szakácslegényem ágyba segít. Rám rakja az összes takarómat, ruháimat. De a hidegrázás, a fogvacogás nem akar megszűnni, hanem még fokozódik.

Ha postát kapok, máskor hajnalig ég a viharlámpa, mert az otthoniak minden sorát többször is elolvasom. Most azonban a posta sem érdekel! Csak az a pokoli hideglelés szűnne már meg!

Az üres petróleumtartály tömve van izzó faparázzsal most is, mint mindig, de ez sem jelent semmit.

Embereim a hatalmas tábornál mellett csendesen, szinte suttogva beszélgetnek, pedig máskor hangosan és vidáman szól a terefe. Kivált ilyen alkalmakkor, amikor a küldöncök egy-két lopótök kulacs banánsört, pombét hoztak.

A fehér ember beteg, a „kenguru” (így nevezik a maláriát) rázza, és ilyenkor minden fehér ember ingerlékeny. Valóban bántanak a hangok: az őserdő legzajosabb éjjeli állatainak, a hyraxoknak szűnni nem akaró lármája, a félmajmok siránkozása, a lentebbről idehangzó, rosszat álmódó vagy leopárdot jelző páviának szitkozódása.

Elmúlt már az éjfél. A hideglelés mintha enyhülni kezdene. Majd hirtelen forróság tör rám. Tudom, hogy mi következik: epehányás, és utána nagy-nagy megkönnyebbülés! Tisztulni kezdenek a gondolatok. A gyűjtemény feldolgozásán töprengök. A postám is izgat már. Vajon mit és milyen híreket hozott? A kíváncsiság alig tud takaróim alatt tartani. Egy csapongó gondolat hazaszáll. idő előtt, mert lenn felhangzik ide, a hegyoldalba egy feltévedt fiszi, foltos hiéna utálatos „ui-iii”-ja. Gúnykacaj a hazavándorló gondolatra!...

1904 egyik októberi gyűjtőnapjának története ez.

Tűnnek az évek. Harmadik afrikai utam egyik gyűjtőtanyáján, a Tirina nevű vizesgödörknél vagyunk. Az 1910. évet írjuk. A térképen hiába keresnők ezt a helyet. Ott ezt az összefoglaló elnevezés találjuk: Ruvána-sztyepp. A felső folyásában

legtöbbször száraz Ruvána-folyó körül elterülő lakatlan vadonságot nevezték el így.

Tulajdonképpen nem is sztyepp, hanem ritka szavannaerdő, amelyet néhol áttörhetetlen túskebozót tarkít. A Ruvánát és a beletorkolló, legtöbbször száraz Balangetit keskenyebb-szélesebb galériaerdő szegélyezi. Ahol a mederben állandó a víz – mint a vizesgödröknél –, oda jól kitaposott vadcsapás vezet, mert odajár inni a száraz időszak minden vadja.

Gyűjtőtanyám egész kis falu. Tágas fűházam mellett megtalálható a laboratóriumom, embereim nagy háza, szafárim főembereinek külön kunyhói, az emlősbőrök szárítópajtája, gulyám és a befogott állatok cölöpkarámja stb. Meglehetősen nagy területet hódítottunk el az ősvadontól. Akkor már élővad befogással is foglalkoztam.

Felszerelésem egészen más, mint első utam idején. Fegyvereim, lőszereim kifogástalanok. A „bunduki mkali” most egy halálpontosan hordó Mannlicher-Schönauer, és mellette ott van a „bátyja”, a „mzinga”, az „ágyú”, a nehéz, dupla csövű expressz-elefántpuska. Sörétes töltény is van elég. A toronymagasan szárnyaló sarlós fecskék is libegve zuhantak alá egy-egy dörrenés után.

Személyzetem is nagy. Olyan kitűnő munkatársaim még egy afrikai utazásom során sem voltak, mint akkor. Két munyamparám és két fegyverhordozóm jól értették az emlősök preparálását, úgyhogy sokszor teljesen rájuk bízhattam ezt a munkát.

A rovaryűjtésre bennszülött fiúkat tanítottam be. A természetrajzi gyűjtőnek legjobb segítői a bennszülött gyerekek. Hamar megtanulták a rovaryűjtés minden ágát. Pontosán felismerték a diptérák (kétszárnyúak) és a himenoptérák (hártáasszárnyúak) közötti különbséget. A „legyesgyerek” a diptérák gyűjtésére specializálódott, a lepkész a lepkékre stb. Bogarakat azonban mindegyik gyűjtött.

A fegyverhordozók nem gyűjtöttek rovarokat. Őket nem is kértem erre. Ők alkották a harcos kíséretet. Gyerekeknek való munkára nem lettek volna hajlandók. Hiszen a fehér ember tudja jól, hogy hányszor voltak vele együtt szorult helyzetben, és mindig megállták a sarat. Furcsállották a fehér ember egynémely dolgát, hogy pl. a lelőtt veszélyes vad irháján nem annyira a lövés helyét nézte, hanem élősdiek után kutatott. Félt is a fehér ember, hogy majd „Bvana Kirobotó”-nak, „Bolha Úr”-nak nevezik el, mert az élősdiek közül a bolhákra vadászott legszorgalmasabban.

Egyik este nagy saurit (tanácskozást) tartottam két munyamparámmal, hogy mi lesz a másnapi teendő. Megint gyűjtőnap lesz. Madarat azonban csak kivételes esetben gyűjtök.

Nyomkeresőim előző délután hatalmas orrszarvú nyomára akadtak. Hírhedten ingerlékeny állat volt. Több mézkeresőt már fára ugrasztott, és egyet meg is ölt. Tanyázóhelye is gonosz, túskebozót sűrűség. Vezetőm híres vadász, aki sokszor vadászott velem, és igen bátran viselkedett. Az oroszlánt, a bivalyt semmibe sem vette, az orrszarvúakat azonban nem szerette. Nagyon kereste előlük a fedezéket. A hátát éktelenítő óriási forradások érthetővé teszik ezt az idegenkedést.

Elhatároztam, hogy ezt az összeférhetetlen óriást elejtem, és a Magyar Nemzeti Múzeum számára kipreparálom. Illetőleg adatait felvéve, bőrét jól konzerválva, koponyájával, lábszárcsontjaival együtt Budapestre küldöm. Csak azután idejében ráakadjunk, és az elejtése is sikerüljön. A hely is olyan legyen, hogy az a nyúzásnál ne jelentsen nagy akadályt. A több métermázsa súlyú bőr tanyámra cipelése nem lesz

könnyű dolog. Azért kora hajnalban kell indulni. Az előkészületek már megtörténtek. A nyúzókések már élesek, só, azonkívül só- és timsókeverék a bőr konzerválásához készen áll, valamint több száz, ujjnyi vastag, jó arasznyi hosszú, félig behasított pálcika is, amelyek majd csipeszként lógnak a kifeszített, száradó bőrön, hogy az a széleken be ne türemkedjék.

Öreg munyamparám, Najsebva otthon marad. Reggel ellátja a rovarász gyerekeket, és szétküldi őket. Őérte majd akkor üzenünk, ha az orrszarvút sikerült elejteni.

Még szól a foltos hiéna, távolból még egy késői oroszánordítás végső akkordjai is hallhatók, mikor elindulunk. Hosszú léptekkel megy előttem a kiringózi, a vezető. Utánam jön két fegyverhordozóm a gondosan átvizsgált fegyverekkel és töltényekkel.

Többi emberem a szükséges holmikkal messze elmaradva követ. Pontos utasításokat kaptak, hogy mikor siessenek hozzánk, és mikor veszélyes közeledni.

Nemsokára világosodni kezd. Fejünk felett hangos „ó-ran, ó-ran” kiáltással húznak el a pompás koronásdarvak. Rengeteg vad mindenfelé. Gnúk, zebrák, tehénantilopok. De nem törődünk velük! Csak előre!

Elfogy a mbuga, a nyílt terület. Gyérülnek a vadcsoportok. Eljutunk a keresett vad tanyázóhelyére. Vezetőm egy általa ismert vizesgödörhöz kalauzolt. Talán ott a keresett állat nyomára bukkanunk. Szerencsénk van. Éjjel ott ivott, dagonyázott. A dörzsölő-fájára kent sár még nem egészen száraz. A szanszeveriás szavannaerdő felé vette útját. Mindenütt összerágott szanszeveriacsomók jelzik legelésének útját. Amott meg a kaparása látszik. Hullatékán sok légy nyüzsög. Jó jel. Még egyszer átvizsgálom a fegyvereket, a szélirányt figyeljük, azután gyorsan tovább a jól követhető nyomon. De nem sokáig tart ez a rohanó nyomkövetés. Az orrszarvú befordult a sűrűségbe... A szél némelykor mintha a nyakunkba fújna. A fegyverhordozóim levetik szandáljukat. A kiringózi egyetlen ruhadarabját, a kicsiny vászondarabot is kötéllel sodorva viseli, hogy semmi se akadályozza a gyors mozgásban és a nesztelen haladásban. Megint jó a szelünk, de nagyon sűrű a bozót. Zavarja a nyomozást, hogy sok régi orrszarvúcsapás keresztezi a mienket.

Aztán megint csúnya, rossz helyre jutunk. „Csak itt ne legyen” – gondolom. De abban a pillanatban csirregve felrebbennek az orrszarvú szárnyas barátai, a kullancsmadarak. Kiringózim macskaügyességgel keres egy fa mellett menedéket, mert máris nagy fújással, prüszköléssel, a sűrű bozótot törve-zúzva felbukkan a keresett állat hatalmas szarvval ékeskedő feje. Könnyű dolgom van. Az agyvelőt ért lövésem azonnal végez vele.

Nem is kell megadni a jelet. Visszamaradt embereim máris ott teremnek. Egyszer szólt a puská, tudják jól, hogy akkor nincs baj, bátran jöhetnek.

Előkerülnek a bushkések, a kipangák. Zsákmányunk körül kivágjuk a bozótot, hogy a méreteket felvehessük, fényképezhessek, és elkezdhessük a nyúzást.

Egy fiatal legény két a táborba küldök Najsebváért és az otthon maradt emberekért, hogy hozzák a bőr elszállításához szükséges, már előkészített rudakat.

A méretek felvétele után a bőr felvágása az én dolgom. A nyúzást embereim végzik, nagy gyakorlattal. Kiringózim küldönccel értesíti szomszédait, hogy aki húst akar, az jöjjön segíteni. Pombét is hozzanak, mert ünnep lesz a táborban.

Megérkezik Najsebva. A munka annyira előrehaladt, hogy jelenlétemre nincs többé szükség. Kiadom az utasításokat, azután egyik fegyverhordozómmal visszatérek

táborunkba.

Az orrszarvú bőre délután szerencsésen megérkezik. Most néhány napig szünetel a gyűjtés, mert az óriási bőrt minden hústól és zsírtól megtisztítva vékonyra kell faragni; Esténként besózva összehajtjuk, hogy másnap újra munkába vegyük. Ha készen vagyunk vele, akkor sóval, kevés timsóval konzerváljuk, a rovarok ellen erős nátriumarzenikum-oldattal bekenjük, és csak akkor feszítjük ki a szárítóbakra a szárítópajtában.

Éjjelenként természetesen ügyelnünk kell, hogy a táborunk körül settenkedő foltos hiénák kárt ne tegyenek a bőrben. Erre a gondos Najsebva ügyel.

AZ ÁLLATFOGÁS

Kezdeti szerencse – A fejlettebb rinók elpusztulnak

Berendezkedés az állatfogáshoz – Tejszerzés

Hurokhálók – Pajtáskodás – Ragadozók befogása

A házőrző hiéna – Oroszlánkölők

Szállítási nehézségek – Szörnyű veszteségek

1909. november 20-án levelet kaptam Budapestről, az állatkert egyik igazgatósági tagjától, melyben azt írta, hogy a fővárosi állatkertet újjá akarják szervezni, s kér, hogy a legkíváncsabb vadállatok birodalmában, Kelet-Afrikában, kíséreljem meg az állatfogást a megnyitandó új állatkert részére. A felszólítást örömmel vettem, mert mindig szerettem az apró vadállatok fölnevelésével bíbelődni. Gyűjtőtáboraimban mindig volt egy-két szelíd állatom.

Kérvényt írtam a vadászati felügyelőséghez, hogy megkaphassam az élőállatok befogásához szükséges engedélyt.

A kezdők szerencséje mindig kezdetben rám mosolygott, mert az első élve fogott állatom a legértékesebb volt, melyre a Ruvána-sztyepp környékén csak számíthattam – annak ellenére, hogy akkor még semmiféle felszerelésem nem volt az állatfogáshoz, csak egy-két láda kondenzált tejem fiatal állatok táplálására.

Augusztus elején hírt kaptam, hogy a táboromtól kb. háromóránnyira fekvő Tyamriho-hegy lábánál több rinocérosz tanyázik a sűrűségekben, és hogy két embert máris fellöktek ezek az ingerlékeny bestiák.

Odaindultam tehát egy-két rinót löni kipreparálás céljából. Hogy eleven rinót is foghatok, arról álmodni sem mertem.

Egyik délután éppen feketekávémát szűrészöltem, amikor Pandasárót láttam felém rohanni. Mindjárt puskámhoz kaptam, gondoltam, csakis rinó lehet a dologban. Pandasáró lihegve mondta, hogy amint a leopárdcsapdának helyet keresett, egy rinó legelésének zaját hallotta.

Óvatosan csúsztuk a hang irányában, de egy félig leégett bivalyfüves helyről dühös rinóprüszkölés szerteszét ugratott bennünket. Rossz szelünk volt, ezért gyorsan egy nagy kört leírva próbáltam megközelíteni a vadat. Nehezen ment, mert a sűrűben nem találtuk meg a nyomát. (A nyomok a sztyepről vezettek ide, onnan azonban a rossz szél miatt nem követhettük.) Amint különváltan kerestük a rinók nyomát, embereim felől zajt hallottam. Odafutva láttam, hogy Pandasáró egy tüskés mimózán kuporog, a hidegvérű Sindánó meg késével egy másik mimózáról faragta le a tüskéket, hogy kényelmesen felkapaszkodhassam rá, hogyha a helyzet úgy kívánja.

A fán ülő izgatottan intett: ott, ott áll a „faru”. Én is hallottam a fújását, de hiába nézegettem jobbra-balra, nem láttam. Végre észrevettem a mozdulatlanul álló szürke tömeget, amelyet előbb még termitadombnak tartottam.

Arcomhoz szorult a puska. Lövésemre a rinó egy hihetetlenül gyors fordulattal eltűnt. Az általa felvert por miatt sokáig nem láthattam semmit, de csend volt, tehát valószínűleg már feküdt. Óvatosan közeledtem a sűrűhöz, de újra dühös fújás hallatszott. Két emberem úgy elillant, mintha a föld nyelte volna el őket, én meg

lövésre kész fegyverrel vártam a támadást.

Hát uramfia! A nagy orrszarvú helyett egy aprócska rinó perdült ki a sásból. Gyorsan elzártam a fegyveremet, ledobtam, és amint a rinóbébi mellettem akart elrobogni, rávettem magamat, karommal átkaptam a nyakát, és megkezdődött a „tánc”.

A kis rinó hihetetlen erővel, kétségbeesetten védekezett. Nem is hittem volna, hogy ez a csöppség – hiszen alig egy-két hónapos lehetett, és legfeljebb egy métermázsát nyomott – akkora erőfeszítésre legyen képes. Hamarosan a földre kerültem, a kis állat pedig ide-oda rángatott, hurcolt a leégett bivalyfüves bozót éles torzsái között. Szegény kétségbeesetten sikoltozott, én meg embereimért ordítoztam, akik kis idő múlva ott termettek, és a látottakon fölbátorodva, teljes erővel rávetették magukat kapálódzó foglyunkra.

Fél kezemmel leoldottam csavaros lábszárvédőmet, s ezzel nagy nehezen megkötöztük. Azután vállunkra emelve próbáltuk a sátorhoz vinni, de ebből nem lett semmi, mert mihelyt rugdalózni kezdett, ki jobbra, ki balra dőlt. Levettük hát a köteléket a lábáról, és a nyakára csavartuk. Jobbról az egyik, balról a másik emberem markolt bele a nyakraalójába, én meg a farkát kaptam el, s így vonszoltuk közeli sátramba. Ott aztán pokrócokkal letakartuk, és alaposan megmasszíroztuk az izgalomtól, kimerültségtől alig szuszogó állatot.

Micsoda állapotban voltunk! Ruháink (inkább csak az enyém, mert kíséroidnek nemigén volt) széjjeltépve, mi meg a ránk tapadt vértől, portól, piszoktól és a kis rinó csúszós, tapadós nyálától szurtosan, mint valami ördögfiak bámultunk egymásra.

A vén rinótehén már dermedten feküdt ott, ahonnan a kicsi kiperdült. Persze aznap nem törődhattunk a lelőtt állattal, csak másnap hoztam el pompás, hosszú szarvát.

A kicsi sokáig sírt anyja után, de éjjel már békén feküdt két emberem mellé, s mikor hajnalban megjöttek értünk a többiek, kutya módra követett bennünket egészen a táborig.

Nagyon kedves, játékos jószág volt. Ápolóit mindenfelé követte, s ha azok játékból elbújtak, akkor furcsa, éles sikoltozással hívta őket. Pár hét múlva egy kis víziantilop-borjút adtam melléje. Ezzel hamar összebarátkozott, és csaknem elválaszthatatlan jó barátok lettek.

Ez a kis rinó később Indiába került, s tudtommal ott szépen kifejlődött.

Ámde nem minden rinocéroszfogás ilyen szerencsés. Erről igen szomorú tapasztalataim vannak. A megfogott állat – kivált, ha már fejlettebb – a kiállott izgalmaktól és az erőfeszítéstől hamar elpusztul.

Egy őszbozótban fias rinómama nyomára akadtunk. Közeledésem neszére az anyaállat dühösen nekem támadt, úgyhogy csak a gyors fejlődés mentett meg a biztos letiprástól. A fiatal állat összeroskadott anyja mellett maradt még akkor is, amikor embereim már utolértek. Tucatnyi fiatal, erős legény volt akkor velem, akik nem féltek semmitől. Noha a fiatal állat – már fejlettebb korban volt – őrzöngő vadsággal védekezett, mégis sikerült lefűlelnünk. A fogás reggel nyolc óra tájban történt, de csak délután kaptunk segítséget. Fél falu férfinépe jött el, de így is nagyon nehéz volt a dühöngő szörnyeteget a sátorhoz szállítani.

Sajnos, ez a fiatal óriás harmadnapra elpusztult a kiállott izgalmaktól és a túlságos erőfeszítéstől; a fogásnál szerzett sérüléseim azonban megmaradtak.

A rinóborjúfogás után komoly előkészületeket tettem a tervszerű állatfogáshoz. Táboromban karámokat építettem a fogott állatok számára. Aztán tejelő teheneket kerestem. Ezekből egész gulyára volt szükségem, mert az afrikai zebuk nagyon kevés tejet adnak, és tejelésük csak addig tart, amíg a borjú szopik. A tejelő teheneket bivalybőrökért vettem a vagájáktól. Szerencsére olyan nagy volt a kínálat, hogy a legszebb fiatal teheneket választhattam ki.

Persze idő kellett hozzá, míg gulyámat annyira felszaporíthattam, hogy sztyeppi állatkertem tejszükségletét ellássam. Éppen a tejhiány kényszerített arra, hogy az első rinóbébit eladjam. Az érte kapott összeg nagyon feljavította állatfogófelszerelésemet.

A Ruvána-sztyepp vadbőségénél fogva igen alkalmas lett volna az állatfogásra, de az volt a baj, hogy a cecelegyek miatt nem lehetett lovat tartani, melynek segítségével például Szudánban sikeresen fogdosták az antilopokat, zsiráfokat stb. (Máshol a hatóság óriási karámba hajtotta be a vadállatokat, de ehhez a fogási eljáráshoz nagy befektetés és igen nagyszámú hajtósereg szükséges, én tehát meg sem próbálhattam.)

A gyors lábú és hihetetlenül kitartó bennszülöttek hosszú hajsza után elfogtak ugyan egyet-egyet a vadcsapat fiatalabb és gyengébb tagjai közül, de az így fogott állat igen ritkán maradt életben. Én tehát a Viktória-Nyanza keleti részén szokásos hurokhálókkal fogtam antilopjaimat. Ezek az erős, szanszeveriarostokból font hurkok láncszemként kapcsolódnak egymásba a felállítás után. Az egész alkotmány villásvégű botokra van felépítve. A vadcsapatok útján állítják fel ezeket a több száz méternyi hurokhálókat, mégpedig 8-10 párhuzamos vonalban. A háló felállítása után a két részre osztott hajtósereg hatalmas ívben körülveszi a kiszemelt vadcsapatot, amelyet aztán a hurokháló-erdőbe próbálnak bezavarni. Amikor a vadtömeg a háló közelébe ér, akkor kezdődik csak az igazi hajsza. A bekerített állat észreveszi a veszedelmet, és vissza akar fordulni, ámde egymás után ugrálnak fel az addig földhöz lapult hajtók, és lándzsáikkal hadonászva, vad ordítózással vetik magukat a rohanó vadak elé. A beszorított antilop merész szökelléssel átrepül az első két-három hurokhálón, de aztán elakad a párhuzamosan felállított hurkok valamelyikében.

A fejlett állatokat, még ha életveszélyes is volt feléjük közeledni, azonnal szabadon bocsátottuk, leginkább úgy, hogy a hurkot kettévágtuk. Ezek ugyanis nem sokáig maradtak volna életben.

A kapálódzó, rugdalódzó antilop- és gazellaborjakat hamarosan kiszabadítottuk a hurokból, és tanyámra vittük, ahol a kis állat a befogottak karámba került. Az újonnan érkezettet rögtön kíváncsian körülállták megszelídült fogolytársai és a velük összebarátkozó házizebu borjak.

Lassan-lassan elveszítette vadságát az újonnan érkezett állat, és ha már magától közeledett a szoptatóüveg felé, akkor megszelídültnek mondhattuk. De a legnagyobb gondozás mellett is sok elpusztult: megölte őket a befogással járó óriási izgalom vagy a táplálék változásával beállott emésztési zavar.

A teljesen megszelídülteket annyira összeszoktattuk a zebuborjakkal, hogy amikor együtt hajtottuk őket ki a legelőre, egyetlenegy sem szökött meg, noha tőlünk 5-600 méternyire elég gyakran a fajtájukhoz tartozó vadcsapatok legelészték. Ennek az összeszoktatásnak még az a jó oldala is megvolt, hogy antilopjainkat a zebukkal együtt magunk előtt hajtva szállítottuk a Viktória-Nyanzáig.

Amikor gulyám hazaért a legelőről, a zebutehenek hangos bögéssel keresték

elrekesztett borjaikat. Erre aztán az anyátlanok is – mindegyik a maga sajátos nyelvén – követelték a szoptatóüveget. Ahogy a whiskysüvegekből készült cuclikkal megjelentünk, a hatvan-hetven állat formálisan ostrom alá vett valamennyiünket, és a tejesüveg felé tülekedett. Gyakran fellöktek bennünket, fülünket, kezünket szopták, ruhánkat harapdálták – a legélelmesebb azonban az üveget kapta el. Ezek rendesen a gnúborjak voltak, amelyek különben is nagyon „intelligens” és mulatságos állatok. Karámomban sok érdekes percet szereztek nekem bohókás ugrándozásaikkal és ragaszkodó szelídségükkel, pedig a befogás alkalmával ezek voltak a legvadabbak.

Sajnos csak egyet sikerült közülük Budapestre hoznom, a többit megölte az időközben kiütött marhapestis és a hosszú tengeri út.

Majdnem mindegyik antilopborjú idővel barátságot kötött valamelyik fogolytársával – rendesen nem is a saját fajtájabelivel és attól kezdve elválaszthatatlanok lettek. Pl. egy jimelaborjú egy kis gnúval kötött szoros barátságot, annyira, hogy mikor a még félig vad jimela egy óvatlan pillanatban kiszökött a karámból, barátját, a kis gnút hajtottuk feléje, és annak dűnnyögő hümmögésére azonnal visszajött. Kedves kép volt a fiatal koronásdaruval játszadozó kis Thomson-gazellagida. A gida nekiszaladással – kos módjára – megtámadta barátját, amely csőrével és szárnyával védte ki a játéktámadást. Mikor ebbe beleuntak, és a kis gida leheveredett, a kis daru élősdiék után kutatott barátja fején, fülén, aztán ő is melléje telepedett.

A ragadozó állatok fogása természetesen másképp történt. A legtöbbet egészen kicsi korukban szedtük fel a fészkükből, azután cuclival tápláltuk. Felnevelésük sokkal könnyebb volt, mint a kérődzőké.

A teljesen kifejlett állatok fogásánál tányércsapdát alkalmaztunk. Ezeket előzőleg szanszeveriarostokkal kipárnáztuk, nehogy a megfogott vad a lábát törje. Lehetőleg a tanyához egész közel állítottuk fel, hogy a sivalkodót azonnal kiszabadíthassuk. Ez persze elég nehéz dolog volt, és olykor veszedelmes is.

Apró ragadozóknál, sakáloknál, vadmacskáknál ez a művelet elég könnyen megy, ámbar éles foguk nem lekicsinylendő. A foltos hiéna fogása azonban nem megy simán. Egy kis ügyetlenkedés vagy az egyik segítő pillanatnyi megrémülése a dühében, félelmében irtóztatóan ordító állattól – végzetes bajnak lehet okozója. Az ilyen bestia egyetlen harapása elég, hogy az ember kar- vagy lábszárcsontját úgy összezúzza, hogy azt semmi csodadoktor nem forrasztja többé össze.

Budapestre két, öregén fogott foltos hiénát hoztam 1912-ben. Ezek a későbbi háborús évek nyomorúságait is nagyon jól viselték. A nagyobbik fiszi (foltos hiéna) érdekes alakja volt az én pusztai menazsériámnak. Megfogásakor azonnal erős nyakörvet kapott, és hosszú láncsal egy fához kötöttük. Volt már táborunknak „kutyája” is, amint embereim nevetve megjegyezték.

A mi „kutyánk” nagyon morózus állat volt, és azért igen csodálkoztam, mikor munyamparám jelentette, hogy a fiszi egy öreg tyúkkal barátságot kötött. (Ekkor már erős ketrecben volt elhelyezve.) Legszorgalmasabban tojó tyúkom bejárt a fiszi ketrecébe, és ott csipdeste fel a hiénának dobott húsdarabok maradványait vagy a hiénán nagy számmal élő kullancsokat és más élősdieket. Később a hiéna ketrecét tartotta legalkalmasabb tojóhelynek, ami elég baj volt, mert nem férhettem a tojásokhoz.

Az oroszlán kivétel nélkül kicsi korában kerül fogságba. A nagyon lassan fejlődő oroszláncolykók később mulatságos kedvencei lettek táborom állatkertjének. Az egyik – pedig már ekkor elég fejlett volt – a Viktória-Nyanza melletti állomásomon nagyon összebarátkozott két fiatal foxival. Azok rendesen eljártak hozzá, és naponként több órán át együtt játszadoztak. Csak akkor ütött szét köztük, ha a kutyasok túlságosan gorombák voltak. Ez a kis oroszlán az antilopborjakkal is barátkozni próbált, de mindig pórul járt, mert azok egy pillanatig sem túrték maguk között.

Nemcsak a legérdekesebb emlősállatokat, hanem állatkerti madaraink egy részét is Afrika adja. A struccot is egészen apró korában fogdossák össze. Egyszer két hétig őriztünk nagy távolságból egy struccfészket, hogy a kikelő csibéket elvihessük, de a csibék kikelése előtt egy oroszlán támadta meg a kotló madarat, s bár ez elmenekült – a nyomokból ezt szépen ki lehetett olvasni a fészket teljesen feldúlt állapotban találtuk.

Amilyen nehéz és körülményes az állatok fogása és fölnevelése, éppen olyan nehéz és kockázatos elszállításuk. A szállítás előmunkálatai hónapokat vesznek igénybe. Csak annyit említek meg, hogy ha a befogott állatok 50 százaléka eléri Európát, az már szép eredmény. Sajnos nekem e téren nagyon szomorú tapasztalataim vannak. Pompás, a maga nemében páratlan élőállat-gyűjteménnyel éppen el akartam indulni a Ruvána-sztyepről, amikor gulyámban kiütött a marhapestis, hamarosan átragadt a befogott kérődzőkre, és évek küzdelmes, költséges munkája úgyszólván egy-két hét alatt majdnem teljesen megsemmisült. Gyűjteményem roncsaival hatnapi karavánzás után elértem a Viktória-Nyanza délkeleti partjára, ott néhány napig vesztegelnem kellett a dühöngő orkán miatt, majd vitorlás bárkába szállva Shiratiba vitorláztam. Útközben azonban rossz szelünk volt, mert a 16 órás utat 50 óra alatt tettük meg, ami újabb áldozatokat szedett leapadt állatgyűjteményemből.

Shiratiban több hónapon át vesztegeltem, hogy állataimat pihentessem, és kellő előkészületeket tegyek a hosszú tengeri utazásra. Ezalatt még elpusztultak ama állataim, amelyek a marhapestis csíráit magukkal hozták. Shiratiból gőzhajón mentem Port-Florenzig, ahol az ugandai vasútra raktam fel újabb nehézségek között állataimat. Háromnapos gyorsvonati utazás után Mombasába, az indiai-óceán kikötővárosába értünk, itt takarmányozás és egyéb nehézségek leküzdése után végre tengerjáró hajóra szálltam, és huszonkét napi utazás után kikötöttünk Marseille-ben, ahonnét folyton vasúton utazva, végre Budapestre érkeztem szállítmányommal, amely annyi szerencsétlenség után még mindig vagy százhusz darabot számlált.

AZ ÉN KÉT „MTOTÓ” BARÁTOM

*„Miotó ” – Feltűnik egy pici fekete pont – „Hol a vadászjegyed?”
„Édesanyja elé nem megy az ember üres kézzel” West-Nile tartomány – Cosima
bemutatkozik
Hírrel jön – Kivert bivalybikák – Hússosztásnál*

Magyarázattal kezdem. Mtotó kiszuahili nyelven gyereket jelent. Az én két kis barátom is bennszülött legényke volt. A kisebbik – úgy hiszem – alig hatéves, a másik valamivel öregebb. Két nagyon különböző törzs gyermekei voltak, hazájuk is sok száz kilométernyi távolságra volt egymástól.

Azt is előre kell bocsátanom, hogy a bennszülött gyerekek minden tekintetben hamar fejlődnek, mind testileg, mind szellemileg, úgyhogy már az 5-6 éves kis fickók csodálatos teljesítményekre képesek. Hogy ez így van, azt legjobban igazolja az én két kis barátom.

Harmadik afrikai kirándulásom idején történt, hogy a Ruvána-sztyeppen, gyűjtő és állatfogó tanyám „fűpalotájából” kitekintve, az asztalsimaságú pusztaságon pici fekete pontot láttam közeledni. (Fűházam küszöbéről sok mindenféle állatot láthattam naponta, a nap minden órájában: a különféle antilop, zebrák, struccok serege egészen közönséges látvány volt. A mozgó állattornyok, a zsiráfok gyakran váltottak át a fátlan síkságon egyik mimózaerdőből a másikba, az orrszarvú is gyakran arra tévedt, és nemegyszer láthattam, hogyan üzik áldozatukat a vadkutyák. De olyan mozgású valamit, mint ez a magános kis fekete pont, nem láttam soha. Nem hasonlított egy vadállatra sem!)

Fütttyentettem messzelátómért. A pompás prizmás műszer egy alig hatéves, pöttömnyi kis bennszülött gyerek alakját rajzolta elem, aki a karaván bennszülöttjeinek hosszú, egyenletes lépteivel haladt az ösvényen.

Azonnal szóltam munyamparámnak, a karavánom főemberének:

– Nézd, egy apró gyerek közeledik felénk; mi lehet az oka, hogy egy ilyen apró mtotó nekivág a lakatlan vadonságnak?

Meg kell jegyeznem, hogy tanyámtól az utolsó lakott bérc jó 10 kilométerre volt, és onnan a másik bennszülött falu, Ikoma 35 kilométerre.

Figyeltem a fekete pontot. Kísérője nem volt, akárhogy is lestem annak feltűnését. Egyenletes léptekkel jött egyre közelebb és közelebb. Mikor azonban fűből épült palotámat és a befogott állatok karámját megpillantotta, hátrahőkölt, és el akart bújni. Szóltam embereimnek, köztük gyors lábú fegyverhordozómnak, hogy csípjék el, és hozzák hozzám a kis bujdosót. A hatalmas nagy szál emberek nemsokára elem hozták a kis szökevényt. Csinos, értelmes arcú bennszülött gyerek volt. Kezében egy gyerekíjat és néhány nyílveesszót tartott, amivel a vasasi törzsbeli gyerekek egerekre, ürgemókusokra, gyöngytyúkokra vadásznak. Ruházata úgyszólván semmi; csak a nyakán lógott egy piszkos madzag, azon egy törpe-antilopszarv (bizonyára baj ellen védő varázsszer, „dava”), no meg egy másik piszkos madzag a derekán, amelyről alig félméternyi piszkos rongy csüngött alá.

Szörnyen meg volt ijedve, és szinte láttam, kis szíve hogyan dobog félelmében.

Kétségbeesetten hadonászva magyarázott valamit nevető kísérlőjének.

Rászóltam:

– Hol van a vadászjegyed?! Te bizonyára az én oroszlanjaimat és orrszarvúimat akarod agyonlőni – és az íjára mutattam.

Humor íránt a bennszülötlnek nincs sok érzéke, de kijelentésem még az embereimet is kacagásra ingerelte. Csak úgy düledeztek, hogy a fehér ember, a „mzungu” milyen furcsákat tud kérdezeni.

A kisfiú nagyon komolyan szabadkozott, hogy ő nem bántja az oroszlanjaimat, az orrszarvaimnak is békét hagy – hanem az édesanyját keresi Ikomában.

Embereim azután megmagyarázták, hogy a kisfiú apja nagyon kegyetlenül bánt a feleségével, a kisfiú édesanyjával. A rossz bánásmódhoz különben hozzászókött bennszülött asszony végül is megelégette a túlságos kegyetlenséget, és visszazókött falujába, Ikomába. A kisfiút az anya utáni vágyóadás készítette az óriási útra. Kunyhójuktól számírtva 40-50 kilométernyi utat kellett volna megtennie az izzó sztyeppeken víz nélkül, élelem nélkül, kíséret nélkül, ahol az oroszlanok ugyan nem voltak emberevők, de az ilyen csöppséget még a gyáva hiéna is megtámadhatta volna.

Nagyon meghatott a kisfiú vágyóadásá édesanyja után. Najsebva munyamparámnak tehát megmondtam, hogy „tegyen cukrot a nyelvére”, tehát barátságosan beszéljen vele, és nyugtassa meg. Azután lássa el minden jóval.

Amikor kis vendégünk megnyugodott, előhozattam a csereárunak használt olcsó gyolcsot, hogy „felruházam” őt.” Csak úgy csillogott a szeme, mikor megmondtam neki, hogy három „mkonó” azaz rőfnyi gyolcsot mérjen le magának. De csakhamar észbe kapott, és kijelentette, hogy az ő karja még igen kicsi, tehát úgy, mint a vándorárusoknál a felnöttek szokták, a lemérést végezze a leghosszabb karú. Rá is mutatott mindjárt a leghórihorgasabb emberemre, kit hosszúsága miatt „Tvigga”-nak, zsiráfnak neveztünk. Tviggánk azután – embereim kacagásától kísérve – ki is mérte a háromrőfnyi vásznat, és pedig olyan bőségesen, hogy kis vendégünk akár háromszorosan is körülburkolózhatótt vele.

A tűzhöz ülve a kisfiú alaposan nekilátott a ritka csemegének, a húsnak. Munyamparám később figyelmeztetett, hogy kis hasa milyen nagyra dagadt új gyolcsöltözetében. Kiderült azután, hogy nemcsak pukkadásig teleette magát, hanem a nyárson sült húsból nagy adagot új ruhája alá rejtett, mert – mint öntudatosan kijelentette – „édesanyja elé nem megy az ember üres kézzel”...

Másnap azután erejéhez mért kis tehernyi hússal ballagott teher-hordozóim mellett édesanyjához. Többé nem is hallottam róla. Remélem, bátor, erős ember lett belőle, akit mint oroszlan- és leopárdölő hőst, gyakran ünnepeltek azóta tamtamszóval, az asszony nép trillázó rikoltozásával, szultánja udvarában!...

Nagyon érdekes mtotóval kötöttem ismeretséget utolsó afrikai kirándulásom során. West-Nile tartományban, a mádi törzs területén találkoztam vele.

Rossz, egészségtelen vidék a mádiak országa, tele maláriával, álomkórral, vize féreggel fertőzött. Kevés helyen szenved a vadász annyit a cecelegyektől és a szúnyogoktól – melyeket következetesen nem neveznek a hangzatos moszkitó névvel –, mint ott. De van egy csodálatos vonzóereje ennek a kietlen vidéknek: ott még nagyon nagy számmal él földünk legnagyobb és egyszersmind legérdekesebb vadja,

az afrikai elefánt...

Jó elefánthíreket hoztak az Amua nevű folyócska környékéről, mely nem messze Dél-Szudán határától torkollik a Nílus papirusz-mocsaraiba.

Leveles gallyakkal védekezve a cecelegyek állandó támadása ellen, már másfél órája gyalogoltunk célunk felé, mikor egy apró, alig nyolcéves gyerek szaladt hozzánk. Fél lábon állva – a bennszülött vadászok szokása szerint a másik lábát a térdén nyugtatta –, kifordított tenyérrel és egy hozzá képest „komoly” lándzsára támaszkodva adta elő jelentését. Olyan nagy volt a lándzsa, hogy mifelénk megkérdezték volna: „Hallod, lándzsa, hova viszed azt a gyereket?!”

Míg fegyverhordozóm a kis hírnök szavait tolmácsolta, jól szemügyre vettem ezt az érdekes kis alakot.

Ruha nemigen volt rajta, de hát arra nincs is nagy szükség West-Nile tartományban, hacsak a cecelegyek miatt nem.

Bátran és minden félszesség nélkül adta elő mondókáját, míg messzebből két, nála jóval nagyobb mádi gyerek bámész csodálattá figyelte kicsi vezérét.

Cosima⁴⁸ névvel mutatkozott be. (A misszionáriusok nagyon szeretik ezeket a különös neveket!) Előadta azután, hogy az éjjel elefántok ordítását hallotta a hegyek felől. Vállalkozott rá, hogy elvezet oda, ahonnan az elefántok zaja hallatszott.

– Jól van, mtotó, de mi most az Amuához megyünk. Hanem ti menjete a hegyek felé, és ha az elefántok közelébe juttok, valamelyikőtök szaladjon a hírrel utánunk.

Cosima nagyon komolyan vette ezt a megbízatást, sőt az eredmény esetén neki járó baksis összegét is kikötötte. Azután belebújtatta lábát az elefántormány bőréből készült szandáljába, intett két famulusának, és nekivágott a félig leégett elefántfüvel, tüskés szavannaerdővel borított hegyeknek.

Nem is mentünk messzire, mikor láttam, hogy Cosima futva igyekszik hozzánk. Azonnal megálltunk, és mire hozzánk ért, a képzelet már nagyon felduzzasztottá reményeinket. Azt gondoltam már, hogy egy magányos, vén agyaras sziesztál valahol egy árnyas faóriás alatt, és arra bukkantak fiatal nyomozóim.

Hiábavaló volt a reménykedés, mert Cosima csupán azt jelentette, hogy egy fehér orrszarvúra akadtak, amelyet most két visszahagyott pajtása figyel egy fáról.

Kedvetlenül ballagott vissza, mikor megmondtam neki, hogy orrszarvú nem érdekel minket, hanem csak elefánt. Elefánt is csak akkor, ha olyan nagy a lába nyoma, mint amilyent az út porába rajzoltam. Akkor derült fel kissé, mikor azt mondtam neki, hogy visszafelé bivalyt is lövök, tehát kereshetnek bivalynyomot is. Itt meg kell jegyezni, hogy a fehér orrszarvú azért nem érdekelt, mert az, mint kiveszésnek indult természetrajzi ritkaság, a legszigorúbb védelem alatt áll.

Későn érkeztünk az Amuához. Az ott látott friss elefántnyomok nagysága nem mutatott semmi biztatót. A nyomok a már leégett elefántfüvesen vezettek keresztül. Abban a reményben követtük, hátha időközben egy erős bika csatlakozott a csapathoz. Akkor értük el a Nílus papiruszmocsarát, mikor az elefántcsapat éppen eltűnt a zöld rengetegben. Már csak a papiruszbugák hajladozása mutatta elvonulásuk irányát. Oda hiábavaló lett volna a követés! Különben is a nyomok elég gyengék voltak.

Kedvetlenül ballagtunk visszafelé. Rekkenő volt a hőség, messze a tábor, és az eredménytelenség is nagyon fárasztja a gyaloglót! Egyszerre csak megint feltűnt

Cosima alakja.

– No, mi hírt hozol, Cosima?! Talán csak nem bukkantatok elefántokra?

Röviden elmondta, hogy két magányos bivalybikára lelt, melyek az út melletti sűrű bozótban feküdtek.

Ez már igazán jó hír volt! Nem nagyon messze a tábortól, a hazavezető út mellett két hatalmas bivalybikára akadni – nem remélt kárpótlás az eredménytelen kirándulásért!

A bivalyok a Nílushoz lenyúló hegygerinc lábánál pihentek. A fára felgallyazott két gyerek látta ugyan, hogy az eredeti helyükről elmozdultak, de még bent voltak valahol a sűrűségben, mert nem látták őket elvonulni.

Ólomhegyű lövedékre töltöttem nehéz cordite-expresszemet. Régi töltények voltak, melyeket három év előtt kéz alatt vettünk, de gondoltam, bivalyra az is jó lesz. (Lám, lám, ennyire megváltozik az idő folyamán minden! A legveszélyesebbnek tartott vadra, és még hozzá két kivert remetére, jónak gondoltam az öreg patronokat. És a nyomozóm egy nyolcéves mtótó!)

Rossz szelünk volt. Nagyot kellett kerülnünk, míg tűrhető széllel a bivalyokat rejtő, szavannatűztől érintetlen bozótos felé indultunk.

Egy pillanatra nyakamon éreztem a szellőfuvallatot. Gyakran megfordul a szél a szavannaégések idején, kivált a déli órákban...

Abban a pillanatban kibukkant az első bivaly – a másikat nem láttam –, és felénk fordult.

Szinte kapásból nyaktőn lőttem. Nem rogyott össze, hanem csodás gyorsasággal megperdült és tovarohant. Hirtelen a másik lövésemet is utánaküldtem, és én is utánarohantam.

Nemsokára egy ritkás bozótban bivalyt láttam átsötétleni. Lapockán lőttem, de

tovább-bukdácsolt. Végre bivalybögést hallottunk. Odaérve, bivalyunkat már elterülve láttuk. Mikor egészen közel értem hozzá, vállon ragadott egyik emberem, és a lelőtt mellett fekvő másik vadra mutatott. Azt is lapockán lőttem. Mikor lövésemre felpattant, még egyszer rálőttem. De a nagybeteg még bukdácsolt, és csak a negyedik lövésre dőlt újra össze.

Baj volt a puskámmal. A két gyors duplázásnál annyira áttüzesedett, hogy nem lehetett kinyitni. Baj volt pedig, mert egyik emberem a kimúltak hitt bivaly felé közeledett, de mikor óvatosságból feléje dobta lándzsáját, az meglepő gyorsasággal pattant fel, hogy szerteugró embereim miatt nem tudtam lőni. Csak néhány tántorgó lépést tett, ott kapta a kegyelemdöfést. Már hörgött a másik is, de közeledésünkre felpattant, és támadni próbált. Megint nagyon nehéz volt lőnöm a szerteszéjjel szaladó emberek miatt, két gyors lövés azonban végleg felfordította.

Ez az utolsó bivalyom volt a legerősebb szudáni zsákmányom, amelynek szarvvastagsága feltűnően nagy, és 15 hüvelykkel veri a *Records of Big Game*⁴⁹ c. könyvben leírt rekord bivalyszarv vastagságát. A pompás trófeát egy alig nyolcéves gyereknyomozónak köszönhettem, aki a vadászat alatt is nagyon okosan viselkedett – nem gyáván, de szem előtt tartva, hogy a fedezet sohasem árt. Ezért mindjárt egy-egy megmászható fa felé ugrott, ha valamit észrevett, és a végső jeleneteket fa tetejéről nézte végig, mondván, hogy „az esetleg elugrókat akarta megfigyelni”.

A lövések zajára hamarosan összegyűlt a környék apraja-nagyja. Cosima úgy járt közöttük, mint egy harcból visszatért hős, és büszkén magyarázta a hústra váró tömegnek, hogy miként nyomozták ki őket, a mótók, a bivalyokat. Egyszersmind arról is rendelkezett, hogy a neki kijáró egész bivalycombot hová vigyék.

A táborban a húsosztás nem ment civódás nélkül. Nekem kellett rendet teremtenem a veszekedők között. A tömegből megint Cosima állt elém, aki egész rokonságát magával hozta, és húst követelt számukra.

„Hiszen kaptál már egy egész combot” – mondtam a kis telhetetlennek.

„Az az enyém, az én tulajdonom, de az a szokás nálunk, hogy a szülők és a testvérek is kapjanak a lelőtt vad húsból” – indokolta követelését az élelmes legényke.

Puskám durranása után még egynéhányszor felhangzott azon a vidéken a halódó bivalybika bögése, és olyankor – nem tudni, honnan – mindig előkerült Cosima, s a húsosztásnál követelte a részesedését.

TARTALOM

Bevezető

Közép-Kelet-Afrika, földünk legdúsabb és legváltozatosabb vadászterülete

Kelet-Afrika nagy és veszélyes vadjai

Az oroszlán

Első gyűjtötanyámon

Oroszlán vadászat

Támadó oroszlánok

Magaslesen

Az afrikai elefánt

A marai elefántok

Ugandai elefántvadászataimból

Ismét Afrikában

A „single tusker”

A kafferbivaly

Bivaly vadászat Ushanginál

Az afrikai orrszarvú

Orrszarvúk nyomán

A leopárd

Leopárdkalandok

Melyik afrikai vad a legveszélyesebb?

A víziló

A zsiráf és a zebra

Gepárd, karakál, szervál

Hiénafarkas, hiénák, cibethiéma, sakálok

Antilopok és gazellák

A disznó, a földimalac és a tarajos sül

Majmok

Madarak

A krokodilus

Kígyók

A múzeumi gyűjtő és bennszülött munkatársai

Az állatfogás

Az én két „mtotó” barátom

¹ olv.: sztenli

² olv.: livingszton

³ olv.: ször szemjuel béker

⁴ Vetélőláb – egyes madárfajok lábuk külső ujját (az ún. vetélőujjat) képesek egyaránt előre- és hátrahajlítani

⁵ Rezervátum – védett terület

⁶ Man-eater emberevő (angolul; olv.: men-iter)

⁷ Afrikander – „afrikai”. Tulajdonképpen az Afrikában született fehér embereket nevezik így

⁸ Korán a mohamedánok szentírása. Vallási kinyilatkoztatások és törvények gyűjteménye

⁹ Harcossá avatott mászai legény

¹⁰ Olv.: laki bonsz (angolul)

¹¹ Laikus – hozzá nem értő. Valamely kérdésben járatlan

¹² Fickó, más néven: „posta” – vastag sörét

¹³ Camp – tábor pihenőhely (angolul olv.: kemp)

¹⁴ Méltányos, tisztességes (olv.: fer)

¹⁵ Augur – madárjós az ókori Rómában

¹⁶ Olv.: réni

¹⁷ Olv.: rouzevelt

¹⁸ Kellemetlenség

¹⁹ Más néven kecskefejő (madár)

²⁰ Kaleidoszkóp érdekes játékszer. Messzelátóhoz hasonló cső. Ha forgatják, a benne elhelyezett színes üvegdarabok folyton változó képet mutatnak

²¹ Egy angol font: 45,36 dkg

²² Olv.: géjm rizörv

²³ Szundi, volt kavirandó törzsbeli rabszolga, nevezetes személyiség volt Kelet Afrikában. Eleinte a németek szolgálatában állt a Kilimandzsárónál mint „politikai ügynök”, s mint ilyen, úgyszólván kisajátította az egész kerületben az elefántvadászatot. Szundi egyik fundija lőtte a Kilimandzsárónál a világrekord-agyarú elefántot. Később távoznia kellett onnan, és makua bandájával más vidéket „boldogított”, míg végre Karamodzsóban őt is és az egész táborát egytől egyig lemészárolták az elkeseredett bennszülöttek, megunva Szundi rettegett hordájának rablásait

²⁴ Kellemetlen ügy

²⁵ Botrány

²⁶ Speed – sebesség (angolul; olv.: szpid)

²⁷ Így múlik el a világ dicsősége (latinul)

²⁸ Egy csipet sóval (latinul). Átvitt értelemben: ésszel, megfontolással

²⁹ Single tusker – félagyarú (angolul; olv.: szingl taszker)

³⁰ Vagyis sárban hentereghetnek

³¹ Járvány

³² Stampede – pánik, eszeveszett menekülés (angolul; olv.: sztempid)

³³ Rogue – csavargó, gonosztevő (angolul; olv.: roug)

³⁴ Cirokféle. Afrikában kenyeret sütnek a lisztjéből

³⁵ Vérhas

³⁶ Élő szervezetek egymásra hasznos együttélése

³⁷ Olv.: raulend vórd

³⁸ 1 hüvelyk – 2,54 cm

³⁹ Rózsa alakú dísz

⁴⁰ A bőr beteges elfeketedése

⁴¹ Olv.: szölu

⁴² Zárt had sor

⁴³ Csunvi só (kiszuahili nyelven)

⁴⁴ Észak-Afrikában van ugyan gímszarvas, és megtalálható a mi vaddisznónk is, de az a vidék állatföldrajzilag még nem tartozik az afrikai állatvilág övezetéhez, hanem a Földközi-tengeréhez

⁴⁵ Olv.: dzsémsz p. csepin

⁴⁶ Lancetta – kicsiny orvosi kés

⁴⁷ Olv.: tréjd

⁴⁸ Olv.: koszima

⁴⁹ Kimagasló vadászeredmények (angolul; olv.: rikordz of big géjm)